PRAKTYKA KRYMINALNA

TO JEST

WZOR

ROZWAZNEGO y PORZĄDNEGO

SPRAW KRYMINALNYCH

SĄDZENIA.

WEDŁUG

PRAW PRZYZWOITYCH y PRZYSTOSOWANYCH

ZDANIEM *AUTOROW* POWAZNYCH

Przez Szlachetnego IMC Pana JAKOBA CZECHOWICZA

Radzcę y Sędziego Miaſta Chełmna.

z Rękopiſſma po Iego Smierci zoſtawionego

DRUKOWANO w CHEŁMNIE ROKU 1769.

DO

SZLACHETNEGO MAGISTRATU MIASTA CHEŁMNA

JAko (a) *wſzelkie rzeki, z ktorego wychodzą mieyſca, do tegoż powracaią, aby znowu płyneły; tak y ta Xięga (ktorey zebranie y rękopiſmo z Przezacnego Magiſtratu Chełmińſkiego ma ſwoie pochodzenie) przeſzedłſzy Drukarſką Praſſę, do Waſzych SZLACHETNI MCI PANOWIE MIASTA CHEŁMNA BURMISTRZE Y RADNI wraca ſię rąk: ażeby innych poważniey y użyteczniey dochodziła.*

Dzieło to ieſt waſzego niegdy w tym Senacie Kollegi, y godnego w tymże Mieście Sędziego; ktory roztropnemi radami ſwemi ſprawuiąc urząd Magiſtratu, y ſprawiedliwemi napełniaiąc AKTA Sądu ſwoiego wyrokami: nie przeſtawał czaſu, nieco ſobie od Urzędowych ſpraw zbywaiącego, łożyć tak ku większemu ſwemu w nauce Prawa poſtępkowi; iako też ku powſzechnieyſzemu ztąd innych pożytkowi. Uwieńczony wprzod w Przeſławney Krakowſkiey Akademiey, potym w Krześle Chełmińſkiego Senatu oſadzony, a wſzędzie przez (b) *mądrość zalecomy, tey Xięgi AUTOR zoſtawuie w niey dowod: iako, niepozorney tylko, lecz* (c) *bez obłudy gruntowney w rozumieniu Praw, y używaniu Prawnych umieiętności nabył. Swieża eſzcze trwa w Wielu żyiących pamięć: iako Tenże tegoż mądrego Dzieła ſwego chciał podaniem do druku* (d) *bez zazdrości użyczyć wſzyſtkim; gdyby Mu go była*

(a) *Eccl:* 1. ℣ 7. Ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant.
(b) Antecedebat me ſapientia. *Sapien:* 7. 12.
(c) Quam ſine fictione didici *Cap: eod:* v. 13.
(d) Sine invidia communico *Ibidem.*

ſmierć dokończyć wcale nie zabroniła. W potomne wieki nieśmiertelną tak Xiędze iak AUTOROWI winni mieć wdzięczność Sędziowie ſpraw KRYMINALNYCH y ſami winowaycy: Sędziowie, ktorzy innych nie maiąc Xiąg, albo ięzyka ich nie rozumieiąc, z tey iedney ſprawiedliwie y prawnie ſądzić będą mogli; Winowaycy także, iż chociaż na ſmierć oſądzeni, iednak nie poczuią bezprawia w danych na ſię wyrokach podług tey PRAKTYKI.

I tenci ieſt z wielu innych, oſobliwſzy Twoy dotąd zaſzczyt SZLACHETNY MAGISTRACIE CHEŁMINSKI: iż zawſze obfituieſz u ſiebie w uczonych Ludzi, y innym przeto pożytecznych. Wſzakże iakoby to przeyrzała ſławnych owych Prawodawcow władza, ktora (e) uſtanowiwſzy po Miaſtach Pruſkich Sądy podług Magdeburſkiego prawa, wſzelkich w ſądzeniu y w zdaniach około niego przypadaiących (f) wątpliwości rozeznawanie twoiey mądrości y roztropności Zacna RADO CHEŁMINSKA przywłaſzczyła. Ieſzcze na ow czas, ani Drukiem, (bo go dotąd nie było) ani piorem rozmnożyć ſię nie mogło doſtatecznie Xiąg pomienionego prawa. (g) Wielkim nakładem, y nie mnieyſzym ſtaraniem nabyli go od Magdeburczykow Chełmienianie. Z innych kraiow tymże (h) rządzonych Prawem rozmaite (kiedy iakie gdzie zaſzły) w ułatwionych względem niego trudnoſciach ugody na piſmie wiary godnym nie bez znacznego koſztu ſprowadzali. Sami zaś potym iako go daley w trudnieyſzych wyrażeniach, przyzwoitemi przywilejom y zwyczaiom Narodu odpowiedziami ſwemi obiaśnili: (i) ſwiadczą to ich Odpiſy, nie tylko do bliżſzych Miaſt, le też do Stołecznego Pruſſ Pułnocnych poſyłane. Tym ſpoſobem chwalebnie, a

pracowicie

(e) Statuimus autem in iiſdem Civitatibus jura Magdeburgenſia in omnibus ſententiis obſervari. *Privil: Culm: n. 6.*

(f) Si aliquis dubietatis ſcrupulus de jure judiciario, vel de juris judiciarii ſententia emerſerit, idem articulus à Culmenſis Civitatis Conſulibus requiretur. *Ibid: n. 7.*

(g) Culmenſes, jure Magdeburgico nondum in literas relato, magnîs ſumptibûs magnâque curâ a Magdeburgenſibus jura petiiſſe. *Hartknoch Diſſert. XVII. de Iure Pruſſ:*

(h) Quotieſcunque reſciverant in aliis quoque Provinciis jure Magdeburgenſi gaudentibus quæſtiones ſuper iſto jure propoſitas deciſaſque fuiſſe, deciſionum illarum exemplar, non obſtante ſumptuum quantitate ſibi acquirebant. *Idem ibidem.*

(i) Regiomontani non raró Culmenſes in caſibus dubiis conſulebant: ut multa reſcripta Culmenſium ad Regiomontanos teſtantur *Hartknoch Diſſert. XIX. de Republ: Pruſs;*

pracowicie y kosztownie zebrane Ustaw Chełmińskich (k) *dzieło stało się pospolitym Prawidłem w rządach y w sądach Obywatelom Pruskim, ktorzy według niego sądząc się po innych miastach, ieżli kiedy do końca rozprawić się nie mogli, udawali się do Chełmna na rozsądzenie, y na Jego wyrokach zupełnie przestawali.*

Do tak poważnego tu w Chełmnie a powszechnego Pruss południowych nieiako Trybunału bez wątpienia dobierać się musiało uczonych Ludzi; na ktorych ażeby nigdy nie zbywało: w nayniesześliwszych dla tego Miasta czasiech usiłować w nim o to nieprzestawano. Wkrotce (l) *po dobrowolnym Pruss do Polskiey przystaniu (przy ktorym stawał y pisał się na czele większych miast Pruskich * Chełmiński Burmistrz) w iaką nieszczęśliwość zapadło Chełmno przez zawziętości Krzyżackiey zemstę: żałosno y wspomnieć o tym. Zdradą* (m) *Cudzoziemca w obywatelstwo tu przyiętego wydane nieprzyiacielskim woyskom Miasto* (n) *ogniem y mieczem spustoszone, przez dni czterdzieści ani urzędu Mieyskiego ani Mieszczan nie maiąc, ledwie cosię z rozproszonych y przychodniow zaczęło zbierać: skuteczniey przedsięwzięło kwitnące* (o) *w nim dawniey, a w tenczas przerwane nauki wzbudzić; niżeli się samo zupełnie podnieść mogło z rozwalin swoich, z ktorych iuż inne powstawały. Jakoż inne Pruss Miasta w zupełnie uspokoionym ziednoczeniu się z Polską już się mile cieszyły zażywaniem pokoiu y wolności; Miasto Chełmno y przedtym dziewięć, y potym* (p) *trzynascie lat pod iarzmem panowania Krzyżakow będąc; w tych iednak czasiech*

chcąc

(*k*) Ex dicto volumine (*juris Culmensis:*) singulæ Civitates controversias in foro agitatas dijudicabant. Quando partes litigantes decreto non acquiescebant, provocationes instituebantur ad Culmenses, ubi controversiæ finiebantur, sine ulteriore provocatione ad judicem superiorem *Hartknoch Dissert: XIX. de Republ: Pruss:*

(*l*) *Anno* 1454. *Accessus Pruss: ad Reg: Polon:*

* *LAURENCIUS CZEYTZ*

(*m*) *Anno* 1457. Sumbergius *seu Cinenbergh* Culmâ potitus est proditione cujusdam Bohemi, qui cum priùs stipendia fecisset in Castris Regiis, uxorem opulentam in ea Civitate duxerat. *Lib: VI. Hist: Pruss: Joan: Leon:*

(*n*) *Anno eodem* Civitas hæc - - Circa tertiam & quartam horam matutinam feriâ 2dâ ante festum SS. Simonis & Judæ capta; civibusquè variis suppliciis & tyrannicè affectis spoliata; & ab eo die ad quadragesimum usque Magistratu & Officialibus destituta; igne & armis desolata est. *Acta Prætor: Culm.*

(*o*) *Lib: 1. Hist: Pruss: Joan: Leon:*

(*p*) De Brodnicia vero & Culma & Starigrodo a Magistro interversis conventum est: ut is eas munitiones ad diem Divo Martino sacrum (1479.) Regi redderet. *Lib: VII. Hist: Pruss: Ioan. Leon:*

chcąc ſię nadewſzyſtko tak w nauki (q) przetym uſtanowione, iak w uczonych zapomodz: y
Nauczycielow utrzymowanie (r) opatrzyło, y Szkoł ſwoich otworzenia im (s)
wolność otrzymało. Gdy zaś ſzczęśliwie z pod Krzyżakow w łaſkawe od Krola
Kazimierza Oyca przyięcie, y od Alexandra Syna Tronu Naſtępcy w teraźnieyſz
rozporządzenie, a zawſze z ucaleniem (t) Praw ſwoich, doſtało ſię Chełmińſki
Miaſto: iakie dopiero Obywatelow iegoż, około tychże ſzkoł ſtaranie było? zna
daią przywileie (u) wzwyż wſpomnionym Szkoł Miſtrzom dane, y wyiednane prze
Stany Pruſkie Ręki (w) Krolewſkiey piſma.

Nie mniey ieźli nie więcey naśladuiecie ſwoiemi czaſy tak zacnych Przodkow
Waſzych SZLACHETNI MCI PANOWIE BURMISTRZOWIE y RADN
tegoż Miaſta. Nie potrzeba obſzernie, przywodzić y wywodzić czynności w tey mierz
Waſzych: bo te ſię daią nietylko ſłyſzeć; ale też widzieć; a nawet y doświadcz
Oto teraz w więkſzey iuż liczbie przybywaią tu z naypierwſzey a powſzechney *
Kroleſtwa Polſkiego ſzkoły Godni y Mądrzy Nauczyciele! Oto oprocz zwyczayny
dawniey przyczyniło ſię Nauk Geometryi, Filozofiey y Jurisprudencyi! Oto y z
mych Uczniow tylu iak ſię udało! że iedni z nich pięknie zdobią Duchowne Sta
inni godnie ſprawuią urzędy świeckie; inni chwalebnie wielką wielu o ſobie nadzi
czynią. Ktoż tego wſzyſtkiego nie uznaie? a więc daley nie przyzna: że co ſię z
ſzczepiło za pierwſzych Chełmna Rządcow, y za poźnieyſzych znaczny wzroſt wzi
to za Was teraźnieyſzych pożytecznie iuż kwitnie, y owoce wydaie.

A zatym

(q) Anno 1387. Erectio Studii gnalis Culmen: per Bull: URBANI VI.
(r) Anno 1472. Proviſio Profeſſor:: à Civitat: Culmen:
(s) Anno 1473. Admiſſio Fratrum de Suolis Traject: Diœces: juxta conceſſionem li
rum Apoſtolic: ad regimen Scholæ Culmen: per Vincentium Epiſc: Culmenſem.
(t) Culmenſium Civium jura ſibi a Crucigeris largiter conceſſa & per Anteceſſores no
Reges Poloniæ approbata, nobiſque ſufficienter reproducta, integra & illæſa reſerva
quæ etiam Nos hiſce approbari volumus, prout in perpetuum approbamus, & conſe
mus. Reſcript: Alexandri Reg: Pol: 20. Maj. 1505.
(u) Privileg: Donationis bonorum & aliarum libertatum à Civitate datum Scholæ Cu
1489. Fer:: 2d2 poſt Aſcens Domini.
(w) Literæ Sigiſmundi Regis ad Cardinal: Regn: Pol: Protect: Anno 1542. VIII. M
& ad Epiſcopos Varmien: ac Culmen: Anno eodem, XIII. Martii.
** Z PRZESŁAW: AKADEMII KRAKOWSKIEY

A zatym SZLACHETNY MAGISTRACIE CHEŁMINSKI gdy tak zawſze do ſiebie nie tylko uczonych dobieraſz ludzi; ale oraz przez wſzelkie czaſy w tym tu Mieſcie nauki wzbudzaſz, utrzymuieſz, y doſkonaliſz; aby Ci nigdy na umieiętnych y mądrych nie zbywało, iako dotąd nie zbywa: toć ſprawiedliwie, a bez podchlebſtwa w rzetelney prawdzie zaſzczycać Cię może y powinna przy innych wielkich przymiotach Twoich taż mądrość twoia, ktorą na łonie twoim tak mieſciſz y ſzacuieſz. Niechże więc, ten to chwalebny Mądroſci Twoiey zaſzczyt, niechay zaleći Swiatu dzieło to Twego niegdy Kollegi. Raczże łaſkawie przyiąć: iż pod ſławą Imienia twego wychodząc z Druku, wprzod ſię w Twe ręce ſkłada, niżeli innych dońdzie. A ieżeli mu ieſzcze czego do doſkonałoſci nie doſtaie: racz to dołożyć; albo co więcey ze ſwego przydać. Cożkolwiek z mądrych głow Twoich zdałoby ſię użyczyć poſpolitemu pożytkowaniu, wſzyſtko to piſmem ſwoim donośić Czytelnikom Ofiaruie ſię z pełnym uſzanowania y życzliwości oświadczeniem.

SZLACHETNEMU
MIASTA CHEŁMNA
MAGISTRATOWI

Do wſzelkich gotowa usług
DRUKARNIA CHEŁMINSKA

FACULTAS

ILLUSTRISSIMI EXCELLENTISSIMI

AC

REVERENDISSIMI DOMINI DOMINI,

LOCI ORDINARII

IMPRIMATUR

ANDREAS EPISCOPUS CULMENSIS & POMESANIÆ

Datum Starogrodi
Anno Dñi 1768.
Die 5ta Septembris

PRAKTYKI KRYMINALNEY
TYTUŁ I.

ARTYKUŁ PIERWSZY.

O Processie spraw Kryminalnych, wieloraki iest? I czyli Sędzia ex officio inkwirował może i powinien? o zupełney probacyi występkow i reprobacyi swiadkow: i czyli dylacia in criminalibus ma mieysce?

Wielki urząd, iest Sędziego, bo on siedzący *pro Tribunali*, na mieyscu samego BOGA zasiada, napisał Lipski *observationum Pract. Cent: 1. observ: 83 num: 11. in fin:* Dla czego (iako mowi Damhouderius *in praxi rerum Civilium Cap: 2 num: 2*) nieco affekt, ale co szczere Sumnienie, co rozum, co słuszność, co sprawiedliwość dyktuie, to z wielką sędzia uwagą ustami wymowić, i swoie zdanie powiedzić powinien. Nie może (uchoway BOZE) w tym momencie, post capturam Obwinionego, nie zreflektowany, ad infligendas pænas criminales postąpić, ale tak skargi, iako i obrony z uwagą ma słuchać, i rozumieć, y do uwagi to wszystko brać, i z wielkim rozsądkiem w umysle examinować, uważać, i długo deliberować. Uważać bowiem ma Sędzia sądzący kryminalistę, że to tam (iako mowi Carpzovius *purg. part. 2. quæst: 88. num 35 in fin:*) *non de glande legenda, non de oleo, vino aut tritico legato, sed de hominis vita, & existimatione agitur*; ale idzie o przelanie krwi ludzkiey ktorey (uchoway BOZE) niewinnie wylaney rekwirować BOG będzie z ręku Sędziego. Dlaczego (iako mowi tenże Carpzov.) *cautiùs agendum, atq; satius est nocentem absolvere, quàm innocentem condemnare.* I napisał Damhouderius *in praxi crimin: Cap: 49* że trzeba wyrazniey, pilniey, y rozumniey rzeczy traktować, gdzie o życie ludzkie idzie. Iednym affektem, i iednym umysłem tak bogatego iako i ubogiego sądzić ma, według owego *Levit: 19. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis, sed justè judica proximo tuo.* I tamże zaraz zakazuie BOG Sędziom na życie ludzkie następować: *Non stabis contra Sanguinem proximi tui*, ażeby tym bardziey Sędziow złośliwych poskromił, wiele im czyni strasźliwych pogrożek: *Ecce ego judicabo causam*

causam tuam & ulciscar ultionem tuam. Toż u Psalmisty mowi: *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo.* A ieżeli się sprawiedliwosci tak sądzić obiecuie, a iakoż niesprawiedliwośći przepuśći ? na ktore się bardzo srogo u Proroka grozi: *Judicabo te judiciis adulterorum & effundentium sanguinem & dabo te in sanguinem furoris & zeli.* Czyni także inwektywę wyżey wspomniony Damhouderius na Sędziego niesprawiedliwego w praktyce kryminalney swoiey *Cap:* 158 *Num:* 25. Ieżeli niesprawiedliwie z sciesżki prawdy znidziesz, ieżeli na osoby uważać będziesz, ieżeli bardziey affektom w sądzeniu, niżeli prawdzie sprzyiać będziesz, oto czeka cię pożeraiące piekło ze wszystkiemi swoiemi Mękami i torturami.

Wiadomy nayprzod Sędzia bydz powinien processu spraw kryminalnych. Mało bowiem pomoże rozumieć sprawy kryminalne y rożne pænarum ac suppliciorum rodzaie, chyba że i sposob w sprawach kryminalnych procedendi przeyrzany mieć będzie. Ztąd iest, że dla nieumieiętnosci processu kryminalnego wielkie zachodzą quærelæ de abusibus in procedendo w sprawach kryminalnych, ktory process iezeli kiedy in Civilibus, daleko bardziey in criminalibus strictè & ad ungvem zachowany y w naymnieyszym nawet punkcie według preskrypcyi Praw formowany bydz powinien dla wielkiego niebespieczeństwa spraw kryminalnych, w ktorych o fortuny, Imię dobre, i życie ludzkie idzie, nad co nic nie iest na Swiecie godnieyszego. Gdzie zaś większe iest niebespieczeństwo, tam ostrożniey czynić trzeba. Dlaczego Karol piąty Cesarz, ażeby Sędziowie rzeczy kryminalnych y processu niewiadomi excepcyą niewiadomosci bronić się nie mogli, obwarował *in Art:* 219. że w przypadkach wątpliwych ad Curias Majores & Collegia Juris Consultorum uciekać się, i ztamtąd radę zabierac powinni.

Dwoiako tedy w Sprawach kryminalnych według zdania Doktorow proceditur: Per viam accusationis, & per inquisitionem. Zkąd i dwoiaki datur processus w sprawach kryminalnych : *Ordinarius & Inquisitorius.*

Ordinarius mowi się, kiedy kto przeciwko obwinionemu dla występku popełnionego processem czyni ordynaryinym, y według porządku y formy Prawa postępuie, offerendo libellum, litem contestando sollenną formą, i insze requisita prawne peragit, ktore do substancyi processu należą, gdzie Sędziego urzędu przynaymniey in cognoscendo ac judicando imploratur, Tak Farinaceus *in praxi Crim: Li:* 2. *Tit:* 2 Q: 12. Damhouderius *in prax: Crim: Cap:* 5. Jul: Clarus *Libro* 5 *sent:* § *Ult: quæst:* 12. to iest: Process w sprawach kryminalnych ordynaryiny, dzieie się per accusationem, abo quærelam strony obrażoney, lub delatora dobrowolnego, non summario, ale porządkiem w prawie zachowanym. A zaczym skargę proponuiący abo donoszący o występku, miany za oskarżyciela, ktory libellô accusatoriô oblatô & lite contestatâ występek doniesiony probować powinien. Damhouderius *dict Cap:* 5.

Nie

Nie każdego iednak prawo dopuszcza do oskarżenia, ale i owszem niektorych ratione sexûs, ætatis, statûs, defectûs mentis, suspectæ fidei, famæ & reverentiæ oddala.

Ratione sexûs *regulariter* oddala od oskarżenia białogłowę, *lib:* 1 *&* 8 *ff: de accusat: L:* 12. *C. de his, qui accus: non poss: c:* prohibent: 2 *q.* 1. Wyiąwszy w występkach: Obrażonego majestatu, żywnośći, Swiętokupstwa, falszywego testamentu, podeyzrzanego Opiekuna, Herezyi, albo ieżeli Białogłowa swoiey y swoich krewnych krzywdy dochodzi, i w inszych przypadkach Białogłowę do oskarżenia dopuszczaią, o ktorych donosi Farinaceus *dict: q.* 12 *Num:* 16. Jul: Clar: *Lib:* 5 *Sent:* § *ult: quæst.* 14. *Vers:* Præterea dixi. Ob ætatem oddalaią od oskarzenia niedorosłego *L.* 2 § *Pupillus,* gdzie Doktorowie ff. *de accusat:* C. *prohibetur.* 1 q. 1. Wyiąwszy przypadki wyżey wyrażone w ktorych skarżyć może. Ale kiedy niedorosłemu minie lat 20. skarżyć może, choćiażby swoiey i swoich krewnych krzywdy nie dochodził, iako pospolicie traduią Doktorowie. Ex causa Statûs oddalaią od oskarzenia niewolnika, ktory de Jure Civili pro nullo habetur. L. quod attinet. ff. *de Reg. Jur.* Defekt także umysłu od oskarzenia kogo oddala, zkąd szalony, głupi, y niemowlątko skarżyć w Sądzie nie mogą, bo tam requiritur voluntas & judicium, czego u nich nie dostaie L. 7. §. 9. ff. *quib: ex caus: in poss: eat.* L. 1. C. *de fals. monet.* Nie lepszey także iest kondycyi rozrutny, ktory od oskarżenia Sądowego arcetur, ile że ten comparatur szalonemu. L. *furiosi. de reg. Jur.* Względem wiary podeyrzaney od oskarzenia oddalaią, ktory kiedy subordynowany fałszywe swiadectwo odłożył. L. 9. ff. *de accusat.* Iako i ubogiego oddalaią, ktory w dobrach nie ma 50. Czerwonych Złotych. L. nonnulli. ff. *de accussat.* Co iednak pospolicie Doktorowie limituią że mieysca nie ma w ubogim, ktory iest dobrey sławy y poczciwego życia, że od oskarżenia oddalony bydz nie może, rozumieią. Tak Farinaceus *dict. quæst.* 12. n. 49. Julius Clarus Lib 5. *Sent.* §. *ult. quæst.* 14. Bo i alias ubogiego dobrey kondycyi i sławy do swiadectwa przypuszczaią, & omni exceptione majorem bydz rozumieią. Jul. Clar. *d.* L. Menoch. *de arbitr. jud. quæst.* L. 2. *cent.* 1. *cas.* 165. *num:* 11. Z teyże rowno racyi nieprzyiaźń od oskarzenia kogo oddala, c. repellantur. c. cùm opporteat. c. meminimus. *de accusat. can.* 2. & *can: suspectos,* 3. *quæst.* 5. Bo iest to rzecz wrodzona, ażeby nieprzyiazny nieprzyiaznego miał w nienawisci, i iemu zle życzył, iako mowi Aristoteles *Lib.* 14. *Polit.* c. 11. I ta iest natura nieprzyiaciela, ażeby nieprzyiaciela obraził iakimkolwiek sposobem, i więcey niż stać się może. Angel. *Consil.* 261. *col.* 3. *in fin.* I rzecz ta tak dalece prawdziwa iest, że nawet in notoriis criminalibus nieprzyiaciela do oskarżenia niedopuszczaią ani wprawdzie w występku læsæ Majestatis, daleko cięższym i straszniejszym. Bartol. *in L. quæstionib.* 8. ff. *ad Leg: Jul. Majest.* I owszem iezeliby onego obwiniony nie excypował, i na niego pozwolił, ie-

dnakże Sędzia, ktory ſamey prawdzie ſprzyiać powinien, nieprzyiaciela oddalić má c. meminimus. *de accuſat.* L. *un.* c. ſi propter inimic. *Libr.* 10. Co iednak o nieprzyiaźni tylko głowney rozumieć ſię ma. Bo lekka i niegłowna nieprzyiaźń ani ſwiadka od odłożenia ſwiadectwa, ani oſkarżyciela nie oddala Tak Farinaceus *dict. quæſt.* 12. *num.* 45. Gomezius *Cap.* 12. *de probat. delict* n. 14. gdzie także mowi, że Sędziego zdaniu zoſtawić potrzeba, ktora ſię nazywa cięžka. a ktora lekka nieprzyiaźń: i tož traduie Jul. Clar. *quæſt* 24. *vers. item quæro.* Reſpektem ſławy od oſkarženia oddalaią tego, ktorego prawo infamią notuie, ktory ani z prawa Mieyſkiego, ani Duchownego ſkarżyć nie może. L. qui accuſare. C. *de accuſation.* L. criminis *ibi. ſit tibi integra æſtimatio.* C. *qui accus. non poſſ.* I oprocz tego Mężoboycy, złodzieie, Swiętokradzcy, wydziercy fałſzerze, Czarownicy, Nałożnicy, i podobni wyſtępcy nie mogą na inſzego ſkarżyć, wyraznie otym traduie Farinaceus *dict. quæſt.* 12. *num.* 17 & ſeq: Racya tego ieſt oczywiſta, Bo kto raz dla złego życia i zgubionych obyczaiow wpadł w infamią, præſumitur także w oſkarżeniu bydz złym i ſzkaluiącym, arg. L. 2. *de Senator.* Co ſamo iednak omyla w wyſtępkach; herezyi, obrażonego Majeſtatu, ſwiętokupſtwa, oſzukaney żywności, fałſzywego teſtamentu, podeyrzanego Opiekuna &c: gdzie bezecnych także do oſkarzenia przypuſzczaią. L. famoſi. gdzie Bartolus, i Doktorowie ff. *ad Leg Jul. Majeſt.* Albo ieżeli infamis ſwoią i ſwoich krzywdę windykować chce, *can.* prohibentur. 2. *quæſt.* 1. L. 19. C. *qui accuc, non poſſ* Albo ieżeli ſkarzyć chce na infamiſa teyże noty, ktorą ſam notowany ieſt *arg.* L. 11. C. *de inoffic: teſtam.* Podobney kondycyi ieſt Exkommunikowany ktory że ma bydz od oſkarženia oddalony, zgadzaią ſię poſpolicie Doktorowie, ſwiadczy Jul. Clar. *lib.* 5 *Sent.* §. *ult. quæſt:* 14. *vers. quæro num.* Farin *dict. quæſt.* 12 *n.* 26. Bo y Exkommunikowany, i Bannitowany w Sądzie bydz nie mogą, i onym proſzącym jus denegatur. C. intelleximus. extr. *de Judic.* gdzie Felinus *num.* 7. Z przyczyny rewerencyi zakazuią komu ſkarżyć na kogo, ktoremu obligowany ieſt, iako to Syn ſkarżyć niemoże na Oyca *L.* 8. ff. *de accuſat.* Dyſcypuł na Preceptora, ſługa na Pana. Chyba żeby chcieli ſwoiey i ſwoich krzywdy dochodzic, L. 11. ff. *de accuſat.* Albo w wyſtępku Majeſtatu, *L. pen.* C. *Qui accuſar. non poſſ.* Podobnym także ſpoſobem od oſkarženia oddalaią Pokrewnych, z ktorych ieden na drugiego ſkarżyć nie może, iako Oyciec, i wſzyſcy aſcendentes na Dzieci albo Brat na Brata ſkarżyć nie może, *L.* Magnum. C. *Qui accuſſare non poſſ.* Co ſamo iednak Farinaceus *dict. quæſt.* 12. *N.* 53. we trzech przypadkach limituie. Iako to *1mo.* w lekkich wyſtępkach *2do.* ieżeli kto ſwoiey i ſwoich krzywdy dochodzi. *3tio.* w wyſtępku obrażonego Majeſtatu.

Ale ktoby był Judex competens w proceſſie kryminalnym ordynaryinym Carpzovius *purg. parte* 3. *quæſt.* 104. *Num:* 62. *in pract. Crim.* Napiſał, ż

Competens

Competens Judex mowi się: albo względem sprawy, to iest ktoremu w sprawach kryminalnych Cognoscendi potestas competit. Iaki Sędzia iest, ktory ma merum imperium. Nie kazdy bowiem Sędzia ma moc cognoscendi sprawę kryminalną, i obwinionego delinquenta karać może, ale tylko ten, ktoremu merum competit imperium, in *L.* 3. ff. *de juris. L.* 6. ff. *de Offic: Procons. L.* 1 ff. *de Offic. ejus, cui mand. est jurisdict.* Alias przyzwoity Sędzia iest ktory ma wyższą jurysdykcyą, albo też jurysdykcyą niższą, aut bassam w występkach lekszych iako o tey kompetencyi Sędziego u tegoż Carpzowiusza *quæstionem* 110. *videre est.* Albo mowi się Judex competens względem osoby, ktora convenitur, to iest samego obwinionego, przeciwko ktoremu skarga instituitur. Ani bowiem przed każdym Sędzią merum imperium maiącym delinquent może conveniri, ale ażeby Sąd kryminalny nazwał się Competens, skarga wniesiona powinna bydź, gdzie obwiniony w kryminalnych sprawach forum sortitur, *L.* 2. *de jurisdict. omn. jud. L.* 1. & *ult. C. ubi in rem act. L.* un. *C. ubi de posses. agi.* Forum zaś competens według zdania Carpzowiusza *quæstione* 110. *num.* 8. troiakie constituitur: toiest Domicilii; Delicti commissi; & Deprehensionis rei; i że ta dywizya Fori competentis zwyczaiem dzisieyszym, i w ziemiach Saskich przyięta iest, swiadczy tamże. Może bowiem delinquent według praktyki dzisieyszey conveniri, i przeciwko niemu inquisitoriè, albo per viam accusationis Sędzia czynić może tam, gdzie ma mieszkanie, albo gdzie występek był popełniony, albo na mieyscu gdzie uchwycony iest. I mowi Carpzovius, że nad te trzy sposoby rzadko inszy dać się może, ktorymby obwiniony forum mogł sortiri.

Czyli Magistrat występek przeciwko sobie popełniony może cognoscere, i przyzwoitym w tym przypadku bydź Sędzią ? zachodzi wątpliwość; A lubo prawo iest wyraźne, że nikt w swoiey sprawie, tak potoczney, iako kryminalney Sędzią bydz nie może, *L.* qui jurisdictioni, 10. ff. *de jurisdict. L.* nullus. 10. ff. *de testib.* iednakże Carpzov. p. 5. q. 104. *num.* 66. hoc non obstante, smiało twierdzi, że Sędzia abo Magistrat występek przeciwko sobie samemu popełniony windykować i karać, a zatym i przyzwoitym Sędzią bydz może: i że toż Nicol. Reusner. *Lib.* 3. *consil.* 5. trzyma; i ta opinia w praktyce przyięta iest i w Państwach Elektoratu Saskiego, swiadczy tamże. Dla utwierdzenia ktorey opinii do racyi tamże u niego Numeris sequentibus położonych curiosum Lectorem remitto. Czyli Sędzia ex officio inquirować może.

Inquisitorius Processus, ktory & Summarius, niekiedy także Extraordinarius zwykł się nazywać, iest, kiedy żadnego nie masz oskarżyciela, a Sędzia per viam inquisitionis, summariè & ex officio przeciwko delinquentowi postępuie, i onemu karę prawem opisaną naznacza. Tak Farinaceus *in prax. Crim. lib.* 1. *tit.* 1. Ze kiedy niemasz oskarżyciela, Sędziemu czynić należy, ażeby

występki

wyſtępki niezoſtawnły bez kary: bo korrekcyi wyſtępku koniec oſtatni ieſt ſalus publica. *L.* ita vulneratus. 51. §. æſtimatio. 2. ff. *ad Leg. Aquil.* ażeby inſi przykładem inſzych uſtraſzeni, mniey wykraczali. I że ze zwyczaiu generalnego Sędzia przez inquizycyą wolno i ſprawiedliwie czynić może, i tego ſię zwyczaiu koniecznie trzymać powinien, traduie Julius Clarus *lib.* 5. *ſent.* §. *ult.* q. 3. *n.* 6. A co więkſza ieſt, że Sędzia nie tylko kiedy oſkarżyciela nie maſz, inqwirować może, ale i względem urzędu to czynić powinien, tak dalece: ze niedbaiący inquirowac, onże ſam, w wyſtępek nie mały wpada. Paris de Puteo *de Syndicat. in verb. negligentia.* c. 1. n. 8. 9. Gdzie bowiem o publiczny pożytek i wyſtępkow karanie idzie, Sędzia nawet chociażby nie chciał, według urzędu ſwego czynić to powinien, inaczey od kary nie ma bydz wolny. Tak Ioan. Baptiſt. Aſin. *in tract. Exec.* §. 3. *Cap.* 16. 58. 254. &c. ſeq.

Ale co ieſt Inqwizycya? Carpzov. *in pract. crim. parte* 3. *quæſt.* 107. *n.* 5. napiſał ze Inquizycya nic inſzego nie ieſt, tylko o wyſtępku informacya przez Sędziego ſpoſobem przyzwoitym uczyniona. I inqwirować nic inſzego nie ieſt, tylko informacyą brać o wyſtępku.

Inquizycya tedy dwoiaka ieſt: *Generalis & Specialis. Generalis* inquiſitio nazywa ſię ta, ktora bez wiadomego ieſzcze wyſtępku albo delinquenta, dzieie ſię przez Sędziego, do generalnie inqwirowania, czyli prawdziwie wyſtępek popełniony ieſt, i ktoby on popełnił: generalna bowiem ta inquizycya ſciąga ſię do wynalezienia wyſtępku i delinquenta. Ægid. Boſſ. *in pract. tit. delinquente n.* 3. *Specialis* zaś ieſt Inquiſitio, ktora ſię dzieie przez Sędziego przeciwko partykularney oſobie, o wyſtępku, o ktorey iuż Sąd wiadomość ma, abo kiedy Sędzia in ſpecie inquiruie, o autorze wyſtępku y o oſobie pewney, w inquizycyi generalney ſuſpicyami obciążoney, Jul. Clar. *lib.* 5. *ſent.* §. *ult. q.* 5: & *q.* 20. *in pr.* & *q.* 50. *vers,* item quia.

Ta *Specialis* ktora propriè inquiſitio nazywa ſię, mieyſce ma w wyſtępkach tylko więkſzych, i gorſzących, ktoremi pokoy poſpolity obraża ſię, kiedy oſkarżyciela nie doſtaie, Obwiniony zaś ieſt obecny. A iako Carpzov. *ubi ſupra num,* 30. rozumie że ma mieyſce w wyſtępkach cieżkich i o krutnych, ktorych cognitio do Sędziego wyżſzego należy, toieſt, ktoremu competit imperium: dlaczego inquiſitio może formari w tych wyſtępkach, z ktorych pochodzi kara na życiu, fuſtigacya, ucięcie ręki, albo tez relegacya. I mowi tenże Carpzov. że tych wyſtępkow kognicya i karanie należy do Sędziego wyżſzego przez iaſny text *Conſtit. Provinc. Saxon.* de Anno 1555. Gdzie także nominatim wiele wyliczaią ſię wyſtępkow, ktorych powſciągnienie do wyżſzey należy juriſdykcyi. Przeciwnym zaś ſpoſobem w lekſzych wyſtępkach, ktorych kara ieſt pieniężna. albo więzienia do krotkiego iakiego czaſu, i ktorych kognicya ad baſſam należy juriſdictionem, ze nie łatwo inquiſitorius

Proceſſus

Processus admittitur, śmiało twierdzi Carpzovius, z racyi że w wyſtępkach lekkich nie tak principaliter Reipublicæ, iako ſtrony obrażoney jus ac intereſſe attenditur. W wyſtępku iednak, kiedy oſoba publiczna injuriis była zelżona, lubo ten ad baſſam juriſdictionem należy, & non ad pænam Corporis afflictivam, criminaliter ſprawa iego inſtituitur, że Proceſſus inquiſitorius admittitur, rozumie tenże Carpzov. *p.* 3. *q.* 107. *n.* 30. *& ſeqq.uſq; ad n.* 33. *incluſive per dict. Ordinat. Provinc.*

Wiedzieć także trzeba, iako ritè ac legitimè Inquizycya powinna inſtitui. Iako bowiem Proceſſus inquiſitorius na chwałę Boga, na zemſtę prawa, dla publicznego pokoiu, i dla ſzkody iakiey naſtępuiącey ochronienia ſię, naoſtatek dla karania wyſtępnych, powinien ſuſcipi: Tak i inquizycya przyzwoitym i należytym ſpoſobem według praw formowana bydz powinna, ażeby excepcya ineptitudinis inquiſitionis Proceſſu inquizycyonalnego nie uczyniła nieważnego. Tak Gomezius Tom. 3. *variar. reſolut.* tit. *qualiter formetur accuſatio? num.* 1. Farinaceus *in prax crim. L.* 1. *tit.* 1. *quæſt.* 1. *num.* 5. nie bez niebeſpieczeńſtwa Sędziego, ktorego obwiniony uwolniony potym może, convenire.

Iaka tedy inquizycya bydź, y iakim ſpoſobem według Praw formari powinna? In genere zgoła naypewnieyſza rzecz ieſt, że w inquirowaniu wyſtępkow, w wynalezieniu i karaniu poſtępować ſobie Sędzia powinien (iako notuie Carpzovius *part.* 3. *quæſt.* 107. *num.* 67.) na powadze Sacræ Scripturæ, praw i rożnych Doktorow ufundowany: » ſecundùm Leges Divinas & humanas, ſecundùm jus vetus & conſtitutionum formam, ſecundùm juris publici formam, ſecundùm receptum judiciorum morem, ſecundùm ordinem legibus inſtitutum, ſinè odio, vel odii fomite, ſinè ſordibus, ſinè gratia, ſinè ira & furore, ſinè emendicatis ſuffragiis, ſinè levitate, ſinè imperitia, ſinè præcipitantia, ſinè injuria. Deniquè, non ex voluntate noſtra, neque ex mentè noſtra, ſed ex præcepto Divino, legitima, ſive Legum authoritate, ex charitatis affectu, animâ ac mente per rationem & intellectum gubernatâ, Proceſſu legitimô ritè obſervatô, Quod enim juſtum eſt, vel juſtum eſſe putamus, id juſtè nobis perſequendum eſt. » Dotąd Carpzovius *ubi ſupra.*

In ſpecie zaś requiſita Inkwizycyi przyzwoitey Carpzovius *ubi ſupra num:* 72. *& ſeq.* wylicza te: *Pierwſze* Requiſitum: Ażeby ante omnia o ſamym uczynku była wiadomość. Dlaczego ſummaria, abo generalis inquiſitio poprzedzać powinna: częſcią ażeby była wiadomość de corpore delicti: częſcią ażeby Sędzia z indycyow o oſobie delinkwenta pewny mogł bydz. Bez indycyow bowiem poprzedzaiących przeciwko pewney iakiey oſobie inqwiſitio ſpecialis formowana bydz nie powinna. I ten ieſt ſkutek generalney inkwizycyi, ktorą Sędzia gdy ieſzcze nie maſz wyſtępku pewnego i delinkwenta, czyni do generalnie inkwirowania, czyli wyſtępek iaki popełniony ieſt, i ktory on popełnił, ażeby potym miawſzy iakąkolwiek kognicyą delinkwenta: przeciwko

ciwko

ciwko onemu in fpecie inkwirował. Do ktorey inkwizycyi lekkie wyftarczaią indicia, byle tylko iaki kolor miały, i takie były, żeby Sędziego dowodnie w fufpicyą popełnionepo wyftępku przeciwko komu wprowadzić mogły. Tak Julius Clarus *Lib.* 5. *Sent.* §. *ult.* *q.* 5. *n.* 5. *&* *q.* 2. *n.* 2. Farinaceus *dict.* *q* 1. *n* 47. *&* *feq:* *Drugie.* Inkwizycyą czynić powinien Sędzia przyzwoity częścią refpektem famego wyftępku, to ieft, ażeby inkwiruiący wyżfz miał jurifdykcyą, albo merum imperium: częścią ratione fori ktore obwiniony w wyftępkach fortitur. Czego gdy Sędzia nie obferwuie inkwizycya nieważna Ale ktore wyftępki do jurifdykcyi wyżfzey albo ad merum imperium, a ktore ad Baffam jurifdictionem albo do niżfzey jurifdykcyi należą? Queftyą tę deciduie Colerius *de Proceff. Execut:* *part.* 2. *c.* 1. *n.* 146. kiedy mowi: *De jure noftro confvetudinario, vel Provinciali non aliter diftinguuntur iftæ duæ jurifdi ctiones, inferior videlicet á fuperiore nifi quòd hæc omnem maleficiorum cognitionem & punitionem, aut animadverfionem ufque ad caufas vulnerum, inclufivè tamen complecti tur, Illa autem exceptis injuriis atrocibus, omnes alios cafus qui vel modicam cor rectionem, aut jus mulctandi defiderant, item omnium caufarum Civilium disjudicatio nem comprehendit; idque ita de confvetudine obfervari teftatur Experientia.* Do tąd Colerius. *Trzecie* Requifitum ieft: wzięcie i inkarceracya Obwinionego. Z indycyow bowiem poprzedzaiących, i generalney inqwizycyi Sędzia informo wany o ofobie, Obwinionego, onego wziąć y inkarcerować kazać powinien ażeby nie ufzedł, i proceff inqwizycyonalny ne eludatur. Farinaceus *in prax crim: quæft.* 27. *n.* 116. *&* *feq.* *num.* 123. 124. *Czwarte* Requifitum ieft: in formacya Artykułow inqwizycyonalnych, y konnotacya odpowiedzi na Arty kuły ab inquifito uczynioney. W ktorym requifitum nervus inqwizycyi nay bardziey confiftit to ieft: ażeby Obwiniony wyftępek wyznał, albo ieżeli nie wyznaie, probacya mieyfce ma. Do examinu iednak i interrogacyi przyzwoi tey potrzeba, ażeby Artykuły inqwizycyonalne były iafne, i oczywifte. Ko niec bowiem inqwizycyi ieft indagacya prawdy, i powściągnienie wyftępku Dlaczego Sędzia kiedy czyni takowe examina, proftą drogą poftępowa powinien do końca doyścia prawdy, nie zaś ażeby Obwinionego involvat, captiofè wprowadził niewinnego do wyznania wyftępku. *Julius Clarus Lib* 5. *Sent.* §. *ult.* *q.* 45. *n.* 11. I nie godzi fię Sędziemu obietnicą uwolnienia od Obwinionego prawdy dochodzić, bo takowa konfeffata pod nadzieią obietnicy uwolnienia uczyniona, zdradą Sędziego wycifniona, do kondemno wania mniey wyftarcza. Tak *Farinaceus part.* 3. *oper. crim. quæft.* 81. *n.* 26 76. *Gomez. tom.* 3. *var: refolut. cap.* 12. *n.* 6. Pifarz także Sądowy odpowiedz i wyznanie delinqwenta pilnie notować, y w Akta inqwizycyonalne pifa powinien, difponente *ordinat. Crimin. art.* 184. *&* 185. i według Refkrypt de Anno 1579. Augufta Elektora Safkiego. Ktora konnotacya tak dziać fi powinna: *imò* Ażeby ile bydź może; flowa fame obwinionego, notować, żeb

podobno

podobno z transfmutacyi słow sens nie był wywrocony. *2do.* Ażeby iakowość z odpowiedzią złączona lub rzecz insza od Obwinionego na obronę siebie wymowiona nie była opuszczona: dlaczego każdą rzecz z osobna pilnie notować trzeba *per dict: Art.* 184. *Popiąte:* kiedy Obwiniony nie zna się do występku, Sędzia Swiadkow wprowadzić powinien, ktorzy swiadectwo poprzysiężone odłożyć powinni. Co uczyniwszy i występek albo indicia do tortur dostatecznie wyprobowawszy, konfrontacya Swiadkow z Obwinionym bydz powinna. Swiadkami bowiem pokonany nie mniey kondemnowany bydz może, jakoby występek wyznał. *L.* qui sententiam, *ubi DD. C. de pœn. L. fin. C. de custod. Reorum C. 1. & C.* primates. 2, q. 1. cap. at si Clerici. *ubi DD: de judic.* Ze w probowaniu występku attendi powinna qualitas Swiadkow i nie każdego Prawo in criminalibus do swiadectwa dopuszcza, znaydziesz o tym niżey. Iednakże & inhabiles testes niekiedy do swiadectwa przypuszczaią, ieżeli inaczey prawda wyniknąć nie może á osobliwie w występkach, ktore są difficilis probationis. Tak *Carpzov, p.* 3. *q.* 114. *n.* 35. *in pract. crim. Farinaceus lib.* 2. *oper. crim. tit.* 6. *q.* 63. *num.* 28. o zupełney probacyi występku, y reprobacyi Swiadkow. *Szoste* Requisitum inqwizycyi przyzwoitey iest: Ażeby Obwinionemu obrony, dedukcyi, i probacyi dopuścić. Zawsze bowiem inqwizycya tak formowana bydz powinna ażeby obrona Obwinionego nie była zniesiona. *Farinaceus in prax crim. lib.* 1. *tit.* 1. *q.* 1. *n.* 11.

Ma także Sędzia postąpić do dokumentow, i probacyi, ktore w sprawie kryminalney powinny bydz zupełne y dostateczne, nad słońce południowe iaśnieysze, napisał *Damhouderius in prax. crim. cap.* 28. *n.* 10. *Carpzov. Decision. illust. Saxon. p.* 3. *decis.* 231. *n.* 9. *& in pract. crim. p.* 3. *q.* 114. *n.* 6. Mowi się zaś bydz zupełna, i dostateczna, probacya, kiedy Sędzia z tych rzeczy, ktore mu są pokazane, taką wiarę o popełnieniu złego uczynku ma, iaka do zakończenia kontrowersyi zda się bydz dostateczna, i do tego iest przyprowadzony, że wierzyć muśi propozycyi, i skardze, ktorą do Sądu iego wniesiono; to iest; zupełną probacya, taką mu wiarę czyni iaka do zakończenia kontrowersyi dostateczna bydz się zda. Iakoby zaś Sędzia do takowey wiary miał bydz przyprowadzony, pewną się to regułą wyrazić nie może. Częstokroć iednak to się dzieie przez Swiadkow wiary godnych, ktorychby nikt z probacyi zbić nie mogł z widzenia swoie swiadectwa zeznaiących. Bo iako mowi *Damhouderius Cap.* 28. *num* 10. Probacya, ktora się dzieie przez widzenie, i przez inspekcyą oczow, iest godnieysza i potężnieysza nad wszystkie insze probacye, ktorych swiadkow *de visu* dwoch potrzeba. Bo lubo wyraźna Saskiego Prawa dispozycya, tak *in Criminalibus* iako *in Civilibus* gdzie kontrowersya o własność dobr nieruchomych zachodzi, siedmiu Swiadkow reqwiruie, iednak, że tego w ziemiach Saskich nie zachowuią, ale z przyiętego zwyczaiu na depozycyi dwoch swiadkow, we

wſzyſtkich ſprawach, tak potocznych iako i kryminalnych przeſtaią, ſwiadczy *Chilian Konig in practica Cap.* 79. *num.* 1. *in fin.* Ale Lipſki naſz w ſprawie Kryminalney, gdzie idzie o życie ludzkie zupełney Swiadkow liczby, według wyraźney Prawa Saſkiego dyſpozycyi reqwiruie: i że taka ieſt w Sądach I. K. Mci, Zadwornych praktyka, donoſi *obſervatione* 20. *num.* 12. *in Centuria.*

Tàkże kiedy delinqwent dobrowolnie wyzna na ſię w Sądzie zły uczynek, *extra omnem metum carceris & tormentorum poſitus*, i tàkowa probàcya ieſt doſkonàła, mowi *text in L. ſi confeſſus* 5. *ff. de cuſtod. & exhib. reor.* Damhoud. *in praxi criminali Cap.* 46. *num.* 2. Iezeli iednak ono wyznanie nie ieſt omylne i fałſzywe, to ieſt z błędu i omylney opinii wyſtępku popełnionego pochodzące, i ieżeli iakie *indicia* poprzedzaią. Dlaczego według poſpolitego Doktorow zdania nie doſyć ieſt, że obwiniony w ſprawie kryminalney dobrowolnie przyzna ſię do wyſtępku, ale do tego potrzeba, ażeby prawdziwie była wiadomość de delicto & corpore, ze wſzyſtkiemi cyrkumſtancyami i iakowoſciami gdzie i iako i czyli prawdziwie wyſtępek popełniony był. Poniewaź wielu przyznało ſię do wyſtępku, ktorzy iednak potym po pilnieyſzym rozſądku i wiadomoſci rzeczy znaydowali ſię bydz niewinnemi, napiſał Farinaceus *in practica criminali Lib.* 1. *tit.* 1. *quæſt.* 2. *num.* 1. Iulius Clarus *lib.* 5. *ſentent.* §. *ult. quæſt.* 4. *num.* 1, *& ſeq.* Mynſingerus. *cent.* 3. *obſervat.* 81. *incip. Spontanea delicti. Num* 1. *& ſeqq.*

I ta probacya mowi ſię bydz doſkonała, kiedy ieſt oczywiſtość *facti* to ieſt kiedy wyſtępek nie tylko Sędziemu, ale kazdemu z ludzi ieſt wiadomy. Tak Lipſki *obſervatione* 21. *num.* 5. *in Cent.* 1. przez wyraźny text *in Cap.* evidentia. 9. *extra de accuſat.* gdzie wyraża ſam text: że rzecz oczywiſta popełnionego wyſtępku nie potrzebuie wrzaſku oſkarżyciela. *Damhouderius ubi ſupra num.* 3.

Prezumpcye zaś nawet potężne, iako to: fama publiczna opinia, ucieczka, y inſze podobne tym, nigdy probacyi zupełney nie czynią w materyi kryminalney do potępienia obwinionego na ſmierć, z tey naybardziey racyi że (iako ſwiadczy *Gloſſa in Lege finali, Codice de teſtibus*) pilniey examinować tam należy i potrzeba, gdzie o życie człowieka rzecz tractatur, bo iako mowi Damhouderius *ubi ſupra num.* 5. że probacye w materyi kryminalney powinny bydz Clariſſimæ, to ieſt (iako ſię wyżey rzekło) nad ſłońce południowe iaſnieyſze. I że podobniey ieſt w tym przypadku, gdy wątpliwe i niepewne zachodzą probacye, wyſtępek winnego zoſtawić bez kary, niz niewinnego potępić, napiſał Lipſki *obſervatione* 21. *num.* 7. *Centuria* 1. przez wyrazny text *in Lege* abſentem. 5. *in pr. ff. de pœnis.* I notuie daley tenże Lipſki, że w wątpliwych rzeczach umnieyſzyć raczey kary trzeba, á niżeli ią zaoſtrzyć tamże *num.* 8. *in L. penul, ff. de pœnis.* Niekiedy iednak dla trudności probacyi, iako to, ieżeli exceſſ iaki podczas ciemney nocy, albo w tumulcie

iakim

iakim popełniony był, probacye lekfze przez koniektury i prawdzie podobne prezumpcye przypufzczane bywaią, mowi tenże Lipfki *ubi fupra num.* 9. I daie racyą, że Prawo kontentuie fię tą probacyą, ktora bydz może, ieżeli qweftya z natury fwoiey trudność probacyi w fobie zawiera, tamże *per gloffam in L.* fi cum exceptio. §. in hac actione *in verbo* ignorantiam *ff. de eo, quod met. caufa &c.* Dlaczego według Prawa Safkiego, kiedy uczynek oczywiftemi argumentami nie może bydz probowany, ofkarżony blizfzy ieft wtedy ad evadendum odłożywfzy corporaliter przyfięgę, iako ieft w texcie *Lib.* 1. *art,* 15. Co iednak ma uczynić z fzefcią Swiadkami przez text *Lib.* 1. *art.* 8. Oczym i gloffa tegoż Prawa Safkiego *Lib.* 1. *art.* 64. wyraźnie mowi: i że tak w Sądach I. K. Mci: Zadwornych zwyczaynie fądzą, fwiadczy tenże Lipfki *obfervat.* 21. *n.* 10. *in fin, Vide hic in Carpzov. p.* 3. *q.* 114. *n.* 21. *Præjudicatum.*

Nie wfzyfcy iednak Swiadkowie w fprawach kryminalnych probować mogą, ale fą niektorzy reprobabiles, to ieft, że fwiadczyć niemogą i od fwiadectwa mogą bydz odrzuceni, iako to, ktorzy mniey lat maią nad 14. Damhoud. *in praxi crimin. Cap.* 50. *n.* 2. *in L.* 3. §. Lege Julia *ff. de teftib.* Podobnym fpofobem i ludzie młodego wieku albo juvenes, ktorzy nie maią lat 20. ex quo fwiadectwa onych nie maią tyle wagi, ażeby do potępienia delinqwenta wyftarczyły. Damhouderius *ubi fupra* o reprobacyi albo odrzuceniu fwiadkow.

Odrzuceni takze bydz powinni od fwiadectwa ludzie nieprzyiaźni, podobnie nieprzyiaciele głowni, i ci, ktorzy z głownemi nieprzyiacielami poufałość albo domową maią konwerfacyą. Damhoud. *ubi fupra n.* 3. Gdzie że tak trzyma Felinus Innocentius & Bartolus *ff de teftib. leg.* fi quis *C. de teftib.* i że hæc lex ieft canonifata donofi.

Także odrzucony bywa ten ktory kiedykolwiek lubo teraz otrzymawfzy łafkę poufale z drugim żyie, głownym był nieprzyiacielem, albo nieprzyiaźnym: dla tego że on nigdy nie ieft bez fufpicyi zemfty, iako notuie Damhouderius *ubi fupra n.* 4.

Nie dopufzczaią także do fwiadectwa domowych poufałych naiemnikow i mięfzkańcow, Damhouderius *ubi fupra in L. penult. ff. de teftib. & tritiffima L.* Etiam. Wyiąwfzy żeby takowi fwiadkowie przedtym domowemi naiemnikami i mięfzkańcami byli, a nie zaś podczas fwego fwiadectwa, w ktorym przypadku mogą bydz do fwiadectwa przypufzczeni. Damhoud. *ubi fupra Cap.* 51. *de falvatione n.* 8. & 9. gdzie donofi, że tak trzyma Cynus Baldus i infi in *L.* 2. *C. de teftibus.* Bartolus *in L.* 1. §. *fi fervos per illum textum ff. de quæftionibus.* Odpędzaią także od fwiadectwa fłużebnikow, i fłużebnice, niewolnikow i tym podobnych. Damhoud. *ubi fupra Cap.* 50. *n.* 6. Wyiąwfzy żeby fłużebnik albo fłużebnica podczas zeznania fwiadectwa fwego nie był

B2 fługą,

ſługą, albo nie była ſłużebnicą. Damhoud. *ubi ſupra C.* 51. *de ſalvatione n.* 8
& 9. cum ſupra allegatis Doctoribus. Znoſzą ieſzcze przez reprobacyą ſwiad-
kow, iakoto Oyca, Matkę, Dziada, Babkę, aſcendentes & deſcendentes in
infinitum. Damhoud. *ubi ſupra Cap.* 50. *n.* 7. *in L.* Parentes *& ibi gloſſa in verb.*
Parentes *Cod. de teſtib.*

Także przyiaciele, pokrewni i powinowaci w ſprawach Kryminalnych
ſwiadczyć nie mogą. Damhoud *ubi ſupra n.* 8. i mowi, że tak trzyma Barto
in L. Qui teſtamento. *in §:* per contrarium. *ff. de teſtam. Cap.* ſimiliter. 3. *quæſ.*
5. *ſpeculat. tit. de teſte.*

Swiadczyć także nie może żona za mężem ani Mąż za Żoną á to dla uyſci
ſuſpicyi affektu. Przeciwko zaś Mężowi ſwiadectwo ieſt uſzanowania zgub
i małżeńſkiey nienawiſci przyczynieniem. Damhoud. *ubi ſupra n.* 9. I mowi
daley tenże Damhoud. że żona iednym ciałem i wolą z Mężem rozumie ſię
dla tego mowi ſię ſłuſznie podeyrzana w ſprawie Męża, i przeciwnym ſpo
ſobem.

Brata za Bratem, albo za ſioſtrą lub ſioſtry za ſioſtrą do ſwiadectwa ni
dopuſzczaią. Damhoud. *ubi ſupra per gloſſ. & DD. in d. L.* Parentes. *L:* Lex
Cornelia *de injuriis, L.* Qui teſtamento *ff. de teſtamentis.*

Nie mogą także ſwiadczyć wſzyſtkie inſze oſoby iakimkolwiek przyiaźn
albo potrzeby związkiem złączone. Damhoud. *ubi ſupra,* n. 10. i że tak Bar
in L. Aut affinitate, *ff. de Procuratoribus* rozumie, donoſi tamże.

Patronowie, Prokuratorowie ſpraw, także ſwiadczyć nie mogą. Damhoud
ubi ſupra n. 11. *in L. fin. ff. de teſtib. & ibid. gloſſa & DD. in c.* Ex litter
extr. de tranſactio: Opiekuna, kuratora y podobnych oddalaią od ſwiadectw
Damhoud. *ubi ſupra n.* 12. *in L. final. & ibid. gloſſa in verb.* In executionibu
ff. de teſtibus.

Swiadczyć także nie mogą, ktorzy w Sądach iakichkolwiek notowani
kondemnowani byli o iaki publiczny wyſtępek, albo względem iakiego uczyn
ku złego z publiczney famy ſtali ſię bezecnemi, Damhoud. *ubi ſupra num.* 1
in c. Ex parte *& c.* Teſtimonium *extr. de teſtibus. L.* 3. *§.* Lege Julia. *& L.*
Ob crimen *ff. de teſtib.*

Także, ktorzy wyſtępkow byli towarzyſzami, albo w tymże wyſtępk
uwikłani, ſwiadczyć nie mogą. Damhoud. *ubi ſupra n.* 14. *in c.* Veniens *L. ex*
de teſt. c. Nullus 3. *q.* 5. *& L.* ſicuti *C. de quæſt.*

Także ſzaleni, frenetykowie nie mogą bydz dopuſzczeni do wiary ſwiadectw
Damhoud. *ubi ſupra num.* 15.

Także wyklętych i heretykow od ſwiadectwa odpędzaią. Damhouderiu
ubi ſupra n. 16. *in c.* Veniens 2. *ext. de teſtib. & L.* Quoniam *C. de hæreti*

Podobnie ubodzy ſwiadczyć nie mogą że ci mniey wiary maią niż bogac
i że łatwiey ubogi może bydz zkorumpowany. Damhoud. *ubi ſupra num.* 17

in

in L. 3. ubi bona *&* *per gloss. super verb.* Egenus *ff. de testib.* Wyiąwszy żeby w szpytalu występek iaki cięszki popełniony był, gdzieby inszych osob melioris conditionis nie było, tylko sami ubodzy tam obecni, na ten czas wiara im ma bydz dana. Damhoud. *im prax. crim. cap* 51. *de salvatione, num.* 10.

Nie dopuszczaią także do swiadectwa Zakonnikow i wszystkich innych Zakonnym Regułom podległych, to iest pod posłuszeństwem zostaiących, nawet, chocby otrzymali konsens na to od Przełożonego, napisał Damhouderius *in praxi crim: cap.* 50. *num* 18. Gdzie iednak dokłada, że ieżeliby inaczey prawdy nie można dociec, sędzia na depozycye takich osob Zakonnych mieć ma wzgląd i respekt, *ubi supra num. eod.*

Także mężoboycy, czarostwem się bawiący, swiętokradcy, złodzieie, dobra gwałtem wydzieraiący, cudzołożnicy iawni, krzywoprzysięscy, i ktorzy nierządnice przechowuią, lub na ich grzech przez spary patrzą, także co iawnie nierządem się bawią albo kazirodztwem są notowani, i insi tym podobni nie mogą bydz swiadkami. Damhoud. *in praxi crim. Cap.* 50. *num.* 19. *in Cap.* Ex parte *&* *Cap.* Super eo, *extr. de testib. L.* non potest, *ff. de furtis. Cap.* consangvineorum 3. *q.* 4. *&* *Cap.* constituimus 3. *quæst.* 5.

Także ktorzy konspiracyą i koniuracyą czynią. Damhoud. *ubi supra n.* 20. *in c.* Conspiratores. 3. *quæst.* 4.

Wzaiemnie ktorym zapłacono, albo zapłacić maią za swiadectwo ażeby albo mowili, albo że na to subordynowani są swiadczyć nie mogą. Damhoud. *ubi supra num.* 21: *in L.* 3. §. Lege Julia *ff. de testib. Leg.* Eos *&* *L.* Si quis *in fin. C. eod. tit.* *&* *c.* Licet. *ext. de probat.*

Ci także; co na delinqwenta skarżą swiadczyć nie mogą, nikt bowiem nie może bydz swiadkiem, i oskarżycielem, napisał Damhouderius *ubi supra n.* 11. A tu tenże Damhouderius na officialistow, ktorych on nomen elaturis parcit, inwektywę czyni, że oni nie wstydzą się contra omnem justitiam, takowych do odłożenia swiadectwa przeciwko mizernym wprowadzać, ktorych pierwey mieli delatorow: nie z inszey (mowi pomieniony Damhouderius) przyczyny, tylko żeby lub tą okazyą z opressyi niewinnych, pieniężną otrzymawszy kondemnacyą, workom swoim dogodzili.

Białogłowy także oddalaią od swiadectwa w processach *criminaliter* intentowanych, á nie zaś w processach *civiliter* intentowanych, á to juxta jura Pontificia napisał Damhouderius *in praxi crimin. Cap.* 50. *num.* 23. *in c.* Forus. *cum ibi, not. extr. de verb. significa.* *&* *c.* mulierem, 33. *q.* 5. I mowi daley tenże Damhoud. że ex ratione juris Civilis nie iest na przeszkodzie białogłowie swoie swiadectwo odłożyć, tum in Civilibus tum in Criminalibus *in L.* Ex eo *ff. de testib.*

Nie mogą bydz także swiadkami godnemi w materyi kryminalney nierządnice, Damhoud. *ubi supra n.* 26. i że tak trzyma D. Alexander

Imolensis

Imolenſis in ſuis conſiliis, *conſilio* 11. *num* 2. *volum.* 1. donoſi tamże, i da
racyą. bo w kryminalnych proceſſach powinny bydz probacye wolne o
wſzelakiey ſuſpicyi, i excepcyi tamże *num.* 27. *in L.* ſciant cuncti. *Codi. de proba*
Leg. abſentem *ff. de pœnis*, Wyiąwſzy, ieżeli takowa nierządnica, kiedy ſwo
ſwiadectwo zeznaie, iuż złe życie zarzuciła, i nie ieſt nierządnicą, na ten cz
może bydz przypuſzczona do ſwiadectwa, i wierzyć iey może co powi
Damhoud. *ubi ſupra Cap.* 51. *de ſalvatione num.* 9. *ad fin.* Albo ieżeliby wy
ſtępek iaki cięſzki popełniony był w domu nierządnice, gdzie inſzych oſ
podciwey konwerſacyi nie byłoby, tylko nierządnice i inſze oſoby tym podobn
á nie mogła by ſię prawda inaczey odkryć, tylko przez oſoby iakie tak
tam zoſtawaiące, takowym nierządnicom, lubo ſą reprobabiles iako ſię wyże
rzekło, koniecznie wiarę dać trzeba w mieyſcach ſekretnych, i niepodciwy
taką iaką by wiarę powinien dać ſędzia podciwym ſwiadkom na mieyſca
onych publicznych i podciwych zoſtaiącym, nanotował Damhouderius *ubi ſup*
num. 10.

Naoſtatek odrzucaią wſzyſtkich od ſwiadectwa, ktorzy nie ſą dobrego ży
cia, opinii podciwey i dobrey konwerſacyi. Damhoud. *ubi ſupra numero* 28.
c. ſuper eo & *c.* Teſtimonium, *ext. de teſtib.* & *c.* Licet *ext. de foro competent*

I przydaie tenże Damhoud *in praxi criminali Cap.* 51. *de ſalvatione, num*
5. że probacya w ſprawach kryminalnych incumbit temu, ktory mowi, to ie
ktory oddala kogo od ſwiadectwa, á nie temu ktory neguie i w prowadz
ſwiadka. *Depoſitio teſtis debet eſſe jurata. vide Carpz. par.* 3. *quæ:* 114. *n.* 63. *v*
& *n.* 62. *qui primo loco ponatur, a n.* 57. A gdyby oſkarżyciel albo obwinion
w ſprawie kryminalney probować chciał ſwiadkami, względem wyſtępk
zarzuconego i z tey okazyi proſiłby o dylacyą, czy mu ma bydz dylacya p
zwolona, albo nie ? Odpowiada Lipſki, że tak aktorowi, iako y obwinionem
w ſprawie kryminalney dylacye pozwolone, i że w tym nie maſz żadneg
powątpiwania, twierdzi *in Cent.* 1. *obſer.* 19. *n.* 3. *in L. ult. ff. de feriis*
dilat. gdzie wyraźny ieſt text w te słowa. *in capitalibus autem reo tres dilati*
nes, accuſatori duæ dari poſſunt, ſed utrinque cauſâ cognitâ. Iednakże takie dylac
z pewnych i przyzwoitych przyczyn w ſprawach Kryminalnych maią byc
pozwolone, iako to ieżeli oſkarżyciel albo obwiniony z okazyi probowan
proſi Sędziego o pozwolenie dylacyi, to ieſt do pokazania ſwiadectw, kto
ſą w inſzey Prowincyi, albo przy takim ktory nie ieſt obecny, albo proſi
dylacyą do produkowania i examinowania ſwiadkow względem wyſtępku z
rzuconego. Tak Lipſki *ubi ſupra n.* 4. gdzie, że ſentencya Sądu Mieyſkieg
Krakowſkiego w ſprawie o zabicie między Reginą Konopczyną, i Janem Go
nazwanym, Radnym i Sendykiem Miaſta Krakowa w Sądach J. K. M
Aſſeſſorſkich Roku 1591. dla niedopuſzczoney do wprowadzenia ſwiadko
dylacyi prawem zkaſſowana, i retraktowana była, donoſi tenże Lipſki *nu*
eod.

od. W tym iednak Sędziow ma bydz pilność (mowi Juſtynian *in L.* noverint 2: *C. ut intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur*) Ieżeli bez ſłuſzney i prawney racyi obwiniony, albo oſkarżyciel o dylacyą proſi, niech bez odwłoki w kognicyą takich ſpraw Sędziowie wchodzą, dotąd Juſtiniana słowa *in d. L. ubi ſupra.*

ARTYKUŁ DRUGI.

W Ktorych wyſtępkach Tortury, mieyſce maią á w ktorych nie ? i ktore Sędziego do naznaczenia Tortur ſą requiſita ? także o Indycyach do Tortur wyſtarczaiących.

Kiedy tedy delinqwent pokonany probacyami, i dokumentami, albo też plenis & manifeſtis urgetur indiciis, ktore mu zawſze kommunikowane były, iednakże w uporze z ſamey tylko złości pochodzącym trwa, i znać ſię dobrowolnie do wyſtępku popełnionego nie chce, wynalazło ſpoſob Prawo, kiedy inaczey prawda wyniknąć nie może, udaiąc ſię do qweſtyi, albo Tortur. Co i mnie okazyą było, że niżeli diſtinctis delictis diſtinctas pænas w niżey opiſanych Tytułach i Artykułach Kſiążki moiey authoritate legum naznaczone, wyrażę, ażeby o Torturach i indycyach do Tortur wyſtarczaiących Tytuł pierwſzy poprzedzał, zdało ſię mi rationi conſonum; bo pierwey trzeba in caſu neceſſitatis dla indagacyi prawdy torturować, á potym dopiero re exploratâ karać.

Wiedzieć iednak nayprzod trzeba, że nie zaraz Sędzia ſpieſzyć ma ſię, do ſkazania obwinionego na tortury, ale pierwey powinien te trzy Reqwizyta wiedzieć i zachować, (iako eleganter notuie Carpzo. w praktyce ſwoiey Kryminalney *part.* 3. *quæſt* 119.) *1mo.* Ażeby ſprawa była kryminalna i wyſtępek ciężki: to ieſt taki od Obwinionego popełniony, za ktory kara ſmierci, albo na ciele powinna bydz naznaczona. Inaczey tortury mieyſca nie maią w wyſtępkach inſzych ktore za ſobą Relegacyą, mulkty pieniężney albo więzienia karę pociągaią. I daie racyą: że karanyby był kto cięzey ex modo probandi niżeli ex modo condemnandi, gdzie i inſze ma racye, do ktorego curioſum lectorem odſyłam. *2do.* Ażeby prawdziwie popełniony był wyſtępek o ktorym byłaby wiadomość pewna, kiedy, gdzie, i czyli prawdziwie popełniony był. *Carpzovius. p.* 3. *q.* 119. *n.* 54. Powinni bowiem Sędziowie pilnie inqwirować. i dochodzić tego iaka pewność o wyſtępku pokazać ſię może, ażeby potym ſami za to nie odpowiedzieli, iako napomina Angel. Aretin. *in tract. malefic. verb. Quod fama publica præcedente n.* 108. gdzie mowi: *Tu Judex ſis bene cautus ne aliquem ad torturam pro maleficio ponas, priuſquam conſtet curiæ*

tuæ

tuæ id maleficium fuisse commissum, licet ignoretur, qui illud commiserit. Unde s furtum dicitur factum, facias per diligentem inquisitionem, quærelam & testes, & Missionem tui officialis, ubi furtum est commissum, & describi, & ponere per tuum Notarium. Et sic de homicidio, quod mittas officialem ad videndum mortuum & vulneratum & vulnera describi, & hæc redigas prius in actis. Alias non factâ tali diligentia, s aliquem torqueres de dicto maleficio, posses in Syndicatu teneri. Dotąd Angel Iednak, iako notuie Julius Clarus *in pract.* §. *ult. q.* 4. *n.* 1. że do osądzeni obwinionego na tortury ile kiedy evidentia uczynku i wyſtępku pewność mie ſię nie może, wyſtarcza niekiedy de corpore delicti wiadomość z indycyow pewnych, ktore ſą przynaglaiące i niewątpliwe: iako to, w wyſtępkach potaie mnych, & facti permanentis rozumniey. W cudzołoſtwie, ſodomſkim grzechu herezyi, czaroſtwie i w inſzych wyſtępkach, ktore żadnych po ſobie ſladow ni zoſtawuią, de corpore delicti inaczey wiadomość bydz nie może, chyba prze koniektury i indycya. Tak i Farinaceus *Lib.* 1. *tit.* 1. *quæſt.* 2, *n.* 12, & 13 *3tio.* Ze nie maſz inſzych probacyi, ani prawda inaczey wyniknąć nie może Kiedy iuż ieſt wiadomość o ſamym wyſtępku popełnionym, nad to i teg pottzeba, azeby nie doſtawało inſzych wyſtępku argumentow ordynaryinych doſtatecznych. Ieżeli bowiem prawdy zkąd inąd Sędzia doyść i dociec moż iako to przez Swiadkow, przez inſtrumenta, albo dobrowolne obwinioneg wyznanie, tortur zadnym ſpoſobem naznaczyć nie może, ani do nich przyſtą pić, chyba że nie doſtaie inſzych probacyi, tak dalece; że tortury prawdziwi ſą inſzych probacyi pomocą. Tak Angel. Aret, *in tract. malef. in verb.* quo fama publica *num.* 94. Damhoud: *in prax. rer: crim. Cap.* 35. *n.* 1. & *seq.* I owſzem Baldus *in L.* 1. *n.* 5. *C. de juram. propt. calum. dand.* mowi, ż potrzebna, rzecz ieſt ażeby ten, ktory proſi o ſkazanie kogo na tortury przyſiągł, że inaczey prawdy pokazać nie może. Zachodzi qweſtya: czy obwiniony, o iaki wyſtępek pokonany, albo że go wyznał, dla wiadomośc dalſzey prawdy względem inſzych wyſtępkow torturowany bydz może ? Z poſpolicie Doktorowie przyznaią, ſwiadczy Farinaceus *in prax. crim. Lib.* *tit.* 5. *quæſt.* 40. *num,* 16. & *seqq.* Iednakże iako napomina Julius Clarus *quæſ* 64. *num.* 8. *in fin.* że tortury dla powzięcia wiadomoſci względem inſzych wy ſtępkow tegoz rodzaiu, albo względem wydania ſocyuſzow wyſtępku powin ny bydz pomierne. I iezli bardzo ciężkie i niewątpliwe indicia nie przyſtą pią, i inſze przyczyny przynaglaiące, że raczey obwiniony dla wyſtępku wy znanego maiący bydz na ſmierć kondemnowany, od tortur powinien byd wolny, azeby afflicto nowey affiikcyi nie przydawać, tak rozumie Carpzo *purg. ubi supra, n.* 71.

Te tedy trzy requiſita wyżey wyrażone ſprawę kryminalną qvalificata czynią, do naznaczenia tortur, ktore wſpoł zawſze powinny concurrere, inacze bez nich do tortur Sędzia żadnym ſpoſobem przyſtąpić nie może. Carpzov. *u supra, n.* 2. *in fin.*

Indicia

Indicia powinny także tortury poprzedzać zupełne i iawne, to ieſt, znaki pokazuiące wyſtępek, ktoreby tak dalece umyſł wzruſzyły ſędziego, że ſię nakłonić muſi do wierzenia temu, o co obwiniony oſkarżony ieſt; a zatym i na torturowanie dla inweſtygacyi prawdy zezwolić muſi, ieżeli to kondycya oſob znieſie, o czym ieſt wyrazny text *in l.* milites, 8. *C. de quæſt.*

Coby to zaś za indicia były, ktorych zupełnych i doſtatecznych do tortur potrzeba: że ſię to żadnemi dokumentami i żadną nauką wyrazić, i iedną pewną regułą explikować ſię nie może; zaczym wſzyſtko to przy rozſądku, roſtropnoſci i ſumnieniu ſędziego zoſtawuie ſię, do ktorego ſamego tylko należy ſądzić z ſuppozycyi i koniektur, to ieſt; ieżeli te godne i doſtateczne ſą albo nie, dla ktorych obwiniony torturom podlegać powinien. *Videatur* Carpzov. *parte* 3. *quæ.* 120. *n.* 2. tak ieſt w konſtytu. krym. Karola V. Ceſarza *Art.* 18.

Dway ſwiadkowie wiary godni, ktorzy na iedno zgadzaią ſię, i w tymże ſwiadczą i ktorych ſwiadectwa przyſięgą ſą komprobowane, ſą zupełne, i niewątpliwe indicia do inqwizycyi przez tortury wyſtarczaiące. Ale co większa ieden ſwiadek wiary godny nad wſzyſtkie (iako poſpolicie mowią) excepcye większy doſtatecznie o prawdzie wyſtępku zeznaiący, czyni indicium doſtateczne do tortur iezeli inſze cyrkumſtancye nie ſą na przeſzkodzie, mowi Bartolus *in l.* obſervare 1. *colum. n.* 5. *C. quor. appellat. non recipi.* O czym także Julius Clarus *lib.* 5. *ſentent.* §. *ult. quæſt.* 22. Damhoud. *ubi ſupra, n.* 15.

Wiedzieć trzeba, że inſze ſą *indicia remota* inſze *proxima.* Te tak *remota,* iako *proxima* umyſł wprawdzie Sędziego wzruſzaią, i indicium iakiekolwiek czynią, Bald. & Scri. *in leg.* cum probatio. *ff de probat.* iednak z ſiebie nie ſą godne należyte, i doſtateczne, ażeby z ſamey ich uwagi mogł kto bydź deſtynowany na tortury, chyba żeby przyſtąpiły oczywiſte znaki i indicia, co ſię przykładem może lepiey obiaſnić.

Naprzykład w zaboyſtwie *remota* indicia ſą: o kim wſzędzie zle mowią, że popełnił mężoboyſtwo, zaczym zaboycą ieſt zabitego. *Proxima* zaś ſą indicia: że ten zabitego wiecznym był nieprzyiacielem, onemu często ſmiercią odgrażał. Ale te indicia ſame, nawet poprzyſiężone, nie ſą doſtateczne do tortur. Zaś te ſą zupełne, pewne, niewątpliwe indicia: Że go widziano, że wyſzedł z gaiu, gdzie zabity na ziemi leżał, gołą i ukrwawioną ſzablę, albo ſzpadę w ręku trzymał, twarz iego zaltcrowana, prędkim krokiem ſpieſzył na Cmentarz albo do Koſcioła. Takie bowiem znaki, i indicia dwiema godnemi nie podeyrzanemi ſwiadkami poprzyſiężone, wyſtarczaią do tortur, napiſał Damhoud, *ubi ſupra n.* 16. gdzie donoſi, że i Bartolus tak trzyma, i inſi. Tegoż także dokaże ieden ſwiadek godzien wiary, nie podeyrzany, i nad wſzyſtkie excepcye większy, ieżeli powie że widział, kiedy go ranił, tak

Damhoud. *ubi ſupra, num. eod.* To ieſt, że ieden ſwiadek de viſu ſemiple
probuie, a tak doſtateczne czyni indicium do tortur, ieżeli iednak do te
concurrunt inſze indicia.

Ucieczka każda prawdziwie wyprobowana, znakiem ieſt wyſtępku na
pewnieyſzym, kiedy delinqwent po dyffamacyi i kiedy iuż wſzędzie wyſtęp
iego rozgłoſzony ieſt, i nie oſkarżony obawiaiąc ſię iednak złego końca ucie
Damhoud. *ubi ſupra, n.* 18. *in l. fin. ff de quæſt.*

Albo iezeliby wyłamawſzy ſię z więzienia uciekł do Koſcioła, na Cm
tarz, i na inſze beſpieczne (gdzieby ſię mogł ſchronić) mieyſca: taka bowi
ucieczka czyni indicium doſtateczne do tortur przeciwko uciekaiącemu, t
dalece; że miany ieſt za tego ktory wyſtępek na ſię wyznał, według Glo
& Bartol. *in l.* Eos, *per text. ff de cuſtod. reorum.*

Wyznanie dyffamowanego o wyſtępku popełnionym extraordynaryi
albo nie w ſądzie uczynione, dobrze wyprobowane, i iednym ſwiadkiem nalei
tym komprobowane, ſkuteczne i pożyteczne czyni indicium do tortur. *gl*
eſt notabilis in l. cap. 5. *ff. ad l. Juliam de adult.*

Wielkie także czyni indicium, iezeli kogo widziano ze z Authorem
ciekał, abo ieżeli wyſtępku authora po uczynku do goſpody przyiął. Al
ieżeli Authora bronił, ażeby do ſzkody nie przyſzedł: albo iezeli ſię za nie
zaſtawiał, ażeby go nie złapano, Albo ieżeli ſię przedtym chwalił, że
kiedy popełnię ten wyſtępek. Lubo zaprawdę, ieżeli ſam radził zabitemu, aże
tamtą drogą ſzedł, gdzie wiedział, że ſię na niego tam zaſadzono ażeby
zabito, Damhoud *ubi ſupra ſub n.* 21.

Fama, albo poſpolita między ludzmi o wyſtępku opinia, żadnym ſpoſob
ſama przez ſię nie czyni indicium do tortur, chyba że ieſt złączona cum a
adminiculis albo z indycyami. Bartol: *in d. l. ff. de quæſt:* Do tego ażeby
fama była doſtateczna do tortur, potrzeba, ażeby była bardzo fortis & ve
mens tak rozumie Baldus *in c.* 1. *§. injuria.* Ale Carpzovius *purg: qu*
120. *num:* 27 & 28. napiſał, że iednak dla ſamey tey famy, nie może
bydź torturowany, ale trzeba: żeby do tego concurrant inſze indicia: bo cz
fama vehementior, tym fallacior & pejor bydz może, i że toż trzyma Fra
Caſon: *in tract: de indic: c.* 2. *n.* 12. donoſi tamże. Dlaczego (iako not
tenże Carpzov: *ubi ſupra nu:* 23. 24. & 25.) ażeby była fama legitima,
tortur wyſtarczaiąca, dwa requiſita karol: V. Ceſarz *in art:* 25. *ordin: crim:*
tym do zachowania naznaczył. 1mo. azeby obwiniony był człowiek pod
kondycyi, i lekka oſoba, ktorego ſława defekt cierpi, i ktory wyſtępku
ktory go pomawiaią, wzdrygać ſię nie zdaie, i ktory dla złego i niepocz
wego życia albo dla wyſtępku przedtym popełnionego, infamii facti, vel Ju
notę, cierpi. 2do. Ażeby fama początek wzięła, nie od nieprzyiacioł zło
wych,

wych, abo lekkich ludzi; ale od poczciwych oſob i wiary godnych *dict art:* 25. *c.* qualiter et quando *de accuſat,* Menoch. *l.* 1. *de præſump: quæ.* 89. *nu:* 31.

Waryacya nieſtateczność w mowie, albo kłamſtwo, czynią indicium do tortur, lubo inſzych powierzchownych indycyow nie doſtaie, wyraznie o tym rozumie Bartolus *in l. de minore* § Tormenta. *verſic.* Plurimum quoq; *ff de quæſt*, gdzie mowi text. Sędzia ma mieć animadwertencyą iaką ſtatecznoſcią ten, co go examinuią, odpowiada: z tąd bowiem ſędzia wiele indycii mieć może tak dalece; że ieżeli nieſtatecznie, mięſzaiąc ſię odpowiada, doſyć ma indyciy ſędzia do tortur, Ale Farinaceus *in prax: criminali: lib:* 1. *tit:* 5. *quæſt:* 52. że przeciwna iednak opinia, iż z waryacyi tylko remotum & veriſimile wſzczyna ſię indicium, i że ta poſpolitſza i prawdziwſza ieſt opinia, ſwiadczy, Dla czego, (iako mowi Carpzovi. *ubi ſupra n.* 73.) ieżeli waryacya nie ma pomocy z iakiey inſzey koniektury vel ex adminiculo, żadnym ſpoſobem indicium do tortur doſtateczne nie ieſt, i że tak w Elektoracie Saſkim codziennie ſię praktykuie, donoſi tamze. Chyba że obwiniony variat około ſprawy pryncypalney abo około cyrkumſtancyi mieyſca, i czaſu, bo na ten czas od tortur ledwie będzie wolny, rozumiey ieżeli obwiniony, teraz mowi, że podczas popełnionego wyſtępku był w tym a w tym mieſcie, teraz mowi że ſię bawił tego czaſu w inſzym mieyſcu, a iednak na ten czas nie daleko od mieyſca wyſtępku popełnionego od ſwiadkow widziany był. W ktorym przypadku wiele do zdania ſędziego należyć będzie, ktory zważywſzy, oſoby, mieyſce, czas, i inſze cyrkumſtancye, łatwo oſądzić może, czyli obwiniony dla ſamey waryacyi, na tortury deſtynowany bydz może, czyli nie: iako takze rozumie Julius Clarus *lib:* 5. *ſentent:* § *ult. quæſt:* 21. *nu.* 39. Menochius *lib:* 1. *de præſumpt: quæſt:* 89. *n.* 70.

Lękanie ſię i boiaźń indicium do tortur czyni: bo lękanie i boiaźń obwinionego że wyſtępek popełnił zgadzą ſię arguere, lubo to nie zawſze prawda ieſt; ponieważ wielu dla wielkoſci niebeſpieczeńſtwa i turbacyi umyſłu nieſtatecznie mowią, bledníeią i boią ſię: A niekiedy boiaźń w obwinionym, nad ktorym już tortury wiſzą, nie tak złego ſumnienia argumentem, i znakiem iakim ieſt, iako ſkutkiem nieiakim ninieyſzego ſtrachu mąk. Dlaczego ażeby niewinnych na tortury nie ſkazywać poſpolita i prawdziwa ieſt Doktorow opinia, że dla ſamego lękania, i umyſłu zalterowanego ſędzia do tortur przyſtąpić nie powinien, chyba że inſze ſchodzą ſię adminicula, tak Zang. *in tract: de quæſt: & tort: c,* 2, *n,* 102. Julius Clarus, *lib:* 5. *ſententia,* § *ult: quæſt:* 21. *n.* 39.

Są niektorzy, ktorzy to bydz zapewne twierdzą przyprowadzeni do tego racyami Fizycznemi, ze to za naypewnieyſze w przypadku zabicia, mieć trzeba indicium, i z tąd do tortur przyſtąpić może ſędzia, kiedy krew zabitego w obecności podeyrzanego o zaboyſtwo, płynie: tak trzymaią Andr: Libau: D. inſcri-

D. inſcriptus *de cruentatione cadaveris:* Levinus Lemn: *de occul: natur: mir: c.* ktorzy to ſpiritibus tak zabitego iako zaboycy gdy obecny ieſt, reſerveſcent bus przypiſuią. Petr: Gregor; *lib:* 36. *n.* 8. *Cap:* 20. mowi że to bardzi nieiaka Boſka chcenia zemſty racya, a nie krwi natura czyni. Iednak w ty przypadku ſędziemu oſtrożnie trzeba ſobie poſtąpić: pewny bowiem znak t nie ieſt; gdyż krew nawet w niebytnoſci zaboycy wypływa. Bydz bowie może; ze krew ktora w żyłach zaſtanowiła ſię, kiedy ciało wzruſzaią wyciek ponieważ w ſwieżym trupie oſtatnie humory, abo ſpiritus bydz mogą, n piſał Arnold. de Reyger *Proceſſus Judiciarii diſput.* 7. *Thes:* 4. i Carpzov. *qua* 122. *n.* 33. ſwiadczy, że to indicium nigdzie w prawie nanotowane n znayduie ſię, lubo zwyczaynie notabilia ſpecialiter notuią: że ani KAROL Ceſarz w ktorego Ordynacyi kryminalney rożne indycia popełnionych Męż boyſtw znayduią ſię, nie czyni tamże wzmianki de profluvio ſanguinis, czego indicium to do tortur przez ſię, doſtateczne bydz nie może: i że t Gomez *Cap:* 13. *n,* 15. Zang. *in tract: de quæſt: & tort. c.* 2. *n.* 160. Far *in prax. crim. lib:* 1. *tit:* 5. *quæſt:* 52. *n.* 136. i inſi od niego allegowani trzyma donoſi tamże. Gdzie iednak *n.* 36. przyznaie, że krew zabitego ciekąca prz oczyma tych, co zabili, czyni indicium do tortur, iezeli inſze adminicu ſchodzą ſię nie lekkie ale probabilia & veriſimilia, i że toż i Ławnikom E ktoratu Saſkiego decernere zdało ſię, Menſe Aprili, Annô 1601 ſwiadc tamże *n.* 37.

Złodzieyſtwa i rzeczy przez rozboy gwałtem wydartych nie lekkie i indicium do tortur, ieżeli rzecz gwałtem wzięta abo kradziona przy oſkarż nym lub inqwirowanym znayduie ſię, ktory titulum poſſeſſyi przyzwoitey, a pańſtwa nabytego modum probować nie może; albo ieżeli rzecz złodzieyſ czyli gwałtem wydartą bez tytułu przyzwoitego trzymał lub inſzemu ſprze i inſzym ſpoſobem oddalił. Tak Carpzov. *purg. ubi ſupra num.* 39. Gdzie donc że to indicium doſtateczne do tortury znayduie ſię *in art:* 43. & 38. *O Crimin.* KAROLA V. Ceſarza. Iednakże, iezeli ten, przy ktorym rzecz złodzie ſka, albo gwałtem zabrana znayduie ſię, ieſt człowiek nienaruſzoney i dobr ſławy, o ktorym z ſamego przy nim znalezienia rzeczy złodzieyſkiey, a gwałtem wydartey nie może bydz prezumpcia, że ieſt złodziey, albo rozbo nik, na to ażeby torturom podległ. Carpzov. *ubi ſupra n.* 44. *in l.* non o nes. 5. §. 6. *ff. de re militari.* i ze tak trzyma Julius Clar. *quæſt:* 21. *n.* 4 inſi, donoſi tamże. I mowi daley: iż częſtokroć przytrafić ſię może, że niewiadomy, rzecz u ſiebie mieć może złodzieyſką albo o ktorey rozumie że ieſt złodzieyſka lubo iednak złodzieiem nie ieſt, chyba kto o rzeczy złodzi ſkiey ma wiadomość. Dlaczego z człowiekiem dobrey ſławy z tego ſame indicium do tortur ſpieſzyć ſię nie trzeba. Także kiedy rzecz złodzieyſ albo gwałtem wydarta w budynkach wprawdzie kogo ale nie w detency

poſſeſſyi

poſſeſſyi onego znayduie ſię, indicium z tąd doſtatecznego do tortur ſędzia mieć nie może. Bo lubo rzecz złodzieyſka, albo gwałtem wydarta w domu czyim znayduie ſię, nie zaraz iednak z tąd za tym idzie, że ſam Pan domu onego rzecz onę ukradł, albo wydarł, gdyż bydź mogło, że ſludzy, albo ſłużebnice, to zrobili. Carpzov. *ubi ſupra n.* 46. *&* Bald. *in l.* ſi poſt. *num:* 4. *C. quibus ad libert. proclam. non lic.* Także to indicium nie ieſt doſtateczne, ieżeli kto wyprobuie, że rzecz złodzieyſką, albo gwałtem wziętą kupił na rynku, albo w domu gościennym publiczuym, gdzie poſpolicie rzeczy takowe zwyczay ieſt przedawać. Zang. *in tract. de quæſt. & tort. c.* 2. *n.* 176. *in fin.*

Nie mnieyſze także w złodzieyſtwie i w wydzierſtwie indicium ieſt do tortur, iezeli ten o ktorym ſuſpicia ieſt, na mieyſcu wyſtępku popełnionego, albo w mieyſcach pobliſkich, więkſzy niż iego rzecz domowa wynośi, ſumpt czyni, i hoyniey i ſwywolniey pieniądze ſypie, albo nagle bogatym ſię ſtaie, ktory przedtym w wielkim uboſtwie żył, ktorego dla tego, ieżeli rozrutnoſci, i dobr przyczynienia ſłuſznych przyczyn dać nie może, że na torturach o złodzieyſtwo albo wydzierſtwo inqwirować potrzeba, traduią, Interpp. *ſcilicet. in l. ulti: ff. de q.* Blanc; *in tract: de indic: n.* 421. Menoch *l.* 5. *præſumpt.* 31. *n.* 3. Zang. *dict. ca:* 2. *n.* 179. *&* 180. gdzie mowi: że to naypierwey mieyſce ma, kiedy temu podległy indicio, tęż monetę, ktora przez kradzież albo wydzierſtwo, wzięta była wydawał. Iednakże Carpzov. *ubi ſupra n.* 51. napiſał że wtedy to indicium do tortur wyſtarczaiące i doſtateczne ieſt, ieżeli człowiek on ieſt tey kondycyi, że o nim wierzyć ſię może, iz to złodzieyſtwo popełnił: i ieżeli złey ſławy i życia concurrit ſuſpicia.

W wyſtępku zaś cudzołoſtwa to ſię ma za indicium do tortur doſtateczne, ieżeli Męſzczyzna ſam tylko, z ſamą tylko żoną iaką znayduie ſię, w budynku zamkniętym ad coitum diſpoſitus & caligas habens ſolutas, ſama zaś białogłowa otworzyć drzwi nie chciała. Menochius *lib.* 5. *præſump,* 11. *n.* 11. *vers. nec repugnat.* Takze iezeli przy żonie, albo przy tym, o ktorym mowią że z nią cudzołoſtwo popełnił, znalazłby ſię liſt pełen amorow, tak ſkoncypowany, że o wyznaniu wyſtępku, mogłby ſędzia mieć z niego wiadomość. Zang. *in tract. de quæſt. tort. cap.* 2. *n.* 212. gdzie mowi; iako przez liſt probuią obligacyą l. emptor. 47. § *Lucius* 1. *l.* Epiſtola 52. *ff. de pactis.* tak właſnie cudzołoſtwo z liſtu piſzącego może bydz konwinkowane, przynaymniey do ſkutku tortur. Albo kiedy Męſzczyznę z drugiego żoną ſamą tylko widziano, że z nią po gaiu, i drogach potaiemnych ſpacyerował, onę całował, i lubieżnym dotykaniem ſię i ſciſkaniem z nią ſię mięſzał. Farinac *parte* 5 *oper. crim. q.* 136. *n.* 153. *& ſeqq.* Także ieżeli kogo w domu piękney żony cudzey zakrytego znaleziono. Bartol. *in l.* 3. *n.* 1. *ff. de furt.* Albo że w dom urodziwey białogłowy we dnie i w nocy uczęſzczać kto zwykł. Bald. *in l.* neque natales *n.* 4. *C. quib. accuſar. non lic.* I te ieſzcze pewnieyſze indycya do tortur ſą;

ieżeli

ieżeli Mąż cudzołożney tak wielką ciała słabością przez iaki czas ściśniony był, że żonie swoiey debitum conjugale nie mogł præstare zapewne, ona iednak w tym czasie płodem obciążona została. Bocer. *in tract. de adult: cap* 4. *n.* 7. Albo kiedy męszczyznę iakiego, i żonę cudzą na samym naturalnym i realnym uczynku cudzołostwa zastaią, tak dalece, że pudenda in pudendis stent posita, i to swiadkami probuią. Blan. *de indic. homicid. ex propos commis: n.* 69: A lubo to cudzołostwo nazywa się iawne, zapewne iednak, że skutkiem żeby było popełnione, z tąd wiadomość bydz nie może, chyba że wyznanie obwinionych przystąpiło: albowiem mogłoby się przytrafić, że delinquentowie na uczynku zastani, cudzołostwa, ktore immissione seminis consumatur nie wypełnili, dlaczego dla inwestygacyi prawdy w tym przypadku tortury naznaczone bydz maią. Bocer. *decis.* 316. *n.* 1. *& seqq.* Panorm. *in c* præterea *n.* 1. *de testibus.* Zachodzi questya: czyli cudzołostwo, albo zgwałcenie ma z tąd probacyą, ieżeli albo cudzołożnik, albo cudzołożnica, albo zgwałcona białogłowa, toby wyznała, i ono wyznanie przeciwko nieznaiącemu się do tego czyniłoby indicium, że o prawdzie występku na torturach inquirowany bydz powinien? Carpzov. *ubi supra, n.* 77. przyznaie, ale ieżeli do tego iakie indicia concurrunt, na ten czas Sędzia może do tortur przystąpić, inaczey ieżeli żadnego zgoła indicium nie masz oprocz obwinienia i nominacyi przez białogłowę płodem obciążoną, że tortury żadnym sposobem naznaczone bydz nie mogą, śmiało twierdzi tenże Carpzov: I daie racyą. Bo mianuiąca osoba, iest towarzyszem i uczestnikiem występku; dla tego iey wierzyć nie trzeba Toż i Zang. rozumie *in tract. de quæst. & tort. c.* 2. *n.* 214. Menoch. *de arbitr. judic. quæst. l.* 2. *cent.* 5. *cas.* 474. *n.* 43. *& seqq. vide* Carpzov. *q.* 122. *n.* 79. *præjudicat.*

W występku niewimiątka uduszenia albo zabicia indicium do tortur dostateczne iest, iezeli białogłowa wyzna, że dziecię nieżywe urodziła, ktora przedtym płod w żywocie potaiemnie nosiła, i on umyslnie bez czyiey pomocy sama tylko na swiat wydała, ażeby się za wiadomoscią inszych białogłow rzecz nie wyiawiła, suspicya bowiem wtedy popiera, że płod był uduszony, á dla tego iezeli matka tey swoiey excepcyi, że dziecię nieżywe urodziła, probować nie może, na torturach inqwirowana bydz powinna. Tak Carpzov. *ubi supra n.* 25. Gdzie donosi, że o tym iest wyrazny text w ordynacyi kryminalney KAROLA V. Cesarza *art:* 131. I mowi daley tenże Carpzov. ze tym samym gdzie białogłowa cięzar taiła, i bez białogłow. i baby do porodzenia potrzebney, rodzić chciała, nie była bez zdrady i oszukania. z kąd bardzo łatwo indicium do tortur dostąteczne wszcząć się może.

Pożaru ogniowego KAROL V. Cesarz *in ordinat. Crimin. art.* 41. indicium to wyraził do tortur wystarczaiące: ieżeli kto potaiemnie i skrycie nagotował ogniste pochodnie, albo insze podniety zapalaiące, od ktorych wygo-

daie

dnie budynki iakie zapalone bydz mogą, a wkrotce potym pażar ogniowy wſzczął ſię. I ieſt racya: Bo takowa preparacya, i ordynacya bardzo podeyrzana ieſt, pokazuiąca, że pożar iuż był w myſli ułożony; a zaczym na torturach oſkarżony inqwirowany bydz powinien. Zang. *d. c.* 2. *n.* 290. Co iednak Carpzov. *ubi ſupra n.* 81. dwoiako limituie. *Primo.* że tortury wtedy dopiero z pomienionego indicium mogą bydz naznaczone, ieżeli inſze adminicula ſchodzą ſię, i donieſiony przynaymniey, że oſoba podeyrzana ieſt, *Secundo.* Chyba, że donieſiony żywemi, i nad ſłońce południowe iaſnieyſzemi racyami pokazać zechce, że oney materyi, albo rzeczy na ſpoſob nie zakazany, i na koniec dobry zażył, ani kary za to nie ieſt godzien, *dict art:* 41. *in fine.*

Jndicium także do tortur doſtateczne ieſt z nominacyi i wyrażenia towarzyſza wyſtępku to ieſt, kiedy obwiniony pokonany, ktorych towarzyſzow wyſtępku miał, tychże ritè nominował, i odkrył: o czym ieſt wyrazne poſtanowienie KAROLA V. Ceſarza *in Ordin. crimin. art.* 31. Nie każda zaś nominacya wyſtarcza do naznaczenia tortur, ale ktora prawu ieſt przyzwoita, & ritè qualificata, to ieſt ktora adminicula i requiſita pewne w poſtanowieniu KAROLA V. Ceſarza wyrażone ma złączone *per dict, art,* 31: *Ord. Crim:* Gdzie copulativè pięć adminicula, albo requiſita exiguntur, ktore razem ſchodzić ſię powinny, ieżeli tortury mieyſce mieć maią. *Pierwſze* ieſt *Requiſitum:* azeby obwinionego, albo towarzyſza wyſtępku nie partykularnie in ſpecie rozumiey o Pietrze, Pawle, ale generalnym terminem, o towarzyſzach pytano: ktorzy byli towarzyſze wyſtępku? I daią Doktorowie racyą hujus requiſiti: że to w oſobności albo in individuo pytanie, nie tak ieſt reqwizycya, i pytanie iako poduſzczanie; tak Blanc. *in tract. de indic. n.* 382. Menoch. *caſu.* 474. *n.* 53. A lubo poſpolicie Interpretes konkluduią, że Sędziom nie zawſze wolno ieſt obwinionych pytać, o towarzyſzow wyſtępku, chyba w niektorych przypadkach in criminibus nefandis: iako to w wyſtępku obrażonego Maieſtatu, Rebelii, Swiętokractwa, Czaroſtwa, Cudzołoſtwa, ſodomſkiego grzechu. Menoch *lib.* 2: *de arbitr. Judic. quæſt.* Farin. *in prax. crim. lib.* 1. *tit.* 5. *quæſt.* 43: *n.* 59. Do ktorych i inſi przydaią kradzież z effrakcyą popełnioną. Zangier *in tract. de quæſt. & tort. c.* 2. *n.* 75. Iednakże (iako mowi Carpzov. *purg. in pract. rer. crimi. part.* 3. *quæſt.* 121. *n.* 27.) ſłuſznieyſza rzecz ieſt, zdać to na zdanie Sędziego kiedy i w ktorych wyſtępkach, obwinionego o towarzyſzow wyſtępku pytać ſię ma: co pozwolono bydz rozumie ſię, kiedy ſędzia ex justa & probabili cauſa koniekturować może, ze delinquent pomocnikow do wyſtępku miał. Dlaczego i w Mężoboyſtwie, i inſzych podobnych wyſtępkach, ieżeli ſą indicia, że w popełnieniu wyſtępku wielu ich było, iż o towarzyſzach i pomocnikach pytać ſię Sędzia będzie obwinionego, non abſurdum mowi tenże Carpzov. *ubi ſupra* i że tak trzyma Farinaceus *in prax. lib.* 1. *tit.* 5. *quæſt.*

43. *n.*

43. *n.* 110. Ludov. Pegver. *decis. crim.* 5. *n.* 7. donosi tamże. Iednak to pytan
i nominacya sociorum delicti powinno się dziać na torturach: i powino poprz
dzać pytanie sędziego, a nie sam obwiniony sua sponte ma nominować, ta
in verb. dict. art. 31. Math. Steph. *in d. ct. art.* 31. *in fin.* Zangier. *dict. cap.*
n. 59. Menoch. *lib.* 2. *de arbitr. jud. quæst. cas.* 474. *n.* 56. *Drugie Requisitu*
iest: azeby obwinionego, ktory towarzyszow występku nominował, pytano dale
o mieyscu i czasie, w ktorym towarzysz pomocy dodał, i o inszych cyrkun
stancyach z ktorych potym dociec może sędzia, czyli prawdzie podobne ie
wyiawienie i wydanie towarzyszow, albo nie: tak się znayduie *in Ord: crin*
dict. art. 31. Pytać także ma Sędzia o traktatach z towarzyszami i pomocn
kami swemi, ktore traktaty o popełnieniu występku między sobą mieli, i kt
rych słow oni używali, przy zmawianiu się z sobą. O tych bowiem cyrkun
stancyach obwiniony naybardziey pytany bydz ma, z ktorych sędzia Inform
wać się może, czyli obwinionemu wierzyć trzeba co powiedział, czyli ni
Tak Zang. *dict. c.* 2. *n.* 64, Menoch. *dict. cas.* 474. *n.* 58. & 19. Ieżeli b
wiem rzeczy prawdzie niepodobne o towarzyszach mowi obwiniony pokona
ny, assercia iego przeciwko towarzyszom onym indicium do tortur dostateczn
go nie czyni. Bocer. *in tract. de quæst. & tort. cap.* 3. *n.* 46. *Trzecie Requisitu*
Ażeby Sędzia pilnie inquirował, ieżeli obwiniony, z tym ktorego towarzysze
bydz swoim mowi, i donośi, w ciężkiey zostaie nieprzyiaźni, czego dociek
szy obwinionemu nominuącemu, iako przeciwnemu, i nieprzyiaznemu wia
dać nie trzeba, *dict. art.* 31. I iest racya; bo iest prezumpcya, że nieprzyi
ciel nieprzyiacielowi szkodzić chce i uczynkiem i słowem. Julius Clarus
pract. § *ult. quæst.* 24 *n.* 25. Dlaczego na torturach zeznaiącemu nieprzyi
znemu wiary dać nie trzeba. Zang. *in tract. de quæst. & tort. cap.* 2. *n.* 6
Czwarte Requisitum ażeby nominowany od obwinionego towarzysz, taką s
spicyą był obciążony, iż prawdzie podobna rzecz zda się, że razem występ
on z obwinionym pokonanym i wyznaiącym popełnił, tak iest w ordynac
kryminalney KAROLA V. Cesarza *d. art.* 31. Kiedy bowiem o dobrey sław
nominowanego iest wiadomość, indicium z nominacyi obwinionego wszczę
łatwo ginie, Zangier. & Menoch. *locis citatis.* *Piąte* naostatek *Requisitum* ie
ażeby obwiniony w nominacyi towarzysza występku trwał, i oney nie r
wokował, albo się chwiał, *dict. art.* 31. Bo chwieiący się, dopiero przyzn
iący, zaraz z nowu negaiący krzywoprzysięscy podobny iest: à zaczym a
do tortur, ani do inquizycyi dostatecznego indicium nie czyni. Tak Farinace
d. quæst. 43. *n.* 185. Zang. *d. cap.* 2. *n.* 70. Trwać zaś mowi się, kiedy n
przestraszony torturami i za mieyscem tortur, onych nie widzący, nominacy
potwierdza aż do śmierci. Math. Steph. *dict. art.* 31. *n.* 8. kiedy tedy tak
requisita, albo adminicula schodzą się, wyznanie obwinionego pokonaneg
towarzyszach i pomocnikach występku, indicium do tortur czyni dostateczn

ktorych

ktorych przećiwnym ſpoſobem kiedy nie doſtaie, albo choc iednegó tylko z nich, na nominacyą obwinionego do wzięcia kogo na tortury Sędzia pozwolić żadnym ſpoſobem nie powinien. Zangier. *in tract. de quæſt. & tort. cap. 2. n.* 56. *in fin.* Poſpolita bowiem ieſt Doktorow konkluzya, że do tortur doſtatecznego indicium nie czyni, ſama tylko, i goła obwinionego nominacya, abſq; adminiculis illis, o ktorych dotąd mowiło ſię, ſwiadczy Menochius *de arbitr. jud. quæſt. lib.* 2. *cent.* 5. *caſu* 474. *n.* 43. *& ſeqq.* Farinaceus *in praxi crim. lib.* 1. *tit:* 5. *quæſt.* 43. *n.* 34. *&* 56.

Indicium także czyni do tortur wyznanie obwinionego nie w Sądzie uczynione: to ieſt kiedy kogo pokonaią dwiema ſwiadkami, że dobrowolnie, bez przymuſzenia, nie w ſądzie chwalił ſię, i wyznał wyſtępek donieſiony, o ktorego popełnieniu ieſt na niego ſuſpicya. Gomezius *tom.* 3. *variar. reſoluc. cap.* 13. *n.* 8. Julius Clarus *lib.* 5. *ſentent.* § *ult. quæſt.* 21. *n.* 31. Menochius *lib.* 1: *de præſumpt. quæſt.* Ale ażeby ta confeſſio extrajudicialis doſtatecznie uczyniła obwinionego podeyrzanego, Doktorowie pewne niektore do tego naznaczaią requiſita. *Primò:* ażeby confeſſio była ſpecialis o pewnym iakim wyſtępku. Bo nie doſyć ieſt, ieżeliby kto wyznał, że zabił, albo kradzież popełnił, chyba żeby powiedział, kogo zabił, i co ukradł, na ktorym mieyſcu, i ktorego czaſu: i byłaby wiadomość, że ten człowiek zabity, albo to, á nie co inſzego, na tym mieyſcu, i w tym czaśie ukradziono. Menoch. *dict. quæſt.* 89. *n.* 20. Gomez. *dict. cap.* 13. *n.* 8. *Secundo:* ażeby obwiniony taka był oſoba, na ktorą ſuſpicya wyſtępku łatwo paść może. *Tertio:* Requiruie także ordinacya kryminalna *dict. art.* 31. ażeby ten, co wyznał, że popełnił wyſtępek, mowił to ſeriò ſtatecznie, i ſmiało, á nie z okazyi żartow; ſmiechu i gadania, Math. ſtephan. *in notis ad articulum* 31. *Ordin. Crimin.*

Czyni także indicium przegrażanie ſię, kiedy obwiniony chełpliwie przegrażał ſię na tego, ktory zabity ieſt. Wtedy bowiem, ieżeli ſkutek naſtąpił, doſtateczne z tąd indicium ieſt do tortur przećiwko przegrażaiącemu ſię. Tak ieſt *in Ordin. Crimin. art.* 31. KAROLA V. Ceſarza Ale do tego powinny niektore adminicula concurrere. *Primo:* Ażeby kto non in genere, chcąc ſię mśćić, albo ſzkodzić, przegrażał, ale pewny iaki wyſtępek ſpecialiter nominowany wymowił. Tak ieſt *in dict. art,* 32. *Secundo.* kiedy grozba od tego wymowiona, ktory onę zwykł wykonywać, *dict. art.* 32. *Tertio:* Ieżeli wyſtępek, na ktory ſię kto przegrażał, zaraz naſtąpił, *dict: art.* 32. Farin. *in prax. Crim. lib.* 1. *tit.* 5. *quæſt.* 50. *n.* 23. *& ſeqq.*

Ale czyli wyſtarczyć może iedno indicium do tortur, czy ich więcey potrzeba? Wielu ieſt, ktorzy ſię na to zgadzaią, że ich więcey, niż iednego potrzeba; w czym funduią ſię na tym, że wſzyſtkie prawa o indycyach do tortur należących traktuiące, pluraliter mowią, iako to: Jndicia powinny præcedere, nie indicium: I w wielkośći mowa non acquieſcit mowie w oſobnośći.

Ale non obstantibus his Damhoud. *ubi supra cap.* 36. *n.* 30. napisał; że be wątpienia iedno indicium do tortur wystarcza; i że tak wszyscy Doktorowi do iednego trzymaią. swiadczy. Toż przyznaie *glossa in l.* Maritus, *ff de quæs* ktora loquitur in singulari, gdy mowi: *Sed præcedente suspicione* &c: i przyznai także *glossa in l.* si quis. *C. ad l. Juliam Majestat.* Niektorzy zaś dystyngwuia że albo indicium iest proximum delicto, i wystarcza iedno indicium do tortu albo iest remotum i w tedy obwiniony dla iednego takiego indicium nie moż bydz torturowany, ale ich więcey potrzeba. Tak Julius Clarus § *finali. quæs* 64. *n.* 14. Carpzov. *in pract. crim. part.* 3. *quæst.* 122. *n.* 40. gdzie donoś że tak znayduie się *in Ordin. Crim. art.* 27. Iednakże Doktorowie bez dy stynkcyi mowią, iz ze zwyczaiu w praktyce zachowuie się, że z iedneg indicium należycie wyprobowanego, czyli iest proximum, czyli remotum, ob winiony częstokroć quæstioni subjicitur swiadczy Julius Clarus *ubi supra* 15. Ale Damhouderius *ubi supra. n.* 32. czyli iednego indicium, czy ich wi cey potrzeba do torturowania obwinionego, wszystko to na rozsądek zda sędziego, iako mu pro ratione circumstantiarum w tym przypadku rzecz słuszna sprawiedliwa bydz zdaie się.

Trzeba wiedzieć, że indicium u wiadomych prawa rożnemi nazywa sposobami. Niekiedy simpliciter nazywaią: indicia, iako pospolicie nazywam niekiedy nazywaią: suspiciones: niekiedy: probationes, iako notuie Dam houderius *ubi supra num:* 33. funduiąc się na authoryzacyach prawa iako niego widzieć wolno; są zaś indicia nota nieiaka, i pokazanie rzeczy kto się stała. Tak Arnoldus de Reygier *ubi supra Thesi* 3. A lubo indicium, pr zumpcya, koniektura, znak i suspicya, rożnią się, iako obszernie traduie Iacc Menoch. *lib:* 1. *præscr. q.* 7. *n.* 25. & 6. w tey iednak materyi, pod nazw skiem indicia wszystkie te zawieraią się, iako się pokazuie z Doktorow i konstytucyi kryminalney KAROLA V. Cesarza *art.* 19. kiedy zaś zachoc wątpliwość, czyli indicia są dostateczne, albo nie, sentencyi i rady w t potrzeba, według konstytucyi pomienionego KAROLA V. *in art.* 7. & a 20. Powinny bowiem bydz indicia w swoim rodzaiu popieraiące, prawd podobne, iasne, i doskonałe, tak dalece, ażeby tylko samego przyznania się występku zdało się nie dostawać.

ARTYKUŁ TRZECI

O Animadwertencyi Sędziego, i o sposobie torturowania.

IEżeliby zaś żadne indycia probuiące nie poprzedzały, Sędzia do tor postępować nie powinien, chocby obwiniony dobrowolnie na nie iść chć

napisał

napifał Lipfki *Obfervationum practicabil. Cent.* 1. *Obfervat.* 22. *n.* 4. Inaczey ieżeliby fędzia temerè, i bez żadney oczywiftey fufpicyi, do fkazania na tortury obwinionego poftąpił, ma bydz karany karą extraordynaryiną, według iakowości wyftępkow, iako rozumie Lipfki *ubi fupra n.* 5. gdzie zaraz tamże notuie, że prawo Safkie ofkarżyćiela i fędziego, ieżeliby niefłufznie torturować kogo kazał, karą pieniężną karze przez text *Juris Municip. fol.* 129. Co fię iednak ma rozumieć, ieżeliby tego nie uczynił na zdradę, ale przez nieumieiętność. Inaczey ieżeliby zdrada naftąpiła bez wątpienia przyzwoitą wyftępkowi karą powinien bydz karany. Lipfki *ubi fupra,* a iako chce Arnoldus de Reygier *Proceffûs Judic. difput.* 7. *Thes.* 3. na gardle, ma bydz karany, ieżeliby to ze złości i nienawiści uczynił, *juxta l.* 1. § præterea *ff. ad L. Corn. de fic.*

Ani powinien Sędzia Obwinionego o infze wyftępki pytać, tylko o ktore ofkarżony był, i względem ktorych wyftępkow fą indicia takie, dla ktorych delinqwent na tortury ieft fkazany. Tak Damhouderius *in prax. rer. crim. cap.* 37. *n.* 10. *in l.* Unius. *ff. de quæft.* & *l.* cum cognitionaliter *cod. eod. tit. de quæft.*

Nie powinien także pytać onego o infzych wyftepki, ani o ich życiu, obyczaiach, i konwerfacyi, chyba żeby oni byli znaczni i publiczni rozboynicy, i im podobni; w ktorych przypadkach o takich pytać fię trzeba in genere, bez żadney fpecyfikacyi. Co iednak rozumieć trzeba, ieżeliby przeciwko infzym poprzedzały indicia, inaczey bez tych nic: bo iako fię wyżey rzekło: żaden bez poprzedzaiących indycyow na tortury kondemnowany bydz nie może. Damhoud. *ubi fupra n.* 12. *in fin.*

A gdyby fię trafiło, zeby białogłowa præcedentibûs indiciîs dla indagacyi prawdy powinna bydz torturowana, á ona byłaby płodem obciążona, tedy takowa białogłowa przed porodzeniem żadnym fpofobem nie może bydz torturowana, ale nawet i po porodzeniu, chyba aż wynidą czterdzieści dni purgationis. Tak Julius Clarus *fentent.* § *fin. quæft.* 64. *n.* 23. ktory tamże dołożył że fię toż zachowuie i w białogłowach przy pierfiach dzieći trzymaiących, że i w praktyce tak obferwowano, wyraża tamże.

Ani tych, ktorzy lat czternaftu nie maią torturować fię godzi, ale tylko rozgami bić ich może, lub czym infzym. Clarus *ubi fupra n.* 21.

Wieleby zaś razy trafiło fię, zeby kilku było o ieden, i tenże wyftępek obwinionych, ten porządek Sędzia niechay zachowa, ażeby od tego tortury zaczynał, ktory bardziey ieft podeyrzanym. A ieżeli wfzyfcy zarowno fą podeyrzanemi, tedy, ieżeli ieft Męfzczyzna, i białogłowa, zacząć trzeba od białogłowy iako boiazliwfzey: a ieżeli fą wfzyfcy męfzczyźni, zacząć trzeba od mnieyfzego, flabfzego, i boiazliwfzego. Julius Clarus *ubi fupra n.* 29. ktory

D2 donofi

donosi że i Maranta *in ſuo ſpeculo* &c: ten porządek zachowany mieć ch
torturowania.

Kiedy iuż będą przez dekret naznaczone tortury niż będzie obwinion
torturowany, powinien mieć Sędzia animadwertencyą, ażeby obwiniony n
tego dnia ani iadł ani pił. I rozumiey tego dnia to ieſt przez 20. godzi
niż będzie torturowany, Clarus *ubi ſupra n.* 30. i mowi, że tak zachowuie p
ſpolita praktyka.

Teraz co ſą za ſtopnie tortur, obaczmy: (iako ſędziemu wiedzieć trzeba
nie wſzyſtkich obwinionych iednym ſpoſobem torturuią ale niektorych cięże
niektorych lżey według iakowośći wyſtępku i indycyow, ktore z proce
reſultant: i w tym wielkiey potrzeba uwagi, i rozſądku Sędziemu, poniew
(iako ſię rzekło) cała ta materya indycyow i tortur pochodzi od rozſąd
i zdania Sędziego. Wiedzieć tedy trzeba, że pięć ieſt ſtopniow tortur, to ie
Pierwſzy ſtopień: pogrożenie torturami. Drugi zaprowadzenie na mieyſ
tortur. Trzeći: Obnażenie i związanie. Czwarty położenie na deſce. Pią
ćiągnienie. I notuy, że lubo zda ſię, iz pogrożenie mękami, zaprowadze
na mieyſce tortur, obnażenie, i tym podobne, nie mogą ſię mowić prop
ſpecies tortur, iednakże (według niektorych) taka boiaźń i ſtrach
ſtępuiącego torturowania, rownia ſię torturom. Dotąd Julius Clarus *ubi ſup*
á num. 30.

Powinien Sędzia tortury naznaczyć według ſpoſobu indycyow. A
czym, iezeli nie ſą indicia zupełne, i doſtateczne do tortur, rozumiey, ież
ieſt tylko ieden ſwiadek de viſu, ktory nie ieſt zupełney ſławy: albo ież
ieſt dwuch świadkow ſwiadczących de indiciis remotis, będzie mogł poſtą
do pierwſzego, albo drugiego ſtopnia tortur, albo też do inſzych naſtępuiący
iednakże nie do zupełnego torturowania, bo do niego nie należy poſtąpić, c
ba że poprzedza przynaymniey iedno indicium doſtateczne do tortur, i nale
cie wyprobowane, Ale nie doſyć na tym ieſt, że ſą indicia przećiwko ko
i że one należyćie wyprobowane ſą, ale też i tego potrzeba, ażeby były
ſtateczne do tortur. Zupełne tedy tortury rozumiey bydz, kiedy obwinion
ciągną. Julius Clarus *ubi ſupra num.* 33.

Iak wiele zaś obwiniony powinien wytrzymać tractus funis za iedno
dicium. Ze zwyczaiu (mowi tenże Julius Clarus *locó citató*) za iedno indic
luboby było proximum delicto, nie pozwalaią potroynego ciągnienia powroz
ale podwoynego tylko naywięcey, a nadto nic. A ieżeli ieſt więcey indycy
tedy za wſzyſtkie pozwalaią trzy razy ciągnąć powrozem.

Ale ktore indicia w każdym wyſtępku pewne i doſtateczne ſą do naz
czenia tortur? nigdzie nie ieſt rzecz wyrażona, ani dla wielkośći ktor
kolwiek wyſtępku cyrkumſtancyi i iakowośći pewną iaką regułą (iako
wyżey rzekło) to definiri może; dlatego ſądzącego zdaniu Conſtit. KAROL

Ceſ

Cesarza *in art:* 18. 24. & 27. to zostawiła. Powienien Sędzia chcący wynaleść indicia do naznaczenia tortur dostateczne, tak uczynek sam, iako każdego uczynku i występku cyrkumstancye i iakowości cnotliwie i doskonale uważać, i rozumem ważyć, i z nich potym do naznaczenia tortur brać indicia: co słuszniey stać się nie może, iako wynalazłszy z rożnych cyrkumstancyi argumenta albo dowody do dowodzenia, to iest do pokazania występku, rozsądku przyłożyć, to iest rationem á natura menti datam, ktora przyczyny rzeczy, i konsequencye widzi i sądzi, iako mowi Cicer. *in l.* 2: *de fin. bonor. & malor.* A nie ma Sędzia w tey rzeczy według upodobania i własną chęcią mniemać, ale rozsądek do dyspozycyi prawa, i sprawiedliwego umysłu konformować powinien. Menoch. *de arbitr. jud. quæst. l.* 2. *cas.* 270. *numero* 4. *in fin.*

Powinien Sędzia uważać, ażeby obwinionego nie torturowano sposobami wyszukanemi, i niezwyczaynemi; bo takich sędziow, ktorzy to czynią. bardziey do katow niż do Sędziow przyrownać trzeba. Wiedz tedy, że sposob torturowania przez ciągnienie powrozem, ręce wspak związawszy, iest z prawa pozwolony, i ze zwyczaiu pospolicie iest approbowany, tak mowi Julius Clarus *ubi supra.*

ARTYKUŁ CZWARTY

O Powtorzeniu Tortur.

PO skończonych tedy torturach nie może obwiniony w tym momencie, luboby się do występku znał, dekretowany być na smierć, ale potrzeba, ażeby tenże sam występek, ktory na torturach wyznał, także za mieyscem więzienia i tortur dobrowolnie wyznał, o czym iest text wyrażny prawa Saskiego *lib.* 2. *art.* 18. to iest na mieyscu publicznym, to wyznanie swoie powinien obwiniony potwierdzić, iako chce Carpzov. Gomez i Zanger *locis citatis.* Albowiem miany iest ten za pokonanego, ktory przed sądem swoy uczynek wyznaie. *per l.* si confessus. *ff. de custod. reor.*

A ieżeliby obwiniony takowe wyznanie swoie retraktował, w takim przypadku chcą Doktorowie, ażeby znowu do tortur powrocić się, gdyż pierwsze wyznanie na torturach uczynione, iest locô semiplenæ probationis, i czyni indicium dostateczne do tortur: iako notuie Chilian, Koning *in pract. c.* 2. *de iniquis. num.* 22. Na ktorych iednak powtorzonych torturach, ieżeli się do niczego nie przyznał, i neguiąc trwał, nie powinien być trzeci raz torturowany ponieważ indicia pierwszego wyznania przez męki i karę drugich tortur, dosyć zgładzone są tak Damhoud. *in prax. crim. c.* 38. *num.* 2. Carpzov. *purg. part.* 3. *quæst* 126. *num.* 54.

Kiedy

Kiedy zaś lubo ostro dosyć ad plenitudinem & æquitatem sprawiedliwoś obwiniony torturowany iest, iednakże do występku na onych pierwszych to turach znać się nie chce, nie należy dla tegoż występku na powtorzenie tortu znowu abo powtornie rewokować go i brać; ponieważ pierwsze indicia, d ktorych dostatecznie dosyć tortury wytrzymał, są zgładzone i zniesione, chyl zaprawdę, żeby nowe, i insze godne powtorzenia tortur przystąpiły indici Damhoud. *ubi supra n.* 1. & 2. *in l. Repert. & l. Unius § Reus.* Ktory dono że tak trzyma Baldus *in l. Milites C. eod. tit.* Cynus *in l. de torment. Cod. eo* i insi tamże od niego allegowani. Albo zaprawdę, chyba żeby pierwsze indic o prawdzie występku zeznaiące, iaśnieysze były i oczywistsze, niż żeby Sędz iakimkolwiek sposobem o nich mogł powątpiwać, to iest, żeby były dostat cznie komprobowane świadectwem dwoch, abo więcey wiary godnych, pewney wiadomosci swiadczących, tak dalece, że Sędzia zupełnie tak instr ctus o prawdzie rzeczy, rozumie być raczey obwinionego twardą uporczywoś niż szczerą niewinność, że podczas kary nic przedtym nie wyznał. Damhou *ubi supra, num.* 3.

Ale ieżeli obwiniony zupełnemi probacyami o iaki występek pokonan i nadto torturom podległy, zapierał się, i w swoim uporze trwał, czy rozumi się że zupełne probacye przez tortury zniesione są, i dla tego uwolniony b powinien? Lubo to iest Juris certissimi, że obwiniony o występek pokonan nie torturowany, ale ostatnim dekretem kondemnowany, być powinien wedł dyspozycyi KAROLA V. Cesarza *in art.* 69. Trafia się iednak często, że S dziowie nieumieiętni probacyami nie kontentuiąc się, ale nad to obwinione dla wyznania występku przeciwko dyspozycyi KAROLA V. Cesarza na tortu skazuią: w ktorym przypadku, ieżeli pokonany probacyami w uporze tr wątpliwość zachodzi, czy rozumie się, że probacye przez tortury są zniesio i zgładzone, czyli nie, ażeby abo uwolniony abo kondemnowany być powinien W ktorey wątpliwośći rezolucyi Tłumacze prawa nie zgadzaią się. Bo Covarr. *pract. quæst. cap.* 23. *n.* 5. Gomezius. *tom.* 3. *var. resol. c.* 13. *n.* 20. śmiało twierd że Obwiniony karą ordynaryiną być powinien karany. Przeciwnym sposobe insi, między ktoremi także iest Hyppolit. *de marsil. sing.* 262. *& in pract. cri § nunc videndum. n.* 26. *& §. quoniam, num.* 41. Aym. Cravet. *consil.* 287. 3. konkluduią, że zupełne probacye przez tortury są zniesione, a dla te obwiniony neguiący, i w zapieraniu się mocno trwaiący, uwolniony zgoła b powinien. Srzednią tedy obieraiąc drogę Julius Clar. *lib.* 5. *senten: § ult. qu* 64. *n.* 38. *in fin.* Farinac. *in prax. crim. quæst.* 40. *num.* 11. Zang. *in tract. quæst. & tort. c.* 15. *n.* 18. Obwinionego pokonanego probacyami i na tortura nieznaiącego się, od kary wprawdzie ordynaryiney uwalniaią, iednakże że ka nieiaką extraordynaryiną karany być powinien, stanowią. Iakaby zaś ka w tym przypadku obwinionemu naznaczona być powinna, na dyskrecyą Sędzie

ktory

ktory z probacyi uczynionych, i inszych dokumentow, i cyrkumstancyi karę naznaczyć powinien, zdaie Carpzov. *in pract. crim: part.* 3. *q.* 125. *n.* 25. *in fin.* I że według tey Julii Clari opinii w przypadku popełnionego mężoboystwa, kiedy obwiniony o ten występek pokonany probacyami, onego się zapierał, i torturowany w zapieraniu się trwał. Men. Julio *Annó* 1626. sądzono, swiadczy tamże *n.* 26. gdzie, że w podobnym przypadku Relegationis perpetuæ *Annó* 1601. inszemu fustygacyi *Annó* 1631. karę naznaczono, donosi.

Co iednak dotąd o uwolnieniu obwinionego mowiło się, rzecz ta perpetuò prawdziwa nie iest, ani nie zawsze obwinionemu, zapieraiącemu się, i na torturach statecznie trwaiącemu wiarę dać trzeba, ale niekiedy tortury powtorzyć należy, i znowu oneż przeciwko obwinionemu decernere trzeba. Carpzov. *ubi supra num.* 27. á to przez artykuł 58. *ordinat. Imper. vide* Carpzov. *p.* 3. *q.* 125. *n.* 27. I że to rozumie Juris Consultus Modestinus: to iest, że tortury powtorzone być mogą, donosi tamże *num.* 28.

A lubo na zdaniu Sędziego wiele należy, ktory tortury obwinionemu dwa, abo trzy razy naznaczyć może według ordynacyi kryminalney *dicti art.* 58. KAROLA V. Cesarza, iednak tego czynić nie może absq; indiciis. *l. quæstionis habendæ. l. unius.* § *in ea causa. l. ult. ff. de q. l. milites* 7. *C. eod. ordin. crim. art.* 8. 18. 20. 22. & 23. Dlaczego gdy przez tortury pierwsze indicia złożone były idzie za tym, że znowu tortury naznaczone być nie mogą, chyba że nowe indicia nastąpiły: a więc nie ma Sędzia wolnośći bez nowych indycyow skazać obwinionego na tortury powtorzone, z pierwszych indycyow raz torturowanego. iako pospolita iest Doktorow konkluzya swiadczy Hyppolit, de Marsil. *ad l. reperi* 16. *n.* 4. & 5. *ff. de quæst.* Nicol. Boer *decis.* 163. *n.* 9. *seqq.* Zang. *in tract. de quæst. & tort. c.* 5. *n.* 12. i insi, ktorych oni alleguią.

Nowe tedy indicia Juris Consultus Paulus nazywa argumenta evidentiora *in l.* 18. § 1. mowiący: *Repeti in quæstionem Reum posse evidentioribus argumentis oppressum. ff. de quæst.* to iest: że te nowe indicia powinny przewyższać indicia ktore na pierwszych torturach dostateczne były. Zkąd konkluduie Zanger. *dict. c.* 5. *n.* 14. Ieżeli obwiniony na pierwszych torturach do występku nie znał się, tortury dla rownych nowych indycyow nie powinny być powtorzone chyba że są oczywistsze indicia nad pierwsze. Ale lepiey nowe abo oczywistsze indicia Doktorowie nazywaią te, ktore od pierwszych specie, abo substantiâ differunt. Francisc. Brun. *in tract. de indi. & tort. par.* 2. *q.* 5. *n.* 63. Fran. Cason. *in tract. de torment. c.* 14. *n.* 8. Albo iako Hyppol. de Marsil. mowi *in pract. crim.* § *quoniam n.* 9. ktore diversi generis sunt á primis indiciis.

Dla czego Sędzia do drugich abo trzecich tortur nie będzie się spieszył, poki nie będzie miał nowych indicyow należycie przeyrzanych, i poki nie zobaczy, że one od pierwszych swoim rodzaiem odległe są. Iako, ieżeli obwiniony

winiony z tego indicium torturowany ieſt, że podczas mężoboyſtwa ſam ied
w domu był, gdzie zabicie ſtało ſię, i fama ieſt, że mężoboyſtwo ono p
pełnił; potym zaś inſze naſtępuie Jndicium, rozumiey że głownym był n
przyiacielem człowieka zabitego, y ż gołą ſzablą, albo ſzpadą widziano
podczas zabicia, tedy bez powątpiwania do drugich tortur beſpiecznie Sędz
może przyſtąpić w tym przypadku. Tak Angel. Aretin. *in tract. malefic. ve*
Quod famâ præcedente *num.* 68. A ieżeliby ſię trafiło, żeby Sędzia nowy
indycyow exactè od pierwſzych rozeznać nie mogł, w powątpiwaniu, aże
tortur nie powtorzyć, a tak na łaſkawſzą ſtronę dekretować powinien, Juli
Clarus *quæſt* 64. *circa fin.* gdzie napomina Sędziow, ażeby raczey rebûs
ſtantibûs, grzeſzyli in defectu, niżeli in exceſſu.

Wieleby tedy razy dla iednego, i tegoż wyſtępku tortury mogły by
powtorzone, y naznaczone obwinionemu? Wiedzieć naprzod należy Sędzie
że wyſtępki inſze ſą atrocia albo atrociora, inſze atrociſſima, iako dyſtyngw
Julius Clarus *lib.* 5. *ſentent.* §. 1. *num.* 9. ktory mowi: że wſzyſtkie wyſtęp
za ktore prawo, albo ſtatut naznacza ſimpliciter karę ſmierći naturalney, a
kiedy obwinionego karze civiliter, nazywaią ſię gravia, i atrocia, albo atrocio
Atrociſſima zaś, za ktore Prawo albo ſtatut naznacza karę cięższą, ni
proſtey ſmierći w ſamym rodzaiu ſmierći. rozumiey, że chce, ażeby
takie wyſtępki obwinionych w wor zaſzyto; albo ogniem ſpalono; albo cwie
wano; albo kołem tłuczono; albo kiedy przydaie alias qualitates nad k
ſmierci, iako gdy obwiniony do ſani przywiązany, na mieyſce kary ma by
wleczony, albo po uczynioney exekucyi kary trup do koła ma bydz pr
bity &c: I ſwiadczy Carpzov. *ubi ſupra num* 54. że ta Julii Clari ſententia
tąd używaniem przyięta ieſt. Z kąd ſmiało konkluduie tenże Carpzov. *n*
55. że w wyſtępku czaroſtwa przenaięcia na zabicie kogo, rozboiu, ſwię
kradztwa, zabicia Oyca, matki, albo kogo z pokrewnych, lub dzieci właſny
ſodomſkiego grzechu z beſtyami popełnionego, Pożaru ogniowego, Mężoboyſt
z przedſięwzięcia y umyſłem deliberowanym popełnionego &c: tortury t
razy z nowych iednak indycyow, w ſądach Saſkich dekretem naznaczon
więc dwa razy powtorzone bydz mogą. nad trzy razy zaś onych Sędzie
naznaczyć nie wolno. I ieſt racya: ſą bowiem te wyſtępki takie, ktore oſtrz
ſzą iaką karą coërcentur; dlaczego & pro atrociſſimis mieć one trzeba,
ktorych tortury do trzeciego razu mieyſce maią. Tak Carpzov. *ubi ſupra, n*
55. gdzie świadczy *num. ſeqq.* że tak Ławnicy Lipſcy ſądzili *Annô* 1729. & 16
Videatur Carpzov. *p.* 3. *q.* 125. *num.* 55. 56. 57.

W inſzych zaś wyſtępkach, iakie ſą: Mężoboyſtwo, złodzieyſtwo, krzy
przyſięſtwo Bluznierſtwo, ſodomſki grzech z ludzmi popełniony, Cudzołoſt
ożenienie z dwiema białogłowami, kazirodztwo, gwałt białogłowom uczynio
&c. tortury raz powtorzone, i drugi raz także obwinionemu naznaczone b
moga

mogą, nad te zaś dwa razy na nie kondemnować obwinionego nie godzi ſię, napisał Carpzovius w praktyce ſwoiey Kryminalney *part. 3. quæ. 125. num. 59.* gdzie daley mowi: Że bowiem za te wyſtępki tylko proſtą karę smierći obwinionemu naznaczaią, a wſzakże te delicta atrociſſima nie ſą, a żaczym też tortury do trzeciego razu mieyſca w onychże mieć nie mogą. J donoſi tamże tenże Carpzov. *num. 60.* Że rzecz ta względem powtorzenia tortur, tak in delictis atrocibus, iako y atrociſſimis, wyżey wyrażona tak pewna ieſt, Reſponſami Ławnikow Lipskich utwierdzona, iż dalſzey probacyi iuż więcey nie potrzebuie.

A tu notować trzeba *Primo:* Że raz torturowanemu, z nowych nawet indycyow lekszych y do samych tortur nie wyſtarczaiących tertio może adjudicari. Tenże Carpzov. ktory mowi: że to nie ieſt absurdum drugi raz ſtraszyć, tylko tego torturami, ktory pierwszy raz torturowany był; i że to łatwiey ſtać ſię może; ponieważ ſtraszenie tak ciężkie i niebespieczne doyscia prawdy remedium nie ieſt, iako same tortury. *Secundo:* Ani to co o powtorzeniu tortur mowiło ſię, że nad dwa, albo trzy razy nie ma bydz dopuszczone, do ſtraszenia pociągać ſię powinno. Dlaczego chociażby obwiniony pod ſtraszeniem i boiaznią tortur raż był pytany, iednakże in criminibus atrociſſimis to mieysce ma, że lubo pod ſtraszeniem iuż przedtym pytano obwinionego, przecięż gdy nowe zawsze indicia przystępuią, może ieszcze trzy razy torturom podlegać: ponieważ ſtraszenie nie są to prawdziwe tortury; osobliwie ieżeli ieſt gołe i słowne, ktore ad edictum *de torturâ* nie należy. Tak Carpzov. *ubi ſupra num. 62. in l.* item apud Labeonem *15. §. quæſt. 41. ff. de injur.* Dlaczego (konkluduie tenże Carpzov.) dla ſtraszenia obwinionego torturami, od powtorzenia prawdziwych tortur wſtrzymać ſię nie należy. *vide* Carpzov. *p. 3. q. 125. num. 62. & 63.*

Ale co czynić ma sędzia, ieżeli obwiniony drugi raz albo trzeći torturowany do wyſtępku ſię nie zna, i w nieprzyznawaniu ſię trwa? Hyppolyt. de Marsil. *in pract. crim. dict. §.* Nunc videndum *num. 26.* & communiter Doktorowie piszą: Że obwiniony po wytrzymanych trzech torturach, ieżeli nowe indicia nie naſtępuią bez powątpiwania uwolniony bydz powinien. I daią racyą: Że przez tortury wszyſtkie indicia ktore przećiwko obwinionemu były, są zgładzone: I lepiey ieſt winnego uwolnić, niz niewinnego potępić. *L.* abſentem *ff. de pœn.*

A to ſię rozumieć ma o uwolnieniu obwinionego po wytrzymanych trzech torturach in criminibus atrociſſimis, że czwarty raz nie może torturom podlegać obſtante Conſtitutione Elektora Saſkiego Auguſta *Roku 1672.* promulgata, in ordine 9, iako swiadczy Carpzov. *ubi ſupra num. 37. in fin.* Bo in criminibus atrocioribus tylko dwa razy obwiniony torturowany bydz powinien, a nad to nic, *per dict. Conſtit. Elector.*

Ale kiedy nowe przyſtąpią indicia czyli po wytrzymanych dwoch tort rach in criminibus atrocioribus, czyli po trzech in criminibus atrociſſimis, cz obwiniony torturowany uwolniony bydz powinien non obſtantibus indiciis no ter apparentibus? W tym przypadku Doktorowie communiter rozumieią, ż obwinionemu na ten czas kara extraordynaryina ma bydz naznaczona. d wielkiey prezumpcyi, ktora z indycyow nowych naſtępuiących wszczęt przeciwko onemu militat. Carpzov, *p. 3. q. 125. n. 73. 74.* Tak Julius Clar *lib 5. ſentent. §. ult. quæſt. 64. num. 38.* Zang. *in tract. de quæſt. & tort. c. 5. n. 7* *& 81.* Bocer. *in tract. de quæſt. & tort. cap. 6. num. 7.* Nie może bydz iedn ſeverius karany in criminibus atrociſſimis, ktory trzy razy był torturowany, potym nowe indicia naſtąpiły, ale tylko wieczną relegacyą, albo więzienie a niekiedy mulktą pieniężną. Tak Carpzov. *ubi ſupra num. 76. per Conſtit. Ele ſupra adductam.* W wyſtępkah zaś, ktore nie są atrociſſima tylko tempora Relegatio ma bydz naznaczona obwinionemu, za naſtępuiącemi nowemi ind cyami po drugich torturach. Carpzov. *ubi ſupra.* Ktory mowi *numero ſeq.* że elekcya kary extraordynaryiney powinna committi arbitrio ſędziego, ktory qualitatibus nowych indycyow bardzo łatwo może one definire Carpzov. *p.* *q. 125. num. 77.*

ARTYKUŁ PIĄTY

O Ratyfikacyi albo potwierdzeniu Konfeſſaty.

Że sama tylko y goła ſine qualificatione konfeſſata obwinionego nie wyſt cza napisał Carpzov. w praktyce swoiey Kryminalney *part. 3. quæſt. 1* *num. 5.* I daie racyą: iż bydz może, że kto z tęsknicy życia, albo z bo zni, albo z niecierpliwośći mąk, albo z inszey przyczyny wyſtępek wyzn ie, ktorego ani popełnił, ani o nim nie myslał: za czym takiego na śmi zaraz potępić, byłby rigor wielki, i rzecz niebespieczna. Dla czego tako wyznanie powinno bydz juſte qualificatum, niżeli sędzia do potępienia ob nionego przyſtąpi, to ieſt takie, ktore przez tortury ſposobem przyzwoit wycisniono z prawdą zgadza ſię, i one na mieyſcu ſądu publicznym onże ſ obwiniony potwierdza. I notuie daley: tenże Carpzov. *ubi ſupra*, że do ta wey Konfeſſaty trzy requiſita ſchodzić ſię powinny, ażeby wiarę miała dekret na śmierć ferowany bydz mogł. *Primo* wyznanie wyſtępku powin bydz przyzwoicie torturami wycisnione. *Secundo* z prawdą zgadzaiące *Tertio* od obwinionego na mieyſcu ſądu ratyfikowane.

Pri

Primo potrzeba, ażeby wyznanie legitime było wycisnione mękami, iakie rozumie ſię, ieżeli za poprzedzaiącemi doſtatecznemi indycyami, z dekretu ſędziego, tak ze zwyczaiu, iako z porządku obwiniony torturowany ieſt. Tak Carpzov. *ubi ſupra num.* 7. gdzie *num. ſeq.* mowi. Lubo bowiem obwiniony zna ſię, że wyſtępek popełnił, ieżeli iednak excipit, że ſędzia niesprawiedliwie onego na tortury ſkazał, albo nulliter proceſſował, a wſzakże ſłuchać go trzeba, ieżeli o nieſprawiedliwośći ſprawy, y nieważnośći proceſſu chce docere, a w tym czaſie dekret condemnationis zawieſić trzeba. Carpzov. *ubi ſupra num.* 8. Zang, *in tract. de quæſt. & tort. c. 1. n. 31.* Będzie ſię zaś probowała ſprawy niesłuſzność proceſſu, ieżeli prawa o torturowaniu postanowione, y przyzwoitych tortur requiſita, o ktorych wyżey rzekło ſię w Artykule drugim, nie były ſtricte & adamuſſim obſerwowane, między ktoremi rekwizytami nic mnieyſze ieſt, co do annihilacyi konfeſſaty defectus indycyow do tortur wyſtarczaiących. Farin. *in prax. crim. lib. 1. tit. 5. q. 37. num. 110.* Zang. *in tract. de quæſt. & tort c. 2. n. 9.* Albo ieżeli pytanie było o wyſtępku, o ktorym, czy prawdziwie popełniony był, nie maſz pewney wiadomośći: w ktorym przypadku tortury, iako przećiwko prawu wyraznemu, nieważne ſą, y na ten czas ten, co wyznał, kondemnowany bydz nie może na śmierć, poki nie będzie o prawdzie popełnionego wyſtępku wiadomośći. Jul. Clar. *lib. 5. ſent. §. ult. q. 64. n. 3. & q. 55. n. 10.* Zang. *in præfat. tract. de quæſt. & tort. n. 34. & 35.* Także, ieżeliby ſędzia w exekucyi tortur nad ſposob od Ławnikow opiſany pozwolił ſobie, i obwinionego cięſzko torturować kazał, ktory lekko torturowany, albo ſtraſzeniem tylko miał bydz pytany. Zang. *in tract. de quæſt. & tort. c. 4. num. 13.* Menoch. *de arbitr. lib. 2. cent. 3. caſ. 271. n. & 2.* Te y inſze rzeczy do tortur przyzwoitych potrzebne, ieżeli obſerwowane nie były, powątpiwania nie maſz, że konfeſſata wyćisniona nic nie waży, ktora dla tego ani ſkutku kondemnowania gignere nie może.

Secundo: Z prawdą także zgadzaiąca ſię konfeſſata bydz powinna. Bo obwiniony torturowany, y ktory wyſtępek wyznał, wtedy kondemnowany bydz powinien, ieżeli z wyznaniem inkwizycya, albo exploracya pilnie inſtytuowana zgadza ſię. Słaba bowiem i niebeſpieczna rzecz ieſt tortury (mowi Menochius *de arbitr. Judic. quæſt. caſ. 272.*) Ktore prawdę, dla zatwardziałośći albo niecierpliwosci niektorych oſzukać mogą. Dla czego wyznaniu torturami wyćiśnionemu wiary inaczey dać nie trzeba, iako ieżeli one z prawdą zgadza ſię, i może ſię probować: w rozſądzeniu czego wielka ſędziego dexteritas & matura prudentia requiritur, mowi Carpzov. *ubi ſupra num. 13.* gdzie daley piſze: Jako bowiem in cauſis civilibus nie inaczey tego co wyznał, za oſądzonego maią, iako ieżeli prawdę wyznał, tak w kryminalnych ſprawach nie doſyć ieſt, ieżeli obwiniony delinkwentem ſię bydz wyznaie, chyba że także powie, iaki wyſtępek popełnił, pokazuiąc razem wſzyſtkie iakowośći y cyr-

kumſtancye, i prawdziwie tak, że taki wyſtępek popełniony ieſt y na tym mie
ſcu, na ktorym popełniony bydz mowi, i wſzyſtkie cyrkumſtancye i każ
z nich wyiawione, zgadzaią ſię z uczynionym wyznaniem, i z mową obw
nionego conveniunt. I takim ſpoſobem po exploracyi wyſtępku, lubo świadk
mi probawany nie ieſt, bardzo iednak gwałtśwną człowieka prezumpcyą pr
bowany bydz zda ſię, a zaczym wątpić nie trzeba, ażeby obwiniony w w
znaniu ſwoim trwaiący, na życiu nie miał bydz karany. Zang. *cap. 5. num.* 4
Felin. *in cap. affert. num. 10. de præſump.* A ieżeli zaś cyrcumſtancye z ucz
nionym wyznaniem nie zgadzaią ſię, ani prawdy wyznania inaczey dociec n
można, lepieyby było winnego extraordinarie ſkarać, niż niewinnego potęp
radzi Carpzov. *ubi ſupra num. 16. in fin. in l.* abſentem *ff. de pœn.*

Tertio requiritur: ażeby obwiniony w ſwoim wyznaniu trwał, y na mieyſ
ſądu publicznym ono potwierdził. Jak prędko bowiem obwiniony po bola
tortur odpoczął ſobie, i w ſiłach pokrzepił ſię, z więzienia i ciemnośći na w
nieyſze mieyſce wyprowadzony, i przed ſąd ſtawiony bydz powinien, aże
wyznanie na torturach uczynione potwierdził. Gomezius *variar. reſolut. tom.*
c. 13. n. 8. Zang. *in tract. de quæſt. & tort. c. 5. num. 73.* Jul. Cla
lib. 5. ſent. §. ult. q. 64. n. 40. gdzie mowi. Jeżeli obwiniony na torturach w
ſtępek wyznaie, takiemu wyznaniu uczynionemu na torturach wiary dać nie tr
ba, chyba że w nim obwiniony trwa y ono potwierdza na mieyſcu wolni
ſzym, to ieſt w ſądzie: gdzie przydaie, że ta ieſt pospolita Doktorow opin
I swiadczy Carpzov. *ubi ſupra num.* 18. że tę opinią KAROL V. Ceſarz *in c*
crim. art. 56. approbował. Ze bowiem tortury rzecz ieſt bardzo niebeſpieczn
i często prawdę omyla, *l. 1. §. quæſt. ff. de quæſt.* wſzakże, ażeby niewinne
kary śmierći nie naznaczać, wyznaniu takowemu inaczey wiary nie daią, ch
ba że ono w ſądzie, kiedy iuż bole mąk uſtały, obwiniony propria ſponte
twierdził; iakie wyznanie przedłużeniem czaſu potwierdzone, dobrowolne n
wi ſię, i do potępienia na karę doſtateczne ieſt. Farin. *in prax. crim. qu*
69. Damhoud. *in prax. rer. crim. c. 54. n. 16.* Taka tedy ieſt moc potwierd
nia, że z wyznania torturami wyćisnionego, czyni dobrowolne wyznanie, kt
iednak potwierdzone powinno bydz extra locum torturæ, ażeby było wolne
przymuſzone. Do tego podwierdzenie konfeſſaty in continenti nie powinno by
albo zaraz po torturach, ale z nieiakiego czaſu przedłużenia, i kiedy iuż b
tortur uſtaną. Jul. Clar. *in pract. §. ult. q. 64. n. 41.* A iako niektorzy ch
że obwinionemu torturowanemu dzień ieden y noc zoſtawić trzeba, niżeli
potwierdzenia konfeſſaty z więzienia wyprowadzony będzie. Tak Menoch.
arbitr. judic. quæſt. l. 1. caſ. 38. n. 2. Gomez. *variar. reſol. c. 13. num.* 24. C
nus zaś mowi *in tract. de torment. cap. 21. num.* 3. że czekać trzeba pr
trzy dni i przez trzy noce dla tego, że przez dzień ieden i noc, ieſzcze ob
niony torturowany rozumie ſę zoſtawać in dolore & cruciatu. Lepiey iedn

i uſi

inſi rozumieią, ktorzy zdaniu to ſędziego zoſtawuią: ten bowiem, według iakowości oſoby torturowaney, i wielkośći podiętych tortur czas uważać będzie, w ktorym obwiniony wyznaiący, wyznanie potwierdzić powińien. Julius Clarus *in pract. §. ult. quæſt.* 64. *num.* 41. Farinaceus *quæſt.* 83. *num.* 77. Powinno także dziać ſię takowe potwierdzenie w ſądzie, w obecnośći ſędziego, i Ławnikow y Piſarza ſądu: albowiem ci nie tylko judicium conſtituunt, ale też defectum ſwiadkow ſupplent. Jul. Clar. *in pract. §. ult. quæſt.* 64. *n.* 48. Farin. *in prax. crim. quæſt.* 83. *n.* 71. I powinien piſarz potwierdzenie Konfeſſaty obwinionego diligenter & exacte opiſać, iako diſponitur *in art.* 56. *ord. crim.* KAROLA V. Ceſarza. Albowiem drugiego, albo trzeciego dnia po torturach, niegrozliwemi, ale łaſkawemi, słowami, beż boiaźni inż tortur, więzienia i kaydan zoſtaiącego obwinionego, nie tylko o popełnionym wyſtępku znowu pytać ſię trzeba; ale i wtedy, ieżeli co będzie explikował, albo co przedtym mniey prawdziwie powiedział poprawi, wſzyſtko to opisać należy. Tak Carpzov, *part.* 2. *quæſt.* 126. *num.* 33. *in pract. rer. crim.* i mowi: że to co obwiniony na torturach wyznał, po drugim albo pierwſzym dniu przeczytać mu trzeba, i na to od niego odpowiedzi żądać, y też ſamę odpowiedz notować potrzeba. I nie powinien żadnym ſpoſobem Piſarz ſądu słow od obwinionego wymowionych odmieniać, ale każde w oſobnośći słowo, i odpowiedz obwinionego, y potwierdzenie opiſać należy, ażeby podobno ſens potwierdzenia nie bez obwinionego niebeſpieczeńſtwa razem z słowami nie był odmieniony. Jako odpowiedzieli Ławnicy Elek. Saſk. Radzie y Senatowi. *vide* Carp. *p.* 3. *q.* 126. *n.* 34. A lubo ieżeli obwiniony lekkim ſtraſzeniem wzruſzony wyſtępek wyznaie, wyznanie takie za wyznanie torturami wyćisńione właśnie mieć ſię nie powinno, iako arguit text. *in l.* 15. *§. quæſtionem ff. de injur.* Rowna ſię iednak z wyznaniem torturami wyciśnionym *L.* 2. *ibi:* formidine tormentorum *C. quor. Apellat. non recip.* Ani wolne i dobrowolne ieſt; dlaczego i potwierdzenie w tym przypadku potrzebne, niżeli dekret kondemnowania obwinionego naſtąpi. Farinaceus *in prax. crim. part* 3. *quæſt.* 83. *n.* 70. Ktore wyżey pomienione rekwizyta ieżeli zachowane będą, powątpiwania nie maſz, że potwierdzenie konſeſſaty ieſt należyte y przyzwoite, y obwiniony w konfeſſacie trwaiący condemnari powinien.

Ale co czynić trzeba, ieżeli obwiniony na torturach wyznaiący po iednym albo drugim dniu, przyprowadzony do ratifikacyi konfeſſaty, za torturami oney ratyfikować i potwierdzić nie chce, co zaprawdę nie rzadko przytrafia ſię. Z kąd wątpliwość wſzczyna ſię: czyli iednakże kondemnowany, czyli raczey uwolniony bydz powinien? Carpzov. *ubi ſupra num.* 37. rozolwuiąc tę wątpliwość, trzy przypadki od ſiebie rożniące ſię kładzie.

Pierwſzy przypadek ieſt: Jeżeli obwiniony na torturach wyznaiący, po pierwſzym, albo drugim dniu pytany, wyznania potwierdzić nie chce, ale toż

wyznanie wyraznie rewokuie, mowiąc: że to co wyznał, nie z miłosci praw dy, ale przymuszony był do tego mękami: tedy wprawdzie dekretem kond mnować, albo uwolnić obwinionego nie należy, ale do więźienia prowadzon znowu, y na torturach o prawdzie wyſtępku ma bydz pytany, y tortury p wtorzone bydz powinny, Jako o tym poſtanawia Karol V. *vid.* Carpz. *p. 3. q. 126.* *8. & 9.* I ieſt racya: bo ona rewokacya, albo waryacya czyni indicium tortur i że w tym przypadku pierwſze indicia przez tortury nie były purgow ne; dla czego tèraz znowu do naznaczenia tortur doſtateczne ſą. I że ta ſe tentia poſpolicie od Doktorow approbowana, y w praktyce przyięta ieſt, tak kiedy wyznanie w ſądzie dobrowolnie uczynione, a potym rewokowane by ſwiadczy Zanger. *in tract. de quæſt. & tort. cap. 5. n.* 77. Jul. Clar. *in pract. ult. quæſt. 21. num. 36.* Dla czego z tąd pokazuie ſię, że daleko rożna ieſt r cya tego, ktory torturowany in negando zawſze trwał, przeciwko, ktorem chyba z nowych indycyow do powtorzenia tortur nie godzi ſię poſtępować, tego, ktory wyſtępek na torturach raz wyznał, a potym wyznanie rewokui czym ſamym nowe czyni indicium do tortur, to ieſt z waryacyi y chwiania ſ DD. napoły pełną probacyą zowią, ſako ſwiadczy Carpzov. *p. 3. q. 126. n.* 4 *Cod. fin.* Ale co czynić trzeba z obwinionym, ktory in atrocibus delictis dr gi raz, in atrociſſimis zaś trzeci raz torturowany wyznanie rewokuie? wpr wdzie ieżeli obwiniony na ſamych torturach powtornych albo trzecich, wyſt pek, ktory przedtym wyznał, rewokuie, wątpić nie trzeba, że uwolniony by powinien, to ieſt, że przez tortury pierwſze indicia ſą purgowane; ale ieże obwiniony częsciey torturowany, na każdych zgoła torturach popełniony w ſtępek wyznał, potym zaś z mieyſca tortur do potwierdzenia Konfeſſaty prz prowadzony, zawſze onę rewokował, co by w tedy ſędziemu czynić potrzeb zachodzi wątpliwość, Carpzov. *ubi ſupra, num. 57. & 58.* że w tym przypadk żadnym ſpoſobem ſędzia do potępienia obwinionego poſtąpić nie może, na ſał: z tey naybardziey racyi, że do wyznania na torturach uczynionego, r tyfikacyi potrzebney nie doſtaie, Dla czego lepiey wtym przypadku, kie dwa albo trzy razy wyznanie rewokuie, Karę extraordynaryiną, to ieſt: R legacyi, albo więzienia naznaczyć, a niżeli niewinnego na śmierć potępić, mo tenże Carpzov. *locô citatô.*

Wiedzieć iednak trzeba: że co ſię dotąd mowiło o powtorzeniu tortu w tym ktory konfeſſatę na torturach uczynioną, po pierwſzym, albo drugi dniu do potwierdzenia oney przyprowadzony rewokuie, nie należy do oneg ktory na ſamych torturach mniey iawnie ſzczerze wyznał; rozumiey ieżeli z raz po wyznaniu, i niby ieſzcze na ſamych torturach wymowił iżem co w znał, to z bolu mąk uczyniłem. W ktorym przypadku powtorzenie tortur mie ſca mieć nie będzie, ale raczey torturowany uwolniony bydz powinien. T Carpzov. *ubi ſupra, num. 62.* I daie racyą, że tu nie doſtaie waryacyi, kto iednak

iednak ſama do powtorzenia tortur mieyſce czyni, i co ſię in continenti dzieie, nazwać to raczey trzeba poprawieniem, a niżeli waryacyą.

Drugi przypadek ieſt: Kiedy obwiniony wyſtępek, ktory przedtym nie tylko na ſamych torturach, ale i za mieyſcem tortur przyprowadzony do potwierdzenia Konfeſſaty wyznał, w ſam dzień do exekucyi smiertelnego dekretu naznaczony, rewokuie, y odwoływa. Ktory zaprawdę, nic inſzego nie ſzuka, iako ażeby zwlokł dzień, y przeſzkodził proceſſowi exekucyi, ktorą zdradę gdy ſędzia obwinionego poſtrzeże, że dekret śmierći, nie uważaiąc na iego rewokacyą, do exekucyi przyprowadzić kazać może, wątpić nie trzeba; byle iednak pierwey o wyznaniu y ratyfikacyi zapewne była wiadomość z depozycyi Ławnikow poprzyſiężoney, napiſał Carpzov. *ubi ſupra num. 63. & ſeqq.* i że taka dyſpozycya zaſzła KAROLA V. Ceſarza *in ordin. crim. art. 91.* świadczy tamże. *videatur* Carpzov. *n. 63. p. 3. q. 126.*

Trzeći przypadek ieſt; Jeżeli obwinniony dwa razy, albo in *delicto* atrocisſimo trzy razy torturowany, znałby ſię na torturach, a potym w ſądzie wątpliwie i obſcurè, odpowiedziałby, albo cale mowić y odpowiadaćby nie chciał y iużby więcey tortury mieyſca nie miały: co tu czynić ma ſędzią? Carpz. *ubi ſupra, num. 82.* ſwiadczy, że Ławnicy Lipſcy obwinionemu de uxoricidio w tym przypadku tylko karę ſuſtygacyi naznaczyli. *Men. Aug. Anno 1628.* z racyi: że ratyfikacyi konfeſſaty przez tortury wycisnioney de forma ſubſtantiali potrzebney nie doſtawało.

TYTUŁ II.

O Rozboiach i Łupieſtwach, także o zaſtępowaniu na drodze publiczney.

ARTYKUŁ PIERWSZY

O Karze Rozboynikow.

Wiedzieć nayprzod trzeba, że ci ſię proprie Rozboynikami nazywaią, ktorzy razem i ludzi zabiiaią, y rzeczy im zabieraią. Tak Carpzov. *parte 1. praxis crim. quæſt. 7. num. 28. & ſeq.* Rozboy albowiem ma tę definicyą, że ieſt mężoboyſtwo z deliberacyą popełnione, ktore z łupieſtwem, albo z wydzier-

dzierſtwem złączone ieſt: i dla tego wyſtępek ten do ktorego dwoie ſię ſch
dzi, to ieſt, łupieſtwo, i mężoboyſtwo, ſtraſznieyſzy y cięższy ieſt nad pro
mężoboyſtwo, iako notuie Carpzov. *ubi ſupra num. 30.*

Z prawa tedy Saſkiego Rozboynikow na karę koła oſądzaią według ko
ſtitucyi kryminalney KAROLA V. Ceſarza *art. 130. & art. 137. §. 1.* Co
ſię y w Niemieckim Panſtwie zachowuie, y w prawie Saſkim poſpolitym *lib.*
art. 13. toż poſtanowiono, ſwiadczy tenże Carpzov. *loco citato quæſt. 22. num.*
A lubo prawo Rzymſkie Ceſarſkie Rozboynikom karę ſzubienicy naznacza,
dla zaoſtrzenia kary, ile tak cięſzkiego wyſtępku, przeciwko prawu poſpolite
kara koła wprowadzona ieſt: J daie tego dwie urgentiſſimas rationes Carpz
ubi ſupra num. 11. Pierwszą: bo rozboynik dwoiaki wyſtępek popełnia, to
mężoboyſtwo, y wydzierſtwo, czym ſię ſtaie, że rozboy nad mężoboyſt
proſte, daleko cięższy, y okrutnieyſzy ieſt, a zaczym tez oſtrzeyſzą karą
winien bydz powściągniony: *Drugą:* bo rozboynik mężoboyſtwo zawſze
pełnia w nadzieię iakiego zyſku, to ieſt, że ſię ſpodziewa z tąd obłowić,
żey zaś ma bydz karane mężoboyſtwo w nadzieię pieniędzy albo zyſku po
nione. I nie tylko rozboy może bydz popełniony na drogach publicznych, i
laſach, ale też na każdym mieyſcu, także w domach prywatnych, gdy
kogo dla zyſku iakiego zabiia. A zaczym, ieżeli kto w cudze budynki wc
dzi, y albo Pana budynkow, lub kogo inſzego wdomu tym mięſzkaiącego
biia dla łupieſtwa; albo też, ieżeli kogo kto, iako goscia do domu ſwego prz
muie, a potym onego zabiia, ażeby ſię obłowił, takowy rozboynik ma b
w koło wpleciony; także y ten ktory zabiia podrożnych w leſie na drodze
bliczney, napisał Carpzov. *ubi ſupra num. 19.* Damhoud. *in prax. crim. cap.*
num. 1. & 3. Farin. *part. 7. oper. criminal. quæſt. 165. num. 11. & 13,*

Rozboy nie tylko popełnia ten, ktory własną ręką kogo zabiia, y rze
mu zabiera, ale y ktory pomocy dodaie rozboynikowi ſtoiąc na ſtraży; iak
ten, ktory na ten wyſtępek zezwala, on approbuie y z łupieſtwa partycyp
taki bowiem zarowno rozboynikiem ieſt, i karę rozboiu popada, tak włas
iakoby ręką ſwoią zabił, i odarł. Carpzov. *ubi ſupra num. 30.* I daie t
racyą; bo daiący pomoc w iakim wyſtępku z umysłu, i że iuż poprzed
umowa, winien ieſt kary tego wyſtępku ordynaryiney: y że tak trzyma F
naceus *parte 5. oper. criminal. quæſt. 131. num. 1.* Julius Clarus *in pract. §. fi*
quæſt. 90. n. 1. donoſi tamże.

Także y ten, ktory rozboynika mogł złapać, a nie chciał, winien ieſt
ry rozboiu, twierdzi Carpzov. *ubi ſupra num. 31.* I nic na tym, choc mało
zboynik z łupieſtwa zyſkał; nie mniey bowiem kołem ma bydz karany łu
sca rzeczy małey, iako ten, ktory z rozboiu popełnionego wielką korz
ma, y wiele zyſkał. Carpzov. *ubi ſupra num. 38. ad fin.* I owſzem chocia
rozboynik nic wcale nie zyſkał, y nicby nie partycypował z łupieſt
alb

albo żeby łupu iefzcze nie znalazł, y nie odebrał, iednakże na karę koła ma bydz fądzony, twierdzi fmiało Carpzov. *ubi fupra num. 47.*

Nawet y ten, ktory kogo zabiia dla tego, ażeby potym iego wdowę za żonę fobie mogł wziąść, rozboy popełnia, y kary rozboiu winien ieft, czy nie cięższy bowiem takowy rozboynik wykracza, ktory małżenftwo drugiego, albo związek nierozerwany, ftrafznym fpofobem rozwiązać odważa fię, iako ktory na dobra cudze godzi, bo y tamten, nie tylko zabitego żonę, ale y dobra iego y pożytki takowym frzodkiem zyfkać usiłuie; a zaczym taki ktory takowe mężoboyftwo popełnia commodi fui caufâ, ieżeli nie cięższą, rowną iednak karą powinien bydz karany, mowi Carpzov. *ubi fupra, num. 52. & feq.*

Nie tylko zaś mężoboyftwo popełnia fię w nadzieię zyfku teraznieyfzego, ale y ieżeli kto dla złodzieyftwa, y łupieftwa przefzłego kogo zabiia, iako ieżeli złodziey boiąc fię, ażeby go kto ze złodzieyftwa nie wydał, onego zabiia. Jednakowo bowiem wykracza zabiiaiący kogo dla złodzieyftwa, z zyfku przefzłego, iako dla łupieftwa teraznieyfzego, y taki zarowno mężoboyftwo popełnia z okazyi zyfku, tak właśnie, iakoby kogo zabił w nadzieię przyfzłego łupieftwa, tak notuie Carpzov. *ubi fupra num. 55.* gdzie swiadczy, że w tym przypadku pewnemu złodzieiowi kara koła naznaczona była, ktory zabił był towarzyfza wyftępku, ażeby go ze złodzieyftwa był nie wydał *Anno 1609.*

Toż rozumieć fię ma o rozboiu popełnionym dla łupieftwa, y zyfku przyfzłego; bo y takie mężoboyftwo w nadzieię zyfku, y nabycia pieniędzy popełnia fię: a więc nie mafz zadnego powątpiwania, że taki zaboyca karę rozboiu popada. Carpzov. *ubi fupra num. 57.* gdzie swiadczy, że pewnego, ktory poftyliona w lefie Drezneńfkim z piftoletu zabił, y wziąwfzy mu inftrument obligacyi, ktorą tenże poftylion miał przy fobie, na tęż obligacyą od dłużnika 800 złotych odebrał, ażeby iako rozboynik karą koła był karany, fądzili Ławnicy Drezńieńfcy *Anno 1610.*

Z tąd także pokazuie fię, że ten rozboy popełnia, ktory umysłem tylko kradzieży do kogo przychodzi, potym iednak onego broniącego, y niedopufzczaiącego brać fwego dobra, zabiia: albo ieżeli złodziey w domu złapany od kogo, onego zabiia, ażeby złodzieyftwo mogł wykonać, y rzeczy fkradzione zabrać, Carpzov. *ubi fupra num. 63.* I daie racyą; bo lubo z początku intencya iego nie była infza, tylko, ażeby rzeczy zabierał, że iednak na famym uczynku złodzieyftwa, albo łupieftwa smierć zadaie broniącemu rzeczy fwoich zabierać, albo temu, od ktorego rozumie fię bydz poznanym, y że go wyda, y to nie dla infzego końca czyni, tylko, ażeby rzeczy fkradzione zyfkał, y befpiecznie, y bez boiazni odebrał, powątpiwać nie trzeba, że takowy złodziey rozboy popełnia, y karą koła bydz powinien karany; ktora koła kara że przyfądzona była złodzieiowi pewnemu, ktory na złodzieyftwie złapany od dziewki, onę zabił. *Anno 1592.* fwiadczy tenże Carpzovius *ubi fupra num. 64.* w czym iednak

czyni dyſtynkcyą, albo, że dla tego broniącego rzeczy ſwoich zabił, aże
to, co ſkradł, mogł zabrać, o ktorym iego wyznaniu ante omnia bydz
winna pewna wiadomość, y wtedy ſędzia słusznie na karę koła może go o
dzić: albo, że złodziey tego, od ktorego był złapany, y trzymany zabił,
dla czego inſzego, tylko, ażeby życiu ſwemu poradzić, uciec, y kary złodzi
ſtwa mogł uiść, y takby na torturach wyznał, w tym przypadku nie m
go ſędzia na karę koła ſądzić; ale takowy złodziey mieczem ma bydz kara
dla popełnionego mężoboyſtwa, tak rozumie Carpzov, *ubi ſupra num. 67.*

Conatus, albo uſiłowanie popełnienia rozboiu, iakąby karą miało by
powściągnione? naprzykład, żeby rozboynik smiertelnie kogo na drodze
bliczney ranił, y z fortuny go złupił, rozumieiąc go bydz wcale zabitego
potym takowy rozboynik złapany, y ſądzony iakoby miał bydz karany,
chodzi wątpliwość. Carpzov. odrzuciwſzy ſentencyą Ławnikow Jeneńſki
ktorzy w tym przypadku na ucięcie ręki, y karę wieczney relegacyi z p
wincyi Saſkiey dekretowali, tudzież diſcuſſis rationibûs Reuznera, ktore ra
lib. 2, *deciſ.* 21. pomienioną ſentencyą approbuią, idzie za ſententyą Ławnik
Lipſkich karę miecza w tym przypadku dyktuiących, *ubi ſupra num.* 73. Kt
ſentencyą że wyraznie artykuł 126. *ord. crim. Imper,* y artykuł 13. *lib.* 2. gc
kara miecza naznaczona przeciwko graſſownikom, albo łupieżcom, ktorzy
drogach publicznych ludzi z fortuny obieraią, lubo ich nie zabiiaią, ta
Conſtit. Elector. 13. *part.* 4. utwierdza, swiadczy tamże *num.* 74. *& ſeq.* A
ſię ma rozumieć, kiedy ad actum proximum, & ipſi delicto immediatum rz
przyſtąpi; z tą iednak dyſtynkcyą, albo, że rozboynik zasadziwszy ſię
kogo intencyą zabicia, y złupienia z pieniędzy, lub inſzych rzeczy, tylko
smiertelnie ranił, nic mu zaś nie wziął. y że na samym uczynku złap
był, lubo że mu kto przeſzkodził, uciekł, y w tym przypadku rozboyn
na karę miecza ſądzą ſimpliciter, to ieſt bez inſzego zaoſtrzenia kary, tak
pter dict. Conſtit. Electoralem 13. na początku *par.* 4. gdzie iasna o tym z
duie ſię dyſpozycya; tak, że takowy wyſtępek, to ieſt ranienie smiertelne,
tencyą złupienia, y zabicia uczynione, karę zgwałconego pokoiu za ſobą
ciąga, ktora ieſt na życiu, o czym Mallerius *ad dictam conſtit.* 13. *part.* 4. a
że ranionego, ktory za umarłego, y za zabitego miany ieſt, razem złupił
rzeczy mu zabrał, y w tym przypadku rozboynika na karę miecza d kre
tak, ażeby iego ciało po exekucyi do koła przybite było, a to dlatego, że
pieſcy według zwyczaiu Elektoratu Saſkiego mieczem bywaią karani, y
ciała na koło kładą. Że tedy attentatum albo uſiłowanie rozbo u, z łupieſtw
złączone, nie mniey łupieſtwem popełnionym zwać ſię może, toć tedy rozb
nik w tym przypadku słusznie karę łupieſtwa popada. Tak argumentuie Ca
ubi ſupra num, 77. 78. *& n.* 81. gdzie y o preiudykatach, że tak Ławnicy
ſcy, co do pierwſzego przypadku, *Anno* 1616. *&* 1617. co do drugiego pr
padk

padku, *Anno 1597. 1617. & 1628.* ſądzili, ſwiadzy tamże *num. 79. 80. & n. 82.* I przydaie że ſędzia dla ciężkośći, y wielkosci wyſtępku, karę nie tylko zaoſtrzyć, ale y ob conatum karę ordynaryiną dyktować może, to ieſt, ieżeli do uczynku ſamemu wyſtępkowi bliſkiego delinkwent przyſtąpił, gdzie że Julius Clarus swiadczy, iz wiele razy widział. że w przypadku uſiłowania rożnie ſądzono, niekiedy karząc conatum in atrociſſimis (do kąd także rozboy należy) karą ordinaryiną, a niekiedy karą extraordynaryiną, donosi *num. 84.* I exaggeruie daley tenże. Carpzov, że ktoż temu może przeczyć. co do ſamego rozboynika, ażeby wyſtępku rozboiu, na ktory ſię zawziął nie wypełnił? Ieżeli bowiem on intencyą zabicia do kogo przyſtąpiwszy, tak cięszko go rani, że za umarłego ieſt miany, y iego potym z fortuny y dobr iego wyzuwa, zaprawdę nic zda ſię nie doſtawać do wypełnienia wyſtępku względem rozboynika, ktory gdyby był wiedział, że złupionego, y ogołoconego ieſzcze duſza nie odſtąpiła, bez wątpienia pewnieby go był wcale zabił.

Co ſię tycze prawa korony naszey: ktoby nad oſobami cudzemi y przychodniami, czy na drodze publiczney, czy w leſie, czy u ſiebie w domu rozboy popełnił, ma bydz im ſprawiedliwość uczyniona prawem gosciennym, iako ſię znayduie w konſtytucyi *anni 1565. fol. 94. §. Sprawiedliwość w Mieſciech.* Ieżeliby byli plebeiæ conditionis, albo słudzy, a nie byliby in recenti crimine złapani, tedy Panowie onych powinni bydz pozwani pro ſtatuitione, a na pierwſzym terminie, iako zawitym powinni onych rozboynikow ſtawić, y z nich ſprawiedliwość uczynić bez apellacyi, pod winą 1000 grzywien ſtronie, y ſądowi, y pod powroceniem ſzkod: albo przyiaciela naznaczyć, ażeby on z ſądem Grodzkim onych rozboynikow ſądził. Ieżeliby iednak dekret in favorem ſtrony pozwaney był ferowany, dopuſzczaią apellacyi aktorowi do Trybunału Koronnego. A tym czaſem obwiniony w więzieniu Grodzkim ad definitivam ſententiam ma bydz przytrzymany. Lubo Panu pozwaląią ſub cautione fideiuſſoria onego rozboynika eliberować. A ieżeliby oni rozboynicy byli ze Staroſtwa iakiego ſądowego, tedy Staroſta on, do pobliżſzego Staroſtwa ma bydz pozwany. Tak ieſt w Konſtytucyi *Anni 1616. fol. 23.* pod tytułem *o Rożboiach y Złodzieyſtwach.*

ARTYKUL DRUGI

Kiedy y iako Kara Rozboiu zaoſtrzona bydz może?

Rozboiu wyſtępek, że ieſt ciężki, y obrzydliwy, doſyć swiadczy rodzay Kary ſtraszny, wyſtępkowi temu korreſponduiący. Naypierwey tedy trzeba

trzeba wiedzieć, że dla ciężkości tego wyſtępku wiele w prawie znayduie ſię przeciwko regułom prawa poſpolitego, iako piſze Bald. *in Auth.* ſed novo jure *cod. de ſer. fugit.* Tak dalece bowiem prawu w obrzydzeniu są rozboynicy, że nie tylko każdemu bez kary wolno ich zabiiać, o czym *gloſſ. in cap.* cum homo. *13. quæſt, 2. lib. & 2. cod. quando lic. unica. fin. jud. ſe vind. L.* ſi ut allegas *cod. ad L. Cornel. de Siccar.* Ale y ſędzia przećiwko nim, porządku nie zachowawszy, czynić y onych zaraz karać może. Napiſał Carpz. purgatus *in pract. rerum criminal. part. 1. quæſt. 23. num. 2.* gdzie donoſi że tak trzyma Paris de Puteo. *in tractat. de indic. in verb.* latro. Ani rozboynikom od dekretu przeciwko nim ferowanego apellować pozwalaią: gdyż oſądzonych onych zaraz karać z publicznego intereſſu należy: y owſzem że ſędzia nie powinien cierpieć, ażeby kto bronił głownych Rozboynikow: y że tak traduie Jacobus Boulen *in repet. L.* capitalium §. famosos, *num. 21. & ſeqq. ff. de pœnis.* donoſi tenże Carpzov. *locô citatô num. 3.* Akcye także rozboynikow tak obmierzłe są Panom, albo Zwierzchnośći, że im wprawdzie z władzy ſwoiey ordynaryiney odpuśćić nie mogą, y nie chcą, pisze wyraznie Damhouderius *in pract. crim. cap. 86. num. 6.* Ani Kosciol rozboynikow nie pokrywa, ale na każdym mieyſcu mogą na nich ſkarżyć, łapać, y karać, Carpzov. *locô citatô num, 4.* y sędzia niedbały y dyſſymuluiący karać ich, bezecznym ieſt, criminaliter karany bywa, mowi Carpzov. *locô citatô* gdzie donośi, że tak trzyma Bonifac. *in tractat. de furt. §. fin. num. 20.* Damhoud. *dictô cap. 86.*

Jako tedy ciężki wyſtępek ieſt rozboy, tak troiakiey kary iego zaoſtrzenie w prawie znayduie ſię.

Pierwſze tedy zaoſtrzenie, albo przyczynienie kary ieſt: ieżeli ciężko z inſzemi wyſtępkami, nie mniey ciężkiemi, y ſtraszliwemi rozboy popełniony ieſt, tedy do koła ktorym ma bydz bity, większa ſię kara przydaie, to ieſt, ażeby rozboynik przywiązany do ſani, na mieyſce kary wleczony był tak Carpzov. *ubi ſupra num. 6.* Ktora kara, z konſtytucyą KAROLA V. Ceſarza, Krymiualną *art. 137. §. 1.* ſtwierdzona ieſt, donoſi tamże, przydaiąc że ta kara poſtanowiona ieſt na takowych rozboynikow, ktorzy albo oſoby na godnośći poſtanowione, albo ſobie ſkrewnione, albo Panow ſwoich zabili.

Drugi raz zaoſtrza ſię kara rozboiu, dla powtorzenia wyſtępku, to ieſt, ieżeli kto rozboy nie raz, ale kilka razy, y rożnemi ſpoſobami popełnił, albo ieżeli kto wiele oſob z okazyi iednego łupu zabił. Z liczby bowiem ludzi zabitych, a nie tak z dobr zabranych, rozboiu wyſtępek ſzacowany bydz powińien y wiele kto zabicia popełnia, tyle rozboiow rozumie ſię bydz popełnionych, W ktorych przypadkach rozboynicy, gdy ich na mieyſce kary prowadzą cęgami roſpalonemi ſzarpani, y paleni bydz powinni napiſał Carpzov. *in practica rerum criminalium parte 1. quæſt, 23. num. 12.* przez wyraźny text *in ordine criminali Imperiali articulo 137. §. 1. & in articulo 130. ord. crim. Imper.*

Ktory

Ktory poslednieyſzy artykuł explikuie tamże tenże Carpzov. że lubo ten artykuł 130. principaliter mowi o wyſtępku czaroſtwa, iednakże słuſznie także, do rozboiu pociąga ſię, bo ten wyſtępek rowna ſię z czaroſtwem, y rowną karą powſciągniony bywa. *num. 14. & num. 15.* Także *per Conſtitutionem Electoralem 3. parte 4.* Ktora Konſtytucya. matkę wiele niewiniątek zabiiaiącą, oprocz kary zaſzycia w wor, albo koła gdzie dostateczney wody nie maſz, według liczby niewiniątek pozabiianych, cęgami rozpalonèmi, gdy ią na mieyſce kary prowadzą ſzarpać y palić każe. Ze tedy rozboy zarowno ciężki, y ſtraſzny wyſtępek ieſt tak, iako zabicie niewiniątek, oboie także w przypadku niedoſtatku wody rowną karą, to ieſt kołem karzą. Tak mowi tenże Carpzov. *ubi ſupra num. 16.* I daie racyą tamże *num. 17.* że przyczynienie kary za powtorzenie zabicia niewiniątek poſtanowione, do powtorzenia także rozboiu pociągać ſię ma; ponieważ ſędziemu w niedoſtatku prawa godzi ſię poſtąpić od podobnych rzeczy do podobnych, etiam in pænalibus, w ktorych eadem eſt ratio. Et eadem ratio idem jus facit. Gdzie twierdzi że w takowey naznaczeniu kary, nie maſz żadney wątpliwośći, y że codziennie tak ſię praktykuie ſwiadczy.

Ale wiele razy rozboynik żelazem roſpalonym ſzarpany ma bydz? movet quæſtionem Carpzov. *ubi ſupra num. 18.* y że żaden kweſtyi tey co o karach y konſtytucyach kryminalnych Imperii cokolwiek piſali, nie traktował, y nie decydował, ſwiadczy tamże *num. 19.* Jednakże że rozboynik tyle razy, ile oſob zabił, opuſciwſzy ieden raz, ogniſtemi cęgami palony bydz powinien, twierdzi smiało tamże. I daie racyą, bo iako *ex ordine criminali Imperiali articulo 130. & 137.* iawnie pokazuie ſię, że palenie cęgami rozpalonemi dla wielkośći, y ciężkośći wyſtępku wprowadzone ieſt, dlaczego w naznaczeniu tey kary, aggrawacyą wyſtępku uważać potrzeba, y aggrawacya kary, aggrawacyi wyſtępku korreſpondować powinna: Rozboiu zaś wyſtępek przez ſię ciężko aggravatur powtorzeniem iego, to ieſt, że rozboy kilka razy powtorzony był; pochodzi z tąd za tym, że ſamo powtorzenie żelazem rospalonym powsciągnione bydz powinno. Ze tedy w rozboiu dwoiakim, ten wyſtępek raz, w troiakim dwa razy &c. powtorzony był, *toć* tedy rozboynik dwoiakiego rozboiu raz, troiakiego rozboiu dwa razy &c. żelazem roſpalonym palony bydz powinien. I kładzie regułę generalną tenże Carpzov. że: Obwiniony o rozboy tyle razy, ile razy ten wyſtępek powtorzony był, albo, co iedno ieſt, tyle razy, ile oſob zabitych było, wyiąwſzy iednę osobę żelazem roſpalonym palony bydz powinien, tamże *num. 21.* I że według tey Reguły także Ławnicy Lipſcy codziennie zwykli ſądzić: iako w przypadku dwoiakiego rozboiu na konſultacyą Qweſtora in Saltża *Menſe Majo 1613.* odpowiedzieli, że obwiniony raz ieden żelazem roſpalonym ſzarpany, y potym karą koła powinien bydz karany: dla troiakiego zas rozboiu popełnionego, że obwiniony dwa

razy ogniſtemi cęgami palony, a potym kołem powinien bydz tłuczony, odpowiedzieli Ławnicy na rekwizycyą Quæſtoris Misnenſis *Menſe Julio Anno 1584.* podobnym ſpoſobem, że winny rozboiu, dla popełnionego czworakiego rozboiu, trzy razy roſpalonym żelazem palony, y karą koła bydz powinien karany odpowiedzieli Raycom y Senatowi in Saltza *Menſe Julio Anno 1584.* ſwiadczy o tym wſzyſtkim Carpzov. *ubi ſupra num.* 22. *num.* 25. & 26.

A to nie tylko rozumieć ſię ma ieżeli rozboynik, ktory rożnemi razami, y czaſami łupieſtwa y rozboie popełnia, ale y ieżeli z okazyi iednego łupieſtwa w iednym y tymże czaśie oſob wiele zabiia. w ktorym przypadku także rozpalonemi cęgami obwiniony ſzarpany bydz powinien: tyle bowiem razy, wiele oſob dla łupieſtwa zabiia, wyiąwſzy ieden raz, palony bydz ma cęgami, tak własnie iakoby rożnemi czaſami z zabiciem: łupieſtwa rożne y rozboie popełnił, tak mowi Carpzov. *in practica rerum criminalium parte* 1. *quæſt.* 23. *num.* 28.

Ktorą iednak karę limituie tenże Carpzov. *locó citató num.* 34. Ze potrzeba ażeby o wſzyſtkich rozboiach iawnie y prawdziwie wiadomość była. I mowi daley: że lubo rozboynik do wielu rozboiow, y powtorzenia wyſtępku przyznał ſię, ieżeli iednak o prawdzie iednego albo drugiego uczynku, & de corpore delicti pewna nie byłaby wiadomość, zaprawdę dla ſamego przyznania ſię obwinionego; co do palenia roſpalonemi cęgami, ta kara mieyſca mieć nie może, ani w tym przypadku rozboynik tyle razy, do wielu rozboiow przyznał ſię, ale tylko tyle razy, ile razy, że od niego wyſtępek powtorzony był, z inkwizycyi y z prawdy uczynku pokazuie ſię, żelazem roſpalonym palony bydz powinien.

Także ieżeliby rozboynik nie tylko kilka rozboiow popełnił, ale razem także inſze wyſtępki zarowno ciężkie, y ktore na tęz, to ieſt koła, albo też cięższą karę zasłużyły popełnił; iako gdyby obwiniony o rozboy troiaki, także świętokractwo popełnił: w ktorym przypadku palenie cęgami roſpalonemi tyle razy powtorzone bydz ma, ile rozboynik oſob zabił, a zatym w tym przypadku rozboynik nie względem powtorzenia rozboiu, ale według liczby ludzi zabitych żelazem roſpalonym ſzarpany bydz powinien. Carpzov. *ubi ſupra num.* 38. I mowi daley tenże Carpzov. w limitacyi ſwoiey drugiey wyżey położoney Reguły, że to mieyſce ma nie tylko w ſwiętokractwie, ktore rozboynik popełnił, ale; y w inſzych wyſtępkach, ktore na cięższą karę zasługuią, iako w wyſtępku zapalenia, albo incendii doloſi, za ktory wyſtępek kara ognia poſtanowiona ieſt *per Conſtitutionem Electoralem par.* 4. gdzie dokłada, że widział w Xięgach dekretowych dawnych Ławnikow Lipſkich, ktorzy dla popełnionego podpalenia ogniem, y dla rozboiu obwinionym karę ognia razem z paleniem cęgami roſpalonemi naznaczyli: non obſtante, że niektorym recentioribus zdało ſię, że te dwie kary nie mogą ſię weſpoł y razem zmieścić. I

daie

daie racyą; bo kiedy wiele, y rożnych wyſtępkow ſchodzi ſię, nie zda ſię iedna kara bydz doſtateczna, ale oſobliwym wyſtępkom, oſobliwe kary należą: tamże *num.* 43.

Limituie potrzecie namienioną Regułę tenże Carpzov. że kiedy ieden rozboynik bardzo wiele y nad zwyczay rozboiow popełnił, y tenże nieco naywięcey, y nayczęsciey ten wyſtępek powtorzył, takdalece, że gdyby za każde powtorzenia, y powrocenia ſię do rozboiu oſobno każdy raz cęgami rospalonemi miał bydz palony, obawiaćby ſię potrzeba, ażeby obwiniony dla wielkich mąk, y bolow pochodzących z częſtego powtorzenia cęgow roſpalonych, przed exekucyą kary koła, ktorym ma bydz tłuczony, życia nie ſkończył; dlaczego w tym przypadku repetycya cęgow roſpalonych umnieyſzona, y zmitygowana będzie, ażeby obwiniony, iako ſię rzekło z częſtego palenia przed exekucyą nie umarł, ale kołem tłuczenie, ktora kara pryncypalna na rozboynikow poſtanowiona ieſt, powinno naſtąpić, napiſał Carpzov. *ubi ſupra num.* 52. & 53. I przywodzi preiudikat tenże Carpzov. *ubi ſupra quæſt.* 23. *num.* 36. że dwoch rozboynikow dla popełnionych 12 razy rozboiow oſądzili Ławnicy Lipſcy *Menſe Auguſto Anno* 1582. na karę koła, przydawſzy ażeby każdego z obwinionych przed exekucyą trzy razy żelazem rospalonym palono, o czym ſwiadczy tamże.

Limituie poczwarte pomienioną Regułę tenże Carpzov. że lubo pomienioną Regułą w wyſtępku rozboiu pewna liczba cęgow roſpalonych wyraża ſię, przez to iednak ſędziemu wſzyſtka wola y zdanie w paleniu, y powtorzeniu żelaza roſpalonego nie odeymuie ſię; albowiem, ktory każdego wyſtępku, y uczynku iakowość dobrze zrozumiawszy, y zważywſzy, pro ratione choroby y słabych ſił obwinionego y inſzych cyrkumſtancyi, liczby opiſaney cęgow roſpalonych umnieyſzyć może dobrze, twierdzi tamże *num.* 58. przydaiąc, że ſędziego rozsądek w przyczynieniu, y umnieyſzeniu kary pro ratione delicti & qualitate Delinkw. nigdy non excluditur *per gloſſ.* & DD. *in L.* & ſi ſeverior *cod. ex quibus cauſ. infam. irrog.* y że tak trzyma Menochius *de arbitrariis judicum, quæſtionum libro ſecundo, quæſtione* 96. *num.* 14. Mynſing. *obſerv,* 30. *cent.* 2. Vasq. *controv. illuſt. cap.* 14. donoſi tamże, *num.* 60.

Potrzecie zaoſtrza ſię niekiedy kara rozboiu dla oſobliwey wyſtępku wielkości w ſpoſobie exekucyi tey kary, to ieſt, ażeby nie zaraz kark rozboynika kołem tłuczono, iako zwyczaynie dzieie ſię, ale pierwey golenie, y ramiona maią bydz tłuczone, z kąd mąk y bolesci obwinionemu nie mało przybywa; co zrobiwſzy kark ma bydz tłuczony, a potym ciało iego do koła ma bydz przybite: co że tak było w praktyce, y w przypadku wielorakiego popełnionego rozboiu, za Maydeburgiem tak sądzono, swiadczy Carpzov. (ktory sam ieden ex DD. o tym wyſtępku naywięcey piſze) *in pract. rerum criminal. quæſt.* 23. *num.* 63. & 64. *part.* 1.

TYTUŁ

TYTUŁ III.

O Kradzieży Skarbu Publicznego.

Albo

De Crimine Peculatûs.

Crimen peculatûs wtedy ſię popełnia, kiedy kto pieniędzy publicznych, albo do publicznego używania deſtynowanych, ze ſkarbu Krolewſkiego, albo Rzeczypospolitey, lub inaczey złodzieyſtwo popełnia; iako donoſi Herburt w ſtatucie swoim, pod słowem *Theſaurarius* ku końcowi.

W imieniu zaś pieniędzy, zamyka ſię złoto, srebro, inſtrumenta, przywileie y inſze rzeczy iako ieſt *in L.* pecuniæ *ff. tit. de verb. ſignificatione.* Obaczyć Przyłuſkiego naſzego *lib. 2. cap. 7. in præfatione.*

Z prawa Korony naſzey kara w Statutach y konſtytucyach naſzych, nie ieſt wyrażona; zaczym ſądowi wolno będzie, onęż według zdania ſwego, pro qualitate delicti naznaczyć według textu *in L. 1. §.* Expilatores *ff. de effractoribus.*

Z prawa Rzymſkiego, Cesarſkiego, kara tego wyſtępku zdawna była, ognia y wody interdykcya, ale potym na mieyſce iey naſtąpiła deportatio in inſulam, albo relegatio, y Konfiſzkata dobr. iako ſię znayduie *in L. 3. ff. ad Legem Juliam peculatûs.*

Ale kara Konfiſzkaty dobr znieſiona ieſt, *per Authenticam*, Bona damnatorum *Cod. de bon. proſcriptorum,* naucza Farinaceus *in tract. de furtis quæſt. 171. num. 4.* iako y kara deportationis, nie ieſt więcey w używaniu, ale na mieyſce iey naſtąpiła bannicya, albo wieczne wygnanie, lub inſza kara arbitralna, ſędziego, pro qualitate wyſtępku y wyſtępuiących, toż donośi tenże sam Farinaceus *in tractatu de delictis & pœnis quæſt. 19. num. 15.* O ten wyſtępek obwinionego nieiakiego Dodoryńſkiego Raycę Krakowſkiego iakoby karać należało, radzili ſię Lipſkich Ławnikow Raycy Krakowſcy; ktory Dodoryńſki pozabierał był Przywileie Miasta Krakowa, odpowiedzieli; że nie tylko od Urzędu Radzieckiego oddalony, ale też karą perpetui exilii karany ma bydz. Swiadczy Colerius *parte 1. deciſionum Germaniæ Deciſion. 153.*

Exakto-

Exaktorowie zaś, y Adminiſtratorowie Skarbu Rzeczypoſpolitey, ieżeliby pieniądze zebrane, na inſzy pożytek, niż były ordynowane, obrocili, albo komu inſzemu in uſuram dali, ieżeli ieſzcze one pieniądze do ſkarbu Krolewſkiego, albo Rzeczypospolitey nie były wnieſione, oprocz wygnania z Prowincyi, y proſkrypcyi, pœna dupli bywali karani. Ieżeli zaś wnieſione iuż były pieniądze do Skarbu Pańſkiego, albo Rzeczy pospolitey, pœna quadrupli, razem y z tym, y co od nich odbierali, de Jure Civili karano ich, iako ſię znayduie *in L. 1. Cod. de iis, qui ex publicis rationibus &c.* o czym y Farinaceus *locô citatô* napiſał.

I owszem według prawa Rzymſkiego Ceſarſkiego Podſkarbiego samego, ktoryby złota w Skarbie złożonego bez konsensu Monarchy albo Rzeczypoſpolitey komu pożyczył, albo na swoy pożytek obroćił smiercią karano, iako ſię znayduie *in L. 2. Cod. de iis qui ex publicis rationibus.* A lubo niektorzy Doktorowie per pœnam capitalem, pœnam deportationis rozumieią, ale ich opinii refragatur text. *in* §. Item lex Julia *in Inſtitut. tit. de publicis Judiciis.* Tych zaś co od nich takowe złoto odbierali, albo pieniądze, karą deportationis y Konfiszkatą dobr de Jure Civili karano.

Ale dziś Podskarbiom, y inszym Officyaliſtom Skarbu, albo pieniędzy publicznych, wolno ieſt pieniądze publiczne na ſwoy pożytek obrocić, y onemi robić, byle one, iak czas naznaczony przyidzie tym, ktorym deſtynowane są, oddali, y żeby ſię z Adminiſtracyi swoiey wyrachowali, a to dla tego; bo dziś pieniądze publiczne cuſtodiæ & periculo Podſkarbiow, y inszych Officyaliſtow daią, Tak Farinaceus, y Menochius przez text. *in L.* sacrilegi §. Labeo *ff. tit. ad legem Juliam peculatus.* y tam przez gloſſę. Z ktoremi zgadza ſię, także konſtytucya korony naſzey Roku Pańſkiego 1591. *fol. 609. ſub tit. Poſtępek o reſzty.* Gdzie przeciwko Exaktorom nie oddaiącym pieniędzy tym, ktorym deſtynowane ſą, albo nie mogącym ſię wyrachować kara duplicis penſionis & bannitionis perpetuæ poſtanowiona ieſt. Ieſt na to y konſtytucya *Anni 1629.* y inſze Konſtytucye Korony naſzey, iako widzieć godzi ſię in corpore onych.

Do wyſtępku Kradzieży Skarbu publicznego, należą także bicie fałſzywey monety, ktorey kara na życiu; albo ieżeliby ći, co takowy wyſtępek popełnili, pouciekali, tedy kara będzie naznaczona proſkrypcya z Korony, y Konfiſzkata dobr.

I nic na tym, chociażby popełniaiący takowy wyſtępek, był oſoba Szlachetna iakieykolwiek godnośći, może bydz do ſądu Krolewkiego pozwany, y dwiema Szlachtą także o tym wyſtępku wiadomemi, byle tylko ſwiadectwo ſwoie smiercią potwierdzili, pokonany, ieżeliby zaś swiadkowie nie byli Szlachta, albo Szlachta wprawdzie, ale że depozycyi ſwoiey smiercią nie potwierdzili, oſkarżony pokazuiąc niewinność swoię z 18. swiadkami Szlachtą,

y 54, przez Krola obranemi bliższy będzie ad evadendum, w ktorym emundowaniu siebie, deficiens, karom wyżey opisanym będzie podlegał. Ieżeli iednak post purgationem factam, o tenże występek oskarżony, y przez swiadkow chociaż plebeiuszow, sposobem iako wyżey pokonany będzie, pœnam capitis, & confiscationem bonorum nie uydzie, chyba żeby Clemencya J. K. MCI. onęż kondonowała. Tak Zygmunt Krol, w Krakowie postanowił był, ale to tylko, poki żyć miał, iako donosi Herburt w statucie swoim, pod słowem *Moneta* ale w konstyt. *Anni 1607. fol. 839.* sub *tit. O Fałszywey Monecie.* Statut Zygmunta starszego o fałszywym biciu pieniędzy deklarowany iest: ażeby w takiey sprawie, nietylko Szlachcic, ale też y plebeiusz mogł bydz delatorem, na ktorego delacyą Podskarbiowie oboyga Narodow do ktorych należał dozor w Mennicach sprawę maią promowować, na instancyą Instygatora. Scrutinia y inkwizycye poprzedzać maią przed Urzędem Grodzkim onego powiatu, albo w pobliższym Starostwie, w ktorym obwiniony rezydencyą swoię będzie miał, dowod albo sprawa, komu przyidzie, ze swiadkami nakazana bydz ma. Względem czego Instygator czynić powinien sub pœna bannitionis inter causas Fisci peremptoriè; ordynaryiną prawa drogą.

Ale w Konstyt. *Anni 1611. fol. 12. sub tit. o mennicy fałszywey.* naznaczone iest forum w Trybunale koronnym inter causas conservatas, albo Officii z naznaczeniem terminu zawitego, we dwuch Niedzielach, od położenia pozwu salva inquisitione, ktorą Starosta sam, albo Urząd iego expedyować ma, w ktorego Jurysdykcyi dobra obwinionego zostaią; po expedycyi czego conservantur termini w iednym tygodniu do Trybunału, albo do Sądu Krolewskiego. Kara naznaczona iest infamii, y Konfiszkaty dobr, ktorych połowa na Fiszk, druga połowa Delatorowi dostać się ma. W teyże Konstyt. *Anni 1611. fol. 15. sub tit. Czerwone złote* postanowiono iest, ażeby fałszerzow Monety, Urzędy, do ktorych należy karały.

Potym w Konstyt. *Anni 1627. fol. 6. sub tit. o mennicy*, y w Konstyt. *Anni 1633. fol. 28. sub eodem tit.* przeciwko kuiącym monetę, nie według Ordynacyi Rzeczypospolitey, w probie y wadze, pœna peculatus postanowiona iest. Potym w Konstyt. *Anni 1656. fol. 13. sub tit. o mennicy,* wszystkie Konstytucye dawne przeciwko fałszuiącym monetę ferowane, we wszystkim są reasumowane, y Starostom nakazano, ażeby przeciwko onym według dawnych praw postępowali.

Z dyspozycyi prawa Rzymskiego, Cesarskiego, kuiącego, albo robiącego fałszywą monetę, karą criminis læsæ Majestatis karzą, to iest karą smierci, a to przez spalenie. Do tego dobra iego konfiszkuią, o czym obszernie traktuie Farinaceus *in tract. de crim. læsæ Majestatis quæst. 115. inspectione 1.*

Z prawa zaś Saskiego takich palą, iako donosi Colerius *par. 1. decisionum Germaniæ decis. 179. num. 17.* a to przez text. *speculi Saxonici lib. 2. art. 26.* na końcu.

TYTUŁ

TYTUŁ IV.

O *GWAŁTACH W MIASTACH MIASTECZKACH y Wsiach.*

Także

O Zgwałceniu Domu Szlacheckiego, y gwałtownym rzeczy cudzych zabraniu.

Ieżeliby Szlachcic czynił komu gwałt w Mieśćie lub Miaſteczku Krolewſkim, albo Duchownym, albo Swieckim, z prawa koronnego może bydz in recenti crimine poymany, przez Mieſzczanow, y na ratuſzu zatrzymany; nie może iednak bydz ſądzony, ale razem z Urzędem Grodzkim to ieſt ze Staroſtą lub Namieſtnikiem iego, nie zaś z ſamym Piſarzem Grodzkim. Tak w Konſtyt. *Anni 1633. ſub tit.* O Sądach Seymowych, *fol. 25. §. A że Miaſta*, gdzie w te słowa ieſt poſtanowienie: »A ponieważ Miaſta ſtatut Toruń»ſki maiące, onego na złe zażywaią, ani przy obecnośći Staroſty, albo Na»mieſtnika iego, ale niekiedy odważaią ſię przed ſamym Piſarzem Grodzkim »contra mentem ſtatutu Toruńſkiego Szlachtę ſądzić; a co więkſza in contu»maciam Szlachtę pœnâ infamiæ notant, w takim ſądzie, czego ani Statut To»ruńſki, ani inſze Koronne prawo onym nie pozwoliło. Ante omnia tako»we Dekreta ferowane kaſſuiemy, y annihyluiemy. I żeby ſię napotym nie »działo powagą Seymu teraznieyſzego poſtanawiamy, ſub pœna capitis, prze»ciwko tym ktorzyby ſię na to odważyli. A ieżeliby Staroſta na rekwizy»cyą Miaſta ſam nie chciał przyiachać, albo Namieſtnika ſwego poſłać, prze»ciwko takiemu pœnam centum marcarum in Judicio Tribunalitio perſolven»dam poſtanawiamy.

A ieżeliby tak ſąd Grodzki iako y Mieyſki na iednę Sentencyą zgodzili ſię, takowy Dekret do należytey exekucyi, ma bydz przyprowadzony; ieżeliby zaś nie zgodzili ſię, do J. K. MCI. dla informacyi, iaką karą obwiniony ma bydz karany, remiſſę uczynić należy: a w tym czaśie obwiniony w przyſtoynym więzieniu zatrzymany ma bydz.

A ieżeliby J. K. MCI. zaſzła deklaracya, że obwiniony żadney kary nie ieſt godzien; Magiſtrat Mieyſki pro injuſta detentione 60 grzywien zapłacić ma. Tak Herburt w ſtatucie ſwoim pod Słowem ; *Violentia*, do ktorego Czytelnika odsyłam.

Gdzie donośi, że ZYGMUNT Krol *Anno 1338.* postanowił ; Ieżeliby ktory w Miescie, albo w Miasteczku Urząd Mieyſki przećiwko Statutowi Toruńſkiemu cokolwiek czynić odważył ſię, tedy zaraz przez Staroſtę, pod ktorego Jurysdykcyą, y w Powiecie takie Miaſto, albo Miaſteczko zoſtaie, Burmiſtrz na ten czas będący, z iednym Raycą maią bydz poymani, y na gardle karani.

Namieniony Statut Toruńſki Krol w Toruniu ferował, a ZYGMUNT AUGUST potwierdził, a potym ZYGMUNT Trzeci Roku Pańſkiego 1611. pod tytułem: *Deklaracya beſpieczeńſtwa poſpolitego*, ku końcowi, ſucceſſivè WŁADYSŁAW czwarty przez namienioną Konſtytucyą Anni 1633. approbował.

Mieſżczaninowi Krakowſkiemu, albo Poznańſkiemu w Urzędzie Radzieckim, albo w Ławie będącemu, Szlachćic gwałt czyniący, ieżeliby in crimine recenti według Statutu Toruńſkiego nie mogł bydz poymany, pozwalaią ukrzywdzonym przeciwko onemu prawem czynić, nie inaczey, iakoby gwałt Szlachcicowi ſtał ſię, iako ſię znayduie w Konſtyt. Anni 1581. ſub verbo *Krakow fol. 374.* Ktory Przywiley ZYGMUNT III. Krol Polſki approbował: y do Mieſzczanow Lwowſkich, y Warszawſkich pociągnął, iako ſię znayduie w Konſtyt. Anni 1588. ſub tit. *Porownanie w prawie fol. 488.*

Potym Roku Pańſkiego 1589. *fol. 534.* ſub tit. *Przemysl.* & ſub tit. *Inkorporacya Woytoſtwa w Krosnie* do Przemyſkich, y Krosnowſkich przywiley ten pociągniony bydz zda ſię.

Naoſtatek w Konſtyt. Anni 1611. *fol. 10.* ſub tit. *Beſpieczeńſtwo Sądow Mieyſkich*, do Mieszczanow Kalisza, Piotrkowa, Lublina, y Pragi pociągniony bydz zda ſię.

Obywatelom Gdańſkim y Toruńſkim o gwałty przez Szlachetne Osoby onymże uczynione pozwolono, tak przed Sądem Grodzkim, iako każdym inszym Sądem czynić.

To ſię także przydaie; że Szlachcic nie maiący poſſeſſyi, gwałt, albo Krzywdę czyniący, uczyniwszy o to proteſtacyą przed Urzędem Grodzkim, może bydz do Trybunału Koronnego, czy Piotrkowſkiego, czy Lubelſkiego pozwany, cum termino peremptorio dwoch Niedziel: y takowa sprawa bez Regeſtru inter cauſas conſervatorum terminorum może bydz promowowana Sąd zaś Trybunalski inkwizycyą cum termino conſervato a datâ inquiſitionis, w czterech Niedzielach naznaczyć, y według iakowości wyſtępku delinkwenta ſkarać może. Tak ieſt w Statucie *Anni 1611. fol. 6.* ſub tit. *O ludziach nieoſiadłych.*

Oba-

Obaczyć także Konſtyt. Anni 1658. *fol. 19.* ſub tit. *O Rabownikach*, przeciwko onym uchwaloną, ktorzy podczas woyny onego czaſu trwaiącey, kościoły, domy prywatne, ſklepy rabowali: rzeczy od roznych oſob zaſtawione gwałtownie zabierali, albo o nich do schowania danych dobrowolnie nieprzyiacielowi powiadali; ażeby Sąd Grodzki, præmiſſâ ſeriâ inquiſitione, takowych delinkwentow, terminem zawitym z delacyi kogokolwiek ſądził, y ſatysfakcyą każdemu ukrzywdzonemu nakazał, ſalvâ Apellatione do Trybunału Koronnego inter cauſas Fiſci. Obaczyć y Konſtyt. Anni 1659. ſub tit. *O dochodzeniu krzywd fol. 11.* lubo namienione Konſtyt. do czasu a nie na zawsze ferowane były. Obaczyć y konſtyt. Anni 1589. *fol. 521.* ſub tit. *beſpieczeńſtwo kupieckich drog.*

KAZIMIERZ także wielki Krol Polſki poſtanowił. Ieżeliby kto gwałtownie płaſzcz, lub inſzą rzecz własną, iakąkolwiek ſwoią wolą, y władzą wziął komu, prawem o to czyniąc z winą ſześciu grzywien wrocić onęż rzecz będzie powinien.

A ktoby zaś gwałcił mury, y bramy Miaſta de Jure Civili Romano na gardle ma bydz karany: iako ieſt *in L. fin. libror. Digeſtor. ſub tit. de Diviſione rerum.*

U nas gwałciciele bram Miaſta, według Statutu Toruńſkiego, maią bydz ſądzeni: iako ieſt w Konſtyt. Anni 1588. *fol. 488.* tit. *Gwałcenie bram Mieyſkich*, y w Konſtyt. Anni 1601 *fol. 746.* tit. *Warunek beſpieczeńſtwa Miaſtom.*

O gwałtownym naiachaniu kogo, znayduie ſię w Statucie Koronnym OLBRACHTA Krola w Piotrkowie Roku Pańſkiego 1496. poſtanowienie. ,,Gdy kto wſzedłſzy w Dom czyi, ręką gwałtowną gospodarza, albo Zonę, al- ,,bo Syna, albo Sługę iego zabiie, albo okrutnie rani; takowy ieżeli będzie ,,pozwan do Sądu Zamkowego, nie inaczey ma bydz pokonan, iedno mianowa- ,,niem ośiemnaśćie Swiadkow, z ktorych obrani maią bydz ſześć Szlachty ,,dobrey sławy, y osiedli w onym powiecie, albo Woiewodztwie, gdzie tako- ,,wy uczynek będzie uczynion, a tam powodowa ſtrona, uczyniwſzy z niemi ,,przysięgę, otrzyma onę rzecz: a obwiniony iako gwałtownik beſpieczeńſtwa ,,domowego, na gardle ma bydz karan.

,,Gdy ktory człowiek, ktoregokolwiek ſtanu będący, będzie obwinion, iż ,,iego sługa gwałt domowi uczynił, a iako opiſano ieſt, goſpodarza, żonę, dzieći, ,,albo sługę, na dom naſzedłſzy, gwałtowną ręką w domu zabiie: w takowey ,,rzeczy on gwałtownik, u iego Pana przez Woznego y Szlachtę, ſkazuienny, ,,aby był zapowiedzian: z ktorym tak obwinionym Pan iego ſprawiedliwość ,,będzie powinien uczynić. A ieżeli on Pan oblicznie o to żądany ſprawiedli- ,,wośći nie zechce uczynić: tedy ſam Pan zań będzie odpowiadać powinien, ,,wedle porządku prawa.

»Takowy sługa ieżeliby uciekł, ani przez Szlachtę nie był zapowiedzian: »Pan iego zań pozwany, nie inaczey się z obwinienia takowego oczyśći, »iedno uczyniwszy przysięgę ze dwiema Szlachty, iż ani za iego wiadomo- »śćią, ani zezwoleniem, ani rozkazaniem, ani wolą ten uczynek się stał, ani »dał przyczynę ku uczynieniu takowemu Słudze.» Tak Janusżowski, w Statucie Koronym fol. 589. lege 6. *Gdy kto wszedłszy* & l. 7. *Gdy ktory*.

W Konstytucyi także Koronney Anni 1593. *fol, 685.* sub tit. *Reassumpcya* zaszła deklaracya, że za tumult mieć się ma, ieżeliby kto ręką gwałtowną naiachał, zabił, albo ranił, albo białogłowom gwałt uczynił, dom albo dwor Szlachcica, na gruncie Mieyskim leżący, albo gospodę w Miescie naiachał.

Ale iako nanotował Zawadzki in processu suo sub tit. *modus procedendi in actione invasionis domûs fol.* u mnie *105.* że z prawa Koronnego Actio invasionis domûs, wtedy tylko competit, kiedy kto, a osobliwie Szlachćic w dom drugiego Szlachcica zwyczayney iego rezydencyi, czy onego iest własny, czy naiemny, albo prawem dożywotnim od Krola dany, y pozwolony, lub inszym sposobem dzierżony ręką obronną y gwałtowną wchodzi, y tam gospodarza, albo żonę iego, albo dzieći, albo kogo z domowych zabiia, albo okrutnie rani, tak, że z pomienioney rany brzytkośc ciała, lub niesposobność członka następuie: albo iaką znaczną zelżywoscią, naprzykład fustygacyą razi, albo słowa zelżywe zadaie, iako się znayduie in exceptis Mazoviæ.

Z kąd gdyby kto w dom Szlachcica, iako przyiaciel wszedł, y tam poufale siedział, konwersował, potym wszczą wszy zwadę z iakiey okazyi, porwałby się do broni, ranyby zadał, albo życie odebrał, nie mogłby bydz taki oskarżony de violenta invasione domûs, aleby tylko powinna actio institui o zaboystwo, albo o rany, y insze szkody, y krzywdy poczynione. Chyba z prezumpcyi koniektur, lub dokumentow mogłoby się wyprobować, że on tą intencyą przyszedł, ażeby wziąwszy okazyą, gwałt gospodarzowi, y inszym domowym y iego sługom uczynił, wnośi Załaszowski *Juris Regni Pal. Tom. 2. fol. 900.*

Naostatek, gwałt ieszcze popełnia się w dobrach komu gwałtownie zabranych, czyby nieruchome, czy ruchome były; y tacy gwałtownicy nie inaczey bywaią karani tylko ażeby dobra powrocili, ktore zabrali, mulktę Sędziemu zapłacili, y 30. Szelągow temu, ktoremu gwałt uczynili, oddali, przez wyrazny text. *in Sp. Sax. lib. 3. Art. 47. & ejusdem lib. Art. 43.* Gdzie glossa tegoż prawa dystyngwuiąc uczy, że inszy iest gwałt prywatny, gdy kto nie czekaiąc Sądowey decyzyi, własną powagą, bez gwałtu iednak, dobra cudze osiąga: w ktorym przypadku, że restytucya rzeczy gwałtem zabranych. y szkody przez to uczynioney powrocenie ma mieysce, nie neguie. Inszy zaś iest gwałt publiczny, ktory się dzieie ręką gwałtowną, y zbroyną, to iest iakimkolwiek oręża rodzaiem, ktorymby kto drugiego mogł naiachać, albo naiść.

W

W takim przypadku, ieżeliby takowy gwałt czyniący, oskarżony był criminaliter na gardle ma być karany przez text. *Lib.* 2. *Art.* 70. Lubo ex lege Julia poena deportationis tylko (na ktorey mieysce dziś nastąpiła bannicya) naznaczona iest przez text. *in l.* qui dolo 10. *in fine ff. ad l. Juliam de vi publica.*

TYTUŁ V.

O MĘZOBOYSTWIE.

ARTYKUŁ PIERWSZY

O Mężoboystwie przymuszonym y potrzebnym.

Z Prawa Korony naszey respektem mężoboystwa w obronie siebie popełnionego, osobliwie na drodze publiczney: OLBRACHT Krol Roku Pańskiego 1496. w Piotrkowie postanowił w te słowa: »Iż częstokroć przydaie się, że »mężoboyca z przygody zabiiaiący, nie iest winien mężoboystwa: co się przy»gadza, gdy od siebie kto gwałtu gwałtem broni. Dla tego osobliwie obiasnia»iąc, ustawiamy na tę Szlachtę y mężoboyce Szlachcicow. Iż gdy kto, al»bo na drodze, albo przeysciu czyim zaśiadłsy, był zabit przez onego, ktore»go drogę chciał przekazić, albo zatrudnić: w takowym mężoboystwie pozwa»nemu mężoboycy niech będzie dosyć sześć swiadkow ku sprawie a tam prze»konany, nie więcey iedno 60 grzywien pospolitych za głowę ma zapłacić, »bez siedzenia w wieży.» A potym tenże Krol tegoż Roku postanowił: »Acz o przygodnym mężoboycy ktory się na drodze broni, wyżey iest posta»nowiono: wszakże nadto ustawiamy iz mężoboyca z przygody, albo maię»tnosci, albo swych poddanych broniąc, iezli popełni mężoboystwo, chocby »też nie chcąc to udziałał: a wszakże prawem przekonany, nie siedziawszy w »wieży sto y dwadziescia grzywien pospolitych za zabitego powinien będzie »zapłacić.» Janušzowski w Statucie Koronnym fol. 606. l. 1. *Iż częstokroć.* & l. 3. *Acż o przygodnym.*

Wspo-

Wspomniane ſtatuta OLBRACHTA Krola względem mężoboyſtwa w obronie popełnionego ZYGMUNT Krol Roku 1539. y 1543. Potym ZYGMUNT AUGUST Roku 1550. reaſſumował, iako donoſi Herburt w Statucie Łacinſkim pod słowem *Homicidium.* I w Konſtyt. Anni 1588. fol. 464. ſub tit. *o mężoboycach* in ſuo robore zachowane są. W ktorych Konſtyt. dołożono reſpektem mężoboyſtwa w obronie życia swego ieżeliby ſię to ex ſcrutinio pokazało, dawny ſtatut, o takowym mężoboyſtwie ferowany zupełnie zachowany ma być: gdzie widzieć godzi ſię fol. 364. §. *Statut o mężoboycach w obronie zdrowia.*

Z dyspozycyi prawa Rzymſkiego Ceſarſkiego *in l.* is, qui transgreſſorem 2. *C. ad l. Cornel. de ſicar.* przymuſzone y potrzebne mężoboyſtwo żadney kary nie zasługuie. Ponieważ rzecz sprawiedliwa ieſt, ażeby moc, y ſiłę, mocą y ſiłą własną odpędzić. W czym także prawo Saſkie zgadza ſię przez wyrazny text *Lib. 2. Art. 69.*

Jednakże nie tak poproſtu to ſię ma rozumieć, ale potrzeba tego, ażeby ſpoſob inculpatæ tutelæ, albo sprawiedliwey obrony zachować. Bo kto twierdzi, że ſię potrzebnie, y z przymuszenia musiał bronić, to naypierwey pokazać powinien że on zabity, pierwey go był naszedł: bo ieżeli ten, co zabił, pierweyby tamtego naszedł, nie byłoby żadney przymuszoney obrony, iako mowi text *in cap.* ſi ex plagis 52. §. tabernarius 2. *ff. ſi quadr. paup. feciſſe dicatur.*

Powtore potrzeba: ażeby taka obrona działa ſię in inſtanti, to ieſt w ſamym inwazyi uczynku, inaczey, ieżeliby ſię działa ex intervallo przedłużywszy, y przerwawszy czas inwazyi, raczey do zemſty, niż do obrony ſiebie takowa obrona zda ſię być uczyniona. Mścić ſię zaś prawo zakazało tak Lipſki *Cent. 1. obſer.* 83. *num. 8. & 9.* Gdzie donoſi, że według tego w Sądach J. K. MCI. zadwornych osądzono było w sprawie zabicia Szymona Krakowſkiego od nieiakich rzemieśniczykow wędrownych we Lwowie Roku 1597. dnia 12. Kwietnia: gdy uznano, że ſtrona obwiniona, iuż po samym inwazyi uczynku, umysłem zemſty mężoboyſtwo popełniaiąca w sposobie potrzebney obrony wykroczyła, y z tąd mieczem skarana.

Potrzecie, potrzeba, ażeby broni, y uczynku samego rowna była racya; to ieſt: ieżeli kto orężem nachodzi, y gwałt czyni, orężem także od ſiebie go odpędzić, ieżeli zaś on bez oręża ieſt, podobnym także sposobem odrzucony być może. A ieżeli ten, co naszedł, tyle może dokazać pięścią, ile ten, co ſię broni orężem, tedy orężem od ſiebie odpędzić onego może. Tak Zalaszowſki *Juris Reg. Pol. Tom. 2. Fol* 727. Co ſię ma rozumieć, ieżeliby ten, co ſię broni, był słaby, y nie tak ſił wielkich, iako nanotował Lipſki *ubi ſupra num.* 7.

Poczwarte

Poczwarte w takowey zdrowia obronie; ten co zabił adwersarza swego, probawać powinien, że inaczey, tylko ſiebie broniąc, y inwazora zabiiaiąc, naſtępuiącego życia swego niebeſpieczeńſtwa uchronić ſię nie mogł. Ani bowiem przyſtoi Szlachetnym Oſobom y żołnierzom uciekać. Tak Lipſki *ubi ſupra num.* 5. y insi Doktorowie poſpolicie. Bo iako mowi Damhouderius *in prax. rer. crim. c. 76. num. 9.* że za ucieczką wiele niebeſpieczeńſtw idzie, rozumiey upadnienia, albo od grzbietu odebrania rany: dlaczego interpretes Juris w tym przypadku nie potrzebną być rozumieią ucieczkę.

Z dyspozycyi Korony naſzey w mężoboyſtwie dla obrony ſiebie popełnionym, zabiiaiący ze ſzesciu swiadkami powinien evadere, iako ſię znayduie w Statucie Koronnym Januszowſkiego fol. 606. leg. 1. *Iż częſtokroć.* W czym y prawo Saſkie podobną czyni dyspozycyą *lib. 2. art. 69.*

Ale, co y do kary pieniężney w mężoboſtwie takim, dla obrony ſiebie popełnionym, zgadza ſię z Statutem Koronny naſzey w Piotrkowie Roku 1496. za OLBRACHTA Krola ferowanym, kiedy *lib. 2. art. 14.* Sędziemu winę większą nad inſze zwyczayne mulkty, y parentelii zabitego Wergield przyſądza: lubo na to gloſſa tegoż prawa *in d. art. 14.* z dyſtynkcyą odpowiada: to ieſt, że popełniaiący takie mężoboyſtwo, opcyą ma, albo żeby ſię Sądowi prezentował, y tam pokazał niewinność swoię, y probował, że ſię z potrzeby bronił: albo ieżeliby tego uczynić zaniedbał, pieniądze wyżey wyrażone ma zapłacić. O czym y Lipſki donoſi.

A tu wiedzieć trzeba, ponieważ ſię o Wergieldzie namieniło, że między emendą, mulktą, y Wergieldem ieſt dyfferencya. Emenda bowiem mowi ſię, kiedy ſię melioruie lub oczyſzcza wina, krorą kto przeciwko człowiekowi popełnił, a tę zwyczaynie ſtronie obrażoney przysądzaią. Wergield zas ieſt, kiedy ſię znoſi uczynek w człowieku z niedbalſtwa popełniony, iako gdy kto drugiemu krzywdę czyni, albo zabiia kogo z nieoſtrożności, albo w obronie, y emunduie ſię, iako ieſt prawo; przez Wergield bywa uwolniony. Mulktę naoſtatek daią Bogu albo Sędziemu na mieyſcu Boſkim zaſiadaiącemu dlatego, że nie zachowuiąc przykazania Boſkiego wykroczył kto przeciwko bliźniemu.

Naoſtatek mężoboyca taki, ieżeliby ſię pokazało, że exceſſit moderamen inculpatæ tutelæ, to ieſt, że wykroczył w ſposobie ſprawiedliwey obrony w takowym przypadku z dyſpozycyi prawa Rzymſkiego Cesarſkiego, karze arbitralney; naprzykład relegacyi, ucięciu ręki, lub inſzey podobney pro qualitate exceſſûs ma podlegać. Ażeby wyſtępki bez kary zgoła nie zoſtawały, iako ſię znayduie *in L. 15.* qui transgreſſorem *C. tit. de Siccariis*, y tam gloſſa y Doktorowie.

ARTYKUL DRUGI

O Mężoboystwie Przypadkowym.

Z Dyspozycyi Korony naszey, o mężoboystwach przypadkowych Szlachetnych osob donosi Janusźowski w Statucie Koronnym *fol.* 607. *leg.* 5. o pewnym OLBRACHTA Krola Statucie, Roku 1496. w Piotrkowie ferowanym tenoru następuiącego. „O mężoboystwie Szlacheckim przygodnym, ktore „od roznych, roznie bywa powiadano, że się stało ustawiamy: iż takowi „meżoboyce za głowę maią zapłacić sto y dwadziescia grzywien, y na Rok „y sześć niedziel, gdy będą prawem przekonani, do wieże maią bydz skazani: „ani karania wieży żadnym obyczaiem niech nie uchodzą, chocby też z przy„iacioły zabitego się zgodzili; a iezliby takowy mężoboyca boiąc się karania „wieże z Krolestwa uciekł, choc będzie osiadły, choc nieosiadły; niech bę„dzie bezecnym przez woźnych iawne obwołanie opowiedzian.„

Ktory Statut OLBRACHTA Krola do ktorych mężoboystw przypadkowych ma się sciągać, iest na to Konstytucya Anni 1588. sub tit. O mężoboycach, gdzie zaszła deklaracya względem mężoboystw przypadkowych w te słowa. „Homicidia zas casualia tak deklaruiemy, że tylko rozumieć się ma w „tym casus, gdyby kto, nie maiąc z kim przedtym contentiones, rixas & „odia, z przygody zabił człowieka. Ale w Miescie, we wsi, przy domu gdzie „ludzie chodzą, także w przeyrzystym polu, gdy kto z rusnice zabiie, allega„tio casûs iść mu nie ma.„

Z dyspozycyi prawa Rzymskiego Cesarskiego mężoboystwo prawdziwie przypadkowe, ktore z trefunku, y niespodzianie nastąpiło, żadney kary nie popada ani do reparacyi szkody obliguie, iako się znayduie *in L. Finali, cod. tit. de Siccariis, & in L.* 1. *cod. eod. tit. de Siccariis* y tam Doktorowie.

Ale według prawa Saskiego za mężoboystwo przypadkowe, albo tresunkowe, kara pieniężna płacona bywa, tak Wessembecius *in paratitlis digestorum ff. tit. de Siccariis, num.* 27. o czym y text *Speculi Saxonici in lib.* 2. *art.* 38. Ktory iednak text nasz Lipski *in cent.* 1. *observ.* 84. ad homicidium culpabile, a nie do tresunkowego przypadku pociąga, to iest, non ad mere casuale.

Co się tycze homicidium culpabile (albo iako insi nazywaią improvisum) ktore lubo przez się nie pochodzi z woli, ani intencyi, (to iest, że ten, co zabił

zabił, nie miał intencyi zabicia) ale per accidens iednak, y przez daną przyczynę iest z woli, dla czego nie iest bez winy, y z tąd nazywa się culpabile. Co dwoiako (iako notuie Załaszowski) może się przytrafić.

Nayprzod: Kiedy kto czyniąc to, co mu się godzi, nie przykładaiąc iednak należytey pilności, zabiia kogo, naprzykład: gdyby kto bawiący się łowami, godząc orężem iakim na zwierza, zabił człowieka.

Drugi przykład iest; ieżeli rąbiący gałęzie na drzewie, gałąź z drzewa spuszczaiąc, albo drzewo podcinaiąc, nie zawałałby, ażeby ci, co się przechodzą, strzegli się; albo zawołałby, ale nie wczesnie, przechodzącego zabiia.

Trzeci przykład iest; o mularzu, albo o tym co dachowkę kładzie, ieżeliby nie dał znaku, ażeby ci co się przechodzą, ostrozni byli, a dachowkaby spadła, y człowieka zabiła.

Czwarty przykład iest: ieżeliby kto wiedział że koń iego nie iest ochełznany, albo wędzidło nie iest mocne do wstrzymania onego, przeiezdzaiąc się kogo zabiia.

Inszym sposobem homicidium culpabile nazywa się, kiedy kto czyniąc to, co mu się nie godzi, zabiia kogo; naprzykład, ieżeli kto na psa szczekaiącego, nie dla obrony siebie, ale ze swywoli rzucaiąc kamieniem, zabiia człowieka iakiego; albo pasuiąc się ieden z drugim, onego rzuca o ziemię, a rzucony maiąc noż przy sobie, od owego noża byłby raniony, y umarłby z tąd: albo chcący uderzyć Piotra, zabiłby Pawła; także ieżeli piiany mężoboystwo popełnia. Do tąd Załaszowski *lib. 4. de delictis tit. 4. art. 2. tom. 2. juris Regni Poloniæ.*

Kara tedy takowego przypadku z winy mężoboycy pochodzącego de Jure Civili nie iest naznaczona ordynaryina smierci, ale kara arbitralna; według iakowości winy excessu, także osob, naprzykład: kara pieniężna, albo relegacyi; a to chociażby lata culpa zaszła, z racyi, bo w kryminalnych sprawach lata culpa non æquiparatur dolo, o czym iest text *in L. 4. ff. tit. ad le. Corneliam de Siccariis,* Tak Farinaceus *in tract. de homicidio: quæst. 125. à num. 42.* Lipski także nasz *in cent. observ. 84.* ktory dyfferencyą inter casum fortuitum, & improvisum nanotował; y mowi: casus fortuitus iest niespodzianey rzeczy trefunek, ktorego nikt przeyrzyć, ani ustrzec się nie może. Dla czego ten żadney zgoła winy nie popada, y nikogo nie obliguie do kary, albo restauracyi szkody, przez text. *in L.* Quæ fortuitis, *cod. de pignoraticia actione.* Improvisus zaś (mowi) iest casus, kiedy kto czyni, czego czynić był nie powinien; albo nie na tym mieyscu czyni, gdzie mu należało. I amplifikuie; gdyby kto przechodzącego przez pole z przypadku kulą przestrzelił, albo strzałą przeszył, nie zda się bydz bez winy, ieżeli mieysce, y osoba ona do strzelania nie były destynowane. Dla czego mężoboyca taki karze legis Cor-

neliæ podlega, ale lżeyſzey, niż kto zdradą kogo zabił. Tak Lipſki *locô citatô.*

Prawo zaś Saſkie mężoboycę, ktory z przypadku kogo zabiia, mulktą iednego Wergieldu karze, iako ieſt text wyraźny *in lib. 2. art. 38.* Co iednak, że non de caſu fortuito, ale de improviſo brać ſię powinno, Gloſſa tamże nanotowała: y Lipſki *ubi ſupra num.* 5. tak rozumie: y przywodzi przykład w Sądach J. K. MCI. gdzie Magiſtrat Miaſta Radzieiowa, dla pewnego Młodziana, ktory przypadkowe mężoboyſtwo popełnił, mieczem ſkaranego; dekretem Krolewſkim. Annô Domini 1593. feriâ quintâ poſt feſtum Sanctæ Dorotheæ feſtowanym, na teyże karze Wergieldu kondemnowano; przydawſzy nad to temuż Magiſtratowi iurament, że przerzeczonego młodziana non animo injuriandi, ale ſzczegulną ſprawiedliwośći zarliwośćią na ſmierć oſądził.

Coby zaś Wergield Saſki (o ktorym tu wzmianka) ważył y wiele w ſobie zawierał; piſze o tym Colerius *parte 1. Deciſionum Germaniæ, decis. 161. à num. 69.* y Lipſki naſz *in Centuria 1. obſervatione 79. num.* 12. piſze o nim explicatiſſimè do ktorego curioſum lectorem odſyłam: ktory Wergield, że in praxi Curiæ Regni noſtri nie ieſt w używaniu, ſwiadczy Lipſki *ubi ſupra num. eod.* dla czego y ia w explikacyi onego non immoror.

To tylko przyłączam, że ieſt dyfferencya, między emendą, mulktą, y Wergieldem. Emenda bowiem mowi ſię; kiedy ſię melioruie, albo purguie zły uczynek, ktory kto przeciwko człowiekowi popełnił, a to zwyczaynie ſtronie obrażoney przyſądzaią. Wergield zaś ieſt, kiedy ſię purguie uczynek w człowieku z niedbalſtwa popełniony, iako ieżeli kto drugiemu czyni krzywdę, albo zabiia kogo ex improviſo, albo w obronie, y emundowałby ſię iako prawo każe, iednakże nie będzie uwolniony, aż Wergield zapłaci. Mulkta naoſtatek należy Bogu, albo Sędziemu na mieyſcu Boga zaſiadaiącemu, dla tego, że nie uważaiąc na przykazanie Boga, przeciwko bliźniemu wykroczył iako Lipſki *in centuria 1ma obſervat. 79. num. 8.* nanotował. Te zaś kary, y emendy ſecundum uniuscujusque generis rationem taxowane ſą, y poſtanowione prawem Saſkim, o ktorych znayduie ſię, *in lib. 2. articulo 16. & libro 3. articulo 45.* gdzie rożne ſtatus ludzi & emendarum znayduią ſię wyrażone.

ARTYKUŁ TRZECI

O Mężoboyſtwie z umysłu, y zdrady między Oſobami Equeſtris Ordinis Regni noſtri popełnionym.

Z Dyſpozycyi Korony naſzey przedtym za głowę Szlachecką, tylko trzydzieśći grzywien płacono; tak poſtanowił był KAZIMIERZ Krol w Wislicy Roku 1368. iako

iako donoſi Herburt w Statutie Łacinſkim pod słowem *homicidium*, y Januſzowſki w ſtatucie ſwoim *fol. 607. lege* 4. tenoru naſtępuiącego: » Aczby ten » ktory zabiie człowieka wedle prawnych uſtaw miał bydz na gardle karan: » wſzakże my onę ſrogość uſkramiaiąc, uſtawiamy: Iż kto zabiie Szlachcica, » trzydzieśći grzywien Rodzicom, potomſtwu, y przyiaciołom &c. będzie po- » winien zapłacić. » Ale tenże ſam Krol tegoż roku, w Wislicy, kary za głowę Szlachcica przyczynił do ſześćiudzieſiąt grzywien; ieżeliby był Szlachcic prawdziwy, iako donoſi Herburt, *ubi ſupra*:

Potym OLBRACHT Krol w Piotrkowie Roku 1496. poſtanowił; że Szlachcic Szlachcica nawet z przypadku zabiiaiący, „ takowi Mężoboyce za głowę „ zapłacić ſto y dwadzieſcia grzywien, y na rok y ſześć Niedziel, gdy będą pra- „ wem przekonani, do wieże maią bydz ſkazani: ani karania wieże żadnym „ obyczaiem niech nie uchodzą, chocby też z przyiacioły zabitego ſię zgodzili. „ A iezliby takowy mężoboyca boiąc ſię karania wieże z Kroleſtwa uciekł, choc „ będzie oſiadły, choc nieoſiadły: niech będzie bezecnym przeż woźnych iawne „ obwołanie opowiedzian. „ Tak Januſzowſki w Statucie Koronnym *fol. 607. l. 5. o mężoboyſtwie Szlacheckim.*

Za naſtępuiącemi zaś czaſami ZYGMUNT AUGUST Krol, w Konſtyt. Anni 1550. iako donoſi Januſzowſki *fol. 612. l. 14.* poſtanowił w te słowa. » Aby ſię zabieżały w koronie wielkie mężoboyſtwa, tedy ponawiaiąc Statuta » Krola OLBRACHTA Stryia, y Krola Jego MCi ZYGMUNTA Oyca naſzego, » uſtawiamy: Iż każdy Mężoboyca za przekonaniem, rok y ſześć Niedziel na » dnie w Wieży ſiedzieć ma: à My ſiedzenia żadnemu odpuſzczać nie mamy. » A ktorymby Staroſtowie ſfolgowali, aby z nich wina wedle Statutu Krola Je- » goMCi Oyca naſzego, Roku 1540. brana była.

Potym w Konſtyt. Anno 1557. *fol. 10. §. ktoby ſię tego ważył*, poſtanowiono ieſt, ieżeliby ſię Mężoboyſtwo działo z ruśnicy, zaboyca in duplo ſiedzeniem w wieży ma bydz karany.

Ale w Konſtyt. Anni 1588. za ZYGMUNTA III. Krola ferowaney, Mężoboycow, ich kary y ſkrutyniow, doſyć obſzerna zaſzła cyrkumſkrypcya, iako donoſi Januſzowſki w Statucie Koronnym *fol. 613. l. 16.* w te słowa: » Waruie- » my: aby ſię o głowę Szlachecką powinni, ktorym należyć będzie, tak nie » iednali, iakoby głownik ſiedzenia w wieży uchodził; ale żeby naydaley do » dwanaſcie Niedziel relacyą, albo proteſtacyą obwiedzenia głowy w Akta » Grodzkie, pod ktorą Jurysdykcyą Mężoboyſtwo ſię ſtało, prawdziwie » wwodzili, y w prawie należnym według wyſtępku, ſine intermiſſione po- » pierali y pokonali. Tego dokładaiąc, iż iezliby ſię zabicie ſtało daleko od » przyiacioł zabitego, żeby tak prętko do uczynienia relacyi przybydz nie » mogli: tedy od pierwſzey wiadomoſci, uczynić ią iako nayprędzey, y po- » pierać o głowę będą powinni. Ażeby ſię ludzie tym więcey od mężoboy-

» ſtwa hamowali, opatrzywſzy to, aby eam pœnam publicam, nikt nie uchodził.
» podwyżſzamy zapłacenie pieniężne głowy Szlacheckiey ad duplum: to ieſt
» głowę Szlachecką ręczną na dwieſcie y czterdzieści grzywien: á z ruſnice
» cżteryſta y oſiemdzieſiąt grzywien ktorą głownik ma odłożyć potomkom, niż
» z wieże wynidzie.

» A ieżeliby mężoboyca w wieży umarł, przed ſię ta ſumma z dobr iego
» ma bydz płacona potomkom zabitego.

» A ktoby będąc convictus, do wieże czaſu naznaczonego nie ſiadł, albo
» potym z niey wyſzedł nie wyſiedziawſzy, ma bydz infamis ipſô factô vigore
» præſentis Statuti, ktory przez Staroſtę z Urzędu za przypozwem do Sądu
» Grodzkiego wydanym, ſine quibusvis dilationibus & exceptionibus, ma bydz
» publikowany y obwołany, y także przez Staroſtę, albo Stronę imany, na
» gardle karany, y dobra iego æquivalentia pœnæ maią bydz podane ſtronie obra-
» żoney, aż do zapłaty głowy per ſucceſſores jure victi.

» To ſię ma rozumieć, iezliby kto in cauſa criminali ratione inſidioſi ho-
» micidii, vel alterius cujusvis criminis był przeſądzon Dekretem Seymowym,
» albo w Grodzie w Artykułach Grodzkich, y z dobr iego zapłata głowy, tak
» y za inſze exceſſy nagroda ſtać ukrzywdzonemu ma ſię, według słuſznoſci,
» dokąd dobr ſtawa,

» A gdzieby ſię kto ważył tego, żeby mimo tę Konſtytucyą, głowę za-
» bitą ochraniaiąc kogo w ſiedzeniu w Wieży zaiednał; albo o nię naydaley
» do roku po zabiciu nie pozwał, nie popierał, albo potym nie konwinkował,
» dlatego aby Mężoboyca wieże uſzedł: wolno będzie inſzemu powinowatemu
» choc dalſzemu, z ktoreykolwiek linii, o to czynić, y konwinkować, ktoby
» ieno chciał vindicare pœnam ſeſſionis turricæ.

» A ktoryby głowę zabitą, pokrywaiąc ſiedzenie w Wieży zaiednał: maią
» obadwa tak Mężoboyca, iako y takowy przyiaciel zabitego winą wyżey
» opiſaną, na Mężoboycę uczynioną, bydz karani. O co tymże dalſzym po-
» winnym zabitego czynić wolno będzie.

„ A gdzieby tych nie było, albo na nich ſchodziło, tedy Urząd Grodzki
„ na Trybunale, o wieżę czynić powinien: wſzakże to wſzyſtko ma powołanie
„ officioſè uczynione uprzedzić.

„ Tož ſię ma ſciągać na opiekuny, ktorzyby głowę zabitą z ſtrony
„ wieże zaiednali.

„ Wſzakoż z ſtrony popierania głowy przez opiekuny, tak obiaſniamy:
„ że gdyby o głowę imieniem ſierot popierać nie chcieli, tedy od opiek maią
„ odpadać; a temu ktoryby popierał, zupełne prawo opieki ma należyć.

„ A iezliby opiekun żaden konwinkować nie chciał, tedy ma bydz
„ odłożono minorenni do lat iego.

Statut

„ Statut o Mężoboyſtwiech w obronie zdrowia uczynionych, gdyby ſię to „ iaſnie ex ſcrutinio pokazało w mocy zoſtawuiemy.

„ Homicidia zaś caſualia, tak deklaruiemy, że tylko rozumieć ſię ma w „ tym caſus, gdyby kto nie maiąc z kim przedtym contentiones, rixas & odia „ z przygody zabił człowieka.

„ Ale w Mieſcie, w wſi, przy domu, gdzie ludzie chodzą, także w „ przeyrzyſtym polu, gdy kto z ruſnice zabiie, allegatio caſûs iść mu „ nie ma.

„ A iż w tym wſzyſtkim potrzebne bydz muſzą ſcrutinia, tedy poſtana„ wiamy, iż maią bydz wyprawowane, tam ad actum quemvis criminalem, „ quam civilem, o głowę zabitą, y zaiednanie iey na Roczech ziemſkich, al„ bo Grodzkich pierwſzych poſt obductum crimen, gdzie ſię taki uczynek ſtał „ tym obyczaiem.

„ Iż ma Aktor pozwać obwinionego, do wywiedzenia ſcrutinium: kto„ rego pozwu kładzenie ma uprzedzić rok, naymniey dwie niedzieli: na kto„ rym roku obiedwie ſtronie będą powinny ſcrutinia ſwe wywodzić, uczy„ niwſzy naprzod przyſięgę, iż tych ſwiadkow, ktore będą ſtawić, nie przenaięli, „ ani ſą przez nie corrupti.

„ A maią wieść ſwiadki wiary godne, ktorymby ona rzecz mogła bydz „ naylepiey wiadoma, nie biorąc ſię na ſwoy pozew do wyprawowania inſzego „ ſcrutinium: w czym ma bydz Sąd on oſtrożny, aby z pilnoſcią ſam przez „ ſię, nie przez ſubſtytuty, iako naypilniey te ſcrutinia wyprawował, przez „ okolicznoſci, y pytania, doſtatecznie ſwiadki examinuiąc: examinowanych z „ drugiemi nie ſpuſzczaiąc: y ieżliby ktory w czym był varians, informatus, albo „ favoriſans, aby to notował, iżby ſię iako naylepiey właſność rzeczy pokazać „ mogła.

„ Oczywiſtych ſwiadkow ma bydz pierwſze uważenie; a pluralitas tych, „ zwłaſzcza ktorzyby ex auditu ſwiadczyli, nie ma bydz niepotrzebnie pi„ ſana, oprocz żeby ktory, co ſpecialiter ad inveſtigandam rei veritatem po„ wiedział.

„ A iż ſię każdey rzeczy ważność, y położenie naywięcey dwunaſtą „ ſwiadkow pokazać może: tedy do tych ſcrutinia żadna Strona, dla niepo„ trzebnego zatrudnienia Sądu, więcey ich nad to wewodzić nie ma: ktory „ nie z kartek piſanych maią depozycye czynić, ale z powieści ich Sąd ſwia„ dectwa ma przyimować.

„ A iżby te ſcrutinia tym prawdziwſze wyprawować ſię mogły, aby „ każdy, ktoby iedno był pozwan do oddania ſwiadectwa in ſcrutinio perem„ ptoriè ſtanąć, á przyſięgę albo uczynić, albo też iezliby nie chciał przyſiąc „ pod wiarą a ſumnieniem prawdę powiedzieć był powinien; ktemu y pod„ dane, Pan ich iezliby był pozwany, do ſcrutinium ſtawić ma, pod winą

„ ſta

„ fta grzywien, ktorą on fąd zarazem ma na tym fkazać, ktoryby był contumax:
„ y abo fwiadczyć fam albo poddanych ftawić nie chciał, cum remiffione ad loci
„ Capitaneum pro executione facienda.

„ A iezliby to komu zadano było, iżby ktoregó z poddanych iego nie
„ doftawało, aby drudzy poddani poftawieni, pod przyfięgą, zeznali, iż go pod
„ ich Panem nie mafz, ani go pozew zaftał.

„ Toż Miefzczanie nafi, y infzych Miaft y Miafteczek, Duchownych y
„ Swieckich Panow powinni uczynić, gdy o to rekwirowani będą przez pozew
„ od ftrony ktoreykolwiek, y fwiadectwo dać przed Sądem, albo Urzędem
„ przyfiągłfzy pod winą wyżey opifaną.

„ A gdyby też z infzego Woiewodztwa kogo pozwano do fcrutinium,
„ tedy takowemu, gdyby na on rok przez dalekość drogi iachać nie chciał,
„ wolno będzie w fwoim Grodzie przed Urzędem Starofcim: a w Prufiech
„ przed Mieyfkim fwiadectwo fwe obyczaiem wyżey opifanym dać, ktore fwia-
„ dectwa takowe nie maią bydz ważne, tylko od oczywiftych fwiadkow, y to
„ takich, ktorzyby do tego obyczaiem wyżey opifanym pozwani byli.

„ A te wfzyftkie fcrutinia fpifane, maią bydz in occlufo rotulo zawarte,
„ y ftronom wydane.

„ To też opatruiemy, aby wieże na głowniki wfzędy w powieciech przez
„ Starofty, albo Dzierżawce nafze, były tak naprawione, y porownane, iakoby
„ nie były fiedzienia frożfze w iednych, niż w drugich: ale żeby wfzędy
„ od okna, ktorym wpufzczaią do wieże, namniey na dwanaście łokći w głąb
„ iednako były: a to naydaley do S. Michała blifko przyfzłego, pod winą dwu-
„ fet grzywien, o ktorą na Trybunale Staroftowie y Dzierżawcy będą powinni
„ odpowiadać.

„ A gdzieby w ktorym powiecie wieże nie było, tedy fiedzenie ma mieć
„ głownik w Wieży głownego Miafta Woiewodztwa ziemie oney. „ Hucus-
que verba Coftitutionis Anni 1588.

W Konftytucyi zaś Anni 1598, fol. 706, fub tit. *Befpieczeńftwo Woiewodztw* za ZYGMUNTA III. Krola w Warfzawie o meżoboyftwie z rufnicy podczas iakichkolwiek Sądow, y ziazdow w Woiewodztwach Płockim, Mazowieckim, Rawfkim, popełnionym, takie poftanowienie znayduie fię; ktora Konftyt. de verbo ad verbum tu także fię wyraża: „ Zabiegaiąc fweywoli ludzkiey, fecu-
„ ritatem judiciorum, & Officiorum, commiffionum, także Seymikow waruiemy,
„ y opatruiemy takim befpieczeńftwem y warunkiem, wedle Konftytucyi Są-
„ dow Trybunalfkich, z tą deklaracyą, iż o wfzyftkie exceffy pod wfzelakiemi
„ Sądami, y ziazdami uczynione, to ieft: mordy, zranienia, rufznic używania, y
„ gwałty infze, wolno będzie każdemu takiego pozwać factô terminô perem-
„ ptoriô przed on Sąd albo Urząd, y tam cognitio facti ma bydz. Co iezli fię
„ ex inquifitione pokaże, tam zaraz exekucya ma bydz czynioną, y fatysfa-

kcya

" keya nakazana sub poena bannitionis, y wszystek postępek in eo passu taki
" ma bydz, iaki się w Trybunale zachowywa, salvâ appellatione na bliższy
" Trybunał, albo Piotrkowski, albo Lubelski in duabus septimanis. A Trybu-
" nał powinien będzie takie sprawy sądzić etiam extra Palatinatum, tanquam
" ex termino conservato.

" A gdyby się taki excess stał na mieyscu, gdzieby Sądu, albo Urzędu
" nie było, tedy wolno będzie takimże postępkiem ad Officium Capitaneale
" postąpić ex citatione literali.

" A iezliby excessivus z mieysca Seymikow y Sądow ziachał, nizliby mu
" tactum terminum dano, tedy takowego wolno będzie ad Officium Castrense
" pozwać pro iisdem poenis wedle zwyczaiu Trybunalskiego, y takiż postępek
" ma bydz obserwowany.

" Tymże też sposobem in quatuor articulis Castren. sprawy na Trybunale kto-
" rym kolwiek Appellatione tylko semel interposita, maią bydz odprawowane, winę
" in eisdem quatuor Articulis dawną wcale zachowuiąc: w czym wszystkich
" inkwizycya, scrutinia, per Officium Castrense & Officiales Terrestres pilnie maią
" bydz czynione.

" Plebei, hultaie, aby z ruśnicami nie chodzili na każdym mieyscu, sub
" poena capitis, ktorzy iezliby sami byli, Sąd Ziemski, albo Urząd Grodzki y
" Mieyski ma ich imać, y na gardle karać będzie powinien sub poena centum
" Marcarum Instiganti: o co forum cum quolibet Judicio vel Officio na Trybu-
" nale będzie inter causas Officii.

" Także też każdemu Szlachcicowi wolno będzie takowego imać, y na
" Urząd oddać, a Urząd ma exekucyą czynić sub paena praefata.

" A gdzieby Plebeius delinquens przy Szlachcicu był aresztowany, tedy
" on Szlachcic citatus ad Officium Castrense, in primo peremptorio termino po-
" winien go będzie stawić sub poena centum marcarum Polonicalium.

" A gdyby go nie stawił, tedy solutâ poenâ praefatâ, nihilominus & ta-
» xam capitis Plebei in eodem termino instiganti, powinien będzie zapłacić.
» W czym iednak wolna Apellacya raz na Trybunał extra Palatinatum sposo-
» bem opisanym.

» A interim nizliby appellatio decisa fuerit, Plebejus iezli będzie posta-
» wiony, ma bydz przez tenże Sąd, albo Urząd Grodzki y Mieyski in carce-
» ribus detentus, Konstytucyą contra impossessionatos Nobiles Anni 1552. w
» noszeniu rusnic uchwaloną, sub eadem poena centum Marcarum wcale zacho-
» wuiąc. A ta Konstytucya trwać ma do przyiazdu naszego. "

Znowu w teyże Konstyt. Roku 1598. fol. 707. pod tytułem *o Mężoboystwie z rusznic*, postanowiono iest w te słowa: » Gdyby Szlachcic Szlachcica
» zabił, albo ranił umyslnie, a ex scrutiniis pokazałoby się to manifestè, ma
» bydz na nim skazana poena bannitionis perpetuae. O co forum na Rokach

„ Grodzkich oneyże Ziemie albo Powiatu, chociażby też nie był possessionatus „ oney Zimie albo Woiewodztwa, wyżey mianowanych præmissâ citatione „ wedle prawa. A o głowę ad forum fori potomkowie zabitego (exceptô, gdyby „ się stało circa invasionem meram domûs, hospitii, & obsessionem viæ) pozy- „ wać maią. O co scrutinium & diligens inquisitio, per Capitaneos & Offi- „ ciales illius districtûs ma bydz, salvâ tamen appellatione na Trybunał Piotrkowski, „ albo Lubelski, ktory będzie na ten czas sądzony, a termin in duabus septi- „ manis ma bydz peremptoriè konserwowany. „ Ale ta konstytucya tylko trwać miała do powrotu Naiaśnieyszego Krola JMCi ze Szwecyi.

Lecz potym w Konstyt. Roku 1611. fol. 3. sub tit. *Deklaracya bespieczeństwa pospolitego*, namienione konstytucye obiedwie na Seymie Anni 1598. iedna pod tytułem. *Bespieczeństwo Woiewodztwa Płockiego*, a druga pod tytułem. *O mężoboystwie z rusznic* reassumowane są in perpetuum, tak co do koronnych Obywatelow, iako też Wielkiego Xięstwa Litewskiego, iakiegokolwiek Stanu kondycyi, y preeminencyi, y nakazano Magistratom, Grodzkiemu, Ziemskiemu, y Mieyskiemu, w Prusach żaś Starośćińskiemu, pod karami tamże wyrażonemi, ażeby według namienionych Konstytucyi exekucyą czynili: gdzie także in suo robore zachowana iest Konstytucya Anni 1557. przeciwko Szlachcie nie possessyonatom rusznice noszącym uchwalona, z tą iednak deklaracyą przydaną: ażeby przeciwko tym wszystkim, possessyi pod iurisdykcyą Starosty mieysca onego, w ktorymby rusznice nosili, albo z nich strzelali, nie maiącym, według teyże Konstytucyi postępować sobie aż do satisfakcyi pro pœnis. I że to wstystko, co się namieniło, ma się rozumieć o publicznych ziazdach Ziemskich, Grodzkich, Podkomorskich, y na Seymikach, a osobliwie w Kośćiołach, w ktorych Chwała Boska ma się odprawować, a nie swawole.

Ale y w Konstytucyi Anni 1601. fol. 759. sub tit. *o rusznicach*, postanowiono było, ze: zabiiaiący, albo raniący kto Szlachcica z rusznicy, albo z łuku na ziazdach publicznych, y prywatnych lub podczas Sądow iakichkolwiek, albo na biesiadach, nie tylko karę za głowę sukcessorom zabitego, poranionego zaś nawiąski powinien zapłacić, ale też bez ewazyi pœna colli, & infamiæ ma bydz karany. Wyiąwszy gdyby w inwazyi domu, albo gospody broniąc się kto, inwazora zabił, lub poranił, à ex scrutinio sprawiedliwieby się to pokazało, namienioney karze nie będzie podlegał.

W konstytucyi także Anni 1613. fol. 12. sub tit. *o ranach, y zabićiu*, Konstytucyą Anni 1611. fol. 22. sub tit. *rany Szlacheckie w Karczmie* respektem ran Szlachcicowi w Karczmie zadanych służącą Woiewodztwu Podlaskiemu, Woiewodztwo Lubelskie akceptowało.

Potym bespieczeństwo ziazdow, y mieysc publicznych w Woiewodztwach, Płockim, Mazowieckim, Łęczyckim, y w ziemi Dobrzyńskiey w Konstyt. Anni 1638. fol. 29. sub tit. *securitas Ziazdow* tak obwarowane iest, że każdy pro abusu

rusznic

ruśznic w Grodzie na qwerelach peremptoriè odpowiadać pozwany powinien, prævia inquisitione, na drugim terminie, grzywnami według Prawa dawnego ma bydz karany. A iezliby na termin nie stanął, pœna perpetuæ bannitionis ma bydz karany, zostawiwszy mu zupełne prawo Apellowania do Trybunału Koronnego od ostatniego Dekretu inter causas recentium criminum.

ARTYKUŁ CZWARTY

O Mężoboystwie Plebeiuszow.

JEżeliby Szlachcic zabił człeka plebejusza ze wsi, postanowiono było w Konstyt. Anni 1581. fol 372. sub tit. *o mężoboystwie*, ażeby mężoboyca zapłacil za głowę 30 grzywien, ktorychby połowa Panu zabitego, a druga połowa Sukcessorom zabitego należała.

Ale potym w Konstyt. Anni 1631. fol. 19. tit. *taxa głowy plebeiuszow* podwyższona iest do sta grzywien kara.

Ieżeliby plebeiusz plebeiusza zabił, na gardle ma bydz karany: y żeby inkwizycye względem tego poprzedzały, tak postanowiono iest w Konstytucyi Koronney Anni 1587. fol. 372. sub tit. *o mężoboystwie plebeiuszow.*

A gdzieby się ex scrutinio pokazało, żeby kto o głowę plebeiusza zabitego czynił prawem tak, iako o Szlachecką, takowego głowa, iako Konstytucya Anni 1557. za ZYGMUNTA AUGUSTA w Warszawie uchwalona, tu wyrażona uczy, płacona bydz nie ma, co się rozumieć ma, gdzieby o głowę iego, iako o Szlachecką powołanie było uczynione. A ktory o takową głowę sołdrował: takowy zapłacić ma winę, sto y dwadzieścia grzywien, y rok a sześć Niedziel w wieży na dnie siedzieć: także y o ranach rozumieć się ma.

Gdyby się też trafiło, żeby kto przy zwadzeniu się, swiecę zagasił, a w tymby czasie ieden drugiego ranił, authorby zaś tego ranienia niewiadomy był; a poranionyby poprzysiągł, że wtedy go raniono, à nie wiedziałby kto go ranił; ten co swiecę zagasił, za ranę dosyć uczynić powinien. Tak postanowił KAZIMIERZ Krol w Wislicy Roku 1368. iako donosi Herburt w Statucie swoim Łacińskim, pod słowem: *Vulnus.*

Wiedzieć trzeba, że ten ktory na kogo orężem biie, nie chcąc go zabić, nad intencyą zaś ranę mu smiertelną zadaie, z ktorey smierć następuie, karą ordynaryiną iednakowo ma bydz Karany, tak iakoby miał intencyą zabić, tak Carpzov. *in praxi crim. partis 1. q. 1. num. 28.* na powadze Gomezyusza, y in-

ſzych wielu Doktorow toż ſamo rozumieiących wſparty; ktorych Sentencyą prawu y prawdzie przyzwoitą bydz rozumie tenże Carpzovius *ubi ſupra* z tey racyi: że biiący orężem, umysłem tylko ranienia, iednakowo nie ieſt bez zdrady, y ponieważ wie albo przynaymniey wiedzieć powinien, że z pewnego y deſtynowanego ſpoſobu, ołobliwie z oręża, albo z podobnego inſtrumentu, do popełnienia Mężoboyſtwa ſpoſobnego, zadana może bydz rana, w ſkutku negować ſię nie może, ażeby taki nie miał umysłu zabicia, iako ktory wolą ordynuie na uderzenie, y na wſzytko to, co z uderzenia zdradliwego immediatè przytrafia ſię.

I że według tey iako prawdziwey opinii in Scabinatu Electorali Lipſienſi codziennie ſądzą, ſwiadczy Carpzov. *ubi ſupra num.* 43.

Jednakże tęż Sentencyą wyżey wyrażoną we dwuch przypadkach limituie. Tenże gdzie wyżey *ſub num.* 62. & *num.* 63.

Popierwſze: Gdyby ſię przypadek trafił w ktorym Mężoboyca nie mogł był na początku myslić, ażeby koniecznie ſmierć była, ktora potym naſtąpiła. Jako gdyby kto nie chcąc zabić, uderzył drugiego takim inſtrumentem, albo takim ſpoſobem, ktorym kto rzadko może bydz zabity, a przecię ſmierć z tąd naſtąpi, iako, iezeli kto drugiego ciſnieniem kamienia, albo płaſką ręką zabiia. Gdy bowiem zaboyca dla tego mowi ſię nie bydz bez zdrady, że biie orężem, albo inſzym inſtrumentem, ktorym poſpolicie, y koniecznie bywa kto zabity, idzie za tym, że biiący takim ſpoſobem, z ktorego bardzo rzadko ſmierć bywa, zdradliwie nie zabiia, a więc to Mężoboyſtwo bardziey pro culpoſo, niżeli pro doloſo ieſt miane tak, że tylko kara extraordynaryina mieyſce ma.

Powtore: Omyla ta opinia, kiedy z uderzenia zdradliwego, ktore iednak dzieie ſię bez umysłu zabicia, mężoboyſtwo nie przez ſię, ale per accidens naſtępuie: iako ieżeli kto kogo biie orezem, albo drewnem, á bity upadłszy na ziemię, łamie kark: albo ieżeli rana nie ieſt ſmiertelna, przecię iednak raniony dla niedoſtatku ſtarania, albo ob alia Symptomata, ktore naſtępuią umiera, w ktorym przypadku Mężoboyca ordynaryiną karą nie ma bydz karany.

Co ſię tycze Mężoboyſtwa z gorączki gniewu popełnionego, rozumie Carpzov. *ubi ſupra quæſt.* 6. *num.* 7. że Mężoboyſtwo przy zwadzeniu ſię popełniwſzy kto, ten, co zabił, ktory authorem ieſt zwady, mieczem ma bydz karany; ani dla gniewu, ktorym wzbudzony był, od kary Mężoboyſtwa ordynaryiney uwolnić ſię może: i że tak Julius Clarus, y inſi poſpolicie Doktorowie trzymaią, ſwiadczy tamże.

Trzeba zaś wiedzieć, że dwoiaki ieſt gniew: inſzy ieſt, ktory z słuſzney przyczyny pochodzi, ktory ieżeli nie zupełnie, przynaymniey per partem exkuzuie, ażeby delinqwenta lżey karano. Inſzy ieſt, ktory nie pochodzi z słuſzney przyczyny, ktory w niczym nie exkuzuie. I ſwiadczy Menchia że ta dyſtynkcya poſpolicie przyięta ieſt ab Interpretibus Juris. Ieżeli tedy słuſzna przy-

przyczyna gorączkę gniewu poprzedza, iako to, ieżeli kto od kogo był prowokowany, albo inszym sposobem obrażony, tedy ten, ktory gniewem, y niezmiernym żalem wzbudzony, wyzywaiącego, albo offensora zabiia, bez wątpienia od kary ordynaryiney będzie wolny. Tak Carpzov. *ubi supra num. 16.*

ARTYKUŁ PIĄTY

O Karze Mężoboystwa, z przedsięwzięcia za poprzedzaiącą umysłu deliberacyą popełnionego.

CZyli kara miecza w Mężoboystwie tym deliberowanym, albo w umysle ułożonym, y determinowanym zarowno mieysce ma, iako w Mężoboystwie prostym, ktore w zwadzie, z gorączki gniewu popełnione bywa, czyli zaś kara mężoboystwa tego deliberowanego zaostrzona, y w tym przypadku koła kara naznaczona bydz powinna? Zachodzi w tym wątpliwość.

I są racye powątpiwania. *Primo:* Bo Konstytucya Kryminalna KAROLA V. Cesarza, *art.* 137. kołem każe karać takich, ktorzy deliberowanym umysłem, albo z przedsięwzięcia kogo zabiiaią.

Secundò: Z tym także zgadza się text iawny w prawie Saskim *lib. 2. art. 13.* z dyspozycyi ktorego prawa kołem karani bywaią ci, ktorzy za poprzedzaiącą umysłu deliberacyą zaboy popełnili, według pomienionego Artykułu 137. Konstytucyi KAROLA Cesarza.

Ani bowiem o tych, ktorzy albo gniewem, albo słusznym żalem, lub inszym affektem wzruszeni, kogo zabiiaią, text ten prawa Saskiego rozumieć się może; bo ci karą miecza ordinaryiną karani bydz powinni, y byłby zbytnie wielki rigor, takowych zaboycow karą koła karać.

Tertio: Ktoż łatwo nie przyzna, że ten, ktory umysłem deliberowanym, y z przedsięwzięcia kogo zabił, rozboynikiem raczey nazywa się, niżeli mężoboycą. Taką bowiem ma definicyą rozboy: że iest kogo zdradliwie, potaiemnie, & non aperto Marte z tyłu zabić, albo kogo podczas spokoyney nocy zabić potaiemnie, y nic nie mowiąc, albo nie daiąc znaku, ażeby się bronił. O czym Damhouderius *in prax. crim. rer. cap. 86. num. 1.* Co zaprawdę czynią ci, ktorzy Mężoboystwo z przedsięwzięcia popełniaią, mieysce y czas sobie obieraiąc taki, w ktory naszedłszy kogo, bardzo trudno ten bronić się może. Taki zaś rozboynik, albo aggressor, że supplicio koła karany bydz ma, nic pewnieyszego nie iest, iako codzienna experiencya swiadczy, y nad to dostatecznie probuie *Constit. Elect. 35. part. 4. in fin.*

Quartò: Iawna oprocz tego rzecz ieſt, że cięźey ten wykracza, ktory deliberowanym umysłem, y z przedſięwzięcia kogo zabiia, niżeli, ktory z nagłego nieiakiego impetu umysłu do zabicia przychodzi, I lekſze ſą te rzeczy, ktore nagłym iakim impetem przytrafiaią ſię, niżeli one, ktore w umysle ułożone, zordynowane, y nagotowane zadaie kto komu. A zaczym też cięższą karą y oſtrzeyſzą powinien bydz ten karany, ktory za poprzedzaiącą umysłu deliberacyą Mężoboyſtwo popełnia: cięższy bowiem wyſtępek, cięższą karę popada, *juxta l.* perſpiciendum *11. ff. de pœn.* I ta ieſt przyczyna że na karę Legis Corneliæ zasługuie, kto na zabicie człowieka tracizne zgotował, *l.* 1. §. *1. l. 3. in pr. ff. ad L. Cornel. de Siccar.* albo kto z orężem chodzi na zabicie człowieka, lubo go nie zabił, *l.* Ii, qui cum telo *7. C. ad Leg. Corn. de Siccar. Gloſſ. & Dd. in l.* 1. *§. 1. ad L. Cornel. de Siccar.* to ieſt że takowe preparacye, y deliberacye, oſobliwie, ieżeli do uczynku przyſtąpią, lubo ſkutek nie naſtąpi, zarowno karą miecza powſciągnione bydz powinny, cięższą zaś karą, ieżeli Mężoboyſtwo naſtąpi: to ieſt, ażeby iedną, y tąż karą nie był karany ten, ktory deliberowanym umysłem zabiia, y cięźey wykracza, niż ktory affektem nieiakim wzruſzony, zaboyſtwo popełnia, ktory wyſtępek za lekſzy poczytany ieſt.

Jednakże racye te nie ſą tanti ponderis, ażeby onemi ſobie kto wyperſwadować mogł, że w Mężoboyſtwie za poprzedzaiącą umysłu deliberacyą, albo z przedſięwzięcia popełnionym od kary miecza ordynaryiney odſtąpić, albo onę zaoſtrzyć potrzeba: y ſwiadczy Carpzov. w praktyce ſwoiey Kryminalney *part. 1. quæſt. 7. num. 9.* że żaden z Doktorow nie piſze, ażeby w tym przypadku delinkwentowi karę koła naznaczyć, ani z pomienionych argumentow to evincitur, tak dalece, że tenże Carpzov. ſmiało twierdzi, iż Mężoboyca, ktory deliberowanym umysłem z przedſięwzięcia zaboyſtwo popełnił, karą cięższą żadnym ſpoſobem nie może bydz karany.

Primò: Albowiem nigdzie kara koła, albo inſza cięższa kara, nad miecza karę, nie znayduie ſię poſtanowiona na tych, ktorzy z przedſięwzięcia, y deliberowanym umysłem kogo zabiiaią, ale wſzyſtkie te texty, ktore mieczem mężoboycow karać każą, ogolnie, y bez dyfferencyi mowią, nie dyſtyngwuiąc, czy z gorączki gniewu, albo słuſznego żalu, y inſzego umysłu affektu kto bez pomyſlenia do wyſtępku wzbudzony był, czyli też præmeditatè, & ex propoſito drugiego kto zabił, §. item lex Corn. *Inſtit. de publ. jud. l. 3.* §. patiatur *Cod. de Epiſc. audien. l. un. in pr. ver, & meritò C. de rapt. virgin.* A zaczym prawa dyſpozycyą ſcisło obſerwować potrzeba, y cięższa kara w tym przypadku naznaczona bydz nie powinna: bez prawa bowiem nil temerè aſſeverandum *l.* diſſentientis *5.* ibi: *nulla juris præcipit conſtitutio &c. C. de repud.* ani bez pewney prawa powagi nie łatwo co wymowić potrzeba, *c.* Is, qui in Eccleſia *18. in fin. pr. extr. de ſent excomm. in 6.* I czego prawo nie zakazuie, w

praktyce

praktyce się nie zachowuie, Bald. *in c.* nihil 44. *num.* 22. *vers.* item quod in lege non cavetur &c. *extr. de elect. & elect. potest.*

Secundò: Konstytucya KAROLA V. Cesarza *art.* 148. mężoboystwo, ktorzy deliberowanym umysłem, y wolą zaboy popełniaią, simpliciter śmiercią karać każe. A że prawo niewątpliwe iest, gdzie pewnego kary rodzaiu nie masz wyrażonego, tedy kara miecza, albo lżeysza rozumie się.

Tertiò: Podobnie ani prawo Saskie *in art.* 13. *l.* 2. nie dystyngwuie, czy kto umysłu affektem wzruszony, impetem iakim do zabicia przychodzi; czyli zaś præmeditatô animô zabiia: ale ogolnie karę miecza wszystkim bez dyfferencyi mężoboycom naznacza. Co samo także glossa pociąga do tych, ktorzy za poprzedzaiącą umysłu deliberacyą mężoboystwo popełniaią, łącząc zarowno mężoboycow, ktorzy z gorączki gniewu, y ktorzy z przedsięwzięcia wykraczaią.

Quartò: Naostatek wszystkę wątpliwość znosi *Constit. Elect.* 3. *part.* 4. ktora tylko tych karą koła karać chce, ktorzy Rodzicow, dzieci, albo Małżonkow z przedsięwzięcia y zdradą zabiiaią; Inszych zaś Parricydow ktorzy braci, albo siostry zabiiaią, do sani przywiązanych, y na mieysce kary wleczonych, mieczem karać każe, chociaszby ex proposito wykroczyli. Z kąd tak argumentować godzi się: Ieżeli in Parricidio, ktore z przedsięwzięcia popełnione iest, kara koła mieysca nie ma, iako się teraz probowało, a wszakże daleko mniey w lekszym, y prostym mężoboystwie deliberowanym, kara ta zaostrzona mieysce mieć będzie; gdyż kary występkom korrespodować powinny. I swiadczy Carpzov. *ubi supra*, że dla mężoboystwa deliberowanym umysłem, y z przedsięwzięcia popełnionego Ławnicy Elektoratu Saskiego *Anno* 1586. *Mense Aug.* 1590. *Men. Mart.* 1591. *Men. Aug.* & 1619. *Men. Febr.* karę miecza naznaczyli.

Przecięż iednak, lubo to co się rzekło, prawdziwa rzecz iest, y za mężoboystwo deliberowane, albo z przedsięwzięcia popełnione, nigdzie kara koła, lub insza cięższa postanowiona nie znayduie się; Iednak gdy rożne okazye, y cyrkumstancye, ktoremi mężoboystwo deliberowane bardziey cięszkie, y obrzydliwe staie się, przytrafić się mogą: iako to, ieżeli kto kogo przez industryą, y zdradę, albo na drodze bubliczney, albo w własnym domu, ktory każdego bespiecznym skłonieniem bydz powinien, zabiia, tak dalece że występek ten rozboiowi prawie podobnieyszy, niżeli prostemu mężoboystwu bydz się zda, tedy Sędzia na postrach inszych, lubo karę ordynaryiną z iakiey części zaostrzy, bynaymniey z ścieszki sprawiedliwości nie znidzie. Tak trzyma Carpzov. *ubi supra num.* 33. *in fin.* gdzie *num. subsequenti* donosi, że toż zdało się y Elektoratu Saskiego Ławnikom: że ieżeli mężoboystwo takowe deliberowane przez zdradę podobno na drodze publiczney, albo w budynkach, lub w pomięszkaniu zabitego, y inszemi sposobami, ktoremi występek cięższy staie

się

się, popełnione było, trup delinkwenta po uczynioney kary miecza exekucyi nie ma bydz pogrzebiony, ale na koło włożony bydz powinien. I że ta opinia w Ziemiach Saskich przyięta iest, swiadczy tenze Carpzov. I iest racya: Bo kar pożytek wszystkich naywiększy należy do przykładu. Bod. *l.* 7. *de Repub. c.* 4. *n.* 21. Zeby tedy każdego czasu w oczach wszytkich ludzi zostawał widok publiczny, y pamięć kary, w tym osobliwie występku nad insze cięższym, trupy delinkwentow na ktorymkolwiek mieyscu publicznym przybite bydz powinny.

Ze zaś Sędziego zdanie w przyczynieniu kary, umnieyszeniu pro ratione delicti delinkwentow, y przyczyny dostateczney bydz powinno, świadczy glossa & Doct. *in l.* Et si severior *C. ex quib. caus. infam. irrog. l.* hodie ubi Bart.

Ze bowiem występki z rożnemi cyrkumstancyami, y iakowosciami popełniaią się, z ktorych występek sam niekiedy iest wymowiony, niekiedy zaś bardziey cięszki, y obrzydliwy; y pomienione wszystkie cyrkumstancye, y iakowośći od prawa bydz wyrażone nie mogły, ale tylko niektore prawo wyraziło; dla czego Sędziemu dało tę moc, y zdanie, ażeby secundum facti contingentiam, kary zdaniem swoim albo przyczynił, albo umnieyszył, albo odmienił. Tak Carpz. *ubi supra, num.* 36. & 37. *in l.* respiciendum *ff. de pœn. l.* 1. *l.* militis *ff. de custod. reor.*

ARTYKUŁ SZOSTY

O Zabiianiu Siebie Samego.

ZAdne prawo nie pozwala, ażeby kto siebie samego dobrowolnie, y z umysłu zabił.

A nayprzod prawem naturalnym zakazano iest: Bo prawo naturalne ma w sobie nieiaką miłość ordynowaną: y co inszemu czynić nie godzi się, daleko bardziey, że sobie samemu czynić nie godzi się, sądzi; gdyż większą miłość, y sprawiedliwość powinnismy mieć ku sobie, niżeli ku inszym. iako się znayduie *in Can.* Charitas *de pœnitentia distinct.* 2.

Także z prawa Boskiego zakazano iest: Bo lubo *Psal.* 8. wszystkie zwierzęta poddał Bog pod moc człowieka, życia iednak y smierći ludzkiey władzę sobie Bog zostawił, według owego *Sapientiæ* 16. *Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.*

Z prawa

Z prawa także Rzymskiego Cesarskiego toż zakazano: Bo *in L.* liber homo *ff. ad L. Aquiliam* znayduie się, że nikt nie iest Panem członkow swoich. Z tąd Franc. Marcel. *decis. 876. num. 8.* napisał. Iako człowiek nie iest Panem członkow swoich, tak też nie iest Panem Duszy swoiey, ktora iest droższa nad ciało swoie, y ktorą kto traci zabiiaiąc siebie samego.

Z prawa także Duchownego toż zakazano iest: o czym mowią kanony *in can.* si non licet, *in can.* Tu dixisti, *in can.* Placuit. *causa 23. q. 5. & in cap.* ex parte Parentum. tit. *de sepulturis.*

Dlaczego Theologowie iednym zdaniem konkluduią: że zabiiaiący siebie samego, grzeszy smiertelnie, nie tylko przeciw miłośći swoiey, ale też krzywdę czyniąc Bogu, uzurpuiąc sobie władzę, ktora Bogu, albo mieyscu iego Magistratowi należy. Tak Lessius, Tholoss, y insi pospolicie.

Teraz zachodzi wątpliwość: Iakąby karą takowych mężoboycow in foro externo karano? Z prawa Rzymskiego Cesarskiego kara takim naznaczona, że ani testamentow czynić nie mogą, a iezliby testamentowali, testamenta onych nie są ważne, y dobra ich w konfiszkatę idą. Tak Julius Clarus §. *finali, quæst. 68.* Damhouderius *cap. 88. num. 6.* Farinaceus *quæst. 128. part. 2. á num. 47.*

Ale żeby pomieniona konfiszkata mieysce miała, wiele de Jure Civili potrzeba. Ieżeli się zabiia nie z tęsknicy życia, albo niecierpliwosci przeciwnego zdrowia, ani nie dla wstydu długu zaciągnionego, iako się znayduie *in L.* in fraudem §. Ejus bona *ff. de jure fisci*; bo w tych przypadkach takowego mężoboycy testamenta są ważne, iako w allegowanym prawie znayduie się. A tym bardziey, ieżeli się zabiia z szaleństwa, z defektu zmysłow, lub z inszey podobney przyczyny, iako *in L. 1. Cod. de bonis eorum, qui sibi mortem consciverunt.*

Ale kto się zabiia dla sumnienia występku popełnionego. bo wtedy iego testament nic nie waży, przez text. *in L.* si quis filio, §. ejus qui, *& in d. L.* in fraudem, §. Ejus bona, *ff. de jure fisci.* I wtedy także dobra iego idą w konfiszkatę, iako *in d. L. 1. cod. de bonis eorum &c.* gdzie tak iest. Tych także dobra konfiszkuią się, ktorzy z sumnienia doniesionego y dopuszczonego występku, y dla boiaźni przyszłego dekretu, ręce na życie swoie obrocili, y tamże Glossa *in figuratione casus.* Iest y text *in d. L.* in fraudem §. Ejus bona *ff. de jure fisci.*

Co tym bardziey mieysce ma, ieżeli obwiniony do występku przyznał się, albo zupełnie konwinkowany, albo iuż kondemnowany, w więzieniu przed exekucyą dekretu zabiia siebie samego, o czym obszernie Carpzov. *in praxi criminali parte 3. quæst. 131.*

Drugie requisitum wyrażaią Doktorowie. Ze zabiiaiący siebie samego, ieżeli taki występek popełnił, dla ktorego należało konfiszkować dobra, y karę

ſmierći iemu naznaczyć przez text wyraźny *in L.* Qui rei poſtulati, §. Ergo *ff. de bonis eorum, qui ſibi &c.* Przypadki zaś y wyſtępki, za ktore Konfiſzkata dobr ma bydz naznaczona, wylicza Gomezius *tom. 3. c. 1. n. 8.* to ieſt: Crimen læſæ Majeſtatis, crimen peculatûs, kiedy kto rzecz iaką z kośćioła, albo publiczną ukradł. Także kiedy przez wyſtępek traci kto dobra ſamym uczynkiem, lub prawem. Bo w takim przypadku, trwa wyſtępek po ſmierci względem dobr.

Trzecie requiſitum Doktorowie przynoſzą, że ieżeli taki obwiniony był zaſtany, albo oſkarżony o wyſtępek, a z boiaźni kary przyſzłey ſiebie ſamego zabiia, iako ieſt text. *in d. L.* qui poſtulati.

I tak Gomezius *tom. 3. cap. 3. num. 13.* wſzytkiego tego rekwiruie, gdy mowi de jure communi; ieżeli kto zabił ſię z tęſknicy życia, albo z niecierpliwoſci y bolu, albo z inſzey iakiey przyczyny, nie bywa naznaczona kara konfiſzkaty dobr, chyba, ieżeli obwiniony na wyſtępku był zaſtany, albo oſkarżony, á z boiaźni kary przyſzłey ſiebie zabiia, y wyſtępek ieſt taki, za ktory należała kara ſmierći, y konfiſzkata dobr; bo w tedy maią go pro confeſſo; y dobra iego konfiſzkuią, iakoby przez dekret finalny był kondemnowany. Inaczey, ieżeli na niego ſkarżą, albo na uczynku zaſtaią, zabiia ſię, nie maią go za tego, że na ſię wyznał wyſtępek, ani nie popada kary konfiſzkaty, a to przez prawa allegowane. Toż y Engiel *in Collegio Juris Canonici Univerſi, lib. 5. tit. 12. num. 34.* Farinaceus *quæſt. 128. part. 2. per totum.*

Lubo nie ſchodzi na Doktorach, ktorzy rozumieią, że abſolutè dobra zabiiaiącego ſiebie ſamego idą w konfiſzkatę. I tak Tholoſſanus donoſi, że w Flandryi dobra zabiiaiącego ſiebie konfiſzkuią; iakoby popełnił crimen hæreſis, læſæ Majeſtatis albo inſzy wyſtępek iaki, za ktory karę konfiſzkaty według prawa naznaczaią.

Wiedzieć trzeba że oſkarżony wtedy ſię mowi, kiedy tylko pozwany był do emundowania ſiebie, lubo ieſzcze litis conteſtatio nie zaſzła. A daleko bardziey, ieżeli był inkarcerowany, lub inkwirowany, albo examinowany: doſyć bowiem mowi ſię deprehenſus in crimine, ieżeli wyſtępek iego był do Sądu wprowadzony. A tak wyſtarcza nie tylko ſkarga, ale y inkwizycya, ktora do wiadomośći oſkarżonego, czyli inkwirowanego przyſzła. Także mowi ſię deprehenſus, ieżeli go in flagranti crimine zaſtano. I owſzem y wtedy mowi ſię deprehenſus, ieżeli o wyſtępku iego ieſt fama publica, albo ieżeli uczynek zły wiadomy ieſt. Tak Farinaceus *d. quæſtione* 128. *num.* 62.

Lubo Baldus *ad L. Si quis filio exhæredato* mowi: że do ſkutku, ażeby teſtament był zerwany, nie doſyć ieſt, że teſtator, ktory ſiebie ſamego zabił, był oſkarżony, albo in crimine deprehenſus, ale potrzeba, ażeby, albo wyſtępek wyznał, albo był konwinkowany, albo kondemnowany, y tak: żeby żadney nie miał obrony, albo przynaymniey, żeby go po ſmierći o wyſtępek konwinkowano, y kondemnowano. O czym obaczyć Farinaceum *ubi ſupra num. 63.*

Noto-

Notować iednak trzeba, że lubo on, ktory siebie zabił, kiedy iuż był oskarżony o iaki występek głowny, albo na nim zastany, miany iest za wyznanego, y dobra iego konfiszkuią: To iednak rozumieć się ma, chyba że hæredes chcą probować contrarium, y tak niewinność iego pokazać, bo wtedy maią bydz do probowania dopuszczeni. Tak Gomezius *locô citatô* a to przez wyraźny *in L.* 3. §. *finali ff. de bonis eorum, qui ante sententiam &c.* I owszem kary zabiiaiącego siebie samego, z sumnienia popełnionego występku mieysca nie maią, chyba że iest pewność o popełnionym występku, o ktorym że się kto zabił, iest prezumpcya, że zabiiaiący siebie, ten występek popełnił. Toż y Beusius *in pract. lib.* 3. *cap.* 18. *num.* 16. I iest racya: Bo często się trafia, że kto po deprehensyi albo oskarżeniu, siebie samego zabiia, a iednak nie iest winny występku, o ktory oskarżony iest. A tak w tym przypadku, kiedy cyrkumstancye są in contrarium, samo oskarżenie nie wystarcza, ażeby zabiiaiący siebie samego miany był za wyznanego. Tak Decianus *in tract. criminali, lib.* 9. *cap.* 3. *num.* 8. Farinaceus *ubi supra num.* 94.

Notować trzeba, że Doktorowie w wątpliwości trzymaią, ieżeli po oskarżeniu o iaki występek, albo po deprehensii, siebie kto zabiia, prezumpcya iest, że śmierć sobie zadał z sumnienia popełnionego występku. Chyba żeby probowano, że także była insza przyczyna, rozumiey bolu, szaleństwa, desperacyi, albo inszey iakiey okazyi podobney, bo wtedy powinna się prezumpcya nakłonić in benigniorem partem, y tak, że się zabił nie z przypadku popełnionego występku. Tak Zalaszowski *tomo* 2. *lib.* 4. *par.* 2. *tit.* 10.

Ieżeli zaś ieszcze nie oskarżony o występek albo nie zastany na nim, to uczynił, prezumcya iest, że toż samo uczynił z teskniсy życia, z niecierpliwośći bolu, albo z inszey przyczyny. Tak Zalaszowski *locô citatô*, y że toż trzyma Farinaceus *ubi supra num.* 72. a to przez text *in L. finali, §. finali*, y tam przez Glossę, *ff. de bonis eorum &c.* donosi tamże.

Druga kara zabiiaiących siebie, tak z prawa, iako ze zwyczaiu iest. Ze trupa zabiiaiącego siebie, przez okna, albo przez dach rzucaią, albo pod progiem domu wywłuczą powrozami, y w pole przez kata wywożą, y palą in loco infami: O ktorey karze czyni wzmiankę Oinotomus *lib.* 2. *Institutionum Civilium tit. de rerum divisione* §. Religiosorum, *num.* 9. Damhouderius *in praxi criminali cap.* 90. *num.* 9. Wessembecius *in additionibus ad Oinotom. lib. Instit. Civilium tit.* 1. §. juris præcepta *sub litera L.* gdzie mowi: Ze ieżeli w domu albo in conclavi taki, ktory siebie samego zabił, znalazł się, trupa iego oknem iego z tamtąd wyrzucaią, y chowaią w polu, albo na mieyscu karom naznaczonym: chyba żeby była persona honesta, bo wtedy, że na mieyscu Cmentarzowi bliskim powinien bydz chowany napisał. Ktorą sepulturę Doktorowie nazywaią caninam, á to przez Glossę *in can.* Placuit. 23. *quæst.* 5. pod słowem *voluntariè*

ktora kara dla tego wprowadzona ieſt, ażeby inſi przykładem, tak ſtraſznym deterreantur.

Ale pomienioną ſepulturę onym tylko naznaczaią, ktorzy z ſumnienia popełnionego wyſtępku, y z boiazni przyſzłey kary, albo z tęſknicy życia, czyli z niecierpliwośći bolu, albo z deſperacyi, piiańſtwa, ze wſtydu zaciągnionego długu, z chełpliwośći otrzymania nieſmiertelnośći, albo żeby ſekretow ſobie powierzonych nie wydał, albo z boiazni, że rzeczy doczeſne, albo chwąłę ſtraći, lub z inſzey podobney przyczyny, y z złego umysłu ſmierć ſobie zadał: inaczey ieżeli z głupſtwa, ſzaleńſtwa z melancholii, z defektu zmysłow, y inſzey umysłu impotencyi, y niedoſtatku nagłeby ſię zabił, iako widzieć u Damhouderiuſza *locô cit.* y Carpzowiuſza *in praxi crimin. parte* 1. *quæſt.* 2, *num.* 30. gdzie przyłącza, w tym drugim przypadku raczey kommizeracyi ſą godni, y na mieyſcu przyzwoitym pogrzebieni bydz powinni.

I że ta kara z prawa Saſkiego zachowuie ſię, ſwiadczy Oinotomus *in d.* §. Juris præcepta *num.* 6. Carpzov. *d. num.* 30. a to przez text *in lib.* 2. *art.* 31. y tam przez Gloſſę.

Pytaią ſię tu Doktorowie. Czyli trup onego, ktory ſiebie ſamego zabił, może bydz iaką karą afflictivâ & ſenſitivâ, na ciele karany; naprzykład: ażeby trupa iego obieſzono, rekę, ktorą ſię zabił ucięto, y inſzą karą afflictivâ karano? Wiele Doktorow tego nie przyznaie, między ktoremi y Gomezius *ubi ſupra tom.* 3. *cap.* 3. *num.* 13. Julius Clarus *in* §. *finali, quæſt.* 68. *num.* 37. y inſi Doktorowie, ktorzy oprocz inſzych racyi, y tę daią racyą: Bo kara afflictivâ żyiącego ciała, ieſt karą zmysłow ktora nie może paść na człowieka umarłego. Tak Gomezius *ubi ſupra num.* 78. alleguiąc Doktorow.

I ma to mieyſce; Chociażby kto ſię zabił w więzieniu z boiazni przyſzłey kary. I ieſt racya: Bo ono zmyslone wyznanie pochodzące z tąd, że oſkarżony ſobie ſmierć zadał, operatur co do confiſzkaty dobr, nie zaś co do kary iakiey na ciele. Tak Carpzov. *d. quæſt.* 2. *num.* 34. mowiąc: że ona ſepultura canina wyſtarcza, ktora ſię dzieie przez kata, y że tak zachowuie ſię, ſwiadczy tenże ſam Carpzov. *in praxi crim. parte* 3. *quæſt.* 131. *á num.* 27. Damhouderius iednak *d. cap.* 90. na początku napiſał, że u nich zachowuie ſię, że kto ſobie gwałtowną ſmierć zadał, albo z deſperacyi, albo z boiaźni, że życie ſtraci, sławę albo rzeczy doczeſne, albo z inſzey podobney okazyi, y ze złego umysłu, tego z mieyſca ſwego mężoboyſtwa koniem wyciągaią, y in loco ſupplicii wieſzaią. Tak u Atheńczykow ſmierć ſobie zadaiącemu, rękę, ktorą to uczynił ucinano, ſwiadczy Cælius Rodiginus *lib.* 5. *antiquitatum cap.* 10.

Co iednak limituią Doktorowie. Ieżeli kto życia ſobie dobrowolnie ukrocił, zdięty ſzaleńſtwem, melancholią, z defektu zmysłow, albo ciężką chorobą przymuſzony, y inſzą umysłu impotencyą, y niedoſtatkiem, nagle zginął: bo że tacy żadnym ſpoſobem karą obwieſzenia nie mogą bydz karani, ale dla do-

brey

brey nadziei, że duszy nie utracili, lubo ciało zginęło, na święconym mięscu maią bydz chowani. I że w tym przypadku konfiszkata dobr mieysca nie ma, napisali: y owszem żeby takich Sędziowie w całośći zachowali, zachęcaią. Dotąd Załaszowski *locô citatô.*

Gomezius zaś napisał, że co do występku herezyi, po śmierci delinqwenta, naznaczaią karę trupowi, ażeby kośći iego, albo wyobrażenie iego palono. Co także zachowuie się w występku læsæ Majestatis humanæ, y w występku przeciwko naturze, lub w występku inszym cięszkim bardzo. I swiadczy tenże Gomezius *tomo 3. cap. 1.* że w Krolestwie iego taka iest praktyka, iż trupa siebie zabiiaiącego, przez drogi publiczne wloką, na szubienicy wieszaią, iako czasu swego widział w pewnym mieście tę praktykę; gdzie pewny człowiek tentował mieć akcess do chłopca, ażeby popełnił z nim grzech przeciwko naturze, tego gdy ex indiciis wzięto do więzienia, tamże obwiesił się, y zaraz publicznie wieziony był przez miasto, y drogi publiczne, y spalony. I na tę Sentencyą podpisuie się także Carpzov. *in prax. crim. part. 3. quæst. 131. á num. 12, & num. 30.* mowiąc że ta severitas publica & politica ma racyą dostateczną, a to dla postrachu inszych: ponieważ nie tylko na bydlęta w takich szkaradnych występkach iest ostrość, ale też y na domy w ktorych takowe excessa popełnione są. Potym *sub num. 34.* mowi: że wolno iest Sędziemu, według zdania swego, takowych obwinionych siebie zabiiaiących, kazać albo wieszać, albo większą ignominią karać.

Iednakże *num. 16.* tamże napisał: że tylko w występkn Sodomskim, z bydlętami popełnionym kara ta mieysce ma.

Tenże sam Carpzov. *ubi supra num. 35.* przyłączył: że ieżeliby obwiniony o iak naywiększy występek, iednak nie pokonany, albo nie znaiący się, mniey zaś kondemnowany, zadał sobie śmierć, nie powinien bydz prywowany mieyscem święconym, ani żadnym sposobem nie należy trupa iego sądzić. I że tak Farinaceus *in practica crimin. lib. 1. tit. 1. quæst. 10. num. 79.* trzyma, donosi. I daie racyą; gdy w tym przypadku żywy nie mogłbył bydz karany, daleko bardziey trup iego ignominii iakiey karze nie może podlegać. I amplifikuie to daley: Że luboby potym po pogrzebie występek od niego popełniony iawny był, o ktory gdy żył nie był pokonany, ani oskarżony, y za niewinnego miany, y ieszcze nie diffamowany, potym pogrzebiony był: y mowi: *że w tym przypadku animadwersya na trupa iuż ziemi oddanego nie ma bydz dopuszczona; y że tak u nich kilka razy sądzono donosi.*

Gdy zaś ieszcze żyiący występek wprawdzie wyznał, albo o niego pokonany iest, iednak de corpore delicti, czyli tenże występek popełniony iest, nie masz pewny wiadomośći: gdyż w tym przypadku, żyiącemu obwinionemu kara śmierći nie może bydz naznaczona, według textu *in L. 1. §. Item illud ff. ad Senatusconsultum Sylvianum, & in L.* Si quando *Cod. Unde vi.* Ani

 umar-

umarłego obwinionego trup kontumelią iaką powinien bydz despektowany: lubo z koniektur, y prezumpcyi prawda wyſtępku wynika. Tak Carpzov. ktory ſwiadczy, że takie reſponſum nieiakiemu Queſtorowi dano.

A ieżeliby obwiniony wyſtępek wyznaiący albo pokonany, y na ſmierć kondemnowany, przed exekucyą dekretu umarł, napiſał tenże Carpzov. że ażeby trupa iego pro ratione criminis commiſſi, albo obwieſzono, albo ſpalono, albo do koła przybito, tak, iakoby ieſzcze obwiniony żył, nie zle ktoś przyznał; ani Sędzia ex arbitrio tak ſądząc, od prawdy nie wiele zbłądzi.

Jednakże ieżeli wyſtępek popełniony nie był z liczby tych, ktore pro atrociſſimis rozumieią ſię, ażeby trupa obwinionego zmarłego ſądzono, radzić w tym nie chcą, (mowi tenże Carpzov.) dla tego, że przez ſmierć delinkwenta ſam wyſtępek, co ad pœnam perſonalem, ginie, iako ieſt text *in L. 6. ff. de publicis Judiciis*, Toż napiſał y Gomezius *tom. 3. Variar. reſolut. cap. 1. num. 78.* Colerius *par. 1. Deciſionum Germaniæ, Decis. 107. num. 37.* I że tak Ławnicy Lipſcy ſądzili donoſi.

Ale in crimine atrociſſimo (iako to zapalenia, obrażonego Maieſtatu, czaroſtwa, y podobnych wyſtępkow) commiſſo, że trupow obwinionych umarłych publicznie wieſzać, albo do koła przybiiać, albo palić należy, zgadzaią ſię prawie wſzyſcy Doktorowie; o czym Julius Clarus *d. §. finali, quæſt. 51.* Boſſius *in tit. de executione ſententiæ, num. 18.* Farinac. *in praxi crimin. lib. 1. tit. 1. quæſt. 10. num. 78.* ktorzy mowią, że w wyſtępkach bardzo cięſzkich, na przykład, y poſtrach inſzych, na zdaniu ieſt Sędziego, trupa delinkwenta umarłego obwieſić kazać, iako to, znacznych rozboynikow, obwinionych obrażonego Maieſtatu, y tym podobnych. Lubo Carpzov. *locô citatô* rozumie: że wleczenie trupa przez kata z Miaſta, y przy ſzybienicy iego pochowanie, miaſto kary bydz może, i że tak Ławnicy Lipſcy ſądzili, donoſi.

A ieżeli obwiniony o iaki wyſtępek głowny, on wyznał, albo pokonany ieſt, z ſumnienią popełnionego wyſtępku, ſiebie ſamego zabił, y exekucyą kary uprzedził, y ſmierć ſobie przybliżył o czym ledwie powątpiwać trzeba, ażeby takowego trup obwieſzony, do koła przybity, y ſpalony nie mogł bydz. Tak Carpzov. *locô citatô*, ktory, że tak trzyma Menochius *de arbitriis Judicum lib. 2. caſu 285.* Colerius *quæſt. 107. num. 38.* Farinaceus *quæſt. 10. num. 80.* Julius Clarus *d. quæſt. 51.* donoſi. I ieſt racya: Bo ſzpetna rzecz byłaby, ażeby obwiniony był wolny od kary, ktory dla tego, że ſmierć ſobie ſamemu zadał, cięży powinien bydz karany. I ieżeli kiedy, na przykład y poſtrach inſzych przeciwko trupom obwinionych umarłych ſrogość pokazać trzeba, w tym przypadku, w ktorym wyſtępek do wyſtępku przydany ieſt, że ſię to dziać powinno, nikt nie będzie negował. Dotąd Carpzovius.

Z okazyi tego, co ſię namieniło, nanotować zdało mi ſię, że w kryminalnych ſprawach regularnie powinna bydz wiadomość de corpore delicti: tak

dalece

dalece; że ani do examinowania obwinionego Sędzia może postąpić, chyba że iest wiadomość de corpore delicti. Ani nie dosyć iest na samey kwereli, chyba że są takie występki, ktore samą wolą perficiuntur, albo w ktorych po uczynku żadne nie zostaią slady, naprzykład in simplici insultu. Także in crimine falsi, chyba, że iest występek o fałszywey monecie; bo wtedy przez inspekcyą monety, może występek falsyfikacyi bydz poznany. Toż w występku cudzołostwa, Sodomii, herezyi, y podobnych. I iest racya: Bo kto chce probować iakowość, pierwey probować powinien o substancyi, inaczey non entis nullæ sunt qualitates.

I rozszerza się to *popierwsze*: że Sędzia nie może w takim przypadku, kiedy nie iest wiadomość o występku, postąpić do wzięcia oskarżonego, a tym bardziey do tortur.

I rozszerza się *podrugie*: że nie tylko powinna bydz wiadomość o występku, naprzykład o Mężoboystwie, ale też o onego cyrkumstancyach, y iakowościach; y dlatego rostropny Sędzia powinienby w praktyce zachować, albo przez się, albo przez Deputata Officialistę, wizytować trupa, ażeby opisał, y w Aktach także konnotować kazał wiele uderzenia, wiele ran iest uderzeniem, albo cięciem, na ktorey częśći ciała, czyli są śmiertelne rany, czyli nie, y iakim oręża rodzaiem zadane są. Co y u nas w Polszcze zachowuie się: że trupow ludzi zabitych prezentuią, albo przed Woźnym Koronnym, y dwiema Szlachtą, ktorzy potym przed Aktami publicznemi tę wizyą zeznaią; albo też do Kancellaryi Urzędu Grodzkiego trupa przywożą, y urzędowi prezentuią; y tak wszytkie rany konnotuią się in Actis. I iest racya: Bo Sędzia per distinctam qualitatem ciała y występku opisanie, przychodzi do kognicyi, czyli swiadkowie desuper examinowani prawdę zeznali, czyli nie? gdyż często przytrafia się, że więcey zeznaią, niż co z inspekcyi ciała pokazuie się. Tudzież, że Sędzia po inspekcyi oney, może umnieyszyć, albo przyczynić kary.

I powinna bydz wiadomość z Prawa Rzymskiego Cesarskiego de corpore delicti, nie przez koniektury, albo prezumpcye, ale przez zupełne probacye.

W tedy zaś pewna de corpore delicti, z dyspozycyi Prawa Rzymskiego Cesarskiego, wiadomość mowi się, ieżeli albo przez swiadkow, albo per evidentiam facti zły uczynek pokazuie się. Dlaczego Sędziowie dobrze czynią, gdy przez inspekcyą człowieka zabitego, albo poranionego informacyą biorą.

Notować iednak trzeba: ieżeli taki występek iest, że po uczynku żadne nie zostaią indicia z Prawa Rzymskiego Cesarskiego, dosyć iest Sędziemu przestać na samych koniekturach.

A lubo niektorzy Doktorowie trzymaią, nawet w złodzieystwie, że nie wystarczaią Koniektury, indicia, rozumiey skarga, effrakcya do skutku, ażeby

się

ſię mogło mowić, że ieſt wiadomość de corpore delicti; chyba żeby probowano że rzeczy, ktore kto mowi ſobie bydz wzięte, były na mieyſcu, gdzie złodzieyſtwo popełnione ieſt. Ale Farinaceus *in tract. de inquiſitione, quæſt. 2. num. 15.* napiſał, że ta opinia ma mieyſce, co do kondemnacyi, nie zaś co do wzięcia oſkarżonego, y tortur, a oſobliwie, ieżeli ſkarżący ieſt dobrey sławy, y ona ſkarga, y akklamacya była uczyniona bez odwłoki, albo ucieczka sługi, lub inſza podobna koniektura. Racya ieſt: bo złodzieyſtwo ieſt trudney probacyi, gdy po uczynku nie zoſtawuie po ſobie ſladow, o czym piſze obſzerniey Farinaceus *locô citatô.*

Notować trzeba *podrugie*: że defektowi probacyi wyſtępku, nie pomaga konfeſſata obwinionego wyznaiącego, że popełnił wyſtępek. Ieżeli bowiem wyznaie, że mężoboyſtwo popełnił, nie może z tey konfeſſaty ſwoiey bydz kondemnowany, chyba, że inaczey o człowieku zabitym ieſt wiadomo, tak dalece, że ieżeli non conſtat de corpore delicti, nie waży ono wyznanie obwinionego że zabił człowieka niewiadomego w leſie, albo przy brzegu morſkim, albo przy rzece, y onego w morze, albo w rzekę wrzucił: chyba że w tym przypadku partykularnym, ieſt wiadomość de corpore delicti, przynamniey przez famę publiczną o iakiey pewney oſobie zabitey: inaczey ieżeli o niepewney: albo chyba obwiniony byłby złey sławy, naprzykład: Aſſaſſinus; to ieſt: ktory przedtym kogo zabił, przenaięty od kogo za pieniądze, albo żeby był publiczny rozboynik, &c. w ktorym iednak przypadku Farinaceus *locô citatô num. 11.* napiſał, że takich wyznaiących (oſobliwie na torturach) że zabili człowieka niewiadomego, y rzucili w morze, albo w rzekę, potępiłby na karę ordynaryiną za taki wyſtępek naznaczoną.

Notować trzeba *potrzecie*: że de corpore delicti naprzykład człowieka zabitego, może ſię mowić, że ieſt wiadomo, lubo imię zabitego nie ieſt wiadome. Tak w wyſtępku złodzieyſtwa, doſyć ieſt na inkwizycyi, ieżeli ieſt wiadomość o złodzieyſtwie, chociażby niewiadome było imię onego, ktoremu rzecz ukradziona ieſt.

Pytaią ſię znowu Doktorowie: Czyli on, ktory tentował ſiebie zabić, ale od inſzych przytrzymany y zatrudniony tego wykonać nie mogł, czyli iaką karą ma bydz karany? naprzykład: ieżeli ſię kto obwieſił, y ieſzcze żywy oderznięty ieſt. Albo ieżeli kto w rzekę, albo w ſtudnią wſkoczył, y niż go woda zaduſiła, za pomocą inſzych wyrwany ieſt.

Poſpolicie konkluduią Doktorowie, że taki powinien bydz karany. Tak Gloſſa *in figuratione caſus, in L. finali ff. de bonis eorum qui ſibi &c.* Menochius *de arbitrariis Judicum caſu 284. num. 22.* Farinaceus *d. quæſt. 128. num. 34.* y inſi. Mięſzaią ſię iednak Doktorowie: Iakąby karą miał bydz karany? Decianus *in tract. crimin. lib. 9. cap. 3. num. 14.* y inſi trzymaią, że na gardle powinien bydz karany. Ale inſi nie przyznaią, ażeby takiego mieczem karać, ale

ale lżeyszą karą, według zdania Sędziego. Tak Carrerius *in prax. crimin. tract. 3. de homicidio, & Assassinio, versu*: Quaero, 8. Clarus *in pract. crimin. §. finali, quaest. 68. num. 38.* Farinac. *d. quaest. 128. num.* 37. Też sentencyą trzyma Carpzov. *d. quaest. 2. à num. 43.* gdzie swiadczy że tak Ławnicy Lipscy kilka razy sądzili: że siebie samego chcącego zabić, fustygacyą z wieczną relegacyą. Drugiego w podobnym przypadku, więzieniem, albo relegacyą do czasu trwaiącą skarali. Tenże Carpzov. *ubi supra á num. 38.* nanotował: Ze on, ktory z tęskliwośći życia, albo z niecierpliwośći bolu, albo z Desperacyi, szaleństwa, albo z inszey niecierpliwośći umysłu siebie samego ranił, żadney kary nie popada, a to przez text *in L. finali* §. Si quis autem, *ff. de bonis eorum, qui se &c.* Inaczey ieżeli kto podobno wielką chciwoscią dobrego mienia zdięty, albo na nadziei cudzego zysku oszukany, albo dla wstydu długu, życia sobie przez obwieszenie się, żelazo, wodę, albo przez inszy sposob skrocić chciał, y na uczynku zastany, w cięszkim y w złym swoim umysle przeszkodzony był. Toż Farinaceus *d. quaest.* 128. *num. 39.* napisał.

Notować trzeba *poczwarte*: Ze ani ći wolni są od kary, ktorzy chcącemu siebie zabić pomocą byli, albo chcącego, albo proszącego siebie zabić zabili. Z kąd Krol Dawid zabić kazał Amalecita, ktory chcącego Saula, ieszcze żyiącego zabił, iako się znayduie *in lib. 2. Reg. cap. 1.* iako napisał Tholossanus *lib. 3. cap, 22.* ku końcowi. I ten uczynek Dawida, Laym. *lib.* 3. *parte* 3. *cap.* 1. chwali: bo Saul nie mogł Amalecytowi takowey licencyi dać, i pozwolić.

TYTUŁ VI.

O KARZE PARRYCYDOW ALBO OYCOBOYCOW.

Co się tycze prawa Korony naszey, coby za kara parrycydow potkać miała, iest o tym wyrazny Statut KAZIMIERZA Wielkiego Krola w Wislicy Roku 1368. uchwalony, że: parrycydowie, y ich Synowie tracą prawo dziedzictwa w dobrach zabitego, y dla wielkośći występku, wszyscy bratoboycy, y parrycydowie infames tym Statutem pronunciantur. Ale y konstytucya koronna Anno 1578. *fol.* 340. do poskromienia występku tego postanowiona, toż samo potwierdza.

Według prawa Rzymſkiego Ceſarſkiego ten popełnia parricidium, kto Oyca, albo Syna własnego zabiia, iako ieſt text *in L. Unica.* A tu pyta ſię Julius Clarus *in practica crimin.* §. Parricidium: Czyli zabiiaiący Oyca naturalnego tylko, nazywa ſię Oycoboyca, a zatym karany bydz powinien karą prawa, albo Statutu, ktory karze Oycoboycow. I odpowiada: że tak ieſt: uważa ſię bowiem ſubſtancya Synoſtwa, a nie iakowość.

A lubo text *in L. Unica,* zda ſię mowić tylko o tych, ktorzy Oyca, albo Syna zabili, iednakże kara parricidii, a tak *d. L. Unica* mieyſce ma także w tych, ktorzy kogo z wſtępuiących, y z zſtępuiących ſwoich zabiiaią.

Ma także mieyſce toż prawo w zabiiaiącym Brata albo Sioſtrę, lub kogo inſzego z pobocznych przed czwartym ſtopniem. Tak Julius Clarus *ubi ſupra.*

Trzeba zaś wiedzieć, że parrycydow według prawa Rzymſkiego Ceſarſkiego karzą pœnâ culei, to ieſt żywego parrycydę obſzywaią w ſkorę razem z kurem, ze pſem, z żmiią, y z małpą, y tak z temi beſtyami zmięſzanego w morze, albo w rzekę rzucaią, iako ieſt text *in L. Unica.* Ale że kara tego prawa dziś nie ieſt w używaniu, napiſał Clarus, *ubi ſupra*: y że on to rozumie, co mowi praktyka Damhouderiuſza, że parrycydow przywiązanych do ogona końſkiego wloką, a potym ſcinaią, y do koła przybiiaią, y mowi daley Clarus, że widział w Hiſzpanii, że o ten wyſtępek obwinionych wprzod uduſiwſzy w beczce zamykaią i w rzekę rzucaią: i że zaś w Medyolanie takich ſcinaią, iako inſzych mężoboycow, ani im potym deneguią kościelney ſepultury, y że ta kara częſtokroć praktykuie ſię w białogłowach, ktore własne niewiniątka po porodzeniu zabiiały, albo duſiły, donoſi tamże.

Co ſię tycze prawa Saſkiego, tąż karą okrutną, to ieſt pœnâ culei, karzą dzieci zabiiaiące Rodzicow ſwoich, iako napiſał Berlichius *p. 4. concluſionum practicabilium, concluſione 7. num. 10.* i że tak Ławnikom Lipſkim zdało ſię, donoſi Colerius *decis.* 157. Carpzovius *in praxi crim. q. 8. num. 23,* I iuż takich parrycydow nie w wor ſkorzanny, ale w konopny obſzywaią, ażeby łatwiey mogła woda penetrować, y parrycydow uduſić. Także miaſto małpy, kota, miaſto żmii, węża żywego, ieżeli bydz może, inaczey odmalowanego na karcie kładą, iako donoſzą, Berlichius, Carpzovius *locis citatis.*

Gdzie zaś nie maſz morza, albo rzeki, tedy ich w koło wplataią, pierwey iednak roſpalonemi cęgami ſzarpią, iako donoſi Addens ad Colerium *decis. 157. num. 7.* Berlichius *ubi ſupra.*

A lubo tak z prawa Rzymſkiego Ceſarſkiego, iako Saſkiego, te ſą poſtanowienia, ażeby takowych parrycydow zaſzytych, w wor ſkorzanny, albo konopny, rzucać w morze, albo w rzekę bieżącą, iednak Doktorowie niektorzy mowią, że ta kara w wielu mieyſcach nie ieſt w używaniu, ale inſzą karą

takich

takich parrycydow karzą, iako Damhouderius *cap.* 89. *num.* 3. donoſi, że takich parrycydow w Flandryi tak karzą, że ich do ogona końſkiego przywiązawſzy, na deſce z tak wielką konfuzyą na mieyſce kary włoką, gdzie mieczem głowę uciąwſzy, ciało bez głowy zoſtaiące, do koła wyſoko podnieſionego przybiiaią, y nad to proſkrypcyą, y konfiſzkatą wſzytkich dobr karzą. I daie racyą, czemu od pomienioney kary odſtąpiono: bo trudno ieſt namienionych zwierzow nabyć, to także Farinaceus *q.* 120. *num.* 12. napiſał, że pomieniona kara zawarcia parrycydy z czterema beſtyami, w wielu mieyſcach odſtąpiła od zwyczaiu, a na mieyſce iey naſtąpiła kara miecza, z przydatkiem inſzey iakiey kary, ktora za zdaniem Sędziego według iakowośći wyſtępku oſob taki wyſtępek popełniących, ma bydz zadana.

Dlaczego w takim przypadku uważać trzeba zwyczay mieyſca onego, w ktorym ſię popełnia takowy niecnotliwy wyſtępek.

TYTUŁ VII.

O RODZICACH, KTORZY ZABIIAIĄ DZIECI SWOIE.

Z Prawa Korony naſzey, nie maſz o tym żadnego Statutu, albo Konſtytucyi chyba, że ſię referuią do tych, ktorzy zabiiaią pokrewnych, iako widzieć godzi ſię w Statucie Łacinſkim Herburta, pod słowem: *Fratres*: y znayduie ſię w Konſtyt. Koronney Anni 1578.

De Jure Civili Rodzice, ktorzy zabiiaią dzieći ſwoie, to ieſt Syna albo Corkę, także Wnukow, y inſzych zſtępuiących in infinitum, karę na parrycydow poſtanowioną popadaią. Tak Julius Clarus §. *parricidium num.* 1. Carpzovius *p.* 1. *q.* 9. *á num.* 24. gdzie num. 45. donoſi, że tak Lipſcy Ławnicy każdego czaſu ſądzili: funduią ſię zaś na texcie *in L.* 1. *ff. ad L. Pompeiam de Parricidiis &c.*

I ma to prawo mieyſce, chociażby Syna naturalnego, lub bękarta, albo z kazirodztwa, czy z potępionego od prawa złączenia ſię urodzonego zabili.

Także gdyby Oyczym, y Macocha paſierba albo paſierbicę zabili. I nic na tym, chociażby ich zaſtali na iakim złym uczynku, wyiąwſzy cudzołoſtwo. Tak Farinaceus *q.* 120. *á n.* 110. Berlichius *concluſ.* 9. ktory mowi że to ieſt

pospolita opinia. I ieſt tego racya, bo w wyſtępku parricidii gwałt cierpi ſama natura, albo raczey miłość Rodzicielſka naturalna ku dzieciom. Także: bo natura między dziećmi w małżenſtwie urodzonemi, y naturalnemi tylko, nie czyni dyſtynkcyi.

Trzymaią iednak niektorzy Doktorowie, że nie oną karą okrutną, to ieſt pœnâ culei, ale lżeyſzą, to ieſt mieczem maią bydz karani, a to dla textu *in L. 9.* §. Qui alias, *ff. ad L. Pompeiam de parricidiis.*

Ale z prawa Saſkiego karą oną okrutną karzą ich, ſwiadczy Berlichius *ubi ſupra á num. 67.* ktory na to alleguie gloſſę *lib. 2. art. 14.* y że ta Sentencya ieſt approbowana przez Elektora Saxonii in ſuis novellis *p. 4. Conſtit.* 3. §. 1. y donoſi, że tak Ławnicy Lipſcy wiele razy ſądzili.

I nic na tym, lubo Ławnicy Wittemberſcy od tey opinii nie odſtąpili, ſądząc, że tylko mieczem maią bydz karani, bo to podobno dla niedoſtatku wody, albo że ſą wyżſzey kondycyi. Z kąd Addens ad Colerium *decis.* 157. *num. 4.* donoſi, że pewnego, ktory zabił Syna y Zonę, że rzeki nie było, wprzod roſpalonemi cęgami ſzarpano, a potym kołem bito, tak oſądzono przez Ławnikow Lipſkich: tego zaś co paſierba zabił, karą parricidii karano.

Z kąd wnoſi Zalaſzowſki *Jur. Reg. Pol. Tomo 2. lib. 4. p. 2. tit. 7.* że Rodzice ktorzy zabiiaią Synow ſwoich, pro qualitate perſonarum maią bydz karani, a gdzieby okrutną oną karą culei mieli bydz karani, w niedoſtatku morza, albo rzeki, mieczem z addytamentem iakiey kary, maią bydz karani dotąd Zalaſzowſki *ubi ſupra.*

A z tey okazyi przywodzą ſię tu niektore przypadki. Pierwſzy; Ieżeli Ociec Syna z Zoną, albo Macochą cudzołożącego zabiia, karzą go wprawdzie, iuż nie karą ordynaryiną parricidii, ale tylko exilii: tak Damhouderius *cap. 59. num.* 8. Farinaceus, Berlichius, a to przez text wyraźny *in L. 5. ff. ad L. Pompeiam de parricidiis.*

Nawet chociażby Ociec takiego Syna zabił, nie zaſtawſzy go in flagranti crimine, ale ex intervallo, nie karę ordynaryiną parricidii, ale tylko exilii powinien ſubire, napiſał Berlichius *ubi ſupra num,* 83. I daie racyą; bo w tym przypadku, y dla takowey przyczyny Syn może bydz wydziedziczony, y Ociec non teneatur *in d. L. 5.* Lubo Farinaceus zda ſię przeciwną rzecz trzymać, to ieſt, gdyby Ociec takiego Syna zabił ex intervallo karą ordinaryiną ma bydz karany.

Drugi przypadek; Gdyby Ociec in correctionem Syna, bił onego moderatè, a Syn daiąc rezyſtencyą, uderzyłby Oyca, Ociec tedy Syna daiącego odpor zabiłby: czy w takim przypadku Ociec iaką karą powinien bydz karany? pytaią ſię Doktorowie: Marſilius *in practica* §. aggredior, *num.* 79. y za nim idący Colerius w praktyce ſwoiey Kryminalney *in Tract.* 3. *de homicidio & Aſſaſſinio* §. 9. *quæro*, y inſi Doktorowie trzymaią, że Ociec zabiiaiący w tym

przy-

przypadku, wolny ieſt od wſzytkiey kary. Ale Farinaceus, *ubi ſupra num. 189. & p. 3. praxis crim. q. 105. num. 114.* na przeciwną opinią nakłania ſię, że w tym przypadku Ocieć zabiiaiący Syna ſobie rezyſtencyą daiącego, lubo nie ieſt obligowany do kary ordynaryiney, karą iednak extraordynaryiną ma bydz karany, tož napiſał Boiardus *in additionibus ad Clarum, lib. 5. §. finali q. 96. num. 6.*

I lubo ieſt prezumpcya, że Ociec bił Syna in correctionem a wtedy nie godzi ſię Synowi Oyca ſiebie biiącego bić, byle tylko atrocitas kary co inſzego nie radziła iako mowi Bartol. *in L.* ut vim *ff. de Juſtitia, & Jure*, iednak ieżeli z rodzaiu inſtrumentu umysł do zabicia pokazuie ſię, iako ieżeli z żelazem, albo inſzym rodzaiem broni na zabicie Syna wyſzedł, y zabił, karą ordynaryiną może bydz karany, napiſał Baiardus *ubi ſupra num. 2.* Farin. *q. 150. num. 144.*

Z kąd Menochius *caſu 364. num. 16.* zoſtawuie to rozſądkowi Sędziego, kiedy exceſſus bicia pokazuie ſię.

Pytaią ſię ieſzcze Doktorowie, gdyby Ocieć Syna zasłużonego na ſmierć, y głownemi wyſtępkami okrytego zabił, ażeby domowym raczey przykładem, y od ręki Oyca, a nie od kata karę odebrał, iakąby Ocieć karą miał bydz karany i odprowiadaią; że tylko relegacyą ma bydz karany, tak Menochius *ubi ſupra num. 63.* Berlichius *num. 90.* Farinaceus *num. 135.*

Lubo nie zbywa na Doktorach przeciwną rozumieiących rzecz, o ktorych donoſzą Farinaceus & Berlichius *locis citatis* obaczyć Tholoſanum *cap. 24.* gdzie *num. 27.* dowodzi przykładami, w ktorych Sędziowie dyſſymulowali, lubo Rodzice dzieći ſwoie, albo przeciwnym ſpoſobem, w pewnych okazyach zabiiali.

ARTYKUŁ PIERWSZY

O Karze Rodzicow, ktorzy dzieći po porodzeniu podrzucaią, albo one duſzą.

CO ſię tycze prawa Koronnego żadna o tym nie znayduie ſię kara poſtanowiona,

Ale z prawa Rzymſkiego Ceſarſkiego białogłowa podrzucaiąca po porodzeniu dziecię, ażeby albo umarło, albo kommizeracyą kto wzruſzony wziął go, y żywił, karą ordynaryiną karana ma bydz. Tak Julius Clarus *lib. 5. ſententiarum §. finali, q. 83. num. 7.* Colerius *decis. 180.* Carpzovius *in prax. crim. p. 5.*

q. 10. a to przez text *in L. 2. ff. de infantibus expositis & in L. 4. ff. de agnoscendis liberis*, krore prawo mowi, że: nie tylko ten zda się zabiiać, kto dziecię dusi, ale y ten ktory porzuca, y ktory żywnośći deneguie, y ten, ktory na publiczne mieysca, wzruszaiąc kogo do miłosierdzia podrzuca, ktorego sam nie ma. Carpzov. *in prax. crim. p. 5. q. 10. num. 10.* napisał, że: Matka podrzucaiąca niewiniątko, lubo to nie umysłem zabicia, ani nie gdzie w kąt, ale na takowe mieysce, przez ktore ludzie często chodzą, dla tego podrzucaiąca, ażeby ci co przechodzą; albo Oćieć onego niewiniątka, kommizeracyą wzruszeni, wzięli go, y żywili, y żeby tym sposobem podrzucaiąca, nagany, y kary fornikacyi, albo cudzołostwa uszła, luboby w tym czasie niewiniątko dla niedostatku żywnośći, albo dla zimna umarło, karą fustygacyi z wieczną relegacyą ma bydz karana. Toż napisał Berlichius *ubi supra conclus. 7. num. 31.*

Ieżeliby zaś Matka niewiniątko, osobliwie świeżo urodzone tą intencyą podrzućiła, ażeby dziecię ono na mieyscu, gdzie ludzie nie chodzą położone, głodem zniszczone umarło, y skutekby nastąpił, taka białogłowa mieczem ma bydz karana, napisał Bartol. *in d. L. 4. ff. de liberis agnoscendis* A. 20. *in Rubrica Cod. de infantibus expositis.*

I mało się rożni, czy kto zabiia, czy zaś do tego okazyą daie. I alleguie się text *in L. 15. ff. ad L. Corn. de sicariis* obacz y Carpzovium *q. 11. num. 28.* Berlichium *d. Conclus. 7. á num. 34.*

A ieżeliby zaś skutek nie nastąpił, to iest, żeby dziecię żyło, lżey ma bydz karana: to iest relegacyą, albo inszą karą arbitralną według rady ludzi rozumnych. Z prawa Saskiego białogłowa podrzucaiąca dziecię, ma bydz ochłostana, chociażby dziecię podrzucone nie umarło, iako donosi Colerius *par. 1. decis. 158. num. 2.* toż napisał i Berlichius *d. Conclus. 7. num. 37.* gdzie iednak przydaie, że oprocz fustygacyi także wieczną relegacyą ma bydz karana. Ieżeliby zaś dziecię podrzucone umarło, albo z tą intencyą, y zdradą na mieyscu, gdzie ludzie nie chodzą, położone było tym umysłem, ażeby tam umarło, luboby skutek nie nastąpił, karzą ią iuż wprawdzie nie karą legis Corneliæ, ale karą legis Pompeiæ *de parricidiis*.

Co się tycze występku infanticidii z prawa Korony naszey nie masz kary postanowioney, ze zwyczaiu iednak zachowuie się, ieżeli iest białogłowa vilioris conditionis, ktora płod dusi, żywa ma bydz zakopana, y palem ostrym przebita, a niekiedy ią topią. Ieżeliby zaś była nobilioris conditionis, mieczem regulariter karana bywa, iako nanotował Załaszowki *Tomo 2do lib.* 4. *p.* 2. *tit.* 7. *Art. 1.*

Z prawa Rzymskiego Cesarskiego Matka płod swoy na świat świeżo wydany, chcący y z umysłu zabiiaiąca, albo duszącą, karą śmierći, iako parricida ma bydz karana, to iest, zaszyta w wor z namienionemi czterema zwie-

szami,

rzami, w wodę ma bydz wrzucona, tak Farinaceus *quæst.* 122. *num.* 156. Berlichius *conclus.* 7. *num.* 4. Carpzov. *in praxi crim. p.* 1. *q.* 9. *á num.* 25. i insi Doktorowie, a to przez text *in L.* 1. §. sed & Mater *ff. ad L. Pompeiam de parricidiis & in L. Unica Cod. de his, qui Parentes, vel Filios occiderunt.*

Lubo nie schodzi na Doktorach, że: białogłowa płod zabiiaiąca, albo dusząca, tylko powinna bydz ścięta, albo obwieszona, albo spalona, tak Julius Clarus *lib.* 5. *sentent.* §. parricidium. Ludovicus Carrerius *in prax. crim.* §. Homicidium *num.* 134.

Insi zaś napisali, iż dziś w Państwie Rzymskim z dawnego zwyczaiu wprowadzono iest, że takowe białogłowy żywe maią bydź zakopane, y palem ostrym przebite. Ktory zwyczay KAROL V. Cesarz potwierdził, donosi Berlichius *ubi supra num.* 6. z tą iednak deklaracyą, ażeby białeygłowy, ieżeliby iedno tylko dziecię straciła, nie zakopywano żywcem, ale w wodzie utopiono. A ieżeliby zaś więcey dzieći, niż iedno zabiła, tedy karą zakopania w ziemię iako wyżey ma bydz karana, albo też pierwey rospalonemi kleszczami ma bydz szarpana, a potym w wodę wrzucona. A ieżeliby na mieyscu tego występku rzeki nie było, ma bydz żywa do koła przybita, tak Berlichius *ubi supra num.* 11.

Z prawa zaś Saskiego takową białogłowę, iakoby karać trzeba, rożni rożnie rozumieią. Niektorzy to trzymaią, że ią żywo zakopać trzeba, tak Daniel Mollerius *in Commentariis ad Constitutiones Saxon. p.* 4. *Constit.* 3. *num.* 16.

Insi rozumieią, że tylko mieczem ma bydz karana, tak *tomo* 1. *p.* 4. *q.* 17. *num.* 4. *Consultationum Juris Saxoniæ.*

Insi twierdzą, że zaszyta w worże z zwierzami czterema namienionemi, w wodę ma bydz wrzucona, tak Addens ad Colerium *decis.* 158. gdzie się znayduie, że tak Ławnicy Lipscy osądzili byli; o czym y Berlichius donosi *d. Conclus.* 7. *á num.* 14. przyznaiąc, że ta opinia od Elektora Saxonii *in novellis p.* 4. *constit.* 3. §. 1. iest approbowana. Ieżeliby zaś był niedostatek wody, tedy w koło ma bydz wpleciona, tak Addens ad Colerium *ubi supra num.* 5. & 8. To przydawszy, że, ieżeliby więcey dzieći, niż iedno udusiła, tedy oprocz kary zakopania w ziemię, albo wplecienia w koło, tyle razy ma bydz od kata kleszczami rospalonemi szarpana. Obaczyć y Carpzovium *q.* 9. *num.* 28.

Nawet chociażby białogłowa mowiła, że dziecię zabiła, y udusiła, dla uyścia infamii, y niesławy, wymowić ią to od kary nie może, tak Farinaceus *p.* 4. *praxis Crim. q.* 122. *num.* 156. Albo chociażby płodu nie zabiła, ale tylko żeby uszła niesławy, przed ludzmi go ukryła, y tam, żeby bez Chrztu umarło, naminioney karze podlega. Berlichius *ubi supra num.* 20.

Wyią-

Wyiąwſzy, gdyby białogłowa nie miała lat doſkonałych, ktora na perſwazyą Matki dziecię uduſiła; bo wtedy lżeyſzą karą ma bydz karana Menoch. *in tract. de arbitr. Judic. caſu 357. n. 22.* Farinaceus *q. 122. n. 156. & p. 3. praxis crim. in tractatu de pœnis temperandis q. 97.* Berlichius *ubi ſupra n. 22.* Inaczey, ieżeliby białogłowa miała lata doſkonałe; bo wtedy dla perſwazyi Matki nie może bydz wymowiona od kary ordynaryiney parricidii, napiſali Farinaceus *d. quæſt. 122. num. 156. & d. quæſt. 97. num. 150.* Berlichius *ubi ſupra*, ktory donoſi, że tak Ławnicy Wittemberſcy oſądzili byli.

Także ieżeli de origine delicti, to ieſt o zabiciu albo uduſzeniu płodu z kąd inąd nie maſz wiadomośći, tylko z ſamego przyznania ſię białogłowy, że płod uduſiła, y ſwinie, albo pſy onże pożarły. Bo wtedy ob ſolam confeſſionem białogłowy, nie może karą ordynaryiną ona białogłowa bydz karana, ale inſzą karą lżeyſzą, naprzykład fuſtygacyą. Tak Addens *ad d. decis. 158. num. 6. & seq.* Farinaceus *in praxi crim. lib. 1. tit. 1. num. 7. & sequ.* Berlichius *ubi ſupra num. 23.* przez text. *in L. 1. ff. de confeſſis & convictis.*

Kładą inſzy przypadek Doktorowie: Ieżeli białogłowa urodziwſzy dziecię żywe, one uduſiła, y zagrzebała, potym od Magiſtratu examinowana gdzie dziecię ma? odpowiedziałaby, że zaraz iako ſię urodziło, umarło, y tak umarłe zagrzebała. I dziecię zmarłe znalezionoby zagrzebane. Coby w tym przypadku Magiſtrat decydować miał? Antonius Theſaurus *decis. 13.* y za nim idący Menochius *de arbitrariis judicum, caſu 357. num. ultimo.* Farinaceus *d. quæſt. 122. num. 156.* trzymaią, że nie karą ordynaryiną parricidii, ale inſzą extraordynaryiną, naprzykład fuſtygacyą, albo relegacyą ma bydz karana. I racyą daią. Bo gdzie wątpliwość zachodzi, ieſt prezumpcya zawſze, że dziecię urodzone, nieżywe ſię urodziło. Ponieważ także białogłowy, ażeby ſię nie zdały płodem bydz obciążone, ſciſkaią żywot, pięſciami, y rożnym biciem tłuką, ażeby poronienie naſtąpiło.

Ale Berlichius *d. Conclus. 7. á num. 28.* y inśi inaczey rozumieią, y namienioną ſentencyą, y opinią, pierwſzą mńiey bydz prawdziwą napiſali. I racye daią; *Pierwſzą* Bo gdzie wątpliwość zachodzi, zawſze ieſt prezumpcya, że dziecię żywe ſię urodziło. *Drugą.* Bo białogłowy ciężarne, śćiſkaiąc, y biiąc żywot ſwoy, ażeby ſię dziecię żywe nie urodziło, nie ſą bez zdrady, y winy; zdradę zaś, ſłuſzna ieſt rzecz, ażeby karać. Zaczym w tym przypadku: ieżeliby białogłowa aſſercyi ſwoiey doſtatecznie nie probowała, y w aſſercyi ſwoiey trwałaby, na tortury ma bydz ſkazana, dla wyznania ſzczerey prawdy, na ktorych torturach ieżeliby wyżnała, że dziecię uduſiła, y zmarłe zagrzebała, że karą ordynaryiną parricidii karać onę należy, oſądzili, Alleguiąc text wyraźny *in Conſtit. crim.* CAROLI V. *art. 31.*

Z tąd wnoſi tenże Berlichius: ieżeli białogłowa, ażeby uſzła infamii, y honor ſwoy konſerwowała, płod ſwoy, y ciężar ſwoy tai, y ſama oddaliwſzy

ſię

ſię od inſzych białychgłow, przy porodzeniu pracuie, a w tymby czaſie dziecię w boleſciach rodzenia umarło. W takim przypadku, lubo ona białogłowa nie miała intencyi zabicia, ale pilnie wychowania. Ze iednak z tego taienia ſię, y potaiemnego uczynku rodzenia, ieſt prezumpcya o zdradzie, y złym umysłe, przez tezt *in L.* Non exiſtimo, *ff. de adminiſtratione tutorum*, y wina z tąd białeygłowy naſtąpiła, że inſzych białychgłow nie wezwała, zdała ſię mu rzecz ſłuſzna, ażeby taka białogłowa karze ordynaryiney podlegała, chociażby dowodnie wiadomo było, ze dziecięcia nie zaduſiła. I że tak w Hyſzpanii oſądzono było donoſi. Lubo Zangier *in tract. ſuo de quæſt.* & *tortur. reorum cap. 2. num. 171.* rozumie, że to ieſt przynamniey doſtateczne indicium do tortur, a nie zaś do oſądzenia na ſmierć.

Uwalnia ſię ieſzcze od kary ordynaryiney białogłowa, ktora nie wiedząc, ażeby była płodem obciążona, boleściami żywota przymuſzona, albo potrzebę natury czyniąc, dziecię do kloaki wypuściła; y na mękach ſtatecznie twierdziła, że nie wiedziała, ażeby była ciężarna. A więc w takim przypadku, że karą extraordynaryiną, naprzykład fuſtygacyi z relegacyą ma bydz karana, uznali, Theſaurus *decis. 12.* & *decis. 13.* Menochius *caſu 167. num. 22.* gdzie donoſi, że białogłowa lat doſkonałych nie maiąca bita była, y wiecznie bannitowana, ktora płod do kloaki wypuśćiła, gdy potrzebę natury czyniła, twierdząc, że nie wiedziała, ażeby była ciężarna; obaczyć y Farinaceum *q. 172. n. 150.* Carpzovium *quæſt. 11. num. 36.* gdzie tak konkluduie: Ieżeli białogłowa nie wiedziała; ażeby była ciężarna, y tym umysłęm do kloaki przyſtąpiła, ażeby potrzebę natury uczyniła, a nad iey intencyą, płod do kloaki wypadł, w tym przypadku karą arbitralną, naprzykład więzienia, albo relegacyi ma bydz karana, ieżeliby zaś doloſè ciężar ſwoy taiła, ma bydz ochłoſtana. Toż rozumie Berlichius, *ubi ſupra, concluſ.* 7. gdzie *num. 24.* napiſał, że inaczey ieſt, ieżeli białogłowa z ciężaru bol czuiąca do kloaki przyſtąpiła, ktorego obacz.

Tak y Carpzovius *d. quæſt. 11. num. 34.* konkluduie, że białogłowa czuiąca boleśći rodzenia, ieżeli do kloaki przyſtąpiła, y dziecię chcący, y na zdradę do kloaki wypuściła, mieczem tylko karana ma bydz. I racyą daie: bo lubo ta białogłowa dała okazyą do ſmierći dziecięciu, y tak zdradliwie dziecię zabiła: iednakże, gdy w takim przypadku ledwie może bydz wiadomość że płod żywy z żywota Matki wyſzedł, albo też: że z wyrzucenia w kloakę, a nie z inſzych przyczyn wyszedł; dlaczego lżeyſzą karą (to ieſt mieczem, a nie oną okrutną, to ieſt pœnâ culei) karana ma bydz. I donoſi że tak Ławnicy Lipſcy oſądzili byli.

Z kąd tenże Carpzovius *d. quæſt. 11.* ku końcowi napiſał: ieżeliby infanticidium, nie z umysłu, ani z zdrady popełnione było, białogłowa taki popełniaiąka

iąca wyſtępek nie może karą ordynaryiną parricidii bydz karana. I alleguie na to konſtytucyą Elektoratu Saſk. *3. parte 4.*

Z okazyi będzie ſię kto pytał ciekawy, czy pokarm w pierſiach białogłowy znaleziony czyni prezumpcyą gwałtowną rodzenia. Menochius *de praeſumptionibus lib. 1. quaeſt. 3. num. 3.* y Baldus *in Rubrica, Cod. de Probationibus* y inſi twierdzą że tak ieſt. I racyą daią: bo natura ſama czyni to, ażeby pokarm w pierſiach białogłowa miała dla generacyi, albo wyżywienia płodu. Ale Hippocrates *in quinto Aphoriſmorum Aphoriſmo 39.* y tamże Galenus napiſali, że to bydz może, ażeby białogłowa mleko miała w pierſiach, chociażby nie poczęła, iako oney in menſtruis bywa. Z kąd Parizius *conſtit. 29.* trzymał: że pokarm w pierſiach białeygłowy znaleziony, nie ieſt pewny znak, że białogłowa porodziła.

ARTYKUŁ DRUGI

O Tych, ktorzy prokuruią y ſą okazyą ad obortum.

RZecz pewna ieſt, że Bog duſzy rozumney nie wlewa, chyba aż doſtatecznie ciało ieſt uformowane, iako ſię znayduie *in Can. Quod verò diſtin. 22. quaeſt. 2.* gdzie tenże Canon tak mowi, *quod non eſt formatum non eſt animatum.* Z kąd pochodzi, że iezeli kto czyni o płod poroniony, ieżeli z inſpekcyi iego pokazuie ſię, że ieſt zupełnie uformowany, i lineamenta ma perfecta corporis, bez żadnego powątpiwania konkludować trzeba, że płod był maiący duſzę rozumną, inaczey zaś, żeby tego nie było. A to komprobuie ſię ex cap. 2. Geneſis, gdzie mowi: *Formavit Deus hominem de limo terrae, & inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitae, & factus eſt homo in animam viventem.*

Czemu zaś płod męſki w mnieyſzym czaſie od dnia poczęcia formuie ſię w ciele, a białogłowa w większym y dłużſzym czaſie? to pochodzi z zimna albo ciepła Matki. Ale lepſza lubo podobna wyżſzey, zda ſię racya. Bo płod męſki poczyna ſię ex ſemine calido, na prawey ſtronie matricis, ktora ieſt ciepła. Płod zaś białogłowſki ze krwi zimney, y to na lewey ſtronie matricis. Zimna zaś rzecz leniwa ieſt w operacyi ſwoiey. Ciepła zaś prędka; i dlatego virtus formativa w iednym naſieniu prędzey członki organizuie i formuie, niż w drugim. Tak Riccius *in praxi aurea, parte 1. Reſolut. 619.* Ieżeli wątpliwość zachodzi, czy to męſczyzna czy białogłowa ieſt, trzeba mieć prezumpcyą, że po

czter-

czterdzieftu dniach foetus eft animatus. I ieft racya: bo w wątpliwych rzeczach beſpiecznieyſzą rzecz obierać trzeba. Tak mowi Załaſzowſki *ubi ſupra tit. 7. art. 3.*

Prawo zaś Rzymſkie Ceſarſkie poſtanawia, że Męſzczyzna czterdzieſtego dnia, białogłowa ſześćdzieſiątego duſzę rozumną przyimuią, tak Gloſſa *in L.* Divus *ff. de extraordinariis criminibus*, ktora od Legiſtow poſpolicie ieſt przyięta, iako świadczy Damhoud. *in praxi crim. cap. 74. num. 15.* ale Bartol. tamże zoſtawuie to phyſicis ad diſcutiendum. Mowi zaś Załaſzowſki *ubi ſupra*, że w takim przypadku powinna bydz inſpekcya poronionego płodu, gdzie ieżeliby ſię pokazało, że płod ieſt dobrze organizowany, i uformowany, trzeba go deklarować, że ieſt żyiący, inaczey zaś, ieżeliby tego nie było.

Teraz tedy to wyraziwſzy wiedzieć trzeba, że de Jure Civili Romano przełożywſzy, ten, co zabiia fœtum animatum, przyłożywſzy do tego ſtarania, albo dawſzy okazyą do poronienia onegoż, czy to ieſt Ociec, albo Matka, albo inſzy wſtępuiący, lub inſzy pokrewny, albo cudzy, karany ma być karą ordynaryiną Legis Corneliæ de Siccariis, to ieſt karą ſmierci. Tak Julius Clarus *lib. 5. ſententiarum, §. finali, quæſt. 68.* Covarr. *lib. 2. variarum reſolut. cap. finali, num. 10.* Farinaceus *d. quæſt. 122. num. 134. & num. 146.* Carpzov. *in praxi crim. quæſt. 11.* i inſzych wiele, przez text, *in L. 38. §.* Qui abortionis, *& in L. ſeq. ff. de pœnis* i przez text *in L.* Divus, *in L.* ſi mulierem *ff. ad L. Corn. de Siccariis & in conſtit. Crim.* CAROLI V. *art. 133.*

Ale Bajardus *in additionibus ad Julium Clarum quæſt. 68.* Farinaceus *lib. 9. controverſiarum cap. 100.* Carpzov. *p. 3.* Covarruvias Berlichius *locis citatis* napiſali, że zabiiaiący fœtum animatum, nawet datâ operâ, albo daiący okazyą do poronienia takowego płodu, nie karą ſmierci, ale inſzą lżeyſzą, naprzykład relegacyi, albo fuſtygacyi, albo wygnania, lub inſzą podobną według rozſądku Sędziego de Jure Civili ma być karany, a to, chociażby ſkutek naſtąpił.

I trzeba wiedzieć co do pierwſzey kary de Jure Civili, że kara ona ſmierci ma mieyſce, chociażby fœtus animatus, był iak iakie monſtrum według Balda, *in L.* quod dicitur *ff. de liberis & poſthumis.* Co iednak (iako Gomezius, i Julius Clarus notuią) trzeba rozumieć, gdyby członki ciała były umnieyſzone, albo przydane, iako gdyby dziecię miało iedno tylko ramię, albo więcey, albo miałoby tylko iednę nogę, albo więcey, ieden palec, albo więcey. Inaczey zaś ieżeliby nie był fœtus in forma humana; naprzykład żeby miał głowę zwierzęcą, lub co podobnego, a tak byłoby prawdziwie monſtrum, á nie człowiek, *argumentô text in L.* non ſunt liberi *ff. de ſtatu hominum, & in L. penultima C. de poſthumis & heredibus.*

Też karę popada, kto wiadomie nagotował trunek do poronienia, lub inszym sposobem pomocy dodał, ażeby poronienie nastąpiło, chociażby to uczynił ex intervallo, tak Damhoud. *in praxi crim. cap. 74.* Farinac. *d. quæst. 122. num. 93. & num. 145.* i z nim Berlichius *conclus. 8. num. 31.* gdzie swiadczy, że tak z prawa Sask. zachowuie się dla nowey konstytucyi Elektora Augusta *par. 4. constit. 4. vers. 1.*

Notuie iednak Carpz. purg. *in praxi crim. p. 2. q. 11. num. 26.* że namienioney kary Constitutionis Electoralis nie trzeba naznaczać, ażby pierwey wiadomo było o skutku medykamentu, ktorym (mowią) że białogłowa płod z siebie wyrzuciła. Ieżeliby bowiem była wiadomość, że lekarstwo nie było tak skuteczne, i poronienie z kądinąd, naprzykład z przypadku niespodzianego nastąpiło, kara namieniona nie ma mieć mieysca: i że tak sądzono, donosi.

Nawet i ten, ktory płodem obciążywszy iaką białogłowę, kazał iey płod zabić, mieczem ma być karany, tak Berlichius *ubi supra, num. 32.* a to przez text *in L. 15. §. 1. ff. ad L. Cornel. de Siccariis* gdzie tak iest: *mandator cædis pro homicida habetur*, że tak Ławnicy Lipscy sądzili, donosi tenże Berlichius.

Ale i Białogłowa, ktora lubo wprawdzie trunku poronienia nie piła, iednakże sztuką zdradliwą, naprzykład gwałt czyniąc wnętrznosciom własnym, przez bicie, noszenie ciężarow wielkich, i przez podobne sprawy była okazyą do poronienia, karą miecza de Jure Civili ma być karana, tak Damhouderius *ubi supra num. 12.*

Toż trzyma i Farinaceus *quæst. 172. num. 144. & seqq.* Carpzov. *d. quæst. 11. num. 8. & 12.* tak i Berlich. *locô citatô*, ktory donosi, że taki Ławnicy Lipscy na to respons dali: a to się ma rozumieć, ieżeliby nastąpiło poronienie fœtûs animati. Bo ieżeliby ieszcze nie był płod żyiący, taka białogłowa karana ma być relegacyą, fustygacyą, abo więzieniem pro ratione delicti, iako notuią Damhoud. *cap. 24.* Farinac. *quæst. 179. num. 144.* Carpzov. *ubi supra fol. 49. n. 9.*

I ten, ktory białogłowę ciężarną, tym umysłem i intencyą uderzył, i bił, ażeby poroniła, tedy ieżeliby płod był żyiący, karą miecza ordynaryiną ma być karany, ieżeliby zaś płod nie był animatus, karą extraordynaryiną pro arbitrio Sędziego karać go należy, tak Clarus *d. §. finali quæst. 68.* Covarr. *in §. 3.* Farin. *d. quæst. 122. á num. 140.* Berlichius *ubi supra num. 51.*

Ieżeliby kto zaś uderzył białogłowę płodem obciążoną, nie umysłem, ażeby dał okazyą do poronienia, á przecię poronienieby nastąpiło, nad intencyą tego, co uderzył, nie masz mieysca karze ordynaryiney, ale extraordynaryiney pro modo culpæ tak Felinus *in cap.* sicut *tit. de homicidio.* Covarr. *d. §. 3. num. 1. Argumentô textus in L. Cornel. de Siccariis.*

Około

Około czego notuią Doktorowie, że kiedy zachodzi wątpliwość, czy kto tym umysłem, ażeby poroniła, bił białogłowę; udać się trzeba do koniektur, to ieſt do iakowośći uczynku, iak była ona białogłowa bita y czym: do oſob, i inſzych cyrkumſtancyi tak Covarr. *d.* §. *3. á num. 1.* Farin. *d. quæſt. 122. num. 149.*

Przydaią niektorzy, że biiący białogłowę ciężarną ieżeliby była wątpliwość, iakim to czynił umysłem; a biiący nie przyznawałby ſię, ażeby ią doloſè bił, ſkazany ma być na tortury napiſał Berlichius, *ubi ſupra num. 53.*

Uwalnia ſię iednak od kary ordynaryiney miecza ten, ktory lubo dał okazyą do poroñieñia, ſkutek iednak poroñieñia nie naſtąpił, ale nad oczekiwanie płod żywy na ſwiat wyſzedł, i żył przez nieiaki czas, albo nie ieſt wyrzucony z żywota Matki; lżeyſzą karę, naprzykład fuſtygacyi, abo relegacyi lub więzienia, abo inſzą podobną, pro arbitrio Sędziego, według iakowości uczynku, i oſob, odebrać powinien, napiſali Menochius *de arbitr. Judicum caſu 356. num. 67.* Damhoud. *cap. 74. á num. 15.* Covarr. *lib. 2. variar. reſolut. cap. 20.* Farinac. *d. quæſt. 122. á num. 44.* ktory ſwiadczy tamze *num. 97.* że teraz z generalnego zwyczaiu nigdy nie karzą conatum, ieżeli nie naſtąpił effectus.

Uwalnia ſię *powtore* białogłowa lat zupełnych nie maiąca, ktora z perſwazyi Matki ſwoiey dla uyſcia nagany prokurowałaby poronienie. Bo perſwazya Matki, i wiek młody białogłowy, exkuzuie onę od kary ordynaryiney, i tylko ma być karana extraordynaryiną karą, naprzykład fuſtygacyą, abo relegacyą, lub inſzą podobną według zdania Sędziego; a to chociażby naſtąpiło poroñieñie fœtûs animati, napiſali, Menochius *de arbitr. Judicum, caſu 357. n. 22.* Bajardus *in additionibus ad Julium Clarum d.* §. *finali q. 67. n. 6.* Berlichius *conclus. 8. á num. 38.*

Matka iednak, ktora każe, abo radzi Corce lat zupełnych nie maiącey, ażeby poroniła, karą ordynaryiną ma być karana według Berlichiuſza, *ubi ſupra num. 40.* i innych Doktorow.

Uwalnia ſię *potrzecie* od kary ordynaryiney białogłowa, ktora nie na zdradę, i nie intencyą doli poroniła, ale iż nie wiedziała, ażeby była płodem obciążona, dała okazyą do poronienia. Tak Farinaceus *ubi ſupra.*

Czyby zaś białogłowę taką broniącą ſię niewiadomoſcią impregnacyi, na tortury ſkazać należało, ieżeliby z kąd inąd przeciwko niey, nie było wiadomośći? pro & contra przywodzi opinie Doktorow Berlichius *ubi ſupra num. 30.*

Uwalnia ſię *poczwarte* on, ktory uderzył białogłowę, nie wiedząc ieżeliby była ciężarna: bo nie powinien być karany, chociażby poronienie naſtąpiło napiſał Menochius *d. caſu 357.* gdzie przydaie, że w takim przypadku należy do Sędziego uznawać, inquirować, czy ten biiący prawdziwie mogł wie-

dzieć, ażeby z tey okazyi ona poroniła? Ale Farinaceus i Berlichius napisali, że simpliciter taki non tenetur de abortu. I iest racya, bo wtedy sprawiedliwa i probuiąca niewiadomość rozumie się, kiedy z weyrzenia białogłowa nie zdała się być ciężarna i tak nie miała żywota wielkiego.

Toż trzyma i Carpzov. i że według konstyt. Elektora Sask. nie powinien być taki mieczem karany, ale inszą lżeyszą karą, rozumiey relegacyą, więzieniem, abo też karą pieniężną, lub inszą arbitralną.

Uwalnia się *popiąte* od kary ordynaryiney ten, ktory wadząc się z drugim, uderzył białogłowę ciężarną, ktora między nich się wdała, i ta białogłowa z tego uderzenia poroniła iuż płod żyiący: w takim przypadku nie wchodzi kara śmierći, dobrze iednak może być karany lżeyszą karą; ieżeli to nie z umysłu uczynił, tak Thesaurus *decis. 12.* Menoch. *d. casu 552. n. 18.*

Uwalnia się *poszoste* ten, ktory białogłowę, nie wadząc się z kim, ale z gniewu, iednak nie umysłem, i intencyą, ażeby poroniła, uderzył, a z tąd poronienie nastąpiło: tylko karą extraordynaryiną ma być karany napisał Covarr. *d. §. 3.* Berlichius *ubi supra N. 49.* gdzie *num. seq.* donosi. że niektory Mąż, ktory Zonę swoią gniewem zapalony, iednak nie umysłem ażeby poroniła, bił, i z tego bicia poronienie nastąpiło, przez Ławnikow Lipskich karą fustigacyi z wieczną rel gacyą skarany był.

Uwalnia się *posiodme* ten, ktory o wyrzucenie płodu w żywoćie białogłowy zapewne obumarłego przez lekarstwa postarał się; bo z tąd żadna zdrada nie pochodzi. A z tey okazyi pytaią się Doktorowie, czy wolno iest, salwuiąc Matkę ciężko choruiącą, i z nie wydania płodu na swiat maiącą umierać, starać się, ażeby przez trunki, lub inszy sposob płod z siebie wyrzuciła. Marianus, Socinus, i insi Doktorowie przyznaią, że to uczynić wolno iest; i ci co się o to staraią, są wolńi od wszelakiey kary. Ieżeli iednak z poradą Medykow w tey sztuce biegłych i z wiadomośćią Magistratu to się dzieie. Wszakże Prawo Duchowne y Theologowie na to nie pozwalaią, iezeli lekarstwo ex natura sua tendit ad abortum; a fœtus iest animatus, albo dubium de eius animatione; y daią Racye: *Nayprzod.* Bo czynić to, iest directè cooperari ad occisionem Innocentis, czego prawo przyrodzone zabrania. *Powtore.* Wyraźny iest text cap, 10. causa XIV. qu. 5. *Si non potest subveniri alteri nisi alter lædatur, commodiùs est neutrum juvari, quam gravari alterum. Potrzecie.* Bo certum albo przynamniey dubium iest, iz dziecię to per suam expulsionem y życie Duchowne umieraiąc bez chrztu. y doczesne straci, Matka zaś lubo umrze doczesnie, zyć iednak, umieraiąc w łasce Pana Boga, będzie wiecznie. Tak *Azor, De Lugo, Sylvius* y inni.

Co się tycze prawa Saskiego, tego, co prokurował abortum fœtûs animati przedtym według Ławnikow Lipskich, karano oną karą straszną parricidii, ale dziś mieczem, iako donosi Berlichius *Conclus. 9. N. 26. & seq.* Carpzov. *q. 11. n. 4.*

n. 4. & 12. cum seq. ktory świadczy, że tak Lipscy Ławnicy codziennie sądzy, a to ob Constit. Electoralem p. 4. Const. 4. § 1. Ktory Augustus Elektor Saxonii także postanowił; ażeby namieniona kara wtedy mieysce miała, ieżeli połowa czasu minęła ciężarney białogłowy od poczęcia płodu; iakoby już w ten czas foetus animatus rozumie się bydz: inaczey, ieżeli się tak nie znayduie. Niekiedy przydaią ob terrorem, ażeby po exekucyi trupa do koła przybito, swiadczy Carpzov. *ubi supra num. 24.* gdzie także *num. 126.* przydaie, że według namienioney konstyt. Elektora Augusta wspomniana kara miecza, mieysca nie ma, ażby pierwey była wiadomość o skutku lekarstwa, że nie było tak skuteczne, i poronienie z kąd inądby, naprzykład z przypadku niespodzianego pochodziło namieniona kara miecza, żadnym sposobem nie może być naznaczona: i że według tego Ławnicy Lipscy sądzą, donosi Carpzov. *ubi supra.*

A tu z okazyi notować trzeba, że ieżeliby białogłowa płodem obciążona dla iakiego występku na śmierć była skazana, exekucyą onę potrzeba zawiesić, a tym czasem w więzieniu białogłowę trzymać, aż do porodzenia, napisał Zalaszowski *Juris Reg. Pol. tomo 2. Fol. 798.* gdzie swiadczy że tak w sądach każdych często praktykuie się.

TYTUŁ VIII.

O MĘZOBOYSTWIE MIĘDY POKREWNEMI POBOCZNEMI ABO POWINOWATEMI.

BRacia, inśi pokrewńi, poboczni, i powinowaći ktorzy dolosè, & ex proposito ieden drugiego zabiiaią według prawa korony naszey (iako donosi Januszowski w statucie swoim *fol. 563. l. 6. Aczkolwiek*) tracą prawo dziedzictwa w dobrach zabitego: á dla wielkośći występku wszyscy takowi bratoboycy i parrycydowie infames tym statutem KAZIMIERZA Wielkiego Krola w Wislicy ferowanym pronunciantur.

In exceptis Wielkiego Xięstwa Mazowieckicgo (ktore in volumine konstytucyi koronnych *sub Anno Domini 1576. fol. 309.* znayduią się) dyspozycya *sub tit. o zabiciu* zachodzi taka: Ieżeli kto brata, abo siostrę, Stryia lub inszego kogo, po ktorym succesyi oczekuie, zabiia; taki pozwany do Sądu Krolewskiego abo do Starosty mieysca onego, i swiadectwem dostatecznym dobrey sławy, i possessyonatow Szlachty pokonany, na gardle sroższą śmiercią ma

być

bydz karany. A ieżeliby na termin nie ſtanął, tym ſamym ma bydz bezecnym, a przećię iednak Staroſta ma go kazać ſzukać, i łapać, a potym go na gardle karać. I Synowie takowego mężoboycy do żadney ſucceſſyi nie maią bydz przypuſzczeni po zabitym, lecz inśi pokrewni bliżśi, abo gdyby tych nie ſtało, odlegleyśi. Gdzie także to przydano: taki Mężoboyca ma być pozwany, i pozew przez woźnego w aſſyſtencyi dwuch Szlachty na mieyſcu rezydencyi, abo na dobrach iego czterema niedzielami przed terminem ma być położony. A takowo pozwany na pierwſzym terminie, iako zawiłym ma ſtawać, i odpowiadać bez excepcyi, i dylacyi, a na tymże terminie na Rokach Ziemſkich abo Grodzkich ſtrona ukrzywdzona, i ſkarżąca ſię, ſwiadkow ma wymienić, i inſzych potym w czaſie ſzeſciu niedziel ma wprowadzić w Powiecie ſwoim, abo przed Sąd Krolewſki według Prawa Rzymſkiego Ceſarſkiego, Bracia i inśi Pokrewni Poboczni, i Powinowaći, ktorzy zdradziecko i z umysłu ieden drugiego zabiiaią, że karą oną Parrycydow ordynaryiną maią być karani. Damhoud, *in prax. crim. cap. 81.* Clarus *lib. 5. ſententiarum* pod słowem: *Parricidium num. 4.* i inśi rozumieli alleguiąc na to text *in L. 1. ff. ad L. Pompeiam de Parricidiis* na początku. Ale inaczey trzymaią w tym przypadku Menoch. *de arbitr. Judicum, centuriâ 4. quæſt. 356. á num. 72.* Tholoſſanus *in Syntagmatibus ſuis cap. 24. num. 4.* Farin. *in praxi crim. parte 4. tit. 14. quæſt 120. num. 11.* Berlichius *parte 4. conclus. 7. á num. 63.* à to przez text *in L. 1. ff. ad L. Pompeiam de parricidiis,* w ktorym prawie wyraźnie ſię mowi. Ieżeli kto Brata, Sioſtrę, zdradziecko zabił, powinien bydz tą karą karany, ktora ieſt *Legis Corneliæ de Siccariis,* to ieſt mieczęm. Z kąd wnośi Załaſzowſki *ubi ſupra fol. 813.* że Doctores pierwſzey opinii, zle onę pro ſua opinione trahunt.

Że iednak nie byłoby żadney dyfferencyi między proſtym mężoboyſtwem (w ktorym przypadku mężoboycy regulariter karani bywaią mieczęm) i między takim mężoboyſtwem pokrewnych albo powinowatych; dla tego Doktorowie firmiter konkluduią (ſwiadczy Załaſzowſki *ubi ſupra*) iako to Farinaceus *quæſt. 120. num. 13.* (gdzie donośi, że w Rzymie niektorego, ktory Brata otruł głowę mu uciąwſzy, na ſztuki potym rośćinano) Berlichius *d. Conclus. 7. num. 66.* Carpzov. *in praxi crim. parte 1. quæſt. 13. á num. 5.* i inśi że takowych mężoboycow nie proſtą karą miecza karać trzeba, ale z addytamentem inſzey iakiey kary; naprzykład, ażeby przed ućięciem głowy mieczęm, na ſanie włożywſzy, włec ich ad locum ſupplicii, albo roſpalonemi cęgami ſzarpać, albo głowę ich na koło włożyć: albo ćwiertować ich, wprzod głowę uciąwſzy.

I że tak w Ziemiach Saxonii obſerwuią, donoſzą Berlich. *ubi ſupra á num. 60.* i Carpzov. w namienionym mieyſcu. Ktorzy ſwiadczą: że to zdanie August Elektor Saxonii *in ſuis novellis p. 4. conſtit.* approbował.

I trze-

I trzeba wiedzieć, że pomieniona kara nie tylko między Bracią, i Siostrami, rodzonemi dziećmi, ale też i między przyrodniemi, albo ex uno latere conjunctos, mieysce ma. Tak Farin. *d. quæst. 120. num. 125.* Berlich. *ubi supra, num. 73.* Carpzov. *locô cit. num. 14.* przez text *in L. 1. ff. ad L. Pompejam de parricid.* i tamże przez Glossę.

Także ani brat brata, ktoryby był bannitowany bez kary zabić może. Tak Berlichius *ubi supra num. 73.* Chyba, żeby brat brata, albo pokrewny, lub powinowaty, pokrewnego albo powinowatego proditorem Oyczyzny, lub rebellem zabił, tak Menoch. *in casu 356. num. 68.* Berlichius *ubi supra num. 74.*

Albo gdyby w obronie zdrowia własnego ieden drugiego zabił, tak Berlichius *ubi supra num. 75.* i pokazuie się to ex suprascriptis *o mężoboystwie potrzebnym.* Teraz wątpliwość zachodzi. Do ktorego stopnia pokrewni poboczni i powinowaci namienioney karze podlegaią? I odpowiadaią Doktorowie, iako to Gomezius *Tom. 3. cap. 3. num. 3. in tract. de delictis.* Julius Clarus *lib. 5. sententiarum §.* Parricidium *num. 4.* Farinac. *d. quæst. 120. sect. 5. num. 126.* że to iest pospolita opinia, że aż do czwartego stopńia inclusivè. I iest racya. Bo de Jure Canonico nuptiæ między onemi ad quartum gradum prohibentur.

TYTUŁ IX.

O KARZE MAŁZONKOW Z KTORYCH JEDEN DRUGIEGO ZABIIA.

WEdług prawa korony naszey, męża zabiiaiącego żonę, albo przeciwnym sposobem Zonę zabiiaiącą męża mieczem karzą; z addytamentem iakiey kary inszey, ieżeli w mężoboystwie zbytek iaki znaczny był popełniony, tak się znayduie in exceptis Mazoviæ *pod konstyt. Anni 1579. fol. 309. sub tit.* o zabiciu.

Nadto, tamże to postanowienie znayduie się, ażeby między mężem i żoną wszystkie darowizny, posagi; wiana, sukcessye, i wszystkie zapisy nie na tego co zabił, spadały, ale na Sukcessorow zabitego z Małżonkow, á ieżeliby dzieći. albo potomstwa nie mieli, na pokrewnych spadać maią.

Coby za kara w tym przypadku de Jure Civili Cæsareo naznaczona być miała? nie zgadzaią się Doktorowie.

N Nie-

Niektorzy trzymaią, że ieden z Małżonkow zabiiący drugiego, pœnâ *legis Corn. de Siccariis*, to ieſt mieczem karany być ma, tak Menoch. *lib. 2. de arbitr. Judicum caſu 356. num. 80.* Farinaceus *d. quæſt. 120. Sect. 5. num. 120.* przez text *in L. penultima*, §. Qui alias *ad L. Pompejam de parricidiis.*

Inśi dyſtyngwuią, między żoną, i mężem, że żona mięczem ma być karana, ktorey propter imbecillitatem ſexûs niekiedy indulgendum eſt. Mąż zaś zabiiaiący Zonę, karą oną ſtraſzną culei karany ma bydz: bo ignominioſius ieſt zabić białogłowę, niż męſzczyznę. Tak trzyma Cæpola *in conſil. crim. 5. num. 33.* Decianus *in tractatu crim. lib. 9. cap. 11. num. 2.* a to przez text *in L. finali, cod. ad L. Cornel. de Siccariis.*

Trzecia Doktorow opinia ieſt, że według prawa Rzymſkiego Ceſarſkiego, bez dyſtynkcyi kara ordynaryina parrycydow (to ieſt culei) powinna być naznaczona. Tak Damhouderius *in praxi crim. cap. 89. á num. 1.* Gomez. *in tract. de delictis tom. 3. cap. 3. num. 3. verſu. Item etiam iſtud delictum*, i inſi Doktorowie. I daie racyą. Bo więkſza ieſt rzecz zabić żonę, niż Oyca albo Matkę lub inſzych pokrewnych, gdyż piſmo Swięte mowi. *Dla tey opuśći człowiek Oyca, albo Matkę, á będzie z Zoną mięſzkał.* I nie może bydz więkſzey koniunkcyi, iako dwoygu być w iednym ciele.

Na ktorą opinią alleguie ſię poſpolicie *lex 1. ff. ad L. Pompejam de parricidiis.*

Ktorą opinią, lubo nie ieſt tak dalece in Jure Civili ufundowana (bo Carpzov. *locô citatô num. 7.* mowi, że nie może probari *per d. L. 1.*) iednakże Elektor Saxoniæ Auguſtus *parte 4. conſtit. 3.* onęż approbował to ieſt, że ieden z małżonkow zabiiaiący drugiego, powinien być karą ordynaryiną parrycydow (to ieſt karą oną ſtraſzną zaſzyćią w worze ze czterema zwierzami) karany: albo gdzieby wody nie było, ma być na koło włożony. Dlaczego w ziemiach Saſkich tą karą takich karzą, ſwiadczy Carpzov. *locô citatô á num. 13.* gdzie *á num. 17.* o wielu iudykatach Ławnikow Lipſkich dònośi.

I wiadomy nawet tego wyſtępku, chociaż on ſam nie zabił, według tey oſtatniey opinii karą parrycydow ordynaryiną powinien bydz karany. Cudzy zaś człowiek, ktoremu dano mandat, ażeby taki wyſtępek popełnił, mieczem ma być karany. Tak addens ad deciſiones Colerii, *parte 1. decis. 158. versu: Punitur.* Ale Colerius *decis. 262.* według opinii pierwſzey wyżey położoney napiſał: że tak iednego z Małżonkow, ktory kazał zabić, iako i tego co zabił, to ieſt mandatarium pœnâ *legis Corneliæ de Siccariis* karać należy.

Popada i ten małżonek tę karę, ktory lubo nie kazał zabić, ale pomocy dodał, albo zataił, rady dodał, ażeby ten, co zabił po popełnionym wyſtępku uciec mogł. Tak Berlichius *ubi ſupra num. 56. & ſeq.* Carpzov. *quæſt. 12.* gdzie *á num. 18.* donośi o judykatach Ławnikow Lipſkich na onych małżonkow, za ktorych perſwazyą, pomocą i radą, ieden z małżonkow przez inſzą oſobę zabity był, że namieniona kara ordynaryina naznaczona była małżonkowi. I nic

I nic natym chociażby mąż Zonę swoią przez piiaństwo zabił, albo przeciwnym sposobem żona męża. Tak Daniel Mollerius *in Commentario ad Constit. Saxoniæ, parte 4. constit. 3. num, 2.* Ale Carpzov. *in praxi criminali parte 1. quæst. 18. num. 43.* napisał, że dla piiaństwa delinqwenta, karę parricidii zmitygować zwyczay iest: i że tak Ławnicy Lipscy sądzili, donosi, że w piiaństwie ciężkim, i zbytecznym żonę zabiiaiący, nie ma być śmiercią karany.

Chociażby mąż Zonę gniewem zapalony, albo przeciwnym sposobem Zona męża zabiła, pomienioney kary nie uchodzi, tak Decianus *in Tractatu crim. lib. 9. cap. 15. num. 27.* Farinac. *in praxi crim. parte 4. tit. 14. quæst. 121. Sect. 5. num. 133.*

Wyiąwszy ieżeliby mąż żonę cudzołożnicę zabił. Tak Menochius *d. casu 356. num. 86.* Berlichius *d. concl. 7. num. 61.* i Doktorowie od nich allegowani a to przez text, *in L. 1. §. finali ff. ad L. Cornel. de Siccariis.* O czym obaczyć Farinaceum *ubi supra quæst. 121. parte 2.* gdzie obszernie traktuie. Czy mężowi, i kiedy godzi się żonę swoią na cudzołostwie zastaną, i samego cudzołożnika zabić?

Także ieżeli z instrumentu, lub z inszych cyrkumstancyi pokazuie się, że mąż nie myslił i nie chciał zabić: á zaczym, ieżeliby mąż żonę piętą uderzył, i umarłaby, mąż nie ma bydz sądzony o mężoboystwo. I iest racya. bo ono uderzenie nie było ordynowane na zabicie, i raczey z winy, niż z zdrady pochodzi. Dlaczego propter excessum castigationis, karą arbitralną Sędziego ma bydz karany. Napisał Menochius *lib. 2. in tractat. de arbitr. Judicum, centuria 4. casu 364.*

Z okazyi tego wszczynaią wątpliwość Doktorowie; ieżeli mąż nie żabił żony, ale onę bił, iakąby karą miał bydz karany? pospolicie odpowiadaią Doktorowie, że namienionym karom nie podlega. I iest racya: Bo mąż z dyspozycyi prawa może karać żonę, iako iest Glossa *ad L.* sed etsi quamcunque *§. finali ff. ad L. Aquiliam,* Tak Berlichius *d. conclusione 7. num. 50.*

Ale to rozumieć się ma o biciu pomiernym, przez text *in L. 24. ff. de soluto matrimonio.* Zaczym, ieżeli excedunt mężowie in correctione żon swoich, lubo nie powinni bydz karani karą ordynaryiną, iednak ex dispositione Juris Civilis powinni bydz karani karą extraordynaryiną pro arbitrio Sędziego, naprzykład więzieniem, relegacyą, niekiedy fustygacyą pro qualitate excessûs & personæ. Tak Carpzov. *d. quæst. 12. á num. 50. & 52.*

Według prawa Duchownego może bydz separacia á cohabitatione, & thoro, dla surowości zbytniey męża przeciwko Zonie swoiey, tak Glossa *in can. de benedicto 32. quæst. 1.* Riccius *in praxi fori Ecclesiastici sub tit. de matrimonio, decis. 235.* gdzie amplifikuie. Chociażby Zona dała przyczynę do takiey nienawiści dla swoiey winy; i alleguie na to Glossę in *d. Can. de benedicto,* i inszych Doktorow.

Dla iakieyby zaś ſurowośći męża przećiwko żonie ta separacia miała ſię ſtać? Mowi Riccius *locô citatô*, że to zawisło na zdaniu Sędziego, ktore iednak zdanie do prawa, i racyi ſtoſować ſię powinno, ani nie trzeba wierzyć Zonie alleguiącey ſurowość, chyba że będzie probowała, gdzie przyłącza tenże Riccius, iż w takim przypadku nie trzeba ſię obawiać prożney boiaźni. I mowi daley że wtedy słuszna przyczyna ieſt ſeparacyi, ieżeli zbytnia była flagellacya: w ktorym przypadku twierdzi, że żona tak ubita może odſtąpić męża. Ieſt racya: bo lubo prawo pozwoliło mężowi z słuſzney przyczyny pomiernie bić żonę, iednakże nie z okazyi zemſty, ktora flagellacya ieżeli ieſt zbytnia, mieyſce ma ſeparacya, a to przez text *in authentica*: ſed novo Jure, *cap. de repudiis, & in lege unica cod. de emendis propin.*

Może bydz i z tych przyczyn ſeparacya, chociażby nie naſtąpiło bicie, ieżeli truciznę żonie nagotował, albo zbytnie męża naſtąpiło łakomſtwo, albo ieżeliby ſobie nałożnicę chował, albo, ieżeliby cudzołoſtwo nie prawdziwe, lub co podobnego żonie zarzućił, albo ieżeliby głowną nienawiść miał przeciwko żonie. Tak Riccius *ubi ſupra.* Także ieżeliby mąż żonie śmiercią odgrażał, nie z gorączki gniewu, ale z nienawiśći uwziętey bez żadney poprzedzaiącey przyczyny. Tak Riccius *ubi ſupra.* Carpzov. *d. quæſt. 12. num. 53.* Także ieżeliby cudzołoſtwa męża były wiadome, może żona propriâ authoritate od męża ſię alienować, Riccius *ubi ſupra decis. 236.* Może także ob ſævitiam mariti propriâ authoritate odſtąpić męża, napiſała Rota Romana *parte 4. diverſorum deciſione 258.*

Przecięż w takich przypadkach (mowi Riccius) nie powinien ſędzia na proſtą aſſercyą uważać białeygłowy, z racyi, że nikt w ſwoiey ſprawie nie może bydz ſwiadkiem: i żeby nie była dana okazya żonom ſkarżenia, y czynienia do ſeparacyi, ktore iako częſto bywa, aſtutè zwykły ſkarżyć na mężow o rożne wyſtępki, *ubi ſupra decis. 235.* Chyba że przyſtąpią inſze indicia, dla ktorych Sędzia może moveri. dlaczego w takim przypadku powinny poprzedzać inkwyzycye, i doſtateczne probacye, tak nanotował Zalaſzowſki *lib. 4. parte 2. tit. 19. tomo 2. Juris Regni Poloniæ.*

I notuie daley tenże Zalaſzowſki *ubi ſupra* że luboby ta ſævitia zbyteczna męża była wyprobowana, iednakże Sędzia tak Swiecki iako Duchowny wſzełakiey ma przyłożyć pilnośći, i ſtarania, ażeby małżenſtwo między ſobą pogodził, i nie łatwo do dekretu ſeparacyi przyſtąpił; i ſtarał ſię omnî meliorî modô, ażeby przynamniey, przez kaucyą doſtateczną de non offendendo Zonie provideatur, o czym i Carpzov. *ubi ſupra num. 54.* gdzie tenże Carpzov. przydaie że luboby mąż Zonie ſwoiey kaucyą doſtateczną dał; ieżeliby iednak Zona oney akceptować nie chciała, nie może bydz przymuſzona do mięſzkania z mężem: i że tak Ławnicy Lipſcy ſądzili donośi.

TYTUŁ

TYTUŁ X.

DE RAPTU

Albo

O GWAŁTOWNYM PORWANIU BIAŁYCHGŁOW.

RAptus, albo gwałtowne białychgłow porwanie pospolicie dwoiako się bierze i rozumie, to iest, albo o tym występku, gdy iakiey białogłowie gwałt się dzieie ad actum venereum, co y violentum stuprum nazywa się: albo też, kiedy kto białogłowę dla zawarcia ślubow małżeńskich gwałtownie bierze i unosi. Zgoła te dwa występki iednym prawie Imieniem w prawie nazywaią się: Raptus. iako notuie Lipski *observat: practicar. centuriâ 1. observat: 88. num. 1.*

De Jure Civili na gardle ma bydz karany, i konfiszkatą dobr ten, co białogłowę gwałtownie porwał, o czym iest text *in L. unica cod. tit. de captura virginum.*

Z dyspozycyi prawa korony naszey raptor staie się infamis, ieżeliby to bez zezwolenia porwaney białogłowy uczynił; ieżeliby zaś za konsensem oney to się stało, nie traci honoru: białogłowa zaś zezwalaiąca, posag i dobra wszystkie oyczyste, i macierzyste traci według dyspozycyi statutow, tak OLBRACHTA w Piotrkowie. *Roku 1469*, iako i ZYGMUNTA Krolow, także w Piotrkowie *Roku 1531.* ferowanych.

W konstytucyi zaś *Anni 1607. fol. 850.* znayduie się, ażeby takowa sprawa przed Sądem Grodzkim onego powiatu w ktorym gwałt się stał, agitowała się.

Ale potym w konstytucyi *Anni 1631. fol. 18.* postanowiono iest, ażeby na potym in causa raptûs inqwizycye tak iako w inszych sprawach Kryminalnych wyprowadzone były przez bliższych Kolligatow z linii Oyczystey, albo macierzystey, pierwey iednak ma poprzedzać protestacya. Z ktorych inkwizycyi ieżeliby się gwałt pakazał, raptor ma bydz ogłoszony pro convicto; ani za wyznaniem białogłowy porwaney, że to porwanie z konsensem oney stało się, nie może bydz wolny. Forum zaś takowym sprawom naznaczone iest w Trybunale koronnym, inter causas incarceratorum, dla prędszey expedycycyi sprawy, i administracyi sprawiedliwości.

W prawie Saſkim poſtanowiono ieſt oprocz tego, że takowi raptores na gardle bywaią karani, iako ieſt text *in lib. 2. ſpeculi Saxonici art. 13.* Ale i budynki nawet, w ktorych panny albo białogłowy zgwałcone albo po uczynku wprowadzone były, podćinaią, albo obalaią: dotego wſzyſtkim żywiołom, ktore podczas tego gwałtu były (iako to) koniom, ktoremi zgwałconą białogłowę porywano: i tym także, ktorzy pomocą do tego byli, głowy ućinaią, iako ieſt text prawa Saſkiego *lib. 3. art. 1.* Ale co do dziſieyſzey praktyki nigdzie tego nie obſerwuią, lecz gwałćićiel na gardle tylko bywa karany, iako donośi Lipſki *in cent. 1. obſerv. 88. n. 5.* Co że i u nas w koronie w Sądach J. K. Mci zachowuie ſię (gdzie nie iakiego Kraſſowſkiego dla porwania Tryblowey, *Roku 1595.* feriâ ſextâ ante feſtum S. Mariæ Magdalenæ na ucięcie głowy oſądzono) ſwiadczy tamże.

De Jure Civili porywacz białychgłow na gardle bywa karany, ieżeli porwana białogłowa na porwanie ſiebie nie zezwoliła, iako ieſt text *in L. Unica cod. de raptu Virginum.*

Karę przerzeczoną śmierći, nie tylko co ad ipſos raptores, ale też przeciwko tym, ktorzy w komitywie w ſamey inwazyi i porwaniu byli, leges Civiles pociągaią. Inſi zaś wſzyſcy ktorzy wiadomi i miniſtrami takowego wyſtępku byli, albo ktorzy ich do ſiebie przyięli, albo ktorzykolwiek im pomocy dodali, czy to męſzczyzna czy białogłowy iakieykolwiek kondycyi, albo godnośći ſą, karze miecza podlegaią, a to de Jure Civili, o czym Lipſki *dic. obſerv. á num. 3.* gdzie przydaie, że luboby z woli i z przyzwolenia porwanie białychgłow ſtało ſię, iednakże takowym przeznączonym karom raptores de Jure Civili podlegaią.

Przecięż, iako uważa Lipſki *locô citatô n. 6.* że gwałt w porwaniu nie inaczey ſię rozumie, tylko, kiedy białogłowa wielkim głoſem, ktoryby Sąſiedzi słyſzeli, gwałt ſobie uczyniony oſwiadczyła: a to przez text *Juris Saxonici d. lib. 3. art. 1.* Z kąd wnośi, gdyby ſię trafiło w polu albo w leſie, daleko odległym od ludzi, tak dalece; że głoſu zgwałconey białogłowy niktby nie mogł słyſzyć, tedy w takim przypadku powinna bydz wiara dana białogłowie ſkarżącey ſię, byle tylko probowała, że przedtym poczciwe życie prowadziła. Tak notuie Lipſki *ubi ſupra num. 7.* i od niego allegowany Damhoud. *in praxi rer. crim. cap. 95. num. 9.* A to ſię ma rozumieć, ieżeliby iawne znaki gwałtu, i oppreſſyi na niey znać było, i toby przyſięgą ſtwierdziła. Ani raptorowi nie pomoże, chociażby rapta przed Sądem mowiła, że ſię to wſzyſtko ſtało z przyzwoleniem, i wolą iey, o czym ieſt text *in d. L. Unica cod. de raptu Virginum.* I ieſt racya: Bo w takich Kryminałach popełnionych dwie oſoby ſą ukrzywdzone: to ieſt ſtrona obrażona, i ſprawiedliwość, albo Magiſtrat, ktory juſtitiam exequitur. A z tąd pochodzi, że lubo delinqwent popełniwſzy takowy wyſtępek przeciwney ſtronie zadoſyć uczynił; ieſzcze iednak drugiey ſtronie, to

ieſt

ieſt ſprawiedliwośći nie może ſię mowić, że zadoſyć uczynił, tak Lipſki *locô citatô num. 8.* Gdzie iednak *n. 9.* przyłącza; że w Kroleſtwie naſzym oſobliwie między oſobami ſzlachetnemi w tym porwaniu białychgłow, ktore ſię dzieie z okazyi zawarćia przyſzłego małżeńſtwa, to ſię nie zachowuie. Ieżeli bowiem porwana białogłowa mowi, że z iey wolą i konſenſem porwanie ſtało ſię porywacz ieſt wolny od kary: ale porwana albo rapta poſag i dobra wſzyſtkie Oyczyſte, i macierzyſte traći, vigore dyſpozycyi Statutow wyżey allegowanych.

Co ſię tycze nierządnic i białychgłow nie poczćiwie żyiących, tym chociażby o porwanie ſiebie, i zgwałcenie ſkarżyły ſię, żadnym ſpoſobem wiara nie może bydz dana, napiſał Lipſki *obſervat. practic. cent. 1. obſerv. 87. n. 6.* I daie racyą, bo ieſt o nich prezumpcya, że dla zarobku niewſtydliwego, ktory z niepoczćiwego życia maią, nikomu zbronne bydz nie mogą, gdzie donoſi, że toż rozumie Philip. Decio *in l. invitus ff. de reg. Jur.* Ale zaprawdę gdyby także oſoby, z brzydkiey i niepoczćiwey drogi zſzedłzy, na drogę poczćiwośći weſzły, i życia pierwſzego wſzelakim ſię ſpoſobem wyrzekłſzy, tedy takim białogłowom, przedtym niecnotom potym na dobre życie nawroconym, żadnym ſpoſobem gwałtu nie godzi ſię czynić, ani onych gwałtownie porywać, iako notuie Lipſki *ubi ſupra* i od niego allegowany Salicetus *in L. Unica, cod. de raptu virginum*, ktory twierdzi, że tymze karom raptor takich białychgłow podlega, ktorym podlegaią raptores panien, i wdow poczciwych *per d. l. unicam cod. de raptu virginum.*

Czyli zaś inter raptorem & raptam małżenſtwo zawarte de Jure Civili ieſt ważne? odpowiada Zalaſzowſki *tomo 2. parte 2. tit. 17 de raptoribus mulierum*, że ieſt koniecżnie zakazane, a to przez text *dict. L. unica* gdzie tak mowi Juſtynian Ceſarz: »Nec ſit facultas raptæ Virgini, vel viduæ, vel cuilibet mu»lieri raptorem ſuum ſibi maritum expoſcere, ſed cui raptores voluerint (ex»ceptô raptore) eam legitimô copulent matrimoniô.» Ale & de Jure Canonico takowe małżeńſtwo ieſt zakazane, iako ſię znayduie *in can. Placuit 36. quæſt. 2.* gdzie tak ieſt: »Placuit, ut hi, qui, rapiunt fœminas, vel furantur, aut »ſeducunt eas nullatenus habeant uxores: quam eis poſtmodum conveniat, aut »eas dotaverint, vel nuptialiter cum conſenſu Parentum ſuorum acceperint.» I Lipſki *in cent. 1. obſer. 88. num. 11.* toż rozumie per jura tamże od niego allegata, ktory iednak na końcu ſuæ obſervationis *ubi ſupra*, konkluduiąc mowi: że lubo takowe małżeńſtwa ſą zakazane, iednakże, kiedy iuz ſą conſumata, nie rozrywaią ſię, i ſą ważne, a to dla uchronienia ſię większego złego: i przydaie, że inter duo mala minus malum eligendum.

Lecz ieſt o tym wyraźna dyſpozycya Concilii Tridentini *Seſſ. 24. cap. 6. de reformatione*, gdzie tak ſię znayduie. »Decernit Sancta Synodus, inter ra»ptorem & raptam, quamdiu ipſa in poteſtate raptoris manſerit, nullum poſſe

»con-

» consistere matrimonium. Quod si rapta á raptore separata, & in loco tuto, » & libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem » habeat. Et nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium & fa- » vorem præbentes, sint ipso jure excommunicati, ac perpetuo infames, omni- » umque dignitatum incapaces; & si Clerici fuerint, de proprio gradu deci- » dant. Teneatur præterea raptor, mulierem raptam, sive eam in uxorem du- » xerit, sive non duxerit, decenter arbitrio judicis dotare. » Dotąd verba genuina Concilii Tridentini.

TYTUŁ XI.

DE STUPRO.

Albo

O DEFLORACYI BIAŁYCHGŁOW.

STuprum słowo propiè wzięte iest defloracya panny prawem zakazana, largè zaś może się i do inszych białychgłow poczćiwie żyiących pociągnąć, tak Oinotomus *lib. 4. Instit. Civilium tit. de publicis judiciis §. de raptu.*

A lubo Damhouderius *in praxi crim. cap. 92. num. 5. & 95. num. 1.* i inśi niektorzy Doktorowie żadney inter stuprum violentum, & raptum nie naznaczaią rożnicy, iednak Berlichius *parte 5. conclus. 41. z początku.* Farinac. *parte 4. praxis crim. tit. 16. quæst. 145. sub* §. Raptus *á num. 69.* że wielka iest dyfferencya, napisali z tych racyi.

Bo RAPTUS iest, kiedy pannę gwałtem z domu Oyca wyprowadzaią, ażeby w przod iey Panieństwo, odebrawszy, tym sposobem za żonę bydz mogła. STUPRUM zaś przez gwałt uczynione mowi się, kiedy kto białogłowę gwałtem, dla lubieżnośći tylko poznaie. Także RAPTUS iako często bywa z konsensem, i wolą białogłowy dzieie się, lubo Rodzice, i pokrewni na to nie zezwalaią. STUPRUM zaś gwałtowne inszym sposobem dzieie się; bo zawsze białogłowie niechcącey, i reklamuiącey uczynione bywa: tudzież że raptum sam gwałt nie wprowadza, ale oprocz gwałtu do występku porwania; pro forma essentiali potrzeba także, ażeby białogłowa przez moc porwana i prowadzoną była z mieysca na mieysce: in stupro zaś violento, nie potrzeba pomie-

mienioney tradukcyi z mieysca na mieysce, ale dosyć iest na samey kompressyi. Są ieszcze i insze racye dyfferencyi inter raptum & stuprum violentum, przez pomienionego Berlichiusza *ubi supra* obszernie skonnotowane, do ktorego curiosum lectorem odsyłam.

De Jure tedy Civili Romano o naznaczeniu kary względem stupri violenti, rożne są Doktorow opinie. Niektorzy bowiem trzymaią, że taki Compressor Panien gwałtowny na życiu nie ma bydz karany, ale tylko karą legis Juliæ de vi, ktora iest deportacya, i publikacya wszystkich dobr, ieżeliby się gwałt stał z orężem: ieżeli zaś bez oręża, ma bydz karany prywacyą trzeciey części dobr, tak Menochius *de arbitrariis Judicum, lib. 2. cent. 4. casu 394.* Farinaceus *in praxi crim. parte 4. tit. 19. quæst. 145 §.* raptus, *á num. 69.* i insi Doktorowie przez text *in L. In eodem §. plena ff. ad legem Juliam de vi publica*, gdzie iawnie ten text mowi, że karą legis Juliæ o gwałt publiczny ma bydz karany, kto chłopca, albo białogłowę przez gwałt z cnoty złupił.

Insi Doktorowie przeciwną rzecz rozumieią; że stuprator gwałtowny mieczem, i śmiercią naturalną ma bydz karany, tak glossa *in §.* Idem lex Julia *de adulteriis in Institutionibus tit. de publicis judiciis.* Julius Clarus *lib. 5. Sentent. §.* Raptus, *num. 1.* Menochius *in tractatu de arbitr. judicum, cent. 3. casu 288.* za ktorych zdaniem zda się iść Berlichius *d. concl. 41. á num. 20.* gdzie *num. 23.* donośi, że ta opinia approbowana iest od KAROLA Piątego Cesarza*:* i że tę poslednieyszą opinią potwierdził August Elektor Saxonii, *in suis novellis part. 4. constit. 30* świadczy tenże Berlichius *ubi supra num. 27.*

I pociąga się ta kara do tych, ktorzy gwałtownemu stupratorowi, życzliwością, pomocą, i radą dopomagali albo onego do gospody przyięli. I nic nie pomaga takowemu gwałcicielowi, chociażby po uczynku konsens, i wola białogłowy zgwałconey zaszła, ponieważ ten występek stupri violenti przez to nie iest oczyszczony: ani gwałciciel od kary śmierci uwalnia się. Tak Baiardus *in additionibus ad Julium Clarum lib. 5. sent. §.* Stuprum *num. 37.* Berlichius *d. Conclus. 41. num. 30.* I owszem więcey przydaią Doktorowie, chociażby białogłowa mowiła i zeznawała, że to wszystko stało się z pozwoleniem, i wolą iey: bo iednakże ta białogłowy exkuzacya gwałcicielowi nie pomaga: ale mieczem ma bydz karany; byle tylko o gwałcie przez powieść publiczną, albo przez insze sposoby była wiadomość tak Damhouderius *d. cap. 95. n. 4.* Berlichius *ubi supra num. 31.*

Nawet luboby oboie, tak białogłowa, iako i męszczyzna mowili, że z okazyi małżeństwa gwałt popełniony był, iednakowoż gwałciciel od kary na gardle nie uwalnia się: naybardziey, ieżeli gwałciciel, i zgwałcona nie są rowney kondycyi, napisał Berlichius *locô cit. num. 32.* chyba, żeby stuprator gwałtowny, albo własnym, albo samey białogłowy wyznaniem, i assercyą poprzysiężoną, albo inaczey probował, że białogłowę potym, kiedy ona chciała, i zezwoliła,

cielesnie poznał. Tak Berlichius *d. conclus. 41. num. 34.* przez text *in cap. ſignificaſti tit. de eo, qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium.*

Kara ta miecza ma także mieyſce w osobach Szlachetnych ſtuprum gwałtowne popełniaiących tak Berlichius *d. conclus. 41. n. 34.* i od niego allegowany Farinaceus *cons. 33. n. 16. & n. 17. lib. 1.* I nie może bydz ta kara odpuſzczona na intercessyą iakiey osoby panieńſkiego ſtanu, i dla tego, ieżeli kto ſtuprum gwałtowne popełnił, iednakże mieczem ma bydz karany, chociażby go inſza dziewczyna w małżenſtwo żądała, tak Berlichius *ubi ſupra num. 36.*

Pytaią ſię tu Doktorowie *imò* ieżeli kto łagodnemi słowami; perſwazyami, podarunkami, i inſzemi zachęceniami, białogłowę ad ſtuprum przyprowadźił, czyli na gardle ma bydz karany? niektorzy przyznaią z racyi tey: Bo białogłowa gdy wziąwſzy podarunki, zezwala, przymuſzona bardziey, á niżeli z chęći zda ſię grzeſzyć. Ale przeciwna opinia zda ſię bydz prawdziwſza, to ieſt, że nie powinien bydz na życiu karany, ktorą trzyma Bajardus *in additionibus ad Julium Clarum, lib. 1. Sentent. ſub verbo* adulterium, *á num. 21.* Farinaceus *in praxi crim. part. 4. tit. 16. quæſt. 141. num. 103.* Berlichius *d. concl. 41. num. 38.* gdzie donoſi, że tak Ławnicy Lipſcy pronuncyowali.

Pytaią ſię *ſecundò* Doktorowie, czyli przerzeczona kara przynamniey pro nudo conatu, lubo ſkutek nie naſtąpił, powinna bydz naznaczona? á lubo Damhouderius *cap. 95. num. 15.* Menochius *lib. 2. de arbitrariis Judicum cent. 4. caſu 360. á num. 54.* przyznaią. Jednak przećiwna opinia prawdziwſza ieſt; ktorą trzyma Farin, *in praxi crim. ubi ſupra quæſt. 145. num. 69.* Bajard. *in addit. ad Julium Clarum ſub verbo:* Stuprum, *num. 37.* Berlichius *ubi ſupra num. 40.* gdzie donoſi, że tę opinią poslednieyſzą KAROL V. Ceſarz potwierdził, i w Saxonii onę obſerwuią, że w takim przypadku tylko karę arbitralną naznaczaią.

Ale ieżeliby ſię kto proteſtował, że z białogłową, ktorą przez moc cielesnie poznaie, chce popełnić nierząd tą intencyą, ażeby ią miał za nałożnicę, tedy on ab omni pœna excuſatur, napiſali Bajardus *in addit. ad Julium Clarum, num. 15. ſub verbo:* Stuprum *Berlichius d. conclus. 41. num. 50.*

Podobnie, ieżeli ten, ktory zgwałcił białogłowę iaką, potym onę za Zonę chce wziąść, od pomienioney kary gwałtu wolny ma bydz. Berlichius *ubi upra num. 51.* gdzie *num. ſequenti* przyłącza: że w takim przypadku gwałtowny ſtuprator małżeńſtwo, ktore dziewczynie zgwałconey przyobiecał, realnie wypełnić powinien. Inaczey, ieżeliby ta obietnica małżeńſtwa była zmyslona, i tylko z okazyi uwolnienia od kary, ktora mu ma bydz naznaczona, á ſtuprator on gwałtowny z inſząby małżeńſtwo zawarł, karą pomienioną ordynaryiną ma bydz karany.

Za-

Zachodzi wątpliwość między Doktorami: Czyli ten, ktory nierządnicy gwałt uczynił, i onę gwałtownie poznał, pomienioną karą ordynaryiną na gardle ma bydz karany? Dla rezolucyi tey wątpliwośći de jure communi pewne przypadki proponuią śię.

Pierwszy: ieżeli białogłowa ieszcze uczynkiem życie nierządne prowadzi, tedy mowią, że gwałt czyniącemu kara Kryminalna nie ma bydz naznaczona, ale karą extraordynaryiną ma bydz karany de jure Civili, tak Damhoud. *ubi supra, cap. 95. n. 10.* Julius Clarus *lib. 5. sententiarum sub verbo*: Raptus *num. 5.* Farinac. *d. part. 4. praxis crim. tit. 6. quæst. 145. á num. 145.*

Drugi przypadek ieſt: Ieżeli nierządnica do począciwego życia powróciła śię, i do małżeństwa śię applikowała, albo inaczey żyć poczćiwie zaczęła, tedy pomienioną karą na gardle ma bydz karany. Tak Damhoud. i Farinac. *locis citatis.* Pomieniony, iednak przypadek limituie śię: Chyba że nierządnica zamężna ieszcze złe żyćie prowadzi, i o tymby każdy wiedział, bo w takim przypadku od pomienioney kary na gardle wymowiony ieſt. Berlichius *ubi supra num. 58.* Albo chyba pomieniony stuprator gwałtowny nie wie, że nierządnica zamężna poprzestała złego życia, i bawić śię nierządem zaniechała; wtedy także wymowiony ieſt od pomienioney kary. Tak Berlichius tamże *num. 59.* Albo chyba nierządnica nie poprzestała niepoczćiwie żyć, lubo śię nierządem nie bawi; rozumiey ieżeli ieſt nałożnicą u kogo. Berlich. tamże *num. 60.*

Trzeći przypadek ieſt: Ieżeli kto nie publiczną nierządnicę, ale tę ktora iuż od inszego poznana była, albo sekretnie z inszemi niecnotą śię bawiła, przez gwałt poznał, tedy taki od kary ordynaryiney stupri violenti wolny ma bydz: iednak karą extraordynaryiną ma bydz karany, tak Gaillus *lib. 2. observationum. observ. 48.* Farinaceus *d. part. 4. tit. 16. quæst. 145. & lib. consiliorum, consilio 33.* Stuprator także gwałtowny, ieżeliby był minorennis, od pomienioney kary ordynaryiney stupri uwalnia śię, ale że karą extraordinaryiną ma bydz karany, napisał Farinaceus *d. consilio 33.* i Berlichius *ubi supra num. 53.* i tamże Doktorowie od niego allegowani.

Z prawa zaś Saſkiego *in lib. 3. art. 46.* wyraźnie postanowiono ieſt, ażeby ten, ktory nierządnicę publiczną przez gwałt poznał, mieczem był karany, ktorą opinią że August Elektor Saxonii *in suis novellis parte 4. Constit. 38.* approbował, świadczy Berlichius *ubi supra num. 64.*

Trzeba zaś wiedzieć, że białogłowa zgwałcona żadney makuły infamii nie ponośi, ale w nienaruszoney sławie zostaie: i owszem iako wnoszą Doktorowie, że iako przed gwałtem sobie uczynionym panną była, tak i po gwałcie może wieniec, albo koronę Panieństwa nośić. tak Berlichius *ubi supra num. 66. & 67.*

Iakoby zaś struprum violentum, nierząd gwałtowny probować *de Jure Civili*: pospolicie konkluduią Doktorowie, że śię probuie, ieżeli białogłowa wielkim

O 2 głosem

głosem żądała kogo na pomoc. Ieżeliby zaś gwałt daleko od ludzi uczyniony był, iako to w lesie, w dole, i w wielkim polu, gdzie głosu zgwałconey nie łatwo ktoby mogł usłyszyć, tedy assercyi białogłowy o gwałcie sobie uczynionym skarżącey się, nie łatwo dać wiarę potrzeba, chociażby ona była poczciwego życia, i dobrey sławy: tak dalece, że ta assercya oney, ani indicium nie czyni wprawdzie do tortur, chyba żeby swoię assercyą przysiągą stwierdziła. Tak Damhoud. *ubi supra d. cap. 95.* Farinac. *d. consil. 33.* Berlich. *d. conclus. 41. á num. 69.*

A ponieważ nierząd dwoiako in Jure bierze się: to iest; inszy iest nierząd gwałtowny, inszy dobrowolny, taką dystynkcyą czyni Lipski *observ. 87. n. 1. in cent.* Dotąd mowiło się de stupro violento, consequens est pœnas stupri voluntarii wyrazić, ktore stuprum voluntarium, iako notuie tenże Lipski *locô citatô num. 2.* w ten czas się popełnia, kiedy wola i konsens panny, albo wdowy na to zaydzie.

A lubo de Jure Civili pœna strupri iest na życiu: o czym iest text wyraźny *in l. 1. §. qui puero 2. in medio ff. de extraordin. crimin.* Inszym zaś słuszniey zda się, że kara stupri, iest publikacya połowicy dobr, w osobach większey kondycyi, w podłey zaś kondycyi ludziach, powściągnienie na ciele, rozumiey, fustygacya z relegacyą, przez text iasny *in §.* item lex Julia *4. instit. de public. judic.* Iednak dziś ta kara Juris Civilis, a Jure Canonico poprawiona iest, tak dalece, że także & in terris Imperii stupratora nie inszą karą karzą, tylko żeby stupratam albo wyposażył, albo za Zonę wziął, iako napisał Julius Clarus *ubi supra.* Farinaceus *d. parte 4. praxis crim. tit. 16. quæst.* 147. §. Dos, *num. 113.* Ale Berlichius *d. parte 5. conclusionum practicabil. conclus. 38. num. 8.* rozumie, że pomieniona assercya wtedy ma mieysce, ieżeliby przeciwko stupratorowi civiliter czyniono. Inaczey, ieżeliby criminaliter akcya intentowana była naprzykład; żeby ociec, albo pokrewni pannę z cnoty złupioną stupratorowi w małżeństwo dać, albo posagu brać nie chcieli, ale mścićby się na nim chcieli względem popełnionego występku: albo że stuprator iest żonaty: albo po popełnionym występku z inszą iaką białogłową małżeństwo zawarł, że w tych i podobnych przypadkach stuprator karą Juris Civilis, to iest na gardle ma bydz karany. Toż napisał i Colerius *parte 1. decisionum Germanicæ, decis. 176.*

Według prawa Saskiego iakąby karą stuprator miał bydz karany, nie zgadzaią się między sobą Doktorowie.

Iedni bowiem rozumieią, że dziewczyna stuprata razem z stupratorem ogniem maią bydz karani: albo dziewczyna stuprata żywo w ziemię ma bydz zakopana, położywszy stupratora na iey ciało na krzyż, ktory i inszemi także karami bydz ma karany, iako donosi Berlichius *d. Conclus. 38. num. 9.*

A lubo

A lubo Jus Canonium *in cap. 1. & 2. de adulteriis* mowi, że ſtupratam powinien, i wypoſażyć, i za Zonę wziąść; Berlichius iednak napiſał, że ze zwyczaiu ſądow wprowadzono ieſt, że ſtuprator białogłowę ſtupratam albo wypoſażyć, albo za Zonę wziąść, powinien bydz przymuſzony: i że tę opinią poslednieyſzą Auguſt Elektor Saxonii potwierdził, ſwiadczy. I że toż zachowuie ſię i w Hiſzpanii, świadczy Fagnia *lib. 5. decretalium in cap. pervenit de adulteriis* toż i w ziemiach Imperii ze zwyczaiu wprowadzono ieſt donoſi Richters *decis. 88.* I mowi Berlichius: *ubi ſupra*, że nie ieſt, w mocy ſędziego, ale na zdaniu ſtupratora zawisło, albo onę w małżeńſtwo wziąść, albo iey poſag dać, o czym i Damhoud. *in crim. practica, cap. 92. n. 6.* Na zdaniu iednak Sędziego zawisło, ażeby według iakowośći, i fortuny ſtupratora, miawſzy także wzgląd na iakowość ſamey panny ſtupratæ, moderował, iak wielki poſag ſtuprator zapłacić powinien, tak Menoch. *cent. 3. caſu 288.* Farin. *ubi ſupra, quæſt. 145. §.* Dos *num. 24. & ſeq.* i że tak Ławnicy Lipſcy ſądzili, donoſi Berlichius *d. concl. 38. n. 8.* o czym i Lipſki naſz *cent. 1. obſerv. 88.* I pomieniony poſag ſtuprator białogłowie defloracyą cierpiącey zaraz po uczynku popełnionym zapłacić powinien, i nie ieſt potrzeba, ażeby czekać czaſu slubu małżeńſkiego ſamey dziewczyny. I z tąd, ieżeliby białogłowa ſtuprata pierwey, niżliby poſzła za mąż, umarła, ten poſag ma ſię przenieść albo na dziecię, albo na inſzych dziedzicow, tak Bajardus *in addit. ad Julium Clarum lib. 5. ſent. ſub verbo:* Stuprum *num. 74.* Berlichius *d. concluſ. 38. n. 26.* i Doktorowie od nich allegowani.

I chociażby ſtuprator pochlebſtwami, obietnicami, danemi podarunkami, i podobnemi zdradami, i obłudami dziewczynę do defloracyi przyprowadził, powinien onę tak z Cnoty złupioną, albo w małżeńſtwo wziąść, albo poſag iey zapłacić, tak Farinac *ubi ſupra num. 34. & ſeq.* Berlich. *in dict. conclus. 38. num. 27.* Gdzie odpowiada na prawa i racye Doktorow przećiwney opinii, ktorzy w tym przypadku, nierząd iakoby gwałtowny że mieczem powinien bydz karany, rozumieią. Inaczey ieżeliby nie chciał zwiedzioney wziąść w małżeńſtwo, może bydz od ſędziego więzieniem przymuſzony: napiſał Carpzov. *lib. Conſiſtor. tit. 14. num. 9.* i że tak w ſądach Arcybiſkupich Neapolitanſkich zachowuie ſie ſwiadczy Genuenſis w praktyce ſwoiey *cap. 13.*

I nic na tym, chociażby ſtuprator wnoſił, że wola, i konſens zaſzedł dziewczyny na nierząd; i że dobrowolnie do iego łożka dziewczyna przyſzła, tak Farinac. *quæſt. 147. num. 54.* Berlich. *d. conclus. 38. num. 30.* ktory iednak tamże mowi, że to ieſt prawda: ieżeli ſtrupator na obronę ſiebie to alleguie, a nie probuie.

Inaczey, ieżeliby notoriè, albo z wyznania ſamey dziewczyny była wiadomość, albo probacyamiby dowiedziono, że dziewczyna do łożka młodziana przyſzła, i na nierząd zezwoliła; bo wtedy ani za Zonę wziąść, ani

oney poſagu dać nie powinien, napiſał Farinaceus *d. quæſt. 147. num. 122.* Berlich. *d. concl. 38. num. 31.*

I ma to mieyſce, że ſtuprator powinien ſtupratæ poſag dać, chociażby dziewczyna po popełnionym nierządzie, przed proſzeniem o poſag od ſtupratora u Sędziego albo od Oyca, albo od Matki przyzwoity poſag maiąca, albo koniecznie bez poſagu będąca, z inſzym, nie z ſtupratorem, rownym, i godnym mężem w małżeńſtwo weſzła. Tak Berlich. *d. conclus. 38. num. 36.* I daie racyą tenże Berlichius: Bo lubo dziewczyna z kąd inąd poſag miała, albo bez poſagu męża doſtała, ſtuprator iednak od obligacyi kary, w ktorą według prawa wpadł, nie uwalnia ſię.

Z wdową także ieżeliby kto nierząd popełnił, powinien albo onę za Zonę wziąść, albo iey poſag dać, tak Farinaceus *in praxi crim. part. 4. tit. 16. quæſt. 147. num.* 10. *& ſeqq.* Berlich. *ubi ſupra num. 37.* gdzie ſwiadczy, że ta opinia Novellâ conſtitutione Elektora Auguſta Xiążęcia Saſkiego potwierdzona ieſt *parte 4. conſtit. 17. in puncto 4.* Lubo nie ſchodzi na Doktorach przećiwną opinią trzymaiących. Tak Gomezius *in L. Tauri.* Julius Clarus *lib: 5. Sentent. ſub verbo*: ſtuprum, *num. 4.* i inſi Doktorowie.

Chociażby Ociec zgwałconey dziewczyny, nie chciał oney za Zonę ſtupratorowi dać; albo ſama dziewczyna nie chciałaby ſtupratora za męża mieć, iednakże ſtuprator oney poſag dać powinien. Tak Farinac. *ubi ſupra num. 105.* Julius Clarus *locô citatô num. 3.* Menochius *lib. 2. de arbitr. Judicum cent. 3. caſu 288. num. 18.* Berlich. *ubi ſupra num. 38.*

Nawet chociażby białogłowa zgwałcona po utraconey panieńſtwa Cnocie, publiczną ſtała ſię nierządnicą, i wtedy od ſtupratora poſagu żądać może: Tak Bajardus *ad Julium Clarum lib. 5. Sentent. ſub verbo*: Stuprum *num. 16.* Berlichius *ubi ſupra num. 39.* I daie racyą tenże Berlich. Bo ſtuprator w tym przypadku białogłowie był autorem naſladowania złych obyczaiow, i nierządne życie prowadzenia; a zaczym byłaby rzecz nieſprawiedliwa, gdyby ſtuprator bez kary ſtuprum poniosł.

Co naybardziey ma mieyſce, ieżeliby była brzemienna: bo ſtuprator powinien żywność prowidować infantowi z takiey poczętemu defloracyi. Tak Colerius *parte 1. deciſionum germanicæ decis. 176. num. 90.* przez text *in cap.* Cum haberet *tit. de eo, qui duxit in matrimonium.* W ktorym przypadku ſtuprator oprocz wypoſażenia, powinien także płod zgwałconey białogłowy poczęty, i wydany żywić. Tak Bajardus *in addit. ad Julium Clarum, ubi ſupra n. 20.* Mollerius *in Comment. ad conſtit. Saxonicæ parte 4. conſtit. 28. num. 2.* a to przez text *in cap.* cum haberet, *tit. de eo, qui duxit in matrimonium.*

A lubo nie ſchodzi na Doktorach, opinią ſwoię na texcie *in L. 9. cod. de Patria poteſtate* funduiących, ktorzy trzymaią, że ſtuprator pomienioną żywność infantowi powinien prowidować w ten czas, kiedy trzy lata od płodu wydanego

nego miną, matka zaś onego zgwałcona w tym czaſie żywić go powinna: chyba, żeby była tak dalece uboga, żeby go pierſiami używić nie mogła. Iednak Berlichius *conclus. 38. num. 43.* mowi, że nie tak trzeba rozumieć, iakoby zgoła od wſzytkiego koſztu w onym czaſie ſtuprator uwolniony był, a zgwałcona cały ciężar żywienia pomienionego infanta ponoſić powinna, ale to brać ſię ma do żywnośći pokarmu, tak dalece, że ſtuprator do inſzych żywnośći obligowany ieſt, iezeliby infant on w czaſie trzech lat od pierśi oddalony był: albo oney inſze koſzta, ieżeli ktorych oprocz laktacyi żąda, ſuppedytować powinien. I że to rozumie i Colerius *in tractatu de Alimentis lib. 1. cap. 6.* donoſi tenże Berlichius *ubi ſupra.* I ieſzcze więcey dodaią Doktorowie, że ſtuprator nie tylko infanta, ale też i matkę, ieżeliby była uboga, żywić powinien: ażeby infantowi onemu z niedoſtatku matki na pokarmie nie ſchodziło. Tak Berlichius *ubi ſupra num. 44.* Na ktorą opinią ſwoię przywodzi Antonium Theſaurum *in decis. Pedemontanis 3. n. 7.* Hartmanus *obſervat. 3. n. 10.* I że w takim przypadku nie tylko ſam ſtuprator, ale też, gdyby umarł, iego ſukceſſorowie do pomienioney żywnośći obligowani ſą, napiſał Berlichius *ubi ſupra num. 45.* i Doktorowie od niego allegowani, przez text *in L. ſi quis à liberis §. Item quæſitum ff. de agnoſcen. & alen. liberis.*

Ale tu zachodzi wątpliwość: Gdyby wielu było ſtupratorow, a o tymby doskonała nie była wiadomość, ktoby z onych do wypoſażenia albo do wzięcia za Zonę, albo do pomienioney żywnośći obligowany był? Berlichius *ubi ſupra num. 40.* donoſi, że Ławnicy Lipſcy ſądzili, iż on obligowany ieſt, ktory pierwſzy ſtuprum popełnił.

Zachodzi inſza wątpliwość: czyli białogłowie, ktora z kim miała ſprawę, i ſiebie od onego ciężarem obciążoną bydz twierdzi, ma bydz dana wiara? Nicolaus Bòèrius *in decis. 299.* Theſaur. *d. decis. 3.* Berlich. *ubi ſupra*, i inſi Doktorowie od niego allegowani nie przyznaią. Tak dalece, że chociażby białogłowa w iednym i w tymże domu z kim mięſzkała, tak Bòèrius *d. decis. 299.* Berlichius *ubi ſupra num. 50.* I ieſt racya; bo w wątpliwych rzeczach trzeba rzecz interpretować na tę ſtronę, na ktorą vitatur delictum. I mowi Antonius Theſaur. *d. decis. 3.* za ktorego opinią idzie Berlichius, że chociażby aſſercya ona była poprzyſiężona. Ktorych opinią amplectitur i Załaſzowſki *tom. 2. lib. 6. Parte 2. tit. 18.* ale mowi: ieżeli oſoba ieſt podleyſzey kondycyi, albo podeyrzana, inaczey rzecz ſię ma ieżeli ieſt dobrey sławy, i Szlachetney kondycyi. Naybardziey ieżeli białogłowa ſtuprata, iawnie, i przy wielu oſobach obecnych wyznała: i ſą inſze prezumpcye, koniektury, albo adminicula, iako napiſał Berlichius *locô citatô num. 55. & ſeq.*

Zachodzi tu wątpliwość: Ieżeliby męſzczyzna znał ſię, że rzecz miał z oną białogłową, a nie znałby ſię, ażeby płod na Swiat wydany iego był, mowiąc: że ona z inſzemi męſzczyznami rzecz miała. Czyli w takim przypadku

prze-

przestać trzeba na assercyi białogłowy, że pomieniony płod onego iest męszczyzny? Thesaur. *d. decis. 3.* i za iego opinią idący Berlichius *ubi supra num. 57.* odpowiadaią: że trzeba przestać na assercyi białogłowy, chyba żeby męszczyzna iasnie probował, że wielu inszych z tąż białogłową rzecz mieli, takiego a takiego czasu, tak Thesaur. & Berlich. *locis citatis.* Ieżeliby zaś białogłowa znała się, albo inszym sposobem probowanoby, że się z wielą inszemi niecnotą bawiła, i od każdego z nich zarowno począć mogła: w takim przypadku, gdyby się męszczyzni znali, że sprawę z oną mieli złą, a do płoduby się nie przyznawali, przestać trzeba na assercyi pomienioney białogłowy przysięgą swoię assercyą stwierdzaiącey: naybardziey ieżeli się schodzą koniektury, prezumpcye, i insze indicia, a osobliwie: ieżeli dziecię onemu podobne, ktorego matka stuprata nominuie, tak Thesaur. *d. decis. 3.* Menoch. *lib. 2. de arbitrar. Judicum cent. 1. casu 89. num. 17,* i Berlich. *ubi supra num. 60.* idzie za ich opinią.

Namieniona iednak assercya, że stuprator zgwałconą od siebie albo za Zonę wziąść, albo oney posag dać powinien, ma swoie Limitacye.

Assercya ta Limituie się *primò*: Ieżeli do oboyga stuprator, tak do defloracyi, iako i do obietnicy małżeństwa nie zna się, tedy, ieżeli przećiwko niemu są iakie prezumpcye, w takim przypadku ma się odprzysiądz, to iest powinno mu deferri juramentum purgatorium. Ieżeliby zaś żadnych przećiwko niemu prezumpcyi nie było, á stuprata od zaczętey akcyi odstąpićby nie chciała, tedy w takim przypadku ma iey bydz nakazana probacya dekretem Sędziego, zachowawszy reprobacyą pozwanemu, tak napisał Berlichius *d. conclus. 38. num. 61,* i tamże Doktorowie od niego allegowani.

Limituie się *2do*: ieżeliby oskarżony o defloracyą probował, że białogłowa w tym czasie w ktorym z nią rzecz miał, także od inszych była poznana, i z cnoty złupioną. Tak Antonius Thesaurus *d. decis. 3.* Berlich. *ubi supra num. 62.*

Limituie się *3tiò*: ieżeliby stuprator odpuszczenie posagu od dziewczyny, i iey Rodzicow, albo kuratorow uprosił sobie, tak Antonius Thesaur. *d. decis. 3.* Farin. *quæst. 147. num. 117.*

Limituie się *4to*: ieżeli stuprator z dziewczyną podczas dobrowolnego popełnionego gwałtu ugodził się względem zapłaty, ceny; bo nie może bydz przymuszony do dania posagu, ale tylko cenę umowioną zapłacić powinien, tak Bajardus *in additionibus ad Julium Clarum lib. 5. Sentent. sub verbo:* Stuprum *num. 28.* Farin. *d. quæst. 147. tit.* Dos *á num. 120.* Iednak do prowidowania żywnośći infantowi ex stupro urodzonemu obligowany iest według Carpzowiusza *lib. 2. constit. definit. 240.*

Limituie się *5tò*: ieżeli stuprum tylko iest attentatum, a nie przyszło do iakiego uczynku, tak Farin. *d. quæst. 147. á num. 73.*

Limi-

Limituie ſię *6to*: ieżeli ſtuprans chce wziąść za Zonę ſtupratam, a ona albo Rodzice iey, albo Kuratorowie, bez słuſzney przyczyny nie zezwalaią na to, bo w takim przypadku nie powinien iey dać poſagu. Tak Richters *decis.* *88. num. 25.* lubo Julius Clarus *lib. 5. Sentent. ſub verbo:* Stuprum, trzyma: że ieżeli Rodzice, albo kuratorowie nie zezwalaią, ażeby ią wziął za Zonę, obligowany iednak ieſt ſtuprator bo dania iey poſagu.

Limituie ſię *7mo*: ieżeli zgwałcona przed żądaniem poſagu inſzego za męża wzięła, do wypoſażenia oney ſtuprator więcey nie ieſt obligowany, napiſał Richters *ubi ſupra num. 30.* Lubo Berlichius i Gomezius contrarium trzymaią: o czym ieſt wyżey.

Limituie ſię *8vo*: że wdowie, ieżeli taki zwyczay w iakim mieyſcu ieſt, nie powinien ſtuprator dać poſagu, tak Jul. Clarus *ubi ſupra, ſub verbo:* Stuprum: i Farinaceus napiſał; że dla gwałtu dobrowolnego, białogłowie uczynionego, nawet poczciwey, nigdy ſtupratora w Hiſzpanii nie karano. Ale z prawa Saſkiego inaczey ieſt, iako ſię wyżey napiſało.

Limituie ſię *9no*: Ieżeliby ſtuprator był żonaty, á zgwałcona wiedziałaby małżenſtwem bydz obowiązanego, on ſtuprator nie karą cudzołoſtwa, ale inſzą extraordynaryiną ma bydź karany. Tak Rychters *ubi ſupra, num. 14. & 30.*

Ale tu zachodzi wątpliwość: kto powinien defloracyą, albo panieńſtwo probować? Poſpolicie odpowiadaią Doktorowie: że kiedy ieſt wątpliwość, dziewczyna probować ma, ktora panną bydz, i od inſzych niepoznaną præſumitur, i dla tego męſzczyznie contrarium mowiącemu probandi onus incumbit. Tak Julius Clarus *lib. 5. Sentent. ſub verbo:* Stuprum, *num. 4.* Berlich. *d. concl. 38. num. 63.* mowi, że onus probandi panieńſtwa należy ad ſtupratam że na on czas panną była, kiedy była gwałcona. Ale inſi Doktorowie (o ktorych donoſi Berlich. *d. concl. 38. num. 63.*) dyſtyngwuią: że białogłowie mowiącey, że wtedy była panną, wierzyć trzeba, byle tylko przyſięgła, że panną była: inaczey nie.

Ktora prezumpcya ma mieyſce: nie tylko w pannach, i białogłowach większey kondycyi i bogatych, ale też i ubogich, i podley kondycyi, między ktoremi (byle tylko poczćiwość życia accedat) nie maſz żadney differencyi, napiſał Berlich. *d. concl. 38. num. 64.* przez text od niego allegowany *in L. Humilem cod. de inceſtis nuptialibus.* Lubo Maſcard. *de probat. vol. 2. concl. 167. num. 33.* Bajard. *ad Julium Clarum ſub verbo:* Stuprum, *n. 2.* Farin. *conſil. num. 16.* contrarium trzymaią,

A zaczym, kiedy tak proceſs zawieśi ſię nad probacyą panieńſtwa ſtuprator białogłowie, i dziecięciu powinien prowidować względem żywności, o czym ſwiadczy Nicolaus Boërius *decis. 299.* że tak in Curia Burdegalenſi ſądzono, donoſi Berlich. *dict. concl. 38. num. 65.*

Ale może się kto pytać: ktore są one koniektury, z ktorych dziewczyna niepoczciwego życia, nieczysta i od inszych poznana præsumitur?

Pierwsza iest: Ieżeli ludzie młodzi ustawicznie w dom dziewczyny wchodzą, a dziewczyna wchodzących puszcza. Tak Berlich. *d. concl. 38. num. 93.*

Druga koniektura: ieżeliby wyprobowano, że białogłowa po rożnych mieyscach wałęsa się, i w cudze domy, teraz w ten, teraz w inszy wchodzić zwykła. Tak Farinac. *in sua pract. part. 15. quæst. 136. num. 94.*

Trzecia koniektura: ieżeliby wyprobowano, że z iakim męszczyzną w iedneyże łazni była. Farinac. *d. quæst. 136. num. 97.* Berlich. *ubi supra num. 96.*

Czwarta koniektura, i prezumpcya iest: ieżeliby wiadomość była, że w maszkarach chodziła z inszemi męszczyznami na tańce. Farin. *ubi supra num. 98.* Berlich. *num. 97.*

Piątą koniekturę, i prezumpcyą rozumieią bydz Doktorowie: ieżeli wiadomość iest, że kto z oną nagą na łożku, albo przy łożku nagi znaleziony iest. Tak Mascardus *in Probat. Volum. 3. concl. 1337.* Berlich, *ubi supra num. 98.*

Szosta koniektura i prezumpcya iest: ieżeli nagą, & in pudendis ludzie dotykaią: i że spolne między niemi pocałowania były. Tak Berlich. *ubi supra num. 99.*

Siodma: Ieżeli sama z samym kim konwersowała w reiteratach, i mieyscach ciemnych. Tak Berlich. *num. ut supra.*

Osma koniektura bydz może: Ieżeli produkuią list pełen affektow lubieżnych, od kogo pisany. Tak Menoch. *lib. 5. præsumptionum, præsump. 41. num. 29.*

Dziewiąta koniektura adfertur: ieżeli młodzian z dziewczyną za gwałt ugodził się, i cenę onę według ugody zapłacił. Tak Berlich. *ubi supra num. 93.*

A te koniektury, i prezumpcye wystarczaią ad evitandum juramentum purgationis; że stuprator z tych prezumpcyi, i tym podobnych stupratam oppugnuiących, może uyść przysięgi. Tak Berlich. *ubi supra num. 91.* I daie racyą: Że jurament purgationis dla gołych prezumpcyi zwyczaynie nakazuią: zaczym też, kiedy koniektury, i prezumpcye zachodzą, może także removeri.

Wiedzieć iednak trzeba, że są niektore przypadki, że stuprator większą karą, niż żeby dziewczynę zgwałconą wziął za Zonę albo iey posag dał, może bydź karany.

Pierwszy przypadek iest: ieżeli kto dwie, albo ich więcey pogwałcił ktorych wszystkich w iednym czasie wziąść nie godzi się, tak Mollerius *in comment. ad constit. Saxoniæ part. 4. constit. 14. n. 4.* Berlich. *ubi supra num. 101.*

Drugi

Drugi przypadek: ieżeli kto w iednym i tymże czaſie dwuch, albo ich więcey nie zgwałcił, ale ieden gwałt uſpokoiwſzy, znowu inſzy, a inſzy, i tak więcey gwałtow z rożnemi białogłowami popełnił. Tak Bajardus *in addit. ad Julium Clarum lib. 5. Sentent. ſub verbo*: Stuprum, *num. 12.* A lubo tenże Bajardus *locô citatô* trzyma, że w takim przypadku na życiu ma bydz karany: iednak Berlich. *ubi ſupra num. 103.* napiſał, że inſzą karą arbitralną, naprzykład: fuſtygacyą karany bydz powinien: i że tak Ławnicy Lipſcy ſądzili, donoſi tamże.

Trzeći przypadek, ktorym więkſzą karę naznaczaią: ieżeli chłop; albo inſzy podłey kondycyi człowiek pannę Szlachetnie urodzoną ſtupravit. Tak Farinaceus *lib. 1. conſiliorum, conſilio 90. num. 15.* w ktorym przypadku, że tacy rozgami ubići, in perpetuum relegowani bydz maią: i że tak Ławnicy Lipſcy ſądzili, donoſi Berlich. *ubi ſupra num. 104.*

Czwarty przypadek ieſt: ieżeli ſtuprator dla uboſtwa ſwego nie może dać poſagu, tedy z dyſpozycyi juris Civilis, ieżeli ſtuprator ieſt oſoba podła, powinien fuſtigari, i relegowany tak Farin. *d. quæſt. 147. num. 109.* Berlich. *d. concl. 38. num. 105.*

Piąty przypadek ieſt: ieżeli kto drabinę przyſtawił do okien iakiey białogłowy poczciwey, dla zgwałcenia iey czyſtośći: taki na życiu ma bydz karany de Jure Civili, napiſał Bajardus *in addit. ad Julium, ubi ſupra ſub verbo*: Stuprum, *num. 33.* Farinac. *in ſua pract. crim. part. 1. lib. 3. quæſt. 20. á numero 145.*

O więcey inſzych przypadkach donoſi Berlichius *dictâ concl. 38. á num. 106.* do ktorego curioſum lectorem odſyłam.

Pytaią ſię tu Doktorowie, czyli ſtuprator nad karę wyżey namienioną także od Magiſtratu Swieckiego może bydz karany pænâ fiſco applicandâ? Farinaceus *in pract. crim. parte 4. tit. 16. quæſt. 147. á num. 99.* i inſi przyznaią. I że toż tłumacze prawa Saſkiego rozumieią, ſwiadczy Colerius *parte 1. deciſionum Germaniæ decis. 176. num. 87.* i inſi, i że tak Ławnicy Lipſcy pronuncyowali, ſwiadczy Berlichius *d. concl. 38. num. 114.* Co że, i JOANNES GEORGIUS Xiązę Saſkie, i Elektor potwierdził, i poſtanowił, tenże ſam Berlichius dono tamże.

Co iednak, tamże *num. 115.* że ma mieyſce, napiſał: ieżeli ſtuprator dziewczynę ſtupratam, tylko wypoſażyć chce. Bo w takim przypadku żadną inſzą karą extraordynaryiną nie powinien bydz karany, napiſał alleguiąc: Bajardum *in Addit. ad Julium Clarum ubi ſupra num. 10.* Farinaceum *d. tit. 16. quæſt. 147. num. 99.* i że tak Ławnicy Lipſcy ſądzili, donoſi tamże tenże Berlichius.

A tu przeciwko tey opinii wyżey wyrażonych Doktorow, zdaniem także Ławnikow Lipſkich *Menſe Martio Annô 1561.* (iako donoſi Berlichius *ubi ſupra*

num. 115.) potwierdzoney, graviter errant Sędziowie, ktorzy ſtupratorow, lubo actu biorą za Zony przez ſię ſtupratas białogłowy, contra omne fas obciążaią mulktami pieniężnemi, przez co owych małżonkow nowych ubożą, a niektorym przez to ſpoſob do życia odbieraią, czegom ſię ſam in facti contingentia napatrzył. Bo ieżeli to czynią z niewiadomośći prawa, derogant ſuo officio; ponieważ Sędziowie powinni prawo wiedzieć, i umieć, iako notuią Damhouderius *in praxi rerum Civilium cap. 9. á num. 4.* i Carpzovius *deciſionum illuſtr. Saxonicar. parte 3. decis. 243. num. 2. & 4.* Ieżeli zaś w tym przypadku ducuntur nieiaką chciwośćią, tenentur ad reſtitutionem, bo rzecz cudzą, nullo jure do ſiebie należącą zabieraią.

Zachodzi naoſtatek wątpliwość: czyli i iaką karą białogłowa ſtuprata ma bydz karana? Negativè, że białogłowa ſtuprata nie powinna bydz karana: dlatego, że to żadnym prawem nie ieſt obwarowano, traduie Bajardus *in addit. ad Jul. Clar. lib. 5. Sentent. ſub verbo:* Stuprum, *num. 14. & num. 23.* Matth. *de Afflict.* (gdzie mowi, że to ma mieyſce bez dyſtynkcyi, tak w pannie iako i w wdowie) *in cap. un. §. condemnatorum tit. quæ ſunt regal. num. 4.*

Affirmativè, że białogłowa ſtuprata karą ordynaryiną Juris Civilis de ſtupro, to ieſt większey kondycyi białogłowa publikacyą dimidiæ partis bonorum, podła zaś oſoba powſciągnieniem na ciele, rozumiey, fuſtygacyą z relegacyą, iako ſię znayduie *in §. item lex Julia 4. inſtit. de public. judic,* powinna bydz karana, tak dalece, że ta kara w białogłowie de Jure Canonico nie ieſt poprawiona, traduie Angel. Aretin. *in tract. malefic. verb. che hai adult. n. 53.* Gomez. *in l. tauri 80. n. 5.* ktora iednak aſſercya że na żadnym prawa texcie nie wſpiera ſię bardzo rzecz nieſprawiedliwaby była, gdyby białogłowę cięższą karą, niżeli męſczyznę karano, gdyż iednak białogłowa dla płći słabośći grzeſzy, męſczyzna zaś nie tak.

Te contrarietates wyżey wyrażonych Doktorow tak pogadza Farinaceus w ſwoiey praktyce kryminalney *parte 4. tit. 16. quæſt. 147. n. 49. & ſeq. junct. n. 51. & 52.* ktory dyſtyngwuie między panną, i wdową, tak, że co do panny, pierwſza, co do wdowy zaś druga opinia ma mieyſce: i wdowa takim ſpoſobem może bydz karana, panna nie tak.

Ale Berlichius *ubi ſupra num. 122.* inaczey rozumie, y dyſtyngwuie między oną dziewczyną, ktora dobrowolnie do męſczyzny przyſtąpiła, albo łagodnemi słowami, i inſzemi ſpoſobami, i okazyami ad ſtuprum pobudziła, i dała okazyą: a między oną, ktorą męſczyzna ſam zwiodł, i rożnemi łagodnościami i perſwazyami ad ſtuprum przyprowadził, tak że w pierſzym

przy-

przypadku białogłowa słuſznie według zdania Sędziego, albo więzieniem, albo mulktą pienię żną ma bydz karana, nie tak zaś w poſlednieyſzym przypadku, ktora od męſzczyzny zwiedziona ieſt, bo ta lżey ma bydz karana. I przywodzi na utwierdzenie tey ſwoiey opinii tenże Berlich. *ubi ſupra, num. eod.* konſtytucyą Saſką *tom. 2. parte 4. quæſt. 15. num. ult.*

TYTUŁ XII.

O KARZE SIMPLICIS FORNICATIONIS.

FOrnikacya proſta że de Jure Civili kary nie popada, iednoſtaynie Doktorowie traduią przez text *in L. ſi uxor 13. §. ſed & in ea ff. ad l. Jul. de adult. l. ſi ea quæ, 12. l. quæ adulterium 29. §. 1. cod. eod.* Damhoud. *in pract. crim, cap. 93. num. 3. & ſeq.* Menochius *lib. 2. de arbitr. Judic. quæſt. cent. 3. caſ. 289. num. 14.* Farinaceus *in pract. crim. parte 4. tit. 16. quæſt. 137. num. 41.* Julius Clarus *lib. 5. Sentent. ſub verbo:* Fornicatio, *num. 1. num. 6. & num. 7.* Mollerius *in comm. ad conſtit. Saxon. parte 4. conſtit. 28. num. 1. & ſeq.*

Z prawa Saſkiego iakoby fornikacya proſta miała bydz karana, wątpliwie między ſobą dyſceptuią, iako widzieć godzi ſię *ex Conſult. conſtit. Saxon. tom. 1. parte 4. quæſt. 72. num. 1. & ſeq. & tomo 2. parte 4. q. 24. n. 1. & ſeq. per tot.*

Oſobliwſza iednak onych ieſt ſentencya, ktorzy mowią, że białogłowy poſpolite publicznie z męſzczyznami ſię łączące, i nierządny wyſtępek popełniaiące, publicznie maią bydz relegowane, męſzczyzna zaś fornicator albo więzieniem, albo mulktą pieniężną powinien bydz karany. Ktorych ſentencyą także approbował, i potwierdził AUGUST Elektor Saſki *in ſuis Novellis part. 4. conſtit. 28.* Także JOANNES GEORGIUS Xiąże i Elektor Saſki *in 4. punct. col. 5. pag. 15.* iako ſwiadczy Berlichius *concluſonum practicabil. parte 5. concl. 39. n. 7.* ktora iednak relegacya nie ieſt perpetua, ale temporalis do dwuch albo trzech lat trwaiąca, według zdania Sędziego, napiſał Berlichius *locô citatô num. 8.* i że to konſtytucyą Saſką *tom. 1. part. 4. quæſt. 72. n. 1.* ieſt potwierdzono, ſwiadczy Berlichius tamże.

A ta aſſercya ma mieyſce, chociażby kto przez gwałt z nierządnicą publiczną rzecz miał; bo i wtedy inſzą, iako karą więzienia albo mulkty pieniężney tylko, karany bydz nie może, twierdzi Berlichius *ubi ſupra num. 9.*

I daie racyą: Bo wſzędzie Doktorowie traduią, że ten, ktory przez gwałt z nierządnicą rzecz miał, de Jure Civili koniecznie nie ma bydz karany. Tak Julius Clarus *lib. 5. ſent. ſub verbo*: Stuprum. *num. 2. versu: & hoc adeo verum eſt.* Molleri. *in comm. ad conſtit. Saxon. part. 4. conſtit. 28. num. 2.* Menochius *lib. 2. de arbitr. Judic. quæſt. cent. 3. caſ. 289. num. 15.* Cardinal. Tuſch. *tomo 3. pract. conclus. lit. F. verb.* Fornicatio *conclus. 423. num. 8.* Gdy tedy pomieniona kara arbitralna w prawie Saſkim na mieyſce Juris Civilis ieſt poſtanowiona, słuſznie zatym idzie, (mowi Berlichius *ubi ſupra*) że także w tym przypadku pomieniona kara arbitralna tylko, a nie inſza cięższa powinna bydz naznaczona. Lubo inaczey zda ſię trzymać tenże Menochius wyżey wſpomniany *lib. 2. arbitr. Judicum quæſt. cent. 3. caſu 291. num. 3. & ſeq.* Nevizan. *in ſylva nuptiali. lib. 4. verb.* eſt nubendum *num. 26.* ktora posledn ieyſza aſſercya także w Elektoracie Saſkim ma mieyſce, donoſi Berlichius *ubi ſupra num. 9. in fin.* ktorego wyſtępku ieſt pœna capitalis, to ieſt, ktoby nierządnicę przez gwałt poznał; o czym ieſt wyżey de ſtupro violento.

I nic na tym, luboby ſię białogłowa wymawiała głodem, albo życia niebeſpieczeńſtwem, karą ma bydz karana. Ktora kara ma także mieyſce w onych białogłowach, ktore publicznie wprawdzie ze wſzyſtkiemi ſię nie łączą, potaiemnie iednak nierządnym zwyczaiem żyią; bo i tych karzą, nie wprawdzie, ażeby wzięte, zaraz były relegowane, iako z onemi, ktore publicznie nierząd prowadzą, że ſię ſtać powinno, mowiło ſię iuż wyżey, ale ażeby więzieniem, albo ieżeliby inſze cyrkumſtancye zachodziły, i uſtawiczność wyſtępku pokazała ſię, relegacyą naoſtatek były karane, napiſał Berlichius *ubi ſupra num. 10. & ſeq.* i że taka dyſpozycya ieſt Novellarum Elector. Auguſti *part. 4. conſtit. 28.* gdzie że tak rozumie i Mollerius *in comm. num. 5. Conſult. conſtit. Saxon. tomo 2. part. 4. quæſt. 24. in 4. punct.* ſwiadczy tamże.

To zaś wſzyſtko tylko ma mieyſce in ſimplici fornicatione, rozumiey ieżeli oboie tak męſzczyzna iako i białogłowa wolni ſą, inaczey rzecz ſię ma, ieżeli oboie, albo iedno z nich tylko, ieſt małżeńſtwem obowiązane, tedy większa kara bywa naznaczona, o czym w naſtępuiącym Tytule będzieſz miał.

Gdyby ſię iednak trafiło, żeby pomienione białogłowy, ktore czyli publicznie, czyli potaiemnie, nierządnym zwyczaiem żyią, i z rożnemi ſię łączą, wiedząc że ſą zarażone chorobą, ktorą Gallicum nazywaią, przecięż onychby nie przeſtrzegły, aleby tąż chorobą, albo iakiemi kroſtami wiadomie zaraziły, tedy pomieniona kara nie wyſtarcza, ale rozgami ocięte in perpetuum maią bydz relegowane, napiſał Berlich. *ubi ſupra num. 14. per Novell. Elector. Auguſti part. 4. conſtit. 28. §. ult.* gdzie *in comm.* Mollerius *num. 5. Conſult. conſtit. Saxon. tomo 2. part. 4. quæſt. 24. ſub fin.*

Ale czyli nierządnica może u Sędziego proſić o zapłatę, z okazyi nierządu albo fornikacyi, ſobie przyobiecaną, ieżeli oney fornicator nie zapłacił. Ber-

Berlich. *ubi supra á num. 17.* affirmativè zda się trzymać, i od niego allegowany Covarruvias (gdzie racye daie, i przeciwne solwuie) *in relect. c. peccatum de R. I. in 6. §. 2. num. 1. & seq.*

Iakoby zaś miały bydz karane białogłowy invicem còëuntes, i między sobą actum venereum exercentes una super alia? Berlichius *ubi supra num. 21.* odpowiada: że na życiu, przez glossę *in l. fœdissimam cod. ad l. Jul. de adult.* Farinac. *in pract. crim. part. 4. tit. 6. quæst. 148. num. 40. &. seq.* Julius Clarus *lib. 5. Sent. sub verbo:* fornicatio, *num. 30.* Lubo inaczey rozumie Gomezius Leonius (gdzie racye daie, i że w sądzie appellacyi spraw kryminalnych Hispaleńskich białogłowy nieiakie od kary smierći uwolnione były, i tylko rozgami, i relegacyą skarane) swiadczy *decis. 37. quæ incip.* duæ mulieres inter se, *num. 1. & seq. per tot.* Covarr. *in epitom. sponsal. part. 2. c. 7. §. 5. num. 10. sub fin.*

Pro coronide tego Tytułu miałby tu mieysce występek Sodomski; ale ażebym niewiadomym, do tak cięszkiego grzechu (o ktorym i prawa same pudicissimè, & cum omni verecundia, ażeby czytaiących nie zgorszyły, mowią) nie ostrożny nie zdał się fenestram adaperire, nie od rżeczy od obszerney onego cyrkumskrypcyi rozumiałem abstinere. Opuśćiwszy tedy inne luxuriæ bestialis species, krotko tylko (ażebym co do opisania w każdym występku kary, nihil non intentatum relinquam) z Damhouderyusza praktyki kryminalney *cap. 96. num. 4.* text sam genuinè, iaki się tam znayduie, wyrażam. „Triplicer coitus, seu peccatum contra naturam (quod Sodomiticum vocant) committitur, nempe cum quis venere abutitur aut secum, aut cum hominibus, aut cum animantibus brutis. Ex his speciebus primum peccatum grave est; alterum gravius; tertium gravissimum. Primam igitur speciem Sodomiticam committunt, quicunque secum venerea secretò exercent, quod Apostolus molliciem vocat, Latini verò magis propriè manustuprationem nominant.”

Ci tedy manustupratorowie, albo iako ich S. Paweł nazywa: molles, ktorzy ad primam speciem Sodomskiego grzechu należą, karani bywaią według zdania, i opinii Damhouderiusza *ubi supra num. 6.* albo relegacyą, albo inszą karą extraordynaryiną.

Ci zaś Sodomitæ, ktorzy ad secundam speciem należą, czyli to in eodem sexu, czyli in diverso, lubo iakimkolwiek sposobem, inversò ordine naturæ, grzech ten popełniaią, karani bywaią ogniem. Tak Damhouderius *ubi supra num. 12.* In tertia specie Sodomskiego grzechu znayduią się ći, ktorzy z nierozumnemi bydlętami grzech ten cieżki i strasny pełnią. I mowi Damhouderius *ubi supra num. 25.* że ponieważ grzech ten iest ze wszystkich naywiększy, i nayobrzydliwszy, nie prostą, i lekką smiercią tacy Sodomczykowie powinni bydz karani, ale naywiększemi, y naycięższemi mękami in terrorem innych, inni żywo paleni, inni pierwey przed ogniem strangulantur,

według

według iakowośći osob, uczynkow i cyrkumstancyi. Ale dlaczego i bydlęta pod też karę podpadaią: daie racyą tenże Damhouderius *ubi supra num. 15.* że ponieważ te bydlęta były instrumentami, i towarzyszami, z ktoremi ludzie ciężki ten występek pełnili, dla czego straszną smiercią są karani: sprawiedliwa tedy rzecz iest, ażeby też instrumenta, to iest bydlęta żywe z człowiekiem samym wespoł karano. Niegodna bowiem rzecz byłaby, i obrzydliwa, ażeby takie bydlę nierozumne żyło, i w konspekcie ludzi zostawało, dla ktorego mizerną smiercią człowiek zginął: zdało się tedy prawu, że takie bydlę z człowiekiem grzeszącym razem powinno ginąć, ażeby żadna po popełnionego występku karze, pamięć nie zostawała. Ale i Bog sam takowych Sodomitow wespoł z samym bydlęciem kazał zabiiać, i wespoł palić, iako się znayduie Levit. 20. *qui cum jumento & pecore coiverit, morte moriatur, pecus quoque occidite.*

Tak cieżki, i obrzydliwy iest występek Sodomski, że Justinian Cesarz rozgniewawszy się na brzydkośc onego, iakoby iuż więcey dla wielkośći iego, i wstydu swego nie mogł mowić, temi tylko zawołał słowy: » Jubemus insurgere leges, & armari jura gladiô contra hujusmodi facinorisos homines. » qui audent naturæ ordinem pervertere, adeò enim turpe scelus est, ut minimè expediat cognoscere, & nefas potiùs sit de ipso loqui, & diutiùs sermonem facere. » *L. cum vir nubit in fœminam, cod. ad L. Jul. de adulter.*

Coby zaś za przyczyna była tak wielkiey skłonnośći do grzechu Sodomskiego; daie racyą wspomniony wyżey Damhouderius w teyże praktyce swoiey Kryminalney *cap. 98. num. 20.* ktory tak mowi: » Ze ludzie do tak ciężkiego » grzechu nad insze skłonnieyśi są, to z popędliwszey pochodzi Diabelskiey » tentacyi. Wie bowiem ludzkiego rodzaiu wieczny nieprzyiaciel diabeł, że » ludzie per fidem & charitatem otrzymaią niebieską szczęśliwość, ktorey on » się bydz godnym czynił, i z oney siebie wyzuł; co go ciężko trapi, i onego » do takiego szczęścia zazdrośći zaostrza, tak dalece, że żadnego starania nie » opuszcza, ktorymby do takiey szczęśliwośći ludzkiemu rodzaiowi trudnośći » nie czynił, zagradzał, przeszkadzał. Ale gdy żadnego wygodnieyszego, i » łatwieyszego sposobu iego piekielna cholera wymyslić nie mogła, iako gdyby » dokazać mogł, ażeby bardzo mało ludzi rodziło się; i owszem żeby wszystkiey ludzkiego rodzaiu propagacyi przeszkodzić mogł, (co przez występek » Sodomski przytrafiłoby się) tu wszystkie siły obraca, ażeby, gdy we wszystkich innych występkach ludzkie umysły niszczy, iego Sodomskiego grze- » chu naybardziey pilnował, do niego ludzi pobudzał, do tego konkupiscencyi, » i wykonania zachęcał, i zapalał. » Dotąd Damhouderius *ubi supra.*

TYTUŁ XIII.

O CUDZOŁOSTWIE.

WIelki Sakrament ieſt małżeńſtwo, u wſzyſtkich narodow, nawet naygrubſzych zawſze w oſobliwſzym poſzanowaniu zoſtaiące, trwałe, ſwięte, i nierozerwane; ktore ſam Chryſtus ſwoią uczćił prezencyą, i naypierwey ze wſzyſtkich niezwyczaynym, i naygodnieyſzym uraczył cudem, ktorym wodę żadnego guſtu nie maiącą w słodki przemienił wina likwor. I zaprawdę między wſzyſtkiemi przymierzami ludzkiemi, nie maſz żadnego przymierza rozumniey zawartego, żadnego trwalſzego, Bogu milſzego, żadnego naoſtatek do zawarcia przyiaźni, i ſpołeczności ludzkiey utrzymania wygodnieyſzego, i bardziey potrzebnego, iako przymierze łoża małżeńſkiego. Kiedy zaś zaczyna z niedotrzymaniem wiary małżeńſkiey między ludzmi graſſować cudzołoſtwa wyſtępek, przeciwko prawu Boſkiemu, i ludzkiemu małżeńſką tę wiarę, dzieło tak poważne, trwałe, i ſkuteczne rwie gwałci, i o upadek przyprawuie, i wſzyſtko, co ieſt ſzczęsliwie poſtanowiono, niſzczy, i ruynuie. Dzieie ſię bowiem przez cudzołoſtwo krzywda wielka Bogu, ktorego Sakrament gwałt ponoſi, ktory on krwią ſwoią poſwięcił, y chciał aby go człowiek nie rozłączał, mowiąc: *Quod DEUS conjunxit, homo non ſeparet. Matth. 19.* a Cudzołożnik co Bog poſwięcił, ſzpeci, co Bog złączył, rozłącza.

Dlaczego ten cudzołoſtwa wyſtępek, iako ludziom bardzo ſzkodliwy, Bog w ſtarym prawie tak dalece zbrzydził ſobie, że takowych cudzołożnikow, albo cudzołożnice, okrutną, oraz nieprzyſtoyną śmiercią kazał karać, to ieſt ukamienowaniem, iako ieſt napiſano. *Exod. 20. Deut. 22. Exech. 16. Joan. 8. c.*

Według prawa także Moyżeſzowego, oboie i cudzołożnika i cudzołożnicę na ſmierć ſądzono, iako ieſt napiſano. *Levit. 20. & d. cap. 22. Deut. & Daniel. 13.* Ten także Boſki Dekret potym komprobowała legum authoritas tak dalece, że wſzyſtkich cudzołożnikow, i cudzołożnice bez excepcyi mieczem karać kazała, iako ieſt *in titulis ff. & Cod. ad L. Juliam de adult. leg, Tranſigere cod. de transactionibus, & §. Item Lex Julia Inſtit. de public. judic.*

Nawet wolno było według prawa duodecim tabellarum, cudzołożnika na ſwieżym uczynku zaſtanego, temu, co zaſtał zabić, iako napiſał Covarr. *in tract. de matr. parte 2. cap. 7. §. 7. num. 1.* Ale potym *Lege Juliâ de adulteriis*

ab Augusto latâ, iako się znayduie *in L. 1. ff. de adulteriis* odięta była władza mężom zabiiania Zony swoie; ani im wolno było cudzołożnika ktoregokolwiek zabiiać, chyba podłą, i bezecną osobę, i to ktoregoby został w domu swoim, z żoną swoią: iako iest text *in L. Marito quoque ff. de Adulteriis.*

Oyca iednak wolno było zabić cudzołożnika ktoregokolwiek z corką swoią, nawet w domu męża iey zastanego: byle tylko i samę corkę wespoł zabił, iąko się znayduie *in L. Patri, & in L. Nec in ea ff. de adulteriis.*

Wolno także było mężowi Authenticorum Jure & constitutione Novellarum, ktoregokolwiek cudzołożnika zabić: ieżeliby go na podeyrzanym mieyscu z Zoną swoią rozmawiaiącego zastał; ale ieżeli pierwey onego dla suspicyi, trzy razy listownie napomniał był, ażeby z Zoną iego na mieyscu sekretnym y podeyrzanym nie rozmawiał, iako się znayduie *in Authentica ut liceat Matri & Aviæ §. his quoque collat. 1. & in Authentica si quis ei, cod. de Adulteriis.*

Z kąd Covarr. *locô citatô* wnosi: że z prawa Cesarskiego mężom nie wolno żon, nawet na uczynku świeżym zastanych zabiiać: cudzołożnikow zaś niektorychkolwiek, ale podłych, i bezecnych, albo tych, ktorych z suspicyi trzy razy per scripta napomnionych z Zonami na mieyscu sekretnym, i podeyrzanym rozmawiaiących zastali, zabiiać mężom wolno. Damhouderius zaś w praktyce swoiey kryminalney *cap. 89. num. 16.* napisał: że ieżeliby mąż cudzołożnika osobę Szlachetną zabił, lżey i nie śmiercią, i nie iako mężoboyca karany będzie, ale tylko relegacyą *per d. L. Marito. ff. ad L. Jul. de adult. & L. Gracchus cod. eod. tit.*

Berlichius iednak *conclusionum practicabil. part. 4. concl.* 27. *num. 152.* napisał: że mężowi Zonę, i Oycu corkę na cudzołostwie zastaną wolno zabić: i że tak trzymaią Farinaceus *in pract. crim. part. 3. quæst. 121. num. 1. & seq. per tot.* Damhoud. *in pract. crim, cap. 89. num. 23. & seq.* Placent. *tractat. de accurat, tit. 3. n. 12. & seq.* Angel. *tract. malefic. verbo* che hai adulterato *in princ. n. 2. & seq. n. 8. & seq. num. 28. & seq.* donosi tamże.

Wiedzieć iednak trzeba: że zabiiaiący Zonę swoią cudzołoznicę włásną powagą, posag i one dobra, ktore dla cudzołostwa Zony prawem naznaczaią, traci: Covarr. *ubi supra num. 10.* i Doktorowie od niego allegowani: I daie racyą: *Quia jus propria authoritate sibi dixit etiam lege permittente; legatum commodum non consequitur*, przez text *in L. interdum §. Qui furem ff. de Furtis.*

Wiedzieć trzeba powtore: że mąż lubo ma wolność zabić cudzołożnika, i Zonę swoią cudzołożnicę (według tego, iako się wyżey napisało) iednak to limituią Doktorowie, ieżeli sam mąż iest cudzołożnik, albo nałożnice chowa, nie ma tey wolności. tak Covarr. *ubi supra num. 11.* Farinac. *in tract. de Homicidio, part. 2. quæst. 121. num. 120.*

Z prawa

Z prawa korony naſzey o tym zabiciu cudzołożnika, i Zony od męża, nie maſz żadnego ſtatutu, ale Dreneſterius *in ſuis Inſtit. eod. tit.* napiſał: że ze zwyczaiu wprowadzona rzecz ieſt, i praktyką przyięta, ze mąż zaſtawſzy cudzołożnika z Zoną na ſwieżym uczynku, to ieſt in actu venereo, może bez kary zabić.

To ſię też tu przyłącza: że Bolesław śmiały Krol Polſki, gdy cudzołoſtwa za czaſu iego popełnione bywały, poſtanowił: ażeby od pierśi cudzołożnic (ieżeli ktorym mężowie pobłażali) ſtraſznym zemſty rodzaiem dzieći odbierano, a na to mieyſce, ażeby ſzczenięta do pierśi ich przyſadzano, o czym piſze Cromerus *in vita* tegoż Krola.

Ale ponieważ cudzołoſtwo troiakim ſpoſobem popełnia ſię. (1) Względem oboyga oſob, cognoſcentis & cognitæ, agentis & patientis, iako gdy obiedwie oſoby w małżeńſtwie zoſtaią. (2) Względem cognitæ tylko, albo patientis perſonæ, iako gdy wolny męſzczyzna do mężatki przyſtępuie, ktory nie tylko drugiego łoże kali, ale i Zona ſama w tym przypadku męża ſwego zeſzpeca. (3) Względem cognoſcentis & agentis tylko, iako gdy maiący Zonę do wolney białogłowy przyſtępuie; ten bowiem własne łoże, i Zonę ſwoią zeſzpeca.

Dla czego o każdym cudzołoſtwa ſpoſobie porządkiem piſać będę.

Pierwſzym ſpoſobem między żonatym, i mężatką popełnia ſię cudzołoſtwo, ktore nad inſze ieſt nayniecnotliwſze; bo dwoiakie gwałt ponoſi łoże. Mąż bowiem z drugiego Zoną zwyczay maiący cieleſny, nie tylko węzeł ſwego małżeńſtwa rozwięzuie, i reſpektem ſwoiey Zony cudzołoſtwo popełnia, ale oraz także drugiego małżeńſtwo turbuie, że tak iednym uczynkiem przez gwałcenie oboyga łoża, dwoiakie popełnia ſię cudzołoſtwo, ktore dlatego nazywa ſię duplicatum, albo podwoyne.

A więc de Jure Civili takowego cudzołoſtwa dawno ex lege Julia kara była relegacyi, albo deportacyi, a nie na życiu. Ktora kara przez długi czas była zaniedbana, a cudzołoſtwa iednak zagęſzczały ſię, naſtępuiący Ceſarze w karaniu cudzołoſtw, nieco ſeveriores byli takdługo, aż tandem KONSTANTYN Ceſarz karę miecza na cudzołożnikow poſtanowił; ktorą karę potym JUSTYNIAN Ceſarz approbował in ſuis noviſſimis conſtitutionibus, i poſtanowił ażeby mężow cudzołożnikow præciſè na życiu rozumiey, mieczem karano. Co zaś do białychgłow, tęz karę zwolnił, i nakazał, ażeby rozgami ocięte, do klaſztoru były wtrącone. A ieżeliby oney mąż w dwuch leciech przyiąć nie chciał, w klaſztorze poki żyć będzie, wziąwſzy habit zakonny, zoſtawać ma, Julius Clarus *lib. 5. Sentent. ſub verbo:* Adulterium. Oinotomus *in Inſtit. ſuis ſub tit. de nuptiis, tit. de divortio, á num. 23.* Farinaceus *in pract. crim. parte 4. tit. 16. quæſt. 141. á num. 19.*

Berlichius iednak *ubi ſupra num. 20.* napiſał: że dziś, gdzie klaſztorow nie maſz, białogłowę cudzołożnicę, nie inaczey, iako męſczyznę mieczem karzą.

Lubo w niektorych mieyſcach prawami mieyſkiemi, i zwyczaiem wprowadzono, że cudzołożnikow nie karą na życiu, ale tylko pieniężną, albo inſzą arbitralną karzą, iako donoſi Farinaceus *ubi ſupra á num. 72.* i Menochius *de arbitr. Judicum lib. 2. cent. 5. caſu 419. á num. 74.*

Z prawa Saſkiego poſtanowiono ieſt, *lib. 2. art. 13.* ażeby cudzołożnikow, tak męſzczyznę, iako białogłowę, na cudzołoſtwie zaſtanych na życiu karano. Ale Tłumacze prawa Saſkiego, pomieniony text prawa Saſkiego rożnie interpretuią, i explikuią. Bo Ławnicy Lipſcy pronuncyowali; że pomieniony text prawa Saſkiego tłumaczyć i deklarować trzeba ex Jure Communi Civili, to ieſt ażeby męſzczyznę mieczem karano, białogłowę zaś mężatkę, rozgami ociętą do klaſztoru wtrącono. A gdzie nie maſz klaſztorow, rozgami ocięta, ma bydz in perpetuum relegowana, iako donoſi Berlichius *ubi ſupra á num. 24.*

Zaczym w tey rożnośći prawa Saſkiego Tłumaczow, Maurycy Elektor Saxonii w Pańſtwach ſwoich poſtanowił, ażeby oboie, tak męſzczyznę, iako białogłowę, na takowych cudzołoſtwach zaſtanych, mieczem karano. A potym Auguſt Elektor Saxonii pomienioną konſtytucyą Maurycego Brata ſwego Rodzonego, potwierdził: ażeby oboie tak męſzczyznę, iak białogłowę mieczem karano, iako donoſi, i ſwiadczy Berlichius *ubi ſupra.*

Drugim ſpoſobem popełnia ſię cudzołoſtwo między białogłową mężatką, i męſzczyzną wolnym: to ieſt, ieżeli ten do oney przyſtępuie, i łoże drugiego gwałci; co cudzołoſtwem proſtym nazywa ſię. W ktorym przypadku konkluduią Doktorowie: że de Jure Civili białogłowa męża maiąca, rozgami ocięta, do klaſztoru ma bydz wtrącona. Męſzczyzna zaś wolny mieczem karany bydz powinien, tak Berlichius *ubi ſupra num. 34.* a to przez text *in Novella & nulli Judicum licet habere, in cap. ſi quando.*

Nawet chociażby ſię wolny z wolną cieleſnie łączył, o ktorey rozumiał, że ieſt mężatka, tąż karą ma bydz karany, tak Farinac. *ubi ſupra num. 102.* Berlichius *locô citatô num. 36.* Lubo Damhoud. *in praxi crim. cap. 89. num. 43.* contrarium napiſał.

Z prawa zaś Saſkiego ktoraby kara w tym przypadku miała bydz naznaczona, nie zgadzaią ſię Tłumacze tegoż prawa Saſkiego. Niektorzy bowiem rozumieią: że w tym przypadku ma bydz zmitygowana kara, tak, że białogłowa zamężna z oſobą wolną ſię kładąca, ani fuſtygacyą karana bydz nie powinna. Inśi zaś trzymaią: że w takowych cudzołoſtwach kara fuſtygacyi, i wieczney relegacyi mieyſce ma, tak Oinot. *in Inſtit. Civilib. ſub rubrica: de divortio, num. 26.* Coler. *part. 1. deciſionum Germaniœ decis. 176. num. 11.* Contrariè zaś,

zaś, że mowić trzeba, napiſał Berlichius *ubi ſupra num. 39.* gdy cudzołoſtwo propriè popełnia ſię na mężatkę, lubo męſzczyzna nie ieſt żonaty, że takiemu cudzołożnikowi kara miecza ma bydz naznaczona. I daie racyą: bo prawo Saſkie *in lib. 2. art. 13.* każdemu, ktory na cudzołoſtwie zaſtany był, taką karę przyſądza.

I że tę opinią poślednieyſzą Mauritius Elektor Saxonii w ordynacyach Prowincyalnych potwierdził, pomieniony Berlichius *ubi ſupra,* donoſi, iednakże świadczy, że ta konſtytucya, iako bardzo oſtra od Ławnikow Lipſkich nie była w zachowaniu.

Ale potym AUGUSTUS Elektor Saſki pomienioną konſtytucyą Maurycego potwierdził, i poſtanowił, ażeby w tym przypadku tak wolnego z białogłową zamężną rzecz maiącego, iako i mężatkę, oboie mieczem karano. Co także JOANNES GEORGIUS Xiążę Saſki, i Elektor potwierdził, iako donoſi Berlichius *ubi ſupra.*

Trzecim ſpoſobem między mężem żonatym, i białogłową wolną popełnia ſię cudzołoſtwo: to ieſt ieżeli Zonę maiący z wdową albo panną rzecz ma, iakoby karany bydz powinien?

Ze w tym przypadku & de Jure Civili popełnia ſię cudzołoſtwo, i kara na życiu mieyſce ma, napiſał Menochius *lib. 2. de arbitr. cent. 5. caſu 420.* i inni allegowani od Berlichiuſza *ubi ſupra num. 44.* gdzie także na tę opinią daie motiva Doktorow.

Ale ſam Berlichius tamże *num. 46.* przeciwną opinią trzyma: że w takowym przypadku de Jure Civili ani ex parte męſzczyzny, ani ex parte białogłowy mowi ſię cudzołoſtwo: ani nie ma mieyſca kara cudzołoſtwa; ale tylko ſtuprum, albo nierząd, i dlatego tylko pœnâ ſtrupri rozumiey ſuſtygacyą, albo relegacyą na ktory czas, takowych cudzołożnikow karać należy, gdzie, że tey ieſt opinii Julius Clarus *ubi ſupra*, Colerius *parte 1. decis. 176.* Farinac. *part. 4. quæſt. 141. á num. 75.* donoſi tamże: i zaraz niżey na tę opinią przywodzi motiva.

Z prawa także Saſkiego, że ieſt niewątpliwa Doktorow ſentencya, i od Ławnikow Lipſkich zachowana, donoſi tenże Berlichius *ubi ſupra num. 51.* że w tym przypadku kary na życiu nie naznaczaią; ale męſzczyzna maiący Zonę, rozgami tylko ma bydz bity: białogłowa zaś wolna albo więzieniem, albo relegacyą doczeſną ma bydz karana.

Iednakże nie przeczy tenże Berlichius: że AUGUST Xiążę Saſki w ſwoich państwach tę karę zaoſtrzył, i poſtanowił: ażeby żonaty z wolną rzecz maiący, mieczem był karany: białogłowa zaś wolna rozgami ma bydz bita, i wiecznie relegowana. Ktorą konſtytucyą potwierdził i JAN JERZY Elektor Saſki iako tenże Berlichius ſwiadczy *ubi ſupra.*

Wszystko to co się o karze cudzołostwa mowiło, ma także mieysce czyli w ludziach młodych ktorzy lat prawnych nie doszli, to iest: że lubo tych w inszych występkach lżey karzą: iednak w występku cudzołostwa minorennitas ich nie wymawia, byle kto pubertatem impleverit, tak rozumie Farinac. *in praxi crim. part. 3. quæst. 92. á num. 77.* i że tak Ławnicy Lipscy decydowali, donosi Berlichius *ubi supra num. 56.* a to przez text *in L. si adulterium §. Fratres ff. ad L. Juliam de adulteriis.*

Ma mieysce ta kara *powtore*: Chociażby mąż o cudzołostwie wiedział, i Zona cudzołożnica mowiłaby, że ią mąż drugiemu na cudzołostwo dla zarobku oddał, albo, że iey mąż dał okazyą do popełnienia cudzołostwa: tedy bowiem przez to mąż obciążony iest prawem, ażeby o występek pobłażania nierządu karany był: białogłowa zaś karą ordynaryiną kryminalną ma bydz karana: inaczey zaś rzecz się ma criminaliter, ieżeli na nią skarżą, tak Berlich. *ubi supra n. 58.* przez text *in L. ex L. Julia ff. ad L. Juliam, de adulteriis, & in L. cum mulier, ff. solutô matrimoniô.*

Ma mieysce ta kara *potrzecie*: Chociażby Zona surowość męża allegowała, i to probowała, tak Bajardus *in additionibus ad Julium Clarum, lib. 5. Sent. sub verbo*: Adulterium *num. 75.* Farinac. *in pract. crim. part. 4. tit. 16. quæst. 141. á num. 60.*

Ma ieszcze mieysce ta kara *poczwarte*: Chociaż białogłowa dla ubostwa, albo z potrzeby głodu cudzołożnicą drugiego stała się. Tak Bajardus *in addit. ad Julium Clarum locô citatô á num. 76.* Farinac. *d. quæst. 141. num. 60.*

Limituią się zaś supra dicta tak: że kara ordynaryina cudzołostwa albo zupełnie odpuszczona bywa, albo przynaymniey extraordynaryiną naznaczaią.

Limituią się tedy *popierwsze.* Ieżeli Zona nie dobrowolnie, ale przymuszona, i przez gwałt cudzołostwo popełniła: bo w takim przypadku żadney kary nie popada. Tak Bajardus, Menoch. Farinac. przez text praw Rzymskich Cesarskich *in L. si Uxor §. si quis ff. ad legem Juliam de adulteriis.*

Limituią się *powtore*: Ieżeli Zona zdradliwym położeniem się w osobach oszukana iest, rozumieiąca ze z mężem rzecz ma: bo w takim przypadku od wszytkiey kary uwolniona iest, Farinac. *dictá quæst. 141. num. 69.* Damhoud. *in pract. crim. cap. 89. num. 42.*

Limituią się *potrzecie*: Ieżeli kto drugiego Zonę publicznie, i iawnie słowami pobudził do popełnienia cudzołostwa, albo nieuczćiwie dotykał się, tedy onemu kara ordynaryina cudzołostwa nie ma bydz naznaczona, ale iednak karą extraordynaryiną według zdania Sędziego ma bydz karany, tak Damhoud. *d. cap. 89.* Bajard. *ubi supra num. 68.*

Ale ieżeli usiłowanie tylko, że kto chce popełnić występek, a onego nie wykonał, iaka kara ma bydz naznaczona?

Dy-

Dyſtyngwuią Doktorowie, albo ono uſiłowanie odległe ieſt, albo bliſkie do cudzołoſtwa popełnienia: W pierwſzym przypadku mowią Doktorowie, że kara extraordynaryina mieyſce ma: w drugim zaś poslednieyſzym przypadku ma bydz karany, iakoby ſam uczynek popełniony był. Z tąd wnoſzą Doktorowie: ieżeliby pocałowania, albo podobne uczynki przyſtąpiły, że kara ordynaryina cudzołoſtwa mieyſca nie ma. Ale ieżeliby kto białogłowę dla wypełnienia lubieżnośći o ziemię rzućił: albo iey ſukien podniosł, a dla iakiey przeſzkody uczynek cieleſny nie mogł naſtąpić, tedy taki ma bydz karany, iakoby cudzołoſtwo popełnił. Tak Farinac. *d. quæſt. 141. num. 103.* Berlichius *ubi ſupra á num. 70.*

Limituią ſię *poczwarte*: ieżeli Zona dla długiey męża niebytnośći, o ktorym że umarł, wierzyła, z inſzym małżeńſtwo zawarła, i wypełniła: bo w takim przypadku kara ordynaryina cudzołoſtwa mieyſca nie ma, ale tylko proſtey fornikacyi, tak Damhoud. *ubi ſupra tit. de adulteriis.* i inſi Doktorowie przez text *in L. 11. §. 12. ff. ad L. Juliam de Adulteriis.*

Limituią ſię *popiąte*: Ieżeli ieſt oſoba Szlachetna: bo na ten czas kara ordynaryina cudzołoſtwa uſtaie, napiſał Colerius *part. 1. deciſionum Germanicæ, decis. 176. num. 38.* Tiraquellus *in tract. de Nobilitate cap. 20. num. 108.* Gloſſa *in L. ſi quis Viduam, ff. de quæſtionibus, ſub verbo: deportandus eſt.*

Ale Farinaceus *in pract. crim. part. 3. quæſt. 98. num. 138.* Berlichius *ubi ſupra num. 28.* przećiwną rzecz temu rozumieią.

Limituią ſię *poſzoſte*: Ieżeli ſtarzy cudzołoſtwo popełnili: bo w takim przypadku uſtaie kara ordynaryina cudzołoſtwa, a ma mieyſce kara pieniężna, albo relegacya, albo inſza podobna. Tak Menoch. *lib. 2. de arbitr. Judicum, cent. 4. caſu 329. á num. 19.* Tiraquellus *in tract. de pœnis temperandis aut remittendis caſu 8.* Ale ta opinia nie zda ſię Berlichiuſzowi *ubi ſupra num. 77.* i ſwiadczy że w ziemiach Saſkich ſtarzy, ktorym ſześćdzieſiąt lat minęło, karani byli mieczem: Tak przez texty generale *tam in L. Julia ff. cod. ad L. Juliam de Adulteriis*, iako przez konſtytucye Saſkie *part. 4. conſtit. 19.* Tak przez text Sacræ Scripturæ *Eccleſiaſt. cap. 25.* & Danielis *cap. 13.*

Limituią ſię *poſiodme*: gdyby po ſmierći iednego z małżonkow, pokazało ſię na drugiego cudzołoſtwo popełnione, gdy małżonek drugi ieſzcze żył: tedy że w takim przypadku kara ordynaryina cudzołoſtwa ieſt mu kondonowana, napiſał Moller. *lib. 3. ſemeſtrium. cap. 13.* Iż rozumie ſię, że zmarły, wyſtępek ten żyiącemu darował.

Limituią ſię *pooſme*: Ieżeliby małżonek z nierządnicą niezamężną, ze wſzyſtkiemi ſię łączącą rzecz miał, karą ordynaryiną cudzołoſtwa nie może bydz karany. Tak Berlich. *ubi ſupra num. 85.* przez text *in L. ſi ea, quæ & in L. quæ adulterium cod. ad L. Juliam de adulteriis.* Co iednak że nie ma mieyſca napiſał: ieżeli białogłowa, ktora przedtym nierządnym zwyczaiem żyła, potym

poſzła

poszła za mąż, i z mężem poczćiwie żyła. Bo w takim przypadku, ieżeli kto z taką białogłową iuż zamężną cudzołostwo popełnił, karą ordynaryiną cudzołostwa ma bydz karany, przez text *in L. si uxor §. sed & in ea ff. ad Juliam de Adulteriis.* Ieżeli zaś białogłowa zamężna nierządem się bawi, a kto także, żonaty z nią rzecz ma, on żonaty karą ordynaryiną karany bydz nie powinien tak Farinac. *d. part. 4. tit. 16. quæst. 141. num. 82.* I że ta opinia w Ziemiach Saskich przyięta iest, że go karą ordynaryiną nie karzą, ale inszą lżeyszą rozumiey rozgami, i relegacyą, donosi Colerius *part. 1. decisionum Germaniæ, decis. 176.* Berlich. *ubi supra num. 88.* Białogłowa zaś zamężna, nierządem się bawiąca ze wszystkiemi, czy karą ordynaryiną cudzołostwa ma bydz karana? przyznaią Farinac. *d. quæst. 141. num. 85.* Bajardus *ubi supra n. 27.* i insi. Ale Julius Clarus *num. 3. ubi supra* contrarium napisał, że tak nie może bydz karana. I że Ławnicy Lipscy białogłowie zamężney nierządem się bawiącey karę tylko fustygacyi naznaczyli byli, donosi Colerius *d. decis. 176.* & Berlich. *ubi supra n. 89.*

Limituią się *podziewiąte*: Ieżeli kto nałożnicę drugiego poznaie, bo w takim przypadku kara ordynaryina cudzołostwa ustaie, ale tylko ma mieysce pœna stupri, kara nierządu. Tak Farinac. *d. quæst. 141. num. 94.*

Limituią się *podziesiąte*: że kara ordynaryina cudzołostwa tam de Jure Civili, quam Canonico, mieysca nie ma, ieżeli rekoncyliacya, i odpuszczenie cudzołostwa między małżonkami zaszło; bo białogłowa cudzołożnica, ieżeli onę mąż po popełnionym cudzołostwie do siebie przyiął, i oney odpuszcza, kary śmierći nie przewinia i nie popada. Tak Boërius *decis. 297.* i insi Doktorowie przez text *in can. Quod autem can. Non erit 30. quæst. & in can. si illic quæst. 4. & in cap. Quemadmodum §. finali, tit. de Jure jurando.*

Ktora limitacya, że także w prawie Saskim za Electoratem Saxonii ma mieysce, napisał Berlichius *ubi supra num. 96.* Gdzie *num. 97.* przyłącza: że rekoncyliacya, i odpuszczenie może się stać, nie tylko przed Dekretem Sądowym, przez text *in L. si metu cod. ad L. Juliam de Adulteriis*, ale też po dekrećie, i sentencyi ferowaney, iednak przed exekucyą; z tą iednak deklaracyą; że Zona, ieżeli mąż przed exekucyą do siebie onę wziąść, i występek darować iey chce, bez kary ma bydz wypuszczona: inaczey ieżeli po kondamnacyi, i dekrecie ferowanym mąż odpuśćić, i onę do siebie wziąść chce, wtedy mu nie dozwalaią: chyba aż pierwey będzie rozgami bita, lubo nie publicznie, ale dla powagi małżeństwa prywatnie w więzieniu, toż napisał Colerius *part. 1. decisionum Germaniæ, decis. 176. num. 15.* Wyiąwszy ieżeliby mąż cudzołostwo z Zoną drugiego popełnił, a Zona onemuż odpuścić, i z nim mieszkać chciałaby, nie słuchaią iey, ale mąż non obstante remissione na śmierć ma bydz karany, napisał Berlichius *ubi supra num. 99.* i że tak Ławnicy Lipscy pronuncyowali, donosi tamże, toż napisał i Colerius *d. decis. 176.*

Ale

Ale Auguſt Elektor Saſki przećiwną rzecz poſtanowił: że w takowym cudzołoſtwie podwoynym, rekoncyliacya, i odpuſzczenie żadnym ſpoſobem ani w Zonie mieyſca nie ma, tak Colerius *d. decis. 176. num. 5.* i że toż potwierdził Jan Jerzy Xiążę, i Elektor Saſki, ſwiadczy Berlichius *ubi ſupra, num. 100. Videatur Carpzov. p. 2. q. 55. num. 113.*

Chyba że mąż z takową Białogłową zamężną rzecz miał, ktora nierządnym zwyczaiem żyie, y że wſzyſtkiemi ſię łączy; bo w takim przypadku nie popełnia ſię prawdziwie cudzołoſtwo ale tylko nierząd, ani kara cudzołoſtwa nie ma mieyſca: idzie zatym że rekoncyliacya mieyſce ma. Tak Colerius *d. decis. 176. num. 36.* Mollerius *lib. 2. Semeſtrium cap. 36.* gdzie ſwiadczą: że tak Ławnicy Lipſcy kilka razy decydowali.

Także: ieżeli po ſmierci iednego z małżonkow na drugiego żyiącego pokazałoby ſię popełnione cudzołoſtwo, gdy ieſzcze małżonek żył; bo w takim przypadku kara ſmierci żyiącemu nie ma bydz naznaczona dla potaiemnego odpuſzczenia i rekoncyliacyi. Tak Mollerius *lib. 2. ſemeſtrium* & Berlichius *ubi ſupra. num.* 102.

Także: ieżeli mąż wiedząc że żona iego ieſt cudzołożnica, onę cieleſnie poznał, bo wtedy cudzołoſtwo nawet podwoyne w ziemiach i Elektoracie Saſkim odpuſzczone bydz rozumie ſię. Tak Moller. *in coment. ad conſtit. ſaxoniæ parte 4. Conſtit. 19. num. 12.* Berlichius *ubi ſupra, num.* 103,

I z Tłumaczami Prawa Saſkiego zgadzaią ſię także Tłumacze Juris Civilis iako ieſt *Gloſſa in Cap. ult: de adulteriis:* Covarr: *in tract: de Matrimonio parte 2. Cap: 7. §. 7. num:* 11. Julius Clarus *lib: 5. ſentent: ſub verbo:* Adulterium. *num* 18, Co iednak Berlichius *ubi ſupra num:* 15. Że ieſt prawda rozumie co do Męża, że ten wiedząc żonę ſwoią bydz cudzołożnicą, z nią ſię cieleſnie łączył, że na nią potym o cudzołoſtwo ſkarżyć nie może, inaczey co do inſzych albo do ſamego Sędziego. Inſi bowiem, ktorym prawo dozwala, na pomienioną żonę cudzołożnicę o cudzołoſtwo ſkarżyć mogą, albo ſam ſędzia z urzędu ſwego przeciwko niey inkwirować y kondemnować może, nie uważaiąc nic na ono potaiemne odpuſzczenie, inaczey bowiem (mowi tenże Berlichius) oczywiſcie zdrada konſtytucyi prawa ſaſkiego byłaby wynaleziona, że mąż widząc, iz nic nie pomoże iego odpuſzczenie wyſtępku żonie, dla dwoiakiego cudzołoſtwa mogłby pretendować, że iuż przedtym wiedział, że żona iego była cudzołożnica z nią iednak cieleſnie ſię łączył, y tym ſpoſobem żonaby kary uſzła: coby było abſurdum.

Chyba że ſą wielkie y poważne przyczyny, rozumiey, że mąż ieſt wyborny Rzemieſlnik, tedy kara cudzołoſtwa podwoynego może mu bydz odpuſzczona, a inſza extraordynaryina może bydz naznaczona, napiſał Berlichius *ubi ſupra num* 106. Colerius *d. decis:* 176,

W proſtym zaś cudzołoſtwie ktore żonaty z wolną albo wolny z mężatką popełnił, bez dyſtynkcyi odpuſzczenie i rekoncyliacya mieyſce ma, napiſał Berlichius *ubi ſupra num.* 107. I ze ta aſſercya ma mieyſce także co do męża napiſał tenże *locô cit. num.* 108. Także ieżeli mąż z wolną popełnia cudzołoſtwo, że iego żona za nim proſić, i rekoncyliacyą uczynić z nim może. I ſwiadczy Berlichius *ubi ſupra num:* 109. że ta konkluzya była aprobowana od Xiążąt Saſkich, iako to od Auguſta temi ſłowy: » Si vir pro uxore cum » ſoluto rem habente: vel uxor pro marito cum ſoluta adulterium committente » intercedit: illiquè cohabitari velit, quod in tali caſu interceſſio illorum locum » habeat, & pæna adulterii mitigetur, & ſolum perpetua relegatio dictari debeat » Toż y Ian Ierzy Elektor Saſki potym potwierdził.

Kiedy tedy kara cudzołoſtwa na interceſſyą iednego z małżonkow odpuſzczona ieſt, ieżeliby znowu tenże małżonek albo małżonka po oney interceſſyi inſze takoweż cudzołoſtwo popełnił, albo popełniła, tedy odpuſzczenie nie ma mieyſca, y interceſſya druga nic nie waży. Tak Mollerius *in comment. Conſtit. ſaxon. parte 4. conſtit.* 19, *num.* 4. Berlichius *ubi ſupra num:* 110.

I w tym przypadku odpuſzczenie iednego z Małżonkow drugiemu uczynione drugiey ſtronie nic nie pomaga: ale ieżeli mąż z wolną rzecz miał, a żona za mężem prożbę wnioſła, tedy ona prożba pomienioney białogłowie nic nie pomaga, ale ona z fuſtygacyą na wieczne wygnanie relegowana bydz powinna, tak Berlichius *ubi ſupra num,* 111. przez wyrąźny text *in novella* pominionego Elektora ſaxonii Auguſta *part:* 4. *Conſtit:* 19. Co że y Ian Ierzy Elektor ſaxonii poſtanowił ſwiadczy tenże Berlichius *ubi ſupra.* Ale za ziemiami Saſkiemi pomienione konſtytucye mieyſca nie maią ſwiadczy Colerius *decis:* 176. Farinaceus *dicta parte* 4. *tit.* 16. *quæſt:* 141. *num.* 208 ktorzy Doktorowie contrarium rozumieią, i wyraźnie mowią: że za Panſtwami Elektoratu ſaſkiego darowana kara w tym przypadku iednemu z małżonkow drugiey ſtronie pomaga, to ieſt wolney oſobie.

To iednak przyłączaią Tłumacze prawa Saſkiego, że według prawa ſaxonii, ieden z małżonkow niewinny za tym, ktorego na prożbę iego od kary ſmierci uwalniaią i wiecznie releguią, iść powinien, y więcey w ziemiach ſaſkich, gdzie cudzołoſtwo popełnione i odpuſzczenie kary ſtało ſię dla uchronienia ſię zgorſzenia, bawić ſię nie może, tak Berlichius *ubi ſupra num.* 114. przez prawa ſaſkie od niego allegowane. Tak dalece, że żona, ieżeli widzi, że muſi z mężem koniecznie uſtąpić, raczey w Oyczyźnie zoſtać ſię, niżeli mężowi winę odpuścić, i za nim proſić chciałaby, potym żałować, i prożby raz za nim wnieſioney rewokować nie może, ale præcisè za mężem iść powinna. Tak iednak że owemu niewinnemu z małżonkow w tych ziemiach rzeczy ſwoie expedyować, bywać, y konwerſować nie zakazuią, iako Berlichius tamże *num: ſequentibus* nanotował.

Przyłącza powtore tenże Berlichius *ubi ſupra num:* 119. allegując *gloſſam fin: in cap: ex literis. tit. de divortiis.* Ze pomieniona rekoncyliacya nawet chociażby druga ſtrona nie chciała, ſtać ſię może, zaczym, ieżeli mąż za żoną, i przeciwnym ſpoſobem żona za mężem proſi, i oney winę darować chce, i oto proſi, żona uwolniona i mężowi oddana ma bydz, chociażby nie chciała.

I to wſzyſtko co ſię wyżey wyraziło o odpuſzczeniu i rekoncyliacyi małżonkow ma mieyſce, tak dalece; ze mąż chociażby przeciwko niemu indicia doſtateczne były torturom i qweſtyi podlegać nie może, poki ſię żona nie będzie deklarowała, czyli chce za mężem wziętym proſić, i z nim małżeńſtwo ponowić, i przeciwnym ſpoſobem mąż za żoną. tak Colerius *d. decis.* 176. *num.* 36. Berlichius *ubi ſupra num.* 120.

Notandum iednak *1mo:* że karą o Cudzołoſtwo nikt nie może bydz karany, ieżeli pięc lat po ſobie idących wyſzło, a to tak de jure civili, iako też de jure Saxonico w onych mieyſcach gdzie prawo ſaſkie zachowuią: w Elektoracie iednak ſaſkim propter Conſtit: novellam od Auguſta Elektora ferowaney wyſtępek cudzołoſtwa preſkrypcyą pięciu lat nie znoſi ſię, tak Berlichius *ubi ſupra à num:* 122. ktora iednak pomieniona konſtytucya Electoralis że ma mieyſce in adulterio duplicato tylko, rozumie Berlichius *ubi ſupra* nie także w cudzołoſtwie proſtym, ktore wolny z mężatką, i żonę maiący z wolną oſobą popełnia; w tym bowiem przypadku że preſkrypcya pięciu lat rectè currit napiſał tenże Berlichius. poruſzony konſtytucyą pomienionego Auguſta Elektora ſaxonii, ktora ieſt *parte* 4. *Conſtit.* 19. gdzie tylko dyſpozycya ieſt o cudzołoſtwie podwoynym.

Ze zaś de jure Civili wyſtarcza preſkrypcya pięcioletna, napiſał Julius Clarus *lib:* 5. *ſentent. ſub verbo:* Adulterium *num:* 2. Bòérius *decis.* 26 *num:* 12 *& ſeq.* i inſi przez text *Jur. Civil. in L. milites. §. Adulterium. & in L. mariti § ſex menſium. ff. ad L. Juliam de Adult. & in L. Adult. Cod. eod. tit.*.

Notandum *2do.* że de jure civili żona na męża ſkarżyć nie może o cudzołoſtwo: iako ſię znayduie *in L.* 1. *cod. de Adulteriis* ale z konſtytucyi KAROLA. V. Ceſarza pozwolono ieſt: także w ziemiach ſaxonii, iako ſwiadczy Oinotom. *in inſtit. Civil. tit. de nuptiis.* I nad pomienione kary na ciele cudzołożnicy ſtaią ſię bezecnemi iako ſię znayduie *in L.* 9. *qui notatur infamiâ.*

Ale w Rzymie, w Bononii, w Florencyi i w inſzych mieyſcach Włoſkich, w Niemczech, w Francyi nigdy na życiu za Cudzołoſtwo nie karzą, ale męſzczyznę cudzołożnika karą pieniężną albo relegacyą, białogłowę zaś fuſtygacyą, albo do klaſztoru wtrąceniem albo relegacyą karzą. Tak Zalaſzowſki *Jur. Reg. Pol. Tom.* 2. *lib:* 4. *part:* 2. *tit:* 19. *de Adult.* Carpzov. *in practi: Crim. part.* 2. *quæſt.* 53. *n.* 6. *&* 8.

Notandum *3tio.* Ze kiedy cudzołoſtwo ieſt wiadome, w takim przypadku ſędzia może z urzędu ſwego o ten wyſtępek czynić: inaczey, ieżeli ieſt potaiemne i mężowi niewiadome, ażeby infamia albo niebeſpieczeńſtwo iakie ztąd ſię nie wſzczęło, może iednak ſędzia proceſſ zaczęty kontynuować, nie uważaiąc nic na to, że oſkarżyciel ſkargi odſtąpił. Tak Farin. *par.* 4. *tit.* 16 *quæſt.* 141. *num.* 36.

Notandum *4to.* Ze lubo cudzołoſtwo liczy ſię między publiczne wyſtępki, iako ſię znayduie *in L. Quamvis. Cod. ad L. Juliam de Adulteriis.* iednakże nie każdy z ludzi ſkarżyć może na kogo o ten wyſtępek, ażeby cudzym nie wolno było inſze małżenſtwa kalać: nawet chociażby krewni cudzołożnicy białogłowy byli niedbali, albo ich nie było. Tak Farinac. *ubi ſupra num.* 36. i Doktorowie od niego allegowani.

Notandum *5to.* Ze ſprawa cudzołoſtwa może ſię agitować tak przed ſędzią Duchownym iako przed ſędzią ſwieckim, ale przed ſędzią Duchównym tylko do ſeparacyi łoża, a zatym o utracenie Poſagu; iako ſię znayduie *in Cap:* Plerumquè *tit. de Donat. inter virum & Uxorem. & in L.* Conſenſu *de Repudiis.* Zona bowiem cudzołożnica nie ſamym uczynkiem, ale przez Dekret ſędziego traci Poſag, darowiznę propter nuptias, i inſze wſzyſtkie dobra od męża ſobie darowane albo legowane, i dotalitium ; iednak dobr dziedzicznych, i ſpolną pracą nabytych nie traci. Tak Lipſki *in ſemicenturia obſervat.* 25. Colerius *ubi ſupra num.* 11. & 42.

Czyli zaś parapharnalia traci ? kontrowerſya ieſt między Doktorami. Gloſſa *in d. Cap. Plerumquè.* Covarr. *in tract. de matrim. p.* 2. *c.* 7. *art.* 6. Menoch *de Arbitr. Judicum lib* 2. *casu* 419. *num.* 58. i inſi Doktorowie allegowani à Farin. *quæſt.* 142. *part.* 1. przyznaią. Sanchez zaś *in tract. de matrim. lib.* 10. *tit. de divortiis disp:* 8. z inſzemi contrarium trzyma.

Notandum *6to.* Ze mąż dla cudzołoſtwa żony ſwoiey zyſkuie poſag, i inſze podobne rzeczy, to ieſt ieżeli czyni civiliter do ſeparacyi łoża, inaczey ieżeli criminaliter czyni ad pœnas legum. Bo w takim przypadku część dobr przenoſi ſię do klaſztoru, druga zaś część do dzieci albo Rodzicow. tak Farin: *locó citató. num.* 101. Gdzie iednak przyłącza, że chociaż civiliter mąż czyni, nie zyſkuie poſagu, ale do klaſztoru przenoſi ſię, do ktorego białogłowa wtrącona ieſt, i tam wziąwſzy habit zakonny zoſtaie.

Ale czy mąż ſkarży na żonę ſwoię o cudzołoſtwo civiliter, czyli criminaliter, a dzieci żyią, chociażby z pierwſzego małżeńſtwa, mąż nie zyſkuie poſagu, ale do pomienionych dzieci przenoſi ſię. tak Covarr. *ubi ſupra.* Farinac: *d. quæſt.* 142. *à num* 93. gdzie iednak przyłącza, że potym zyſkuie po ſmierci męża, puki on zaś żyie, pożytek pomienionego poſagu ſamemu mężowi cedit, dla racyi od niego allegowaney.

A lubo

A lubo żona oſkarżona o cudzołoſtwo traci poſag (iako ſię mowiło) iednak ona ma pozwolenie przeciwko mężowi ſwemu o podobne cudzołoſtwo excipere, ażeby tak cudzołoſtwo między ſobą było kompenſowane: iako ſię znayduie *in L. Viro atq; uxore ff. ſoluto matrimonio & in cap: ſignificaſti. de divortiis & in cap. fin. de adulteriis.*

Wdowa także po ſmierci męża ſwego roſpuſtnie albo lubieżnie zyiąca poſag traci, y on przenoſi ſię do dziedzicow męża, tak Farinac: *locô citatô* i Doktorowie od niego allegowani. Prawo zaś ſaſkie *in gloſſa ad lib.* 3. *art:* 5. *& art.* 45. *ſpeculi ſaxonici* tak roſporządza, że nie tylko to, co względem poſagu mąż iey naznaczył, ale też poſag wnieſiony albo to, coby iey po ſmierci męża według praw mieyſca należało, traci; i że tak Ławnicy Lipſcy pronuncyowali donoſi Colerius *deſis.* 176. *n.* 50.

Lubo onemu przeciwna opinia zdaie ſię bydz ſprawiedliwſza i łaſkawſza, ktorą trzyma Decius *iu Cap. Paſtoralis de adulteriis.* I że według tey ſwoiey opinii, to ieſt że Wdowa luxuriosè żyiąca po ſmierci Męża nie traci poſagu, odpowiedział niektorym radzącym ſiebie, ſwiadczy pomieniony Colerius *d. decis.* 176. *num.* 54. gdzie iednak *num.* 55. przydaie: że lubo Doktorowie niektorzy mowią, że białogłowa taka nie traci poſagu, iako ſwego patrimonium właſnego, iednak (mowi on) Doktorowie od niego allegowani zdadzą ſię tacitè annuere, że przynaymniey donationem propter nuptias, albo dotalitium, ktore od męża miała, traci, ktorego koſciom iakoby krzywdę uczyniła, luxuriosè po ſmierci iego żyiąc. tak Colerius *ubi ſupra.* I że ta opinia poſlednieyſza w kroleſtwie naſzym Polſkim in praxi zachowuie ſię; że żadney wdowy po ſmierci męża luxuriosè żyiącey dictis pænis nie karzą; ſwiadczy Załaſzowſki *Tom.* 2. *lib.* 4. *part.* 2. *tit.* 19. *de adulteriis.*

Ale ieżeli białogłowa za życia męża cudzołoſtwo popełniła, czyli po ſmierci iego hæredes męża proſzącey o ſwoy poſag, i o donacyą propter nuptias, mogą opponere excepcyą Cudzołoſtwa, dlatego ażeby przeſzkodzić odebraniu poſagu? I poſpolicie Doktorowie rezolwuią tę trudność *affirmativè* ieżeli mąż za życia ſwego takiey qwereli nie uczynił: i komprobuie ſię to przez text Juris *Civil. in L. ſi maritus ff Qui & quibus.* W prawie także Saſkim ieſt text *lib.* 1. *art.* 5. iako napiſał Colerius *d. decis.* 176. *num.* 58. Chyba że mąż wiedział o cudzołoſtwie, a o to nie czynił, tedy ta excepcya nie może opponi. I ieſt racya: bo to tendit do prawdziwey zemſty, ktora ſię nie przenoſi do dziedzica według Gloſſy *in L. cum emancipati* § *ſi emancipatus ff. de collat. bonorum.*

Ieżeli zaś mąż o tym nie wiedział, albo ſmiercią lub inſzym nagłym przypadkiem uprzedzony, na niey ſię tego iak należało zemſcić nie mogł, tedy ta excepcya może bydz zarzucona. tak Colerius *d. decis.* 176. *n.* 62. gdzie allegule gloſſę łacińſką i kommentatorow na pomieniony *art.* 5. *lib.* 1. *Juris ſaxonici.*

Czyli

Czyli także, ieżeli mąż cudzołoſtwo popełnił, traci donationem propter nuptias: albo przynamniey taką porcyą dobr, iakoby należało żonie, gdyby ſię małżeńſtwo rozerwało przez ſmierć męża? I napiſał Colerius *d. decis.* 176. *n.* 63. Że lubo addycya do prawa Saſkiego w tym artykule konkluduie: że w ziemiach Saſkich dawnym zwyczaiem wprowadzono ieſt, że mąż cudzołożący kary żadney privationis nie popada, iako ſię znayduie *in lib.* 1. *art.* 31. i tam Zobellus. Iednak Colerius *d. decis,* 176. że przeciwna opinia bardziey ieſt przyięta, napiſał. I ieſt racya, Bo nic nie ieſt nieſprawiedliwſzego, iako żonę y Męża nierowną ſądzić y karać karą, iako ſię znayduie *in Can. Si quis. quæſt.* 1. & *in Can. Nihil iniquius* 32. *quæſt.* 6. & *in Cap. Gaudemus tit. de divortiis.* i więcey racyi tenże ſam Colerius *d. decis.* 176. *à num.* 64. przywodzi, do ktorego curioſum lectorem odſyłam.

To ieſzcze locò coronidis opuſcić nie zdało mi ſię, że żona na męża de jure communi ſkarżyć o cudzołoſtwo nie może criminaliter na to, ażeby go mieczem karano: z kąd mąż dla cudzołoſtwa karany bydz nie może, chyba żeby cudzy człowiek na niego ſkarżył, albo przeciwko niemu za poprzedzaiącemi przyzwoitemi indyciami Sędzia ex officio inkwirował. tak ieſt *in L. publico* 1. *ſub fin, Cod. ad L. Juliam de adult. ubi gloſſa verbo violato.* Farinaceus *in pract. crim. part.* 4. *tit.* 16. *quæſt.* 141. *num* 104. *& ſeq.* Ale w Państwie Rzymſkim Niemieckim wyraźnemi ſłowy to poprawiono, i poſtanowiono, że także żony na ſwoich mężow criminaliter ſkarżyć mogą *per Conſtit. Crimin.* CAROLI V. *art:* 120. *ſub fin.*

TYTUŁ XIV.

O KARACH KAZIRODZTWA.

KAzirodztwo ieſt: Pokrewnych albo powinowatych na złe używanie, iako ſię znayduie *in Can. Lex illa.* 39. *quæſt.* 1. Gdy zaś wyſtępek kazirodztwa rożnie ſię popełnia: niekiedy bowiem między wſtępuiącemi i zſtępuiącemi, niekiedy między pokrewnemi, niekiedy między powinowatemi, i niekiedy z cudzołoſtwem, każdy tedy z tych przypadek oſobno wyrazić zdało mi ſię. niech tedy będzie.

ARTYKUŁ

ARTYKUL PIERWSZY

O Kazirodztwie między wstępuiącemi i zstępuiącemi, to iest w prostey linii krewności.

WEdług Prawa Moyżeszowego obwiniony o kazirodztwo karany bywał ogniem, iako napisano *Levitici Cap.* 20.

Według prawa Rzymskiego Cesarskiego iakąby karą takowy występek miał bydz karany? niezgadzaią się Doktorowie. Pospolita iednak iest Doktorow opinia, że kara na życiu ma bydz naznaczona. Tak Damhouder. *in pract. sua crimin. par.* 4. *tit.* 16. *quæst.* 149. *n.* 14. & 61. Menoch. *de arbitr. Judic. lib.* 2. *Cent.* 6. *casu* 502.

Ale ponieważ nie wyrazili iaką karą na życiu maią bydz karani, Berlichius *part.* 4. *Concl. practic: concl:* 32. *num.* 14. rozumie, że kara miecza ma mieysce. Ale Julius Clarus *lib:* 5. *sentent. sub § Incestus* donosi, że pewny Ociec, ktory z Corką swoią szesnascie lat maiącą cielesny grzech popełnił, przez Dekret Senatu Medyolańskiego był obieszony.

Z Prawa zaś Saskiego, iakąby karą powinni bydz karani? Tłumacze prawa Saskiego nie zgadzaią się. Ławnicy bowiem Lipscy byli tey opinii, że takie kazirodztwo między wstępuiącemi y zstępuiącemi popełnione na życiu nie moze bydz karane. Racyą daiąc: Bo na to nie masz żadnego prawa postanowionego, a gdzie na prawie schodzi, tam nie może bydz nikt kondemnowany. Insi rozumieią: że tacy kazirodzcy ogniem powinni bydz spaleni, ale Colerius *lib.* 1. *decis Germaniæ par.* 1. *decis.* 174. swiadczy że o takim spaleniu nie masz żadnego przykładu.

Iednak pospolitsza opinia iest, że w takim przypadku kazirodztwo między wstępuiącemi i zstępuiącemi karą miecza ma bydz karane. Ktorych sentencyą August Elektor Saski i Iego Sukcessorowie potwierdzili, iako donosi Berlichius *d. Conc:* 32. *a num.* 18. I że taż kara także do Białogłow pociąga się według konstyt. Augusta Elektora Saskiego *par.* 4. *constit.* 22. Lubo niektorzy Tłumacze prawa Saskiego contrarium rozumieią, między ktoremi iest Hertmanus Pistorius *in observ.* 192. mowiący że pomienione konstytucye Elektorow Saskich nie mogą się pociągać co do Białogłow do territorium Saskiego nie należących. I daie racyą. Bo pomienione konstytucye biią przeciwko Prawu pospolitemu, ale Berlichius *d. concl:* 32. *num.* 25. napisał, że pomieniona assercya i kara miecza pociąga się także do Białogłow za territorium

Saskim

Saſkim mięſzkaiących. I daie racyą: bo kazirodztwo między wſtępuiącemi i zſtępuiącemi de jure Gentium ieſt zakazane, iako ieſt text *in L. ſi adulterium § Quare mulier. ff. ad L. Juliam de Adulteriis.*

Wyiąwſzy iednak, ieżeliby ieden z wſtępuiących albo z zſtępuiących był niedoroſły, bo w takim przypadku nie kara pomieniona ordynaryina ale inſza extraordynaryina według zdania Sędziego ma bydz naznaczona, napiſał Menochius *lib.* 2. *de Arbitr. Judicum cent.* 6. *caſu* 502. *num.* 45. I donoſi Berlichius *ubi ſupra num.* 31. że tę opinią Auguſt Elektor Saſki *in novellis par.* 4. *conſt.* 21. approbował, to ieſt: że nie kara miecza ma bydz naznaczona ale tylko fuſtygacya z relegacyą. Wyiąwſzy także ieżeli wſtępuiący i zſtępuiący niewiadomie z ſobą ſię cieleſnie złączyli. Tak Farinaceus *in pract. Crimin. part.* 4. *tit.* 16. *quæſt.* 149. Menochius *ubi ſupra.*

Także ieżeli pod kolorem i figurą Małżeńſtwa poznali ſię cieleſnie, bo w takim przypadku od kary miecza excuſantur, i ſkazuią ich na inſzę kary z prawa poſtanowione in inceſtuoſas & nefarias nuptias. Tak Menochius *ubi ſupra à num.* 46. & *Conſult. Conſtit. Saxoniæ Tom.* 1. *par*: 4. *quæſt.* 3. *num*: 6.

Ale tu zachodzi między Doktorami wątpliwość, ieżeli Matka, albo Corka, albo inſza białogłowa z wſtępuiących albo z zſtępuiących ieſt publiczna nierządnica, a niektorzy z wſtępuiących albo z zſtępuiących z nią ſię łączą cieleſnie czyli pomieniona kara mieyſce ma? Menochius *ubi ſupra num.* 44. i inſi nieprzyznaią, ale Berlichius *ubi ſupra num.* 40. że pomieniona kara ma mieyſce: napiſał. I daie racyą: bo złe i niepoczciwe obyczaie prawa naturalnego znieść, albo abrogare nie mogą, i inſze racye daie.

ARTYKUŁ DRUGI.

O Kazirodztwie Pobocznych.

JEżeli poboczni oboie małżeńſtwem nie obowiązani ten wyſtępek popełniaią Doktorowie Juris Civilis o karze takowego kazirodztwa nie zgadzaią ſię. Niektorzy bowiem trzymaią, że karą cudzołoſtwa, to ieſt, na życiu powinni bydz karani. Tak Gloſſa *ad L. inter liberos. ff. ad L. Juliam de Adulteriis. ſub verbo: Nomine.* Menoch. *lib.* 2. *in tract. de Arbitr. Judicum Cent.* 6. *caſu* 502. *à num.* 14. i inſi Doktorowie z tą iednak deklaracyą że ponieważ dziſiay kara Cudzołoſtwa w białogłowach odmieniona ieſt, tak dalece: że nie karą miecza, ale wtrąceniem do klaſztoru maią bydz karane, iako ieſt text *in authen. Sed hodie. Cod. ad L. Juliam de adulteriis* Dlaczego że taż mutacya co do

kazirodztwa

kazirodztwa w białogłowach ma bydz dopuſzczona, napiſał tenże Menochius wyżey wſpomniony. Inſi żadney kary Corporis afflictivam za kazirodztwo in linea tranſverſa nie przyźnaią, iako donoſi Farinac. *in pract. Crimin. par.* 4. *tit.* 16. *quæſt.* 149. *num.* 1. Inſi ſrzednią drogę trzymaią, że poboczni obadwa wolni karą fuſtygacyi i relegacyi maią bydz karani. Tak Menochius *ubi ſupra* że Doktorowie tak trzymaią, donoſi: za ktorą opinią idzie Berlichius *ubi ſupra concl.* 28. *num.* 6. a to przez text *in L. ſi quis viduam ff de quæſtione* i przez inſze prawa i racye od niego allegowane.

Z prawa także Saſkiego Tłumacze onegoż nie zgadżaią ſię, iaką karą takowi poboczni maią bydz karani. Niektorzy bowiem mowią: że niekiedy kara miecza bywała naznaczana: niekiedy na karę cudzołoſtwa ſądzono, ażeby męſzczyzna mieczem był karany, białogłowa zaś z fuſtygacyą ażeby była relegowana. iako donoſi Colerius *par.* 2. *decis. Germaniæ decis.* 174. *num.* 3. i Berlichius *ubi ſupra Concl:* 33. *à num.* 7. Insi mocno trzymaią: że oboie tak męſzczyzna iako Białogłowa z fuſtygacyą in perpetuum relegowani bydz powinni, iako donoſi Colerius *d. decis,* 174. gdzie ſwiadczy, że tak w ziemiach Saſkich ſądzono. Ktorą opinią AUGUST Elektor Saſki i JAN JERZY approbowali, donoſi Berlichius *Concl.* 38. *num.* 73.

Ale tu zachodzi wątpliwość: do ktorego ſtopnia zakazanie to kazirodztwa rozciąga ſię? Farinaceus *in tract. de delict. Carnis, quæſt.* 149. *à num.* 57. rezolwuie tę wątpliwość, że aż do czwartego ſtopnia pokrewieńſtwa i powinowactwa. Bo także z Prawa Duchownego dziś ſluby Małżeńſkie ſą zakazane do tegoż ſtopnia czwartego incluſivè. iako ſię znayduie *in cap.* 1. & *in cap.* Non debet. & *in Cap: fin. tit. de Conſanguinitate & affinitate.* do ktorego curioſum lectorem odſyłam. O czym i Sanchez *in tract. de Matrim. lib.* 7. *diſp.* 15. & *diſp.*53. gdzie obſzernie tę materyą traktuie.

Z Prawa zaś Saſkiego między pokrewnemi pobocznemi concubitus za kazirodztwo rozumie ſię, ieżeli oni z ſobą wzaiemnie w pierwſzym albo drugim ſtopniu linii nierowney ſą złączeni. Bo także i Prawo Moyżeſzowe *Levitici Cap.* 18. onym łączyć ſię z ſobą zakazuie. Tak Colerius *par.* 1. *Decis. Germaniæ decis.* 20, gdzie ſwiadczy: że w Prowincyach Xiążąt Saſkich tak ſię zachowuie, i w konſyſtorzach ich tak ſądzą, a to dla konſtyt. nowey AUGUSTA Xiążęcia Saſkiego *par.* 4. *Conſtit.* 22. §. *ultimo.*

Inſi zaś poboczni, ktorzy z ſobą w drugim ſtopniu Krewności linii rowney, albo w trzecim linii nierowney ſą złączeni, z prawa Saſkiego popełniaią wprawdzie kazirodztwo, ale karą lżeyſzą, to ieſt, relegacyą karani bywaią. tak donoſi Berlichius *d. Concl.* 33. *num.* 15.

Z kąd wnoſi tamże *num.* 16. że w Saxonii dwuch Braci albo ſioſtr dzieci z ſobą łączyć ſię cieleſnie nie mogą, y gdyby ſię to ſtało, karę kazirodztwa ponieſliby; ponieważ z prawa Saſkiego małżeńſtwo między niemi nieważne.

Wnosi *powtore num.* 19. że kto z Corką brata albo Siostry łączy kazirodztwo popełnia, i pomienioną karę zasługuie przez text *in L. ult. co* *incestuosis nuptiis.* Toż napisał i Menochius *casu* 502. 16. Farinac. *ubi si* *num.* 86.

Wnosi *potrzecie num.*20. że karą kazirodztwa ma bydz karany ten, kt kazirodztwo popełnił z Wnuczką siostry albo brata, co przed nim napisał i tr mał Farinac. *ubi supra num.* 89.

Wnosi *poczwarte.* Ieżeli z Corką wuia swego położył się, że l od prawa postanowioną ma bydz karany, Toż napisał i Menochius *d.* 502. *num* 18. Farinac. *quæst:* 149. *à num.* 51. bo i *Levitici cap.* 18. tak posta wiono było.

Wnosi *popiąte num.* 23. że tąż karą kazirodztwa ma bydz kara ktory Ciotkę albo Oyca siostrę poznał. Toż napisał i Farinac. *ubi supra n* 91. Insze ampliacye i illacye widzieć wolno u Berlich. *d. concl.* 33. *à num.*

Iednakże wyżey wyrażona kazirodztwa kara limituie się, to iest, że ma mieysca *naprzod:* między pobocznemi, ieżeli oni są niedorośli, tak Men *d. casu* 502. *num.* 80.

Limituie się *powtore* ieżeli tylko złączeni są Cognatione legali, naprzy przez adopcyą. Tak Farinac. *d. quæst.* 149. gdzie iednak *num.* 49. m lubo nie karą ordynaryiną powinni bydz karani, iednak lżeyszą według nia Sędziego.

Limituie się *potrzecie:* Ieżeliby to niewiadomie uczynili, rozumieiąc: że bliskim stopniem nie są złączeni z sobą, żeby im nie wolno było coire. Farinac. par. 4. *pract. Crimin. tit.* 16. *quæst.* 147. Menochius *lib.* 2. *de ar* *Judic. cent.* 6. *casu* 502. *num* 83. Berlichius *d. concl.* 33. *num.* 33. & 38.

Limituie się *poczwarte* ieżeli białogłowa powinowata iest nierządn publiczna, że poznaiący onę lubieżnie kary ordynaryiney kazirodztwa popada, iednak inszą karą lżeyszą według zdania sędziego ma bydz kara napisał Farinaceus *d. quæst.* 149. *num* 92. & Baiardus *in addit. ad Julium Cla* *lib.* 5. *senten: sub verbo* incestus *num.* 9.

Limituie się *popiąte* według niektorych Doktorow co do Osob Szla tnych ieżeli w stopniu zakazanym kazirodztwo popełnili, że nie maią b rozgami bici ani smagani ale tylko relegowani, y obciążoną płodem wyp żyć powinni, y połowę wszystkich Dobr do zwierzchności swoiey tracą, Colerius *decis.* 174. *num.* 3. y że tak Ławnicy Lipscy sądzili donosi. napisał Berlichius. *concl* 33. *num.* 31.

ARTYKU

ARTYKUŁ TRZECI.

O Kazirodztwie Powinowatych i o karze onych.

NIewątpliwa rzecz ieſt między Doktorami, że ieżeli powinowaci ſpołecznie ſię łączą, kazirodztwo popełniaią, iako ieſt Text *in Jure can. in cape* 1. *tit. de conſang. & affini. & in can. ex illa §. cum ergo.* 39. *quæſt.* 1. *in Jur. Civili in L. nemini cod. de nuptiis.* iako napiſał Farin. *quæſt.* 149. *num.* 171. i inſi Doktorowie od niego allegowani; kontrowerſya tylko ieſt między Doktorami, iaką karą maią bydz karani? niektorzy bowiem rozumieią że na życiu, a to przez text. *Juris Civilis in L. adulterium cum inceſtu ff. ad L. Juliam de adulteriis & in L. nemini cod. de nuptiis.*

Ale Julio Claro *lib.* 5. *ſenten.* pod ſłowem: *inceſtus* ta opinia nie zda ſię, i że ſama fuſtigacya naznaczona bydz powinna; i że tak ſenat Medyolańſki ſądził donoſi, i ieſt racya; bo namienione texty nie o proſtym kazirodztwie mowią ale o kazirodztwie z Cudzołoſtwem.

Z Prawa zas Saſkiego za kazirodztwo z powinowatemi popełnione, męſzczyzna z fuſtygacyą ma bydz relegowany, białogłowa zaś więzieniem ma bydz karana do kilku mieſięcy, naprzykład do ſzeſciu mieſięcy trwaiącym, iako ieſt *tomo* 2. *parte* 4. *quæſt.* 13. *Conſult. Conſtit. ſaxoniæ.* Ale potym Auguſt Elektor ſaxonii in ſuis novellis *part:* 4. *Conſtit.* 25. poſtanowił o czym Mollerius *in comment. ſuis* toż napiſał, że tak męſzczyzna, iako białogłowa rowną karą to ieſt fuſtygacyą z wieczną relegacyą maią bydz karani. Racye chciey widzieć u Berlichiuſza *ubi ſupra concl.* 35. *num.* 5.

Ale tu będzie ſię kto pytał: do ktorego ſtopnia powinowactwa kara ta pociąga ſię? i odpowiadam że do czwartego ſtopnia, iako o pokrewnych pobocznych wyżey nanotowałem, a to według prawa Duchownego i prawa Ceſarſkiego iako poſpolicie Doktorowie trzymaią: i od Auguſta Elektora Saſkiego poſtanowiono ieſt, iako ſię znayduie *in ejus novellis parte* 4. *Conſt.* 24. i tamże Mollerius & *tomo* 2. *parte* 4. *quæſt.* 13. *Conſult. Conſtitutionum ſaxoniæ.* że łączenie cieleſne między onemi tylko powinowatemi, ktorzy ſobie ſpołecznie w pierwſzym y drugim ſtopniu linii nierowney ſą złączeni, ieſt zakazane i za kazirodztwo miane.

Tu wnoſzą Doktorowie *popierwſze* jeżeli Oyczym poznaie cieleſnie ſwoię paſierbicę karą kazirodztwa wyżey wyrażoną ma bydz karany, tak Farinaceus *d. quæſt.* 194. *à num.* 70. Bo za corkę ieſt miana, iako ſię znayduie

in § Affinitas quoq; in Instit. Civilibus tit de nuptiis, i tę illacyą August Elektor Saski *parte* 4. *constit.* 24. i Ian Ierzy także Elektor Saski approbowali.

Wnoszą *podrugie:* ieżeli Pasierb Macochę swoię cielesnie poznaie, że karą kazirodztwa wyżey wyrażoną ma bydz karany. tak Menochius *de arbitr. Judicum. casu* 502. *à num* 6. Farinaceus *d. quæst.* 149. *num.* 66. przez text *in L. non facile §. affines sunt. ff de gradibus affinitatis*, i toż postanowił August Elektor Saski *part.* 4. *Constit. novellarum constit.* 24.

Wnoszą *potrzecie:* że i Syn poznaiący nałożnicę Oyca swego podlega karze kazirodztwa, tak Farinaceus *ubi supra num.*69. przez text *in L. liberi* 1. *cod. de nuptiis*. Menochius *d. casu* 502. *à num* 9. Bajardus *in addit. ad Julium Clarum sub verbo:* incestus *num.* 4. i insi Doktorowie, o ktorych donosi Farinaceus *ubi supra* do ktorych przyłączam Berlichiusza *ubi supra. concl.* 35. *num* 14.

Wnoszą *poczwarte:* ieżeli Ociec, Syna swego żonę, albo swoię synową cielesnie poznaie, tak Farinaceus *ubi supra num.* 73. przez text *in d. § Affinitas quoq; in Instit. Civilibus tit. de nuptiis*, i Doktorowie od niego allegowani, ktorym przydaię Berlichiusza *d. concl.* 35. *num.* 15.

Wnoszą *popiąte* ze Zięć poznaiący cielesnie Matkę Zony swoiey, popada karę kazirodztwa, tak Farinaceus *ubi supra num.* 76. ponieważ ta za matkę iest miana, iako iest text. *in § socrum quoq; in Jnstit. Civilibus tit. de nuptiis* i insi Doktorowie od niego allegowani, ktorym dodaię Berlichiusza *d. concl.* 35 *num.* 16. gdzie *num.* 17. przydaie, że z tą opinią zgadza się *Constitutio Electoralis parte* 4. *Constitutionum constit.* 24.

Wnoszą *poszoste:* że kara kazirodztwa mieysce ma, kto żonę Brata swego cielesnie poznał albo siostrę żony swoiey, a tak powinowatą. Tak Farinaceus *d. quæst* 149. i Doktorowie od niego allegowani do ktorych dodaię Berlichiusza *d. concl.* 35. *num.* 19. gdzie swiadczy, że tak Ławnicy Lipscy sądzili.

Więcey inszych illacyi i amplifikacyi przynoszą Farinaceus i Berlichius *locis citatis* do ktorych Lektora odsyłam.

Wątpliwość tylko iest między Doktorami: iaką karą kazirodztwa rzeczoni powinowaci maią bydz karani? Niektorzy trzymaią, że kara smierci onym ma bydz naznaczona. Ale Farinaceus *ubi supra* przeciwną sentencyą trzyma, że nie karą na życiu ale inszą lżeyszą, według zdania sędziego maią bydz karani.

Ale co trzeba mowić o powinowatych z nierządnic, albo z nałożnic urodzonych? Racya iest bo do skutku przeszkodzenia małżeństwa, i prowadzenia kazirodztwa, także powinowactwo z nierządnic i nałożnic wszczyna się, iako się znayduie *in Jure Civili L. Adoptiva § serviles & § idem ff. de ritu nuptiarum & in Jure Can. cap. super ea. cap. discretionem. cap. penultimo tit. de eo qui cognovit sanguineam uxoris suæ.*

Nie

Nie zgadzaią ſię iednak Doktorowie, czyli karą kazirodztwa ma bydz karany, niektorzy bowiem rozumieią, że w takim powinowactwie nie ma mieyſca kara kazirodztwa. Tak Fallerius *in pract. crimin. Cap.* 4. *à num.* 92. i inſi Doktorowie o ktorych Farinaceus donoſi *d. quæſt.* 149. *num.* 101. Motivum ich ieſt; bo powinowactwo ex illicito & fornicario coitu contrahitur toieſt z niedozwolonego i nierządnego łączenia ſię pochodzi tylko z prawa Duchownego a nie z Prawa Ceſarſkiego, kara zaś Prawa Ceſarſkiego nie ma mieyſca w kazirodztwie z Prawa Duchownego a więc. &c

Przeciwną opinią trzymaią, i tę bydz prawdziwſzą i że ſię w praktyce zachowuie, mowią: że powinowactwo także do ſkutku popadnienia kary kazirodztwa contrahitur ex dicto fornicario & illicito coitu. Tak Covarruvias *in Epitome de ſponsalibus cap.* 6. §. 8. *num.* 3. też opinią trzyma Farinaceus *d. quæſt.* 149. *num.* 102. także Berlichius *d. Concl.* 35. *num.* 27. i daie racyą: bo w oboygu Prawie, tak Duchownym iako i Ceſarſkim co do Slubow Małżenſkich zakazania między urodzonemi z nierządnic i nałożnic, wſzczyna ſię powinowactwo, i przywodzi Gloſſę *in L. non facile* § *affines, ſub verbo per nuptias ff. de gradibus Affinitatis*, i o inſzych Prawach, i że tak Ławnicy Lipſcy ſądzili donoſi; o czym więcey piſze tenże Berlichius i Farinaceus i Menochius, do ktorych Lektora odſyłam.

ARTYKUŁ CZWARTY.

O Wyſtępku Kazirodztwa z cudzołoſtwem złączonego i o iego karze.

JAkaby kara w takowym przypadku z Prawa Rzymſkiego Ceſarſkiego naznaczona bydz powinna? niezgadzaią ſię Doktorowie.

Niektorzy rozumieią: że kara deportacyi tylko naznaczona ma bydz, a to przez text *in L. ſi quis viduam ff. de quæſtion.* tak Baiard *in addit. ad Julium Clarum Lib* 5. *ſenten. ſub verbo* inceſtus *num* 11. ktory mowi: że ta opinia ieſt prawdziwſza. Toż napiſał i Farinaceus *d. quæſt* 149. gdzie mowi: że bezpieczniey ieſt według tey opinii ſądzić.

Inſi ſtanowią ze kara ſmierci ma bydz naznaczona. Tak Gloſ: *in L. ſi adulterium cum inceſtu. ſub verbo: ſi adulterium ff. ab L. Juliam de adulteriis.* Damhoud. *in pract: crimin. Cap* 94. *num.* 5. Menoch. *d. casu* 502. *num.* 31 i ieſt racya: bo kara Cudzołoſtwa dziś ieſt na życiu *in L. quamvis cod. ad L. Juliam de adulteriis.* więc bardziey na życiu bydz powinna ieżeli kazirodztwo zachodzi.

Tłumacze

Tłumacze także Prawa Saſkiego między ſobą nie zgadzaią ſię, iaką karą to kazirodztwo z cudzołoſtwem ma bydz karane? niektorzy rozumieią: że tylko fuſtygacya mieyſce ma: alleguiąc *consult. conſtit ſaxonicæ tomo* 1. *parte* 4. *quæſt.* 3. *num.* 2.

Ale bardziey poſpolita ieſt opinia Tłumaczow Prawa Saſkiego, że kara miecza ma bydz naznaczona, tak Colerius *decisio.* 174. *num.* 4. *parte* 4. *decis. German.* i że tak Lawnicy Lipſcy ſądzili donoſi, ktorą opinią Auguſt Elektor Saſki approbował *in ſuis novellis parte* 4. *Conſt.* 23. gdzie in comment. Mollerius *num.* 6.

I ma ta kara mieyſce nie tylko w wſtępuiących i zſtępuiących: ale też w pobocznych, tak Berlich. *parte* 4 *concl.* 34. *num.* 9 & *ſeq.*

I owſzem ma mieyſce u powinowatych, bo i ci kazirodztwo z cudzołoſtwem popełniaiąc, mieczem karani bydz maią: iako ſię znayduie *in novella Auguſti Electoris parte* 4. *conſt.* 24. tak Coler. *d. decis.* 174. *parte* 1. *decis. German. num.* 5. Molerius *in comment ad Conſt. Saxoniæ parte* 4. *conſt.* 24.

A lubo z Prawa Rzymſkiego dziś białogłowa dla cudzołoſtwa nie powinna bydz karana pænâ Capitis, iako ſię znayduie *in Authentica: ſed hodie. cod. ad L. Juliam de Adulter.* & *in Novell.* 134. *Cap.* 10. iednakże Doktorowie Juris Civilis to przyznaią w proſtym cudzołoſtwie, nie także w cudzołoſtwie z kazirodztwem. Tak Farin. *ubi ſupra. quæſt* 149 *num.* 24. ktorą opinią Tłumacze Prawa Saſkiego approbowali, o czym Colerius *d. decis* 174. *num.* 6. i Auguſt Elektor Saſki *in ſuis novell. parte* 4. *Conſt* 33. approbował, iako ſwiadczy Berlichius *de concl.* 34. *num.* 15.

Ale tu wſzczynaią wątpliwość Doktorowie: ieżeli białogłowa wolna i nie mężatka z inſzym ſwoim pokrewnym żonatym cudzołoſtwo z kazirodztwem popełnia, czy mieczem ma bydz karana?

Niektorzy trzymaią: że tylko ma bydz fuſtygacyą i relegacyą karana, iednak Mollerius *in comment. ad conſt. Saxon. parte* 4. *conſt.* 23. *num.* 6. contrarium trzyma, za ktorego opinią idzie Berlichius *d. concl.* 34, *num* 17. a to przez text. *in L. ſi Adulterium. ff. ad L. Juliam de Adult.* i przez text wyraźny *in Novell.* Auguſta Elektora Saſkiego *parte* 4. *conſt.* 23. gdzie wyraźnemi ſłowami ieſt poſtanowienie, że tak męſzczyzna iako białogłowa dla kazirodztwa z Cudzołoſtwem mieczem karani bydz powinni: Chyba minorennitas i inſza circumſtancya w oſobie wolney mitygacyą kary uproſi, gdzie więcey racyi przywodzi Berlichius.

Ale tu Doktorowie Juris Civilis i Tłumacze Prawa Saſkiego wſzczynaią wątpliwość, czyli w tym wyſtępku kazirodztwa z cudzołoſtwem mieyſce ma odpuſzczenie i rekoncyliacya między Małżonkami. Colerius *d. decis.* 174. *parte* 4. *decis. German.* i Berlich. *d. concl.* 34. *num.* 29. nie przyznaią i że tak Ła-

wnicy

wnicy Lipſcy ſądzili donoſzą, i tak Ian Ierzy Xiązę i Elektor ſaſki in linea aſcendente & deſcendente poſtanowił, donoſi Berlich. *ubi ſupra.*

Tenże iednak Berlich: *locô citatô num.* 30. o tym z dyſtynkcyą napiſał, toieſt że wtedy rekoncyliacya między małżonkami w tym przypadku nie ma mieyſca, ieżeli wtym czaſie gdy takie kazirodztwo popełnione było ten ktory na interceſſyą drugiego z Małżonkow uwolnić ſię ſpodziewa, był żonaty, inaczey iezeli był wolny, i potym dopiero po popełnionym kazirodztwa wyſtępku do Małżeńſtwa przyſtąpił, na ten czas interceſſya i rekoncyliacya ma mieyſce na to, ażeby kara ordynaryina odpuſzczona była: potaiemnie iednak rozgami w więzieniu bity bydz może: i że tak Ławnicy Lipſcy ſądzili donoſi tenże Berlich. i ieſt racya, bo on wolny ieſzcze wyſtępek kazirodztwa popełnił, a zaczym nic przeciwko żonie ſwoiey nie wykroczył, I drugi z małzonkow ſobie ma przyznać; że małżeńſtwo z tą oſobą ktora wyſtępkiem kazirodztwa zmazana była zawarł: i o konwerſacyi iey i obyczaiach pilniey nie wywiedział ſię.

TYTUŁ XV.

O Zapalaczach Zdradliwych, ktorzy ogniowym pożarem ſzkodzą, i o ich karach.

DLa lepſzey rezolucyi tego Tytułu trzeba naprzod wiedzieć, że ogniowy pożar piącią ſpoſobami przytrafia ſię, iako Berlichius *concl. practic. parte* 4. *concl.* 24. *num.* 1. napiſał

Primò przytrafia ſię pożar przez zdradę, toieſt: kiedy kto wiadomie z woli przyłożywſzy do tego ſtarania, przy rozumie bywſzy, albo dla nieprzyiazni, albo dla zemſty albo żeby ſię z tąd obłowił, bo kiedy Ludzie zatrudnieni ſą w gaſzeniu ognia on zapala ażeby mogł cudze dobra zabierać. Karę tedy tego wyſtępku Jus Civile Romanum rożną naznacza; niekiedy bowiem chce, ażeby takowy zapalacz związany i ubity ogniem z tego ſwiata zſzedł, iako ſię znayduie *in L. qui cedes ff. de incendio, ruina & naufragio & in L. capitalium. §. incendiarii ff. de pœnis.* Niekiedy karę miecza naznacza iako ieſt *in L. Capitalium & in L.* 1. *&* 10. *ff ad L. Corneli. de ſiccariis.* Niekiedy na rozdarcie beſtyom deſtynuie, iako ſię znayduie *in L. licere § qui data opera ff de in cendio ruina & naufragio.* I mowi Baldus i inſi Doktorowie: że namienione kary naznaczone bywaią, ieżeli zapalacze ſą oſoby

podłey

podłey kondycyi a wielkie pożary w mieście popełnili, tak i Farin. *in praxi Crimin. part.* 3. *quæst.* 110. Berlich. *locô citatô.* ieżeli zaś zapalacz zdradliwy na iakiey iest godności albo urzędzie, tedy albo mieczem albo relegacyą karany bywa, iako iest *in d. L. licere.* o czym i Doktorowie allegowani *locis citatis.* Ieżeli zas pożar stał się za miastem albo na wsi, i on byłby wielki, tedy zapalacz zdradliwy podłey kondycyi mieczem bywa karany, ieżeli zaś pożar mały popełnił tedy in metallum destynowany bydz ma, o czym Doktorowie allegowani i insi.

Z Prawa Saskiego na zapalaczow zdradliwych rożne kary są postanowione, bo *Lib.* 2. *art.* 13. bez dystynkcyi iest postanowienie, aby incendyariuszom przenaiętym członki kołem tłuczono, insi zaś incendyariuszowie prosci, ażeby mieczem byli karani tak Oinotomus *Lib* 4. *Instit. Civil. tit.* 3. *de L. Aquilia* §. 3. namieniony artykuł Prawa Saskiego interpretuie, gdzie przyłącza, że ze zwyczaiu także w ziemiach Saskich incendyariuszow zdradliwych żywých ogniem znoszą, Berlichius *parte.* 4. *concl.* 24. *num.* 12. gdzie *num.* 32. pomienioną konstytucyą Saską pociąga tak przeciwko incendyariuszom podleyszey kondycyi, iako przeciwko Szlachcie albo na iakiey godności zostaiącym: lubo że w inszych mieyscach za Saxonią maią wzgląd na iakowość osob zapalaczow, swiadczy tenże Berlich. Także z Prawa Saskiego maiących wiadomość o ogniu i pomocy dodaiących karą ordynaryiną ognia karzą. Tak Colerius *in decis. German. decis* 151. *num.* 4. Berlich *d. concl.* 24. *num.* 26. ale Coler. *locô citatô num.* 5. napisał, że maiącego wiadomość o ogniu, także przyimuiącego tego co podpalił, tak przed zapaleniem, iako po zapaleniu, nie tąż karą iako samego incendyariusza principalnego karzą, ale incendyariusza samego ogniem, przyimuiącego zaś mieczem. Ale to ma się rozumieć ieżeli zapalenie do skutku przyszło, inaczey, ieżeli tylko było usiłowanie, w takim bowiem przypadku tych, co pomocy dodaią do zapalenia, a skutek nie nastąpił, karą extraordynaryiną według zdania Sędziego karzą, tak Berlichius. *d. concl* 24. *n.* 22.

Usilność i zamysł w występku zapalenia to iest gdyby kto dolosè usiłował zapalić, a nie przyszłaby rzecz do skutku, iakoby takowy zamysł miał bydz karany, zachodzi kontrowersya między Doktorami. Damhouderius *in praxi Crimin. cap.* 105. i Berlich. *concl.* 24. *a num.* 19. odpowiedaią że karą ordynaryiną; gdzie swiadczy tenże Berlich. że tak Ławnicy Lipscy sądzili, i toż tak w Ziemiach Saskich iako i extra zachowuią, i daie racyą: bo in atrocissimis Criminibus w ciężkich bardzo występkach (iaki iest zapalenie) usiłowanie karzą, lubo nie nastąpi skutek, iako iest text. *in L. si quis. cod. de Episcopis & Clericis,* tak i u nas w Polszcze nieiaki Piekarski atrociter był karany dla samego usiłowania żabicia ZYGMUNTA III. KROLA lubo nie nastąpił był skutek.

I mowią Damhoud. i Berlich. *locis citatis*, że usiłowanie w ten czas karzą, kiedy rzecz przyidzie ad actum proximum blisko do samego uczynku, naprzykład: gdyby chcący zapalić zastany był, że podkłada węgle rozpalone, albo konopie prochem rusnicznym, śiarką lub smołą napuszczone &c Ale Farin. *in praxi crimin: quæst 124. de homicidio negative* odpowiada, a to choćiażby rźecz przyszła do bliskiego uczynku występku, luboby był naycięższy występek, że nie powinna bydz kara naznaczona ordynaryina, ale extraordynaryina lżeysza. o czym i Gaillus *in tractatu de pace publica cap. 14.* Dlaczego Berlich. *concl. 24. num. 19.* donosi, że niektorzy rozumieli, iz vigore Konstytucyi Saskiey *Tomo. 1. parte 4. quæst 39.* takie usiłowanie powinno bydz karane samą fustygacyą. A naybardziey ieżeli ten, co usiłuie zapalić, w uczynku zapalenia przeszkodzony iest, ani nic tam do zapalenia sposobnego nie położył, albo nie zostawił, i że taka przez Ławnikow Lipskich w podobnym przypadku była decyzya, donosi Berlich. *ubi supra num 25.* toż mowi i Colerius *decis. 186 part. 1. decisionum Germaniæ.*

Z tąd lubo Damhouderius *d. cap. 105 num. 10.* i insi niektorźy trzymaią, że karą ordynaryiną powinni bydz karani tacy, ktorzy przegrażali ogień założyć, na cudze Domy, iednak Berlich. *locô citatô num 29* na ich assercyą nie zezwala mowiąc: że takich raczey za prostych przegrażaiących się mieć trzeba, a nie za incendyaryuszow, iednak maią bydz w więźięniu zamknięci, poki dostateczney kaucyi nie uczynią, że szkodzić nie będą, toż trzymał i Treutlerius *volum. 2. disput. 32 thesi 7. sub litera D.*

Zapalacz zdradziecki oprocz kary na ciele, także ma bydz Dekretem przymuszony do restytucyi szkod, i rzeczy przez zapalenie zniszczonych tak Menochius *de Arbit. Iudicum casu 390. et Lib 5. de præsumptionibus. præsumpt 42. num. 27.* Farinac. *a num* 9. *locô citatô.* Lipski obseryat. 45. *num* 3. *in semicenturia.*

Secundò przytrafia się pożar ex latâ culpâ przez wielką gnuśność i zbytnie niedbalstwo: toiest, kiedy ci co mięszkaią, wielkie niedbalstwo około ognia maią, i nie maią tey ostrożności i pilności, ktorą pospolicie ludzie maią ktorzy są teyże professyi albo kondycyi, naprzykład: kiedy kto przy prochu rusnicznym, lub inszey materyi skłonney, i łatwey bardzo do zapalenia, ogień, albo świecę zapaloną i od wiatru iskrzącą się, kładzie, iako napisał Berlichius *in L. Quod Nerva ff. tit. d positi.*

Tedy taki, ktory dał okazyą do zapalenia przez swoie zbytnie niedbalstwo, oprocz powrocenia ceny, i oszacowania szkody, także karą na ciele, według rozsądku Sędziego może bydz karany, iednak nie na życiu. i lżey niż gdyby zapalenie przez zdradę i wolą stało się. tak Lipski *d. observ. 45. num. 4.* Menoch. *d. casu 390: num. 26. & in tractat. de præsumptionibus præsumpt. 97 num. 13.* Farin *ubi supra. num. 17.* Berlich. *ubi supra. concl. 25. num. 10.* i że tak Ławnicy Lipscy sądzili donosi Wurmserius *Lib. 1. tit.* 47. Gaillus *Lib. 2. observ.*

20. *&* *22.* i inſi Doktorowie poſpolicie trzymaią, ſwiadczy Zalaſzowſki *tom.* *2.* *part.* 2. *Lib.* *4.* *tit.* 15.

I nic na tym, chociażby incendyariuſz był podłey kondycyi, że nie na życiu, ani na członku, ale inſzą karą ma bydź karany. Zalaſzowſki *locô citatô*, gdzie donoſi, że tak trzyma Farin. *ubi ſupra num.* 17. Berlich *concl.* 25. *num*, 6. i Doktorowie od nich allegowani. I mowi text *in L. Qui ædes ff. de incendio, ruina & naufragio*, że ten, przez ktorego niedbalſtwo wſzczął ſię ogień, albo ſzkodę in duplo zapłacić powinien, iako Gothfredus tamże notuie, albo ieżeli nie może ſzkody, i oſzacowania rzeczy ſpaloney powrocić, ma bydź bity. A iako notuie Milleus *in practica ſua ſub tractat: pœnarum mortis.* że *d. L. Qui ædes* zda ſię, że nie chce niedbalſtwa w zapaleniu karać kryminalnie, chyba in ſubſidium, kiedy Incendyaryuſz nie może ſzkody powrocić, o czym i Farin. *ubi ſupra, num.* 16. Weſſembecius zaś *in paratitlis ff. Lib.* 47. *tit.* 9. rozumie, że Incendyaryuſz w takim przypadku może bydź karany relegacyą, toż trzyma i Damhoud. *in praxi crim. cap.* 106. *num.* 4. albo może bydź karany fuſtygacyą iako napiſał Franciſcus Marc. *decis.* 417. á to przez text *in L.* 3. *ff. de officio Præfecti vigiliarum* Menoch. *L.* 1. *in tract. de præſumptionibus, præſumpt.* 97. Inſi karę pieniężną naznaczaią iako Lipſki *locô citatô*. Inſi Doktorowie w tym przypadku karę arbitralną naznaczaią, według iakowości i wielkości zapalenia; także na ciele, iednak bez uſzczerbku życia, i mutylacyi członka, albo pieniężną, o czym Berlichius *d. concl.* 25. *num.* 23.

Z kąd przywodzi przykład Gaill. *Libr.* 2. *obſerv.* 22. pewny Szlachcic przez Dekret Cameræ Imperialis kondemnowany był do powrocenia ſzkody uczynioney, ktory na wśi do gołębia na gołębniku ſiedzącego z fuzyi wyſtrzelił i nad ſpodziewanie mocą prochu ruśnicznego dach ſłomianny zapalił: z kąd ogień wyſzedłſzy domy chłopſkie w bliſkości będące popalił, bo dicta culpa principaliter & proximè ordynowana była do przypadku zapalenia, á tak dał okazyą do ſzkody ex illa culpa, o czym i Lipſki naſz donoſi *ubi ſupra num.* 8.

Ani wolen ieſt od przerzeczonych kar, chociażby ſię kto wymawiał, i bronił, że to w piiaństwie uczynił, iako napiſał Damhouderius *ubi ſupra.* Berlich. *d. concl.* 25. *num.* 14. i ieſt racya: bo czyniącego to, co ſię nie godzi, nie powinna go złość iego w tym wymowić.

Tertiò przytrafia ſię zapalenie ex culpa levi, naprzykład: kiedy kto w zachowaniu i ſtrzeżeniu ognia nie miał takiey pilności, iaką pilny goſpodarz mieć powinien, to ieſt, że podczas nocy nie trzymał ognia w popiele zagrzebanego, albo ſkorupą przykrytego, ieżeli mieyſce było otwarte, i wiatrom exponowane, takiego tedy daiącego okazyą do zapalenia pochodzących kondemnuią. tak Menoch. *d. caſu* 390. *num* 14. Berlich. *d. concl.* 25. *num* 69. Lipſki naſz *d. obſerv.* 45. *num* 4. a to przez text. *in L.* 1. *Cod. Ad Legem. Aquiliam, & in d. L. Qui ædes.*

Ale

Ale zachodzi kontrowersya między Doktorami, czyli taki incendyaryusz levis culpæ oprocz powrocenia szkod, iaką karą może bydź karany? Cynus *in L. datâ operâ cod. de his, qui accusare non possunt.* simpliciter trzyma, że nie powinien bydź iaką karą karany, chyba że nie ma czym szkody zapłacić, wtedy bowiem tenże Cynus pozwala, że może bydź kara naznaczona na ciele, i alleguie na tę opinią swoię text *in d. L. Qui ædes, versu: si vero casu.* Ale Berlich. *d. concl. 25. num. 19.* wyprowadza, że ta opinia Cyni nie może subsistere, á to przez text *in d. L. Capitalium §. incendiarii, in d. L. si fortuito,* i mowi, że nie iest na przeszkodzie *d. Lex Qui ædes:* bo to Prawo rozumieć się ma *de culpa levissima.* Insi Doktorowie trzymaią, że oprocz refuzyi za szkody takowi incendyaryuszowie nie mogą karani bydź na ciele, ale karą pieniężną, ktora ma bydź na fiszk ordynowana, według rożsądku sędziego, i mowi Oinotomus. że ta opinia iest bardziey pospolita, á to przez text *in d. L. si fortuito.* Menoch. *d. casu 390. num. 12. & 20. & Lib. 1. de præsumptio. præsumpt. 97. num. 12.* gdzie mowi: że mogą bydź karani karą extraordynaryiną, tak i Farin. *ubi supra num. 19.* i Doktorowie od niego allegowani. Chyba żeby incendyariusz nie był sposobny do zapłacenia; bo wtedy rozumie, że może bydź karany plagami, według pospolitey Reguły Prawa: *qui non habet in ære, luat in corpore.* albo może bydź karany relegacyą, tak Berlich. *ubi supra num. 26.*

Quartò. Popełnia się zapalenie ex culpâ levissimâ, kiedy kto nie przykłada takiey pilności, iaką naypilnieyszy i nayrostropnieyszy gospodarz zwykł mieć. Zkąd nazywa się zdrożenie od naywiększey pilności, tak Załaszowski *tom. 2. lib. 4. part. 2. tit. 15. de incendiariis*; przez text *in L. 18. ff. tit. commodati,* gdzie notuie *folio* 922. że takowe zapalenie ex levissima culpa wszczęte, żadney kary niepopada, i że tak trzyma Farin. *quæst 110, à n. 20.* Mynsing. *centur. 5. observ. 88,* i insi pospolicie Doktorowie przez text. *in L. Qui ædes* donosi tamże.

Czyli zaś ten, przez ktorego zapalenie ex culpa levissima stało się, do reperacyi szkody przez niego wniesioney obligowany iest? Nie zgadzaią się Doktorowie. Insi simpliciter trzymaią, że nie iest obligowany, a to przez Glossę *in L. si modo ff. tit de Legatis.* 1. Ale że onych opinia ma mieysce in foro conscientiæ, a nie in foro fori, napisał Innocentius *in cap. sicut dignum, tit. de homicidio.* Insi zaś trzymaią, że obligowany iest, ex *L. Aquilea.* tak Follerius *in practica crimin. canonica. verbo: Aut incendium.* Gaillus *observ. 22.* i insi Doktorowie, a to przez text. *in L. 44. ff tit. ad L. Aquileam.* Insi zgadzaiąc te opinie. dystyngwuią, albo ta culpa zawiera się in omittendo, vel negligendo, albo in committendo, czyli faciendo, w pierwszym przypadku mowią, że opinia pierwsza ma mieysce: ieżeli in committendo, pośledníeysza utrzymuie się, tak Glossa *in L. si mora ff solutô Matrimoniô.* Afflictus *decis. 57. a num 7.* gdzie amplifiknie, że wtedy culpa levissima może się mowić in omittendo, ieżeli gospo-

darz opuścił napomnieć mięszkańcow, ażeby dobrze ognia strzegli. Farin. zaś *ubi supra num* 24. napisał, że culpa levissima in committendo, rowna się culpæ levi: i Lipski *ubi supra. num* 7. i insi, ktorzy mowią, że tak rozumieć potrzeba *d. L.* 44. *ff. tit. ad L. Aquiliam*, ale explikuie clare Farin. *ubi supra num* 23. iako i kiedy culpa levissima in omittendo ma się rozumieć, a kiedy zaś in committendo ktory tak mowi: culpa levissima in omittendo wtedy się rozumie, kiedy oney żaden uczynek nie poprzedził tego, ktory opuścił, á ieżeli uczynek iaki poprzedził, ktory uczynek iest okazyą szkody lubo szkoda pochodzi z następuiącego niedbalstwa, mowi się culpa in committendo w popełnieniu.

Zachodzi wątpliwość, czyli naiemnik obligowany iest do reparacyi szkody w zapaleniu ex levissima culpa pochodzącym? A lubo pospolicie konkluduią Doktorowie, że naiemnik nie iest obligowany de culpa levissima, ale tylko de dolo & lata culpa przez text *in L.* 5. §. *nunc videndum ff commodati* iako nanotował Oinotomus *Lib* 4. *Instit. tit. de actionibus, de actione locati. num.* 24. iednak Menoch. *d. casu* 390. *num.* 11. Farin. *locô citatô n.* 26. obiaśniaią, że to iest prawda, ieżeli culpa levissima zawiera się in omittendo w opuszczeniu, inaczey, ieżeli in committendo w popełnieniu.

Ale wiedzieć trzeba, że w zapaleniu iest prezumpcya o naiemnikach de levissima culpa, iako nanotował Covarruvias *tom.* 1. *sub tit. de Matrim. cap.* 6. §. 8. *num.* 17.

Quinto przytrafia się zapalenie przez przypadek trefunkowy względem ktorego takowego zapalenia nikt nie iest obligowany, nie tylko co się tyczę kary iakiey, ale też co do refuzyi szkody, tak Zalaszowski *ubi supra fol.* 925. per *Gloss. d. in L. Qui ædes sub verbo: casu.* Lipski *observ.* 45 *num* 2. *in semicenturia.* gdzie donosi, że tak w sądach I. K. Mości sądzono.

Chyba żeby kto na się przyiął casum fortuitum, wtedy bowiem z takiego zapalenia niespodzianego, do refuzyi szkod obligowany iest. Zalaszowski *ubi supra* i od niego allegowani Doktorowie przez text *in L.* 23 *de Regulis Iuris*, i przez text *in cap. unico tit. commodati.* Także ieżeliby culpa poprzedziła przypadek niespodziany, tedy ten ktory dał okazyą do winy, obligowany iest do refuzyi szkody z zapalenia. ktore nastąpiło, pochodzącey, tak Gaill. *observ.* 21. *& seq.* Lipski *ubi supra. num* 8. Berlich. *num* 63. Farinaceus *num.* 35. gdzie iednak deklaruią: kiedy wina ordynowana iest do przypadku, i przypadek nieustrzeżony immediate i ona wina przytrafiła się, naprzykład: ieżeli kto położył drwa i insze rzeczy do zapalenia się łatwe, na mieyscu niebezpiecznym od ognia. Także ieżeli podczas panuiących wiatrow ogień zapala na mieyscu otworzystym. Także kiedy w Domu, albo w stodole złożył siano wilgotne, ktore iako często bywa, samo przez się może się zapalić. Także ieżeli kto przez żart do ogona psa albo kota albo ptaka ogien przywiązał, a ci biegaiąc albo lataiąc, Dom iaki, lub stodolę, albo co podobnego zapalaią, i ztądby pozar

wszczął

wszczął się. Te przykłady piszą: Damhoud. Farin. Berlich. *locis citatis*.

Ale pytać się będzie kto, ieżeli sąsiad, w ktorego Domu zapalenie stało się, sąsiadowi obligowany iest do refuzyi szkody, ieżeli Dom sąsiedzki spalił się? Dystyngwuią Doktorowie: albo zapalenie stało się culpa lata, levi, aut levissima, i o tym rzecz pewna, albo præter culpam bez winy onego, przypadkiem niespodzianym i nieustrzeżonym przytrafiło się. w pierwszym przypadku do powrocenia szkody *ex L. Aquilia* obligowany iest. w Drugim przypadku, ieżeli nie iest wiadomy author zapalenia, mniey do reparacyi szkody obligowany iest tak Zalaszowski *ubi supra*. i od niego allegowany Mascardus *de probat. concl.* 893. *num.* 4. Hartmanus *tit.* 50. *observ.* 20. Gaill. *observ.* 22. i mowi daley Zalaszowski *ubi supra* fol 926. podobnie ieżeli zapalenie wszczęło się w domu moim, ieżeli bez moiey winy, lecz z okazyi kogo inszego, za ktorego według prawa obligowany nie iestem, i o tym iest rzecz pewna, tedy ieżeli ogien wychodzi w dom Sąsiada, i on pali, nie iestem do reparacyi szkody obligowany: z racyi, bo ieden za występek drugiego nie powinien cierpieć, i obligowany bydz.

Ale ieżeliby ogień w Domu sąsiada pokazał się. i przeszedłby do Domu drugiego sąsiada, a dla niedbalstwa iego w niegaszeniu ognia poszedłby w domy inszych sąsiadow, i oneby popalił, tedy on pierwszy nie iest obligowany do refuzyi szkody, ale drugi, ieżeli wygodnie, i bez nie bezpieczeństwa mogł bronić i swego, i sąsiadow drugich domow. Napisał Zalaszowski *ubi supra*.

Będzie się także kto pytał: gdyby sąsiad, ktory z zapalenia sąsiada do ciężkiey rzeczy swoich przyszedł ruiny z żalu takowey ruiny, w samey umyślu i żalu kommocyi sąsiada onego, od ktorego ogień poszedł, rzucił w ogien, czy karą iaką ma bydz karany? Damhoud. *cap.* 106. *num* 3. Berlich. *ubi supra* *n.* 130. mowią: że w takim przypadku zwykli sędziowie dyssymulować, ani kary nie naznaczać, i iest racya bo takowy uczynek długiey deliberayi nie przypuszcza, ponieważ trudna rzecz iest słuszny żal gniewu moderować, przez text *in L.* 58 *ff ad L. Juliam de Adulteriis*.

Pro complemento tego tytułu zachodzi wątpliwość: czyli kiedy się gdzie zapali, ludzie do gaszenia ognia na głos dzwona albo trąby powinni przychodzić, a ieżeli nie przychodzą, albo przychodzą, ale nie gaszą ognia, i tylko są spektatorami, obligowani są do iakiey kary? Farin. *ubi supra num* 154. i Berlich. *num.* 129. przyznaią, iednak Berlichius tamże *num* 127. przywodzi Autorow, ktorzy negativam trzymaią: i że tak i unas się zachowuie, codziennie widziemy, Ale iednak z przykazania Boskiego de charitate Proximi. powinni bydz nie spektatorami szkody bliznich swoich: ale obrońcami, według owego: *czego sobie nie życzysz, drugiemu nieczyń, i czego chcesz, żebyć się stało drugiemu bliźniemu czyń to.*

PARA-

PARAGRAF IEDEN.
O Zapaleniu Zboża

De Jure Civili ci, co cudze zboża dobrowolnie palą, na gardle bywaią karani, iako ieſt text *in* . *L. Qui ædes.* i ieſt text in *L. aut facto §. penultimo ff. de pœnis, & in L. ſi quis dolo ff. ad L. Cornel. de ſiccariis.*

Z Prawa korony naſzey zda ſię bydź kara arbitralna w onych ſłowach ktore notuie Herburt. pod ſłowem: *Incendiarii accuſati de crimine incendii, ſive excuſtionis puniri debent pœnâ digna juxta criminis commiſſi demeritum.* Tudzież: bo gdzie kara od Prawa nie ieſt wyrażona zawſze za zdaniem Sędziego może bydz naznaczona. Pole zaś ſwoie zapalaiący, ieżeliby ogień inſzych Zboża popalił ſzkodę zapłacić powinien, iako ſię znayduie *in Cap. greſſus,* gdzie iednak Gloſſa rozumie, że to ma mieyſce wtedy, ieżeli był in culpa, gdy Ogień ten połozył, inaczey, ieżeli nie był in culpa nie powinien ſzkody nadgradzać, a to przez text *in cap. finali eodem tit.* Z kąd ieżeliby podczas panuiących wiatrow pole ſwoie zapalił a mocą wiatrow ogień wyſzedłſzy, zbożaby cudze popalił, nie byłby wymowiony od nadgrodzenia ſzkody, tak Menoch. *d. caſu* 390. *num.* 14. Berlich. *d. concl.* 25. *num.* 71.

TYTUŁ XVI.

O POIEDYNKACH

Kara poiedynkuiących de Jure Civili zda ſię bydz Legis Corneliæ de ſiccariis, to ieſt kara miecza, o czym Farin. *parte* 4. *praxis criminalis quæſt.* 119. *inſpectione* 1. Gomezius *tomo* 3. *variarum reſolut: cap.* 3. *num.* 12.

Co ſię tycze Prawa Saſkiego, ieſt konſtytucya Electoris IX. parte 4. że wyzywaiący, lubo wyzwany na poiedynek na mieyſce deſtynowane nie przyſzedł, ieżeli przeciwko prowokuiącemu akcyą intentował za zdaniem Sędziego (wziąwſzy na uwagę cyrkumſtancye) albo cięższą albo lekſzą iaką karą więzienia albo relegacyi lub mulktą pieniężną karany bywa.

Tak luboby wyzwany na poiedynek zabił wyzywaiącego, karą extraordynaryiną iako to relegacyą, więzięniem, mulktą, nie zaś fuſtygacyą albo ucięciem ręki karany bywa, o czym *Conſtitutio Electoralis* 20. *parte* 4. A naybardziey ieżeli ſłowami zelżywemi od wyzywaiącego urażony, gniewem wzruſzony

ſzony dla owych ſłow zelżywych na plac bitwy wychodzący, onego *in ardenti pugna* zabiia. Racya ieſt: bo wyzwany ſłuſznym i niezmiernym żalem wzruſza ſię, ktory umiarkować bardzo trudna rzecz ieſt, iako ſię znayduie *in L. 38. ff. ad L. Juliam de adulteriis.* i wzruſzony takowym żalem, nie rozumie ſię mieć zupełność rozumu, gdyż boiaźń naſtępuiącego niebezpieczeńſtwa znoſi doſkonały rozſądek i radę deliberowania. Tak Gaill. *Lib. 2. obſerv. 110. num. 15.* & *in lib. 1. de pace publica cap. 16. num. 19.*

Berlichius iednak *parte 4. concl. 17. num. 1.* mowi: że lubo niektorzy trzymaią, że wyzwany wyzywaiącego chociaż nie zabiia, ale tylko biie i rani karą extraordinaryiną powinien bydź karany, iednak ſam Berlich. trzyma, że wolny ieſt od wſzelakiey kary, i allеguie text *in L. 52. ff. ad L. Aquileam*, i text *in L. 1. §. 11. ff. ſi quadrupes pauperitatem feciſſe dicatur.* Racyą onę daie, bo ieżeli wyzwany wyzywaiącego zabił: karę tylko extraordinaryiną iemu naznaczaią. Więc ieżeli nie zabił, ale tylko ranił, i ubił, żadna kara nie ma mu bydź naznaczona. Bo *alias* między wyzwanym, zabiiaiącym i biiącym albo raniącym, nie byłoby żadney dyfferencyi, daie i inſze racye, iako widzieć wolno, i że tę ſentencyą poślednicyſzą AUGUSTUS Elector Saxoniæ *in ſuis Novellis parte 4. conſtit. 10.* potwierdził donoſi, ktorego curioſus Lector niech obaczy, gdzie więcey w tey materyi piſze.

A ieżeli nie był ſłowami zelżywemi wyzwany, a w poiedynku wyzywaiącego zabiia, tedy wyzwany zabiiaiący wyzywaiącego, karą extraordinaryiną, ale cięższą, iako to fuſtigacyą z wieczną relegacyą karany bydź powinien, tak Berlich. *parte 4. concl. 16. num. 16. & ſeq.* Carpzovius *in praxi crimin. parte 1. quæſt. 21.* I przydaie Berlich. *ubi ſupra concl. 17. num. 14.* że ieżeli wyzwany wyzywaiącego zabiia, nie w tym zaraz czaſie, ale kiedy ieſzcze trwa gorączka gniewu z urazy i prowokacyi do poiedynku uczynioney, karą extraordinaryiną tylko ma bydź karany, inaczey, ieżeli po zwadzeniu ſię i kiedy uſtała gorączka gniewu i żal, i tak do inſzych zabaw udał ſię.

Wyzywaiący na poiedynek, ieżeli zabiia wyzwanego, według Prawa Saſkiego karany bywa karą ordinaryiną, to ieſt mieczem, napiſał Carpzov. *locó citató*, i że tak kilka razy Ławnicy Lipſcy ſądzili donoſi, dla racyi od niego allegowanych.

Notować iednak trzeba, ieżeli prowokacya, od ſamego prowokowanego albo urażaiącego i zabiiaiącego poſzła, tedy także prowokowany karą ordinaryiną bydź powinien karany. Tak Berlich. napiſał *d. concl. 17. num. 21.* i Doktorowie od niego allegowani.

Więcey dodaie Berlich. *num. 22.* Ieżeli kto leviter był prowokowany, i na takowe lekkie wyzwanie zabił wyzywaiącego karą ordynaryiną ma bydź karany.

Notować

Notować trzeba i to, że wyzwany na poiedynek nie powinien nań wychodzić, ani przez to żadney niesławy nie zaciąga, ale powinien wyzywaiącego Prawem patrzyć, tak Berlich. *parte 4. concl. 16. a num.* 10. i że wyzywaiący powinien bydź karany extraordynaryiną karą, obszernie o tym Riccius *in praxi aurea volum. 2. part. 3. resolut:* 48. Carpzov. *parte* 1. *quæst.* 29. *num.* 73. Berlich. *locô citatô.*

Z Prawa korony naszey Szlachcic Szlachcica bez licencyi Krola na poiedynek wyzywaiący, karą siedzenia w Wieży przez puł roka, i sześciudziesiąt grzywien przed Sąd Ziemski pozwany, karany bywa, i tęż karę ponosi, ieżeli wyzwany na poiedynek schodzi, tak się znayduie w konstytucyi *Anni* 1588. *fol.* 462.

Ze zaś Krol, albo insza iaka zwierzchność może dać licencyą do poiedynkowania, napisał Berlich. *parte 4. concl.* 16. *num.* 7. w czym iednak powątpiwa Załaszowski *tom.* 2. *Lib.* 4. *parte* 2. *tit.* 12. z racyi: bo poiedynki osobliwie prywatne wszystkie Prawa zakazuią. Tudzież, że tenże sam Berlich. *d. parte* 4. *concl.* 16. *num.* 5. napisał: że ani zwyczay generalny iakiey Prowincyi może bydź ważny, ktora takowych Prowokacyi i poiedynkow dopuszcza. I że takowy zwyczay koniecznie iest inpræscriptibilis, i żadną czasu preskrypcyą utwierdzony bydź nie może, tak Berlich. *locô citatô num.* 6. i Doktorowie od niego allegowani.

Ale i Concilium Trident. tak pozwalaiącym poiedynkować, iako i samym poiedynkuiącym i wszystkim consiliô albo quacunque ratione dopomagaiącym, spectatorom nawet ex proposito seu industria poiedynkowi asystuiącym, ciężką imposuit karę, ktore Concilium Tridentinum *Sess.* 25. *de Reform. cap.* 19 postanowiło w te słowa. » Detestabilis duellorum usus fabricante diabolo introductus, ut cruenta morte corporum, animarum etiam periculum » lucretur, ex Christiano orbe penitus exterminetur. Imperator, Reges, Duces, » Principes, Marchiones, Comites, & quocunque alio Nomine Domini tempo» rales, qui locum ad Monomachiam in Terris suis inter Christianos concesse» rint, sint ipso jure excommunicati, ac Jurisdictione & Dominio Civitatis, Ca» stri, aut loci, in quo, vel apud quem duellum permiserint, quod ab Ecclesia » obtinent, privati intelligantur. Et si feudalia sint, directis Dominis statim ac» quirantur. Qui vero, pugnam commiserint, & qui eorum Patrini videantur, » excommunicationis & omnium bonorum suorum proscriptionis ac perpetuæ » infamiæ pænam incurrant: & ut homicidæ juxta Sacros Canones puniri » debeant, & si in ipso conflictu decesserint, perpetuo carean: Ecclesiasticâ » sepulturâ. Illi etiam qui consilium in causa duelli, tam jure, quam facto » dederint, aut alia quacunque ratione ad id alicui svaserint, nec non specta» tores excommunicationis, & perpetuæ maledictionis vinculo teneantur non » obstante quocunque Privilegio seu Prava consvetudine etiam immemorabili. »

Kontrowertuią Doktorowie czyli Concilium Tridentinum *d. cap.* 19. rozumieć się ma nie tylko o poiedynkach solennych i publicznych, to iest na mieyscu od Cesarza, Krolow i Xiążąt pozwolonym, albo gdzie zachodzi assystencya przyiacioł lub Socyuszow, ale też o poiedynkach prywatnych, ktore się dzieią bez iakiey zwierzchności powagi, albo pozwolenia, i bez Socyuszow, od tych, ktorzy ex condicto postanowionego czasu, i na mieyscu zwyczaynym poiedynek odprawili, chociaż do tego żadni przyiaciele i towarzysze wezwani nie byli: albo nie było bezpiecznego mieysca, ani żadne wyzywaiące listy, albo kartki oznaymuiące nie poprzedziły. Affirmativam trzyma partem Zerola *in praxi sua Episcopali parte* 1. pod słowem *duellum*. Toż trzymał Riccius *in praxi aurea volum.* 2. *resolut.* 49. i że tak Kardynałowie *Congregationis Concilii Triden.* deklarowali, donoszą.

Ale i GRZEGORZ XIII. Papież *in Bulla sua* ktora się poczyna: *Ad tollendam detestabilem duellorum. publicata* 9. *Decembris, Anno Domini* 1532. rozszerzaiąc Concilium Trident: pociąga onoż także do poiedynkow prywatnych, i do inszych osob, ktorych Concil. Trid. nie wyraziło, gdy mowi: » Aucto-
» ritate Apostolica statuimus omnes illos, qui ex condicto, statuto tempore, &
» in loco convento Monomachiam commiserint, etiamsi nulli Patrini sociive
» ad id vocati fuerint, nec loci securitas habita, nullæve provocatoriæ lite-
» ræ, aut denuntiationis chartulæ præcesserint, censuris & pænis omnibus a
» dicto Concilio Trid. propositis teneri, ac si publico & consveto abusu, sin-
» gulare certamen inivissent. Volentes etiam locorum Dominos, si certamen
» hoc ex condicto hujusmodi permiserint, aut quantum in se fuerit, non
» prohibuerint, omnesque illud fieri, mandantes, instigantes, auxilium, consi-
» lium, vel favorem dantes, equos, arma, pecuniam, commeatum & alia
» subsidia scienter subministrantes: aut ex composito spectatores vel socios
» quovis modo se præbentes, eisdem censuris, & pænis subiacere vel etiamsi
» illi, qui ad locum destinatum pugnaturi, accesserint, impediti pugnam non
» commiserint, si per ipsos non steterit, quominus ita committantur. Non
» obstantibus » &c.

Nastąpiła potym Bulla KLEMENSA VIII. Papieża, ktora się poczyna: *Illius vices* sub data 2. *Septembris. Anno Domini* 1592. w ktorey potwierdza, deklaruie i pociąga konstytucye Naywyższych Papieżow Predecessorow swoich, względem poiedynkow ferowane i promulgowane iako i Concilii Trid. ktorą konstytucyą KLEMENSA VIII. Papieża Quaranta, *in summa Bullarii*, pod słowem *duellum*. i Lezzana pod słowem *duellum num.* 9. od słowa do słowa wyrażaią, do ktorych lektora odsyłam.

Wiedzieć potrzeba: że poiedynek w każdym przypadku zakazany iest, tak dalece, że ani dla obrony własnego honoru pozwolony iest, iako pięknie

uczy Riccius *in praxi sua aurea, volum.* 2. *parte* 3. *resolut.* 48. a to nie tylko teraz post Concilium Trid. & Bullas Summorum Pontificum; ale też de Jure communi Canonico według Glossy *ad caput* 1. pod słowem *obligatum tit. de Clericis pugnantibus in duello.*

Iednakże wymowieni są od pomienionych kar. Jeżeli z gorączki gniewu iakiey zaraz a zaraz bez oderwania się do inszey Akcyi, przychodzą na iakie mieysce, i tam się biią. Albowiem tak z Prawa Pospolitego Cesarskiego iako i Duchownego potrzeba, ażeby poprzedzał traktat i deliberacya, Tak Farinaceus *quæst.* 119. *Inspectione.* 1. *num.* 24. i Doktorowie od niego allegowani Engel. *in Collegio Juris Canonici lib.* 3. *tit. de sepulturis num.* 21. Riccius *in praxi aurea. volum.* 1. *resolut.* 583. i insi Doktorowie. I iest racya bo poiedynek zawiśł na bitwie wszczętey z umowy i postanowienia umysłu, iako się wyraźnie znayduie in Bullis wyżey adductis GRZEGORZA XIII. i KLEMENSA VIII. Papieżow.

Z Kąd Doktorowie wnoszą: *Primò* gdyby kto spotkawszy się z kim na niego dobytą szablą albo szpadą uderzył, że to nie iest poiedynek, gdyż nie iest z umowy, & consequenter nie popada kary poiedynkuiących. tak Engel. *locô citatô* gdzie mowi: że taki może bydź pogrzebiony na święconym mieyscu. Barbosa *ad d. cap.* 19. *Concilii Trid.* §. 8. *Quæritur.* Lezzana *volum.* 2. pod słowem: *duellum* i insi.

Wnoszą *Secundo.* ieżeli kto zwadziwszy się z kim w Domu, onego za Dom wyzywa, mowiąc, wyńdzmy ztąd, i zaraz a zaraz wychodzą, i biią się, że nie może nazywać się poiedynkiem, ale raczey zwadą, tak Lezzana *ubi supra,* Barbosa *ad d. caput.* 19. i insi, dla racyi wyżey położoney, gdyż zda się, że uczyniona prowokacya i poiedynek w ten czas był, kiedy trwała gorączka gniewu, byle tylko w tym czasie, ci co się biią, nie obrocili się do inszych zabaw, rożniących się od samey bitwy, i żeby nie ustała gorączka gniewu. Tak Bass. pod słowem *duellum num.* 2.

Podobnie: ieżeli zwadziwszy się w Kościele, ieden drugiego wyzywa za Kościoł, i tam zaraz, biią się tak Barbosa *ad d. cap.* 19. *Concil. Trid.* §. 6. *Quæritur.* i insi, dla racyi: bo nie iest właśnie destynowane mieysce, ale tylko uchronienie się nieuszanowania mieysca intenditur.

Ale ieżeli spotkawszy się z sobą, wyzywaią się na poiedynek, na takim a na takim mieyscu, i na ono mieysce zaraz idą i tam się biią czyli podlegaią karom poiedynkuiących? Sanchez *de præceptis decalogi tomo* 1. *lib.* 2. *cap.* 39. *num.* 28. Bonac. *in tract. de censuris in communi disp.* 2. *quæst.* 6. *punct.* 3. *num.* 8. przyznaią. Chyba że ich wymawia niewiadomość, Bass. pod słowem *duellum.* Racya onych iest: bo iest naznaczenie mieysca, i czasu teraźnieyszego, chyba że ich podobno wymawia niewiadomość. Contrarium

trzyma

trzyma Jacobus de Graffis *in aureis decis. lib.* 5. *parte* 1. *cap.* 7. *num.* 22. i inſi, a to podobno dla tego: bo zdadzą ſię, że to z gorączki gniewu uczynili.

A ieżeli weſpoł dwą wadzą ſię, z ktorych ieden nie maiący oręża, do pobliſkiego Domu idzie, i wziąwſzy broń do drugiego uzbroionego bić ſię powraca, Czyli, gdy potym biią ſię, poiedynek od onych popełnia ſię? Filiucius *in tract.* 15. *de cenſuris in particulari cap.* 5. *num.* 112. odpowiada tak: ieżeli ſię przed tym umowili, ażeby zbroyny poczekał, pokiby drugi oręża z Domu nie wziął, zda ſię bydź poiedynek: bo bitwa będzie z umowy i nie ieſt onaż ſama zakończona, ale przedłużona receſſem od drugiego i ingreſſem do Domu. A ieżeli ſię nie umowili, ale tylko ażeby ieden od drugiego nie był mniey uzbroiony, ieżeliby go wyzwano, pobiegłby do oręża i powrociłby, bitwaby naſtąpiła, będzie raczey zwada, niżeli poiedynek, bo ſchodzi na umowie, tak Filiucius, toż rozumie Bonac. *in tract. de cenſuris ex Bulla Cœnæ Domini diſput.* 2. *quæſt.* 3. *punct.* 48. Barbo. *ad d. cap.* 19. §. 5. *Quæritur.* gdzie proponuie przypadek o onym, ktory mowi drugiemu, podź na takie mieyſce, tam cię oczekiwam. Albo ieżeli mowi: idź, weź oręże, tu cię albo na takim mieyſcu oczekiwam; że popadaią karę poiedynku, dla racyi: ponieważ poiedynek i bitwa pokazuie ſię z poprzedzaiącey umowy, z naznaczonego czaſu i mieyſca. Toż rozumie i Bonac. *d. cap.* 48. *num.* 7. gdzie tenże mowi o onym, ktory drugiemu mowi: proſzę cię na poiedynek teraz na tym mieyſcu. To iednak rozumie: byle to ſtało ſię z umowy, a nie z gorączki gniewu, o czym więcey przywodzą przykładow inſi. i Lezzana pod ſłowem *duellum n.* 3.

Ale gdyby ieden drugiego wyzwał na poiedynek na takim a takim mieyſcu, w ten a w ten czas, i uczyniwſzy taką prowokacyą naznaczonego czaſu przyſzedłby na mieyſce deſtynowane, ale potym odſtąpiłby poiedynku, czyli popada karę poiedynkuiących? Ugolinus *de officio Epiſcopali cap.* 8. §. 2. Peregrinus *in tract. de duello quæſt.* 4. & *quæſt.* 41. i inſi przyznaią. Ale Jacobus de Graffis *in tract. de caſibus reſervatis lib.* 1. *cap.* 7. Bonac. *d. punc.* 3. Sanch. *ubi ſupra*, i inſi nie przyznaia: na ktorych ſentencyą zda ſię pozwalać Barb. *ad d. cap.* 19. §. *Quæritur.* Riccius *in praxi aurea parte* 3. *reſolut.* 52.

Mowią Doktorowie że dla obrony rzeczy właſnych zda ſię bydź wolno acceptować poiedynek, kiedy kto onym inwazyą czyni, a nie maſz inſzego ſpoſobu, iako acceptować poiedynek; i ieſt racya, bo wtedy nie ieſt właśnie poiedynek, ale ſprawiedliwa obrona rzeczy ſwoich. Tak Barb. *ubi ſupra num.* 17. Bonacina *d. punct.* 48. *num.* 18. gdzie przyłącza, że ieżeli wtedy ten, ktorego kto naſzedł nie ma broni, ktorąby rzeczy właſnych bronił, może inwazora proſić, aby mu broni pożyczył. Laym. *lib.* 3. *de Juſtit. tract.* 3. *part.* 3. *cap.* 3. *num.* 4. i Doktorowie od niego allegowani.

Także poiedynek w tym przypadku ieſt pozwolony, kiedy ieden drugiego wyzywa, także na mieyſce pewne nie umyſłem bicia ſię, i zabicia, ale tylko dla iakiego uderzenia cum morali ſecuritate, że z tąd zadna ſzkoda albo mężoboyſtwo nie ma naſtąpić, ale raczey pokoy i umyſłow rekoncyliacya. Tak Bonac. *punc.* 48 *num.* 14. Lezzana *ubi ſupra num.* 17. i inſi Doktorowie.

Co ſię tycze kary pogrzebu, ktorą Concilium Trid. poſtanowiło, że ieżeliby ci co poiedynkuią na mieyſcu poiedynku poumierali, że na ſwięconym mieyſcu nigdy bydz nie mogą chowani. Toż i GRZEGORZ XIII. i KLEMENS VIII. Naywyżſi Papieże *in Bullis ſuis,* ktore ſą wyżey położone poſtanowili. Kontrowersya zaszła między Doktorami: Czyli umieraiącemu na mieyscu poiedynku ma bydz denegowany namieniony pogrzeb, ieżeli dał znaki pokuty, i żalu, ile że nie mogł mieć Spowiednika? Portellus *in reſponſis Moralibus part.* 3. *caſu* 3, przyznaie, i daie racyą: bo lubo Concilium Trid. nie każe umieraiącego w poiedynku chować na ſwięconym mieyſcu, in pænam delicti; iednak pomienione Prawo Concilii ieſt pænalis, a zaczym ſtricte brać i rozumieć go potrzeba, iako ſłowa *D. L.* opiewaią. Gdy tedy Concilium mowi, że nie ma bydz ſepultura koſcielna pozwolona w poiedynku umieraiącemu: zda ſię, że przypadek teraznieyſzy nie ieſt in *d. L.* zawarty: bo poiedynkuiący nie umarł in conflictu, ale zakończywſzy bitwę, wydawſzy znaki żalu. Potym: bo Concilium zda ſię mowić o onym, ktory umiera w poiedynku z oczywiſtym i wiadomym grzechem ſmiertelnym, bez znakow pokuty, nie zaś o umieraiącym w poiedynku ze znakiem pokuty.

Ale przeciwna opinia bardziey poſpolicie ieſt przyięta od Doktorow, tak bowiem trzyma Gratianus *in diſceptationibus forenſibus cap.* 410. *tom:* 3. ktory „ tak napiſał: „Committentes duellum, & in conflictu decedentes, quamvis an„ te obitum ſigna pænitentiæ oſtenderint, debent carere ſepulturâ Eccleſiaſticâ, „ licet enim decreto Concilii Trident. non exprimatur aliquid de ſignis pæni„ tentiæ, tamen illa non ſufficiunt ad hunc effectum ſepeliendi in loco ſacro, „ cum adſit alia ratio, ut ſcilicet vivis conſulatur potiùs, quam mortuis, hoc „ eſt, ut vivi terreantur, & à talibus prohibitis abſtineant, cum viderint in „ campis ibidem ſepeliri mortuos „ &c. &c. Toż i inſi Doktorowie trzymaią, iako to Riccius *in praxi aurea parte* 3. *Reſolut.* 53. Lezzana *ubi ſupra* ſub verbo: *Duellum num.* 14. Gonzalez *in decretalibus ad cap.* 2. *tit. de Clericis in duello pugnantibus num.* 10. I in Rituali Romano, ktore za rozkazem PAWŁA V, Papieża wydane ieſt, ſub rubrica de exequiis tak ſię znayduie *Negatur Eccleſiaſtica ſepultura morientibus in duello, etiamſi ante obitum dederint pænitentiæ ſigna.*

Wſzczynaią inſzą trudność Doktorowie, czyli raniony w poiedynku, ieżeli nie zaraz, ale iuż po ſkończonym poiedynku kiedy iaki czas minie, albo iedna godzina, albo dzień, albo więcey dni, z teyże rany w poiedynku odebraney, zà poiedynkiem, albo mieyſcem poiedynku umiera, ma bydź ná Swięconym

conym mieyſcu chowany? Peregrinus *in tract. de duellis quæſt. 7. num. 4.* Guttierez *lib. 2, Canonicarum quæſt. cap. 3. num. 8,* i inſi nie przyznaią, Racya ich opinii ieſt: bo z teyże rany w poiedynku odebraney umieraiący, zda ſię umierać in ipſo conflictu. Potym: bo prywacya Kościelney ſepultury w prowadzona ieſt ná obrzydzenie wyſtępku, ażeby inſi poznaiąc i widząc, że poiedynkuiących tak karzą, ſtrachali ſię, i od takowego ſię wyſtępku oddalali. Ale przeciwną opinią trzyma Dyana *tom: 5. tract: 1. reſolut. 65. 66. & 67.* w ktorey oſtatniey rezolucyi trzyma, że bez żadney dyſpenſy może bydź pogrzebiony ná mieyſcu ſwięconym. Tęż opinią trzyma Portellus *locô citatô* Baſſ. *in Floribus Theologicis* pod ſłowem: *ſepultura num: 5.* gdzie napiſał: że tego przypadku nie zawiera w ſobie Concilium Trid. gdzie wyżey: ani in Rituali znayduie ſię. Lezzan. *Volum 2.* pod ſłowem. *Duellum num: 14.* Engel *in Collegio Juris Canonici lib. 3. Decretalium,* pod tytułem *de ſepulturis num. 21.* Racya tey opinii ieſt: bo gdy Concilium Trid. *locô cit.* & Bullæ ſummorum Pontificum GRZEGORZA XIII. KLEMENSA VIII. mowią o umieraiących in conflictu, nie powinna bydź extenſya do onych, ktorzy żywi pomarli za mieyſcem bitwy, albo poiedynku, ponieważ in pænalibus & odioſis nie powinna dziać ſię extenſya, i raczey oni zdadzą ſię umierać z okazyi poiedynku, nie zaś w poiedynku: á tak ten przypadek nie zawiera ſię in Concilio Trid. & in Bullis ſummorum Pontificum, ktore ſą wyżey allegowane, ani ſub Rubrica Ritualis. Tak Diana *d. reſolut. 66. num. 3.* Baſſœus pod ſłowem, *ſepultura num. 8.* I mowi Lezzana *ubi ſupra* pod ſłowem *duellum;* że nic natym, lubo ci umieraią w exkommunice, chowani bydź mogą ná ſwięconym mieyſcu, bo mogą przed śmiercią abſolvi, albo przynaymniey po śmierci, quo ad hunc effectum.

Co ſię zaś tycze Spectatorow i Towarzyſzow, że Spektatorowie wtenczas wpadaią w exkommunikę, ieżeli z induſtryi to czynią, iako ſię znayduie in Bulla GRZEGORZA XIII. to ieſt, ieżeli pugnantes z towarzyſzami albo z ſekundantami idą: albo ieżeli ieſt ſpektator z umyſłu i z umowy. Tak Filiucius *locô citatô num. 114.* Z kąd ci, co przechodzą, i z treſunku przypatruią ſię poiedynkowi, nie podlegaią pomienioney exkommunice. Tak Barb. *ad d. cap. 19, Concilii Trid. §. 3. Quæritur.* Riccius *in praxi aurea part. 3. reſolut. 54. num. 2.* Leſſius *de Juſtitia & Jure lib. 4. cap: 4. dubit. 11. num. 83.* gdzie tak mowi: wierzę, że widzenie poiedynku lub inſzego widowiſka zakazanego nie ieſt grzechem ſmiertelnym. Jeżeli kto przypadkiem iakim z mieyſca taiemnego patrzy, á zaczym taki nie ieſt w exkommunice *per Concil. Trid. ſeſs. 25. cap. 19. de Reform.* Gdzie Spektatorow poiedynkow exkommunikuią, bo taki między Spektatorow nie liczy ſię: bo Spektatorami nie nazywaią ſię chyba ktorzy pokazuią ſię in publico, i ſwoią prezencyą zdobią, tak też Bonac. *d. punc. 48. num. 30.* mowi: Jeżeli zaś kto przechodząc ſię, albo z inſzey przyczyny tam będący, przypatrywałby ſię poiedynkowi, nie popada kary: bo Bulla mowi o tym Spektatorze, ktory ieſt z umyſłu i z induſtryi.

A lubo

Alubo Peregrinus *in tract. de duello quæst.* 37. mowi: że ten, ktory ná mieyſce poiedynku z okazyi przypatrowania ſię poiedynkowi, przyſtąpił, wpada w exkommunikę, chociażby poiedynek, albo actus proximus do poiedynku nie naſtąpił: iednak ta opinia Peregrini nie podoba ſię Bonacinæ dla racyi: bo nie mowi ſię ſpektator: i w materyi gdzie o karę idzie, ſtricte brać potrzeba. Toż także trzyma Filiucius *locô cit. num.* 177. Ktory przydaie że ci, ktorzy idą za poiedynkuiącemi. dla tego, ażeby przeſzkodzili bitwie nie wpadaią w exkommunikę: byle kiedy więcey przeſzkodzić nie mogą odſtąpili, ażeby bytnością ſwoią poiedynkuiącym ochoty nie dodawali, i ani zdali ſię onych bitwie ſprzyiać. Toż rozumie i Delrio *in ſuis diſquiſitionibus magicis lib.* 4, *cap.* 4. *sect.* 2. w onych ſłowach *Quoad ſpectatores non incidere, qui illuc tranſeuntes obiter aſpicerent certamen: vel ſubſiſterent ad dirimendum Imo nec illos qui ex inſtituto eos fuiſſent comitati, ut certamen impedirent &c.*

Więcey o poiedynkach chcący wiedzieć, niech czyta Doktorow wyżey allegowanych, & Gloſſam Magiſtralem *ad Extravagantem Joannis* 22. *in cap. unico tit. de Torneamentis* pod ſłowem *Torneamenta*, gdzie wyprowadza, czyli, kiedy poiedynki ſą zakazane od Prawa Duchownego per leges Civiles mogą bydź dopuſzczone; i konkluduie negative, ponieważ przez takowe poiedynki involvitur peccatum mortale, conſequenter Jus Canonicum attendendum eſt, & Jus Civile ceſſare powinno.

TYTUŁ XVII.

O ZŁODZIEYSTWACH I O ICH KARZE.

ARTYKUŁ PIERWSZY

O Karze Złodzieyſtwa proſtego

ZŁodzieyſtwo ieſt ze wſzyſtkich wyſtępek naypoſpolitſzy, ktory po wſzyſtkich narodach tak dalece rozſzerzył ſię, że nie maſz między ludźmi żadnego zgoła częſtſzego wyſtępku nad ten; á ztąd nie mało do utrzymania ſpołeczności ludzkiey ſzkodliwego i obrzydliwego ſwiadczy Damhoud. w Praktyce ſwoiey kryminalney *cap.* 110. *num.* 1. *& ſeq.* Zaczym wſzelakim Prawem nawet natural-

naturalnym zakazane ieſt; o czym ieſt text *in L. probrum 42. ff. de V. S. L. 1. §. ult. in fin. ff. de furt.*

Złodzieyſtwo tedy abo ieſt proſte, ktore bez żadney inſzego wyſtępku kompozycyi zoſtaie, i z ktorym żaden inſzy wyſtępek aggrawuiący razem złączony nie ieſt, abo ieſt nie proſte, ktore z inſzym wyſtępkiem złączone ieſt, i ktore z iakiego addytamentu lub cirkumſtancyi iakiey aggrawuiącey większe i cięższe ieſt: iako ſwiętokradztwo, ktore złodzieyſtwo nie proſte ieſt, ale kwalifikowane, podwoyne, lub złączone. Oprocz bowiem rzeczy gwałtownego zabrania przyłączone także ma abo mieyſca Swiętego zgwałcenie, abo rzeczy Swiętych zakazaną kontrektacyą; zaczym taki ablator nie iako proſty Złodziey karany bydź powinien, ale oſtrzey i cięzey. Tak też, kto cokolwiek kradnie gwałtem publicznym abo prywatnym odbiiaiąc kłotki abo inſze zamknięcia: ten (że nieproſte złodzieyſtwo popełnił, ale kradzież z inſzym wyſtępkiem złączył) nie poproſtu też ma bydź karany, ale Lege Julia de vi publica, vel privata: abo że gdy kradł żabił, lub ranił, i ma bydź karany *L. Cornel. de ſiccar.* abo *L. Aquil. de vulnerato.*

Proſte tedy złodzieyſtwo według Prawa nowego Ceſarſkiego *in Authent. ſed novo Jure C. de ſer. fugit.* i według dawnego przyiętego zwyczaiu, kiedy pierwſzy raz ſądzony bywa złodziey, karane bywa fuſtygacyą: ieżeliby drugi raz ten wyſtępek popełnił, ná iednym uchu, albo ucięciem ręki, lub inſzą iaką karą ná ciele karany bywa. Jeżeliby zaś tak karany dwa razy nie poprawił ſię, ale trzecie złodzieyſtwo ważyłby ſię popełnić tedy tak trzeci raz złapany, karany będzie ſzubienicą, dla tego, że złodzieyſtwo tyle razy powtorzone większe ieſt, á zaczym ná większą karę zaſługuie. Damhoud. *ubi ſupra cap. 112. num. 28. & 29.*

Ale to obwieſzenie za złodzieſtwo proſte raczey pochodzi ex legum interpretatione, i ze zwyczaiu zachowanego, dla utrzymania publicznego pokoiu, á niżeli z iakiego pewnego Prawa in Jure ufundowanego, iako napiſał Damhoud. *ubi ſupra cap. 110. num. 29. & ſeq.*

Ale iednakże (mowi tenże Damhoud.) gdyby takich złodzieiow powtarzaiących złodzieyſtwo ſprawiedliwość ná śmierć nie potępiła, małoby zaprawdę do poprawy życia złodzieiom pomagała, i owſzem aniby na włos do odſtąpienia złych nałogow nakłoniła onych, luboby iak naycięższą karą oprocz śmierci karała ich. Tak dalece tacy złodzieie ze wſzyſtkich kar ſprawiedliwości śmieią ſię, i lekce ſobie ważą, że w one wezwyczaiwſzy ſię od kradzieży, bardzo rzadko odſtępuią, poki życia przez śmierć ſzubieniczną (ażeby więcey nie ſzkodzili) nie pozbędą. Co gdy ſprawiedliwi ſędziowie, i czuyna ſprawiedliwość widziała, poſtanowiła, ażeby tak trzeci raz ná złodzieyſtwie złapanych, ſzubienicą znośić, lubo w Prawie (kiedy ludzie nad teraznieyſzy wiek daleko ſię cnotliwiey zachowali) tego nie maſz wyraznie nanotowanego

nego, to ieſt: ażeby tym poſpolitym zwyczaiem ſubveniatur raczey publicæ tranquillitati, niżeli żeby przez zbytnią konniwencyą kogo w uſtawicznym kradzieży wyſtępku utrzymywać *ubi ſupra num. 31.*

Jednaże nie mało ſędziowie uważać maią około złodzieiow potrzeby i niedoſtatku: czy z potrzeby głodu, czy umyſłem kradzieży chciwym złodzieyſtwo popełnili. Jeżeli bowiem z potrzeby głodu, á nie zaś z umyſłu złośliwie nabycia rzeczy ſtaie ſię kradzież, wymowiona zaprawdę bydź może *C. ſi quis & ibi ſcri. extr. de furt.* ieżeli nie ieſt znaczne i wielkie, iako ieſt *in L. 1.ff. de furt.* Abowiem nie uczynek ſię uważa, ale przyczyna uczynku *L. verum eſt. ff. eo.* i na potrzebę zgoła nie maſz Prawa, gdyż także z oſtatniey potrzeby, abo żeby ſię za co mieli żywić ſynow ſwoich Rodzice przedawali, piſze *Paulus lib. 5. ſenten.*

Do tego uważać powinni chytrość abo proſtotę złodzieiow, to ieſt: czy nie z ſamey tylko złości kradł abo ze zwyczaiu, czy z proſtoty, dla ktorey nie rozumiał, żeby taki wyſtępek popełnił: abo zaprawdę, czy nie z ubóſtwa i niedoſtatku rzeczy do kradzieży zgoła przymuſzony był. Damhoud. *ubi ſupra num. 38.*

Także obſerwować maią rzeczy, czy nie chleb abo napoy ukradł, abo podobne rzeczy do ziedzenia i picia: Dotego uważać powinni czas popełnionego złodzieyſtwa, czy był rzeczy tych wſzyſtkich wielki niedoſtatek i drogość czy też urodzay i obfitość. Naoſtatek złodzieyſtwa popełnionego mieyſce pilnie uważać maią ſędziowie; i złodzieia qualitates wſzyſtkie, takowe bowiem cyrkumſtancye złodzieyſtwo abo aggravant abo relevant, tak dalece, że nie widzę ażeby ſprawiedliwy w złodzieyſtwie Dekret ferował Sędzia, ktoryby tego accuratè nie uważył, i nie obſerwował, mowi Damhoud. *ubi ſupra num. 39.*

Jakąby zaś karą proſte złodzieyſtwo umyſłem kradzieży chciwym popełnione miało bydź karane? zachodzi między Doktorami Prawa kontrowerſya, bo lubo wyrazna FRYDERYKA Ceſarza Konſtytucya *in C. 1. §. ſi quis quinque ſolidos tit. de pace tenend.* ſzubienicą ich karać każe, gdzie wyraźnie w te ſłowa mowi: Jeżeliby kto ukradł rzecz iaką, pięć ſzelągow ważącą abo więcey, ma bydź obwieſzony. Przecięż poſpolicie Doktorowie tę Konſtytucyą Fryderyka nie oproſtym złodzieyſtwie, ale gdzie złodzieyſtwo razem z gwałtem publicznym złączone ieſt, rozumieią bydź. Ale że dziś zá złodzieyſtwo proſte ze zwyczaiu po całym świecie wieſzaią. experyencya ſwiadczy. o czym Julius Clarus *lib. 5, ſenten. § furtum. num. 8. & 15.* Weſenbecius *in comm. ff. de furt. num. 15. poſt princ. & verſ. atque hœc quidem & ſeq.* Damhoud, *in pract. crimin. cap. 110. n. 28. & ſeq.*

Trzeba zaś wiedzieć że ſzeląg tu nie on, ktory w wergielcie mieyſce ma, ale ten, o ktorym in legibus Civilibus wzmianka częſta ieſt, i ktory czerwony złoty znaczy, rozumieć trzeba, iako wyprowadza Lipſki *obſerv. pract. cent. 1. obſerv. 82. num. 5.*

Pomie-

Pomienioną Konſtytucyą FRYDERYKA Ceſarza KAROL V. potwierdził, ktora w iego Konſtytucyach kryminalnych *art. 159. 160. 162. & ſeq.* znayduie ſię, i iuż dawno w Prawie Saſkim *lib. 2. art. 13. poſt princ. & art. 39. na początku* ieſt approbowana. Swiadczy Mollerius *in comm. ad conſt. ſaxon. part. 2. conſt. 32. num. 6.* Colerius *Deciſ. 144. num. 9. & ſeq. part. 1.*

Co iednak nie tak bez dyſtynkcyi brać trzeba, iakoby zá każde złodzieyſtwo mogł bydź kto obwieſzony, ale ma Sędzia uważać rożne iakowości oſob, cyrkumſtancye mieyſc i wielkości rzeczy ſkradzionych Carpz. *part. 2. quæſt. 78. in praxi crimin.* gdzie mowi: *In puniendo furti crimine interdum pro varietate circumſtantiarum & qualitate delicti duriores, interdum eſſe Judices oportet remiſſiores.* Menoch. *de arbitrariis Judicum quæſt. lib. 2. cent. 3. caſu 265. num. 7. & ſeq.* Dla czego ażeby Sędzia ſwoie zdanie iakoby między pewnemi granicami trzymał. i żeby według upodobania ſwego nie wybiegał; gdyż w tym przypadku nie idzie o oley, wino abo o zbieranie pſzenicy, ale o życie ludźkie, i exyſtymacyą; naſtępuiące przypadki ma obſerwować, ktore podaie Berlich. do wiadomości Sędziom *concluſionum practicab. part. 5. concl. 43. de furtis & eorum pœnis, num. 18. & ſeq. per tot.*

Pierwſzy tedy przypadek ieſt, kiedy ſię znayduie złodzieyſtwo wielkie i ſzkaradne á wtedy według Prawa Rzymſkiego Ceſarſkiego wątpliwa ieſt Doktorow koncertacya, czyli zá złodzieyſtwo wielkie i ciężkie, ieżeli go kto pierwſzy raz popełni, ma bydź obwieſzony? *Negativè* bowiem konkluduią: Gomezius *in §. ex malefic. inſtit. de action. num. 13. verſ. ſed tamen contra & ſeq.* Julius Clarus *lib. 5. ſent. §. furtum num. 9.* Caccialup. *in L. cum ſervus 15.* (gdzie donoſi, że widział, że złodziey, ktory tyſiąc dwieście złotych ukradł, zá pierwſzy raz uſzedł kary śmierci) *ff. de condict. cauſ. datâ cauſ. non ſec.* Farinac. *in pract. crimin. lib. 1. tit. 3. quæſt. 23. num. 3.* i inni.

Przeciwnym zaś ſpoſobem *affirmativè* konkluduią; to ieſt: że złodziey zá iedno wielkie złodzieyſtwo może bydź obwieſzony. Menoch. *lib. 2. arbitr. Judic. quæſt. cent. 2. caſ. 295.* (gdzie donoſi, że ta ieſt poſpolita opinia) *num. 9.* Bajard. *in addit ad Julium Clar. lib. 5. ſent. §. furtum num. 42. & ſeq.* Ludov. á Pegver.) ktory ſwiadczy, że tak w Xięſtwie Kathalońſkim *Anno 1582. die 14. Julii* ſądzono) *decis 27. num. 6. ibi quartus denique caſus eſt. num. 7. & ſeq.* Moller. *in comm. ad conſt. ſax. part. 4. conſt. 32. num. 8.* Covarr. *lib. 2. var. reſolut. c. 8. n. 7.* i inni.

I tę poślednią opinią potwierdził KAROL V. Ceſarz *in conſtit. crimin. art. 160.* ktora w Sądach także Saſkich iuż dawno przyięta ieſt, ſwiadczy Weſenb. *in comm. ff. de furt. num. 15. poſt princ. verſ. ex benigna tamen interpretatione & verſ. ſeq.* i onę AUGUST Elektor Saxonii *in ſuis Novellis* approbował *part. 4. conſt. 32. §. 1,*

Lubo przeciwna opinia podobała się Scabinis Jenensibus, iako donosi Colerius *decis. 144. num. 4. vers. quod locum habet & vers. seq. & num. 20. part. 1.* ktorzy pewnego złodzieia zá pierwszy raz tylko ná fustygacią i relegacyą 17. *Augusti Annó* 1575. osądzili.

Ktoreby zaś w tym przypadku rozumiało się bydź in foro communi wielkie złodzieystwo, do rozsądku Sędziego należy uznać, iako notuie Menoch. *lib. 2. Arbitr. Judic. quæst. cent. 2. cas. 295. num. 10.* W Saxonii zaś to nazywa się wielkie złodzieystwo, ktore cenę piąciu szelągow przenosi, o czym iest Novell. Elector, August. *part. 4. const. 33. §. 1.* i znayduie się w Konstytucyach Kryminalnych KAROLA V. Cesarza *art. 160. post princ.*

Szeląg zaś bierze się za czerwony złoty naylepszy Węgierski, iako Carpso: *part: 2. fol:* 225. *num: 20. & Novella* Electoris Augusti *part: 4. d. Constit: 33. §. 1.* swiadczą; gdzie Moller: *num: 9. post Princ:* Wesen. *in comm: ff. de furt: num: 5. post Princ:* toż samo przyznaią. I ta assercya rozciąga się daley, że chociażby złodzieystwo po prostu bez effrakcyi popełnione było, iednakże złodziey, ieżeli wielkie iest, y pięć szelągow przenosi, ma bydź obwieszony, *per novell: Elector: Aug: part: 4. Const; 32. §. 2.* gdzie *in comm:* Daniel Moller; *num: 10.* Carp: purgatus *in praxi crim. part. 2. quæst: 78. num: 20.*

I nie obserwuie się w tym przypadku differencya, czy złodzieystwo w nocy albo we dnie popełnione iest, ale złodzieia zá złodzieystwo nawet dzienne ná szubienicy wieszaią, iako notuie Berlich: *Concl: pract: part: 5. Concl: 43. num. 35.* Ktory tamże donosi, że i białogłowy w Ziemi Saskiey także ná szubienicy wieszaią.

Ani od kary szubienicy starzy nie są excypowani, swiadczy Damhoud. w praktyce swoiey Kryminalney *cap. 116. num. 35.* Wiedzieć zaś trzeba, że wtym przypadku złodzieystwo nie tylko względem wielkości ale też względem iakowości mieysca i inney cyrkumstancyi wielkie i szkaradne nazywa się, i szubienicą może bydź karane, lubo przez się ratione quantitatis koniecznie iest małe i szczupłe. Jako to, ieżeliby kto ubogiemu iakiemu człowiekowi rzecz iaką, lubo małey ceny, ale do pożywienia potrzebną ukradł, złodzieystwo one zá wielkie i szkaradne iest miane, zá ktore słusznie złodziey szubienicą może bydź karany, napisał Berlich. *ubi supra num. 43. & seq.* i daie tego tamże racyą, bo między inszemi przypadkami, gdzie kara złodzieystwa wielkiego i szkaradnego od KAROLA V. Cesarza zmitygowana iest, w Konstytucyach Kryminalnych *art.* 160. i to się znayduie, ażeby uważać qualitatem tego, ktorego okradziono, tak dalece, że ieżeli on iest bogaty i obfitey fortuny, i że ze złodzieystwa nawet pięć czerwonych złotych przenoszącego żadney szkody nie cierpi, kara szubieniczna mieysca nie ma, zaczym przeciwnym sposobem, ieżeli ten kogo okradziono, iest ubogi, i szczupłey fortuny kara słusznie powinna bydź zaostrzona, i złodziey za takowe złodzieystwo, lubo szczupłe i małe, powinien bydź obwieszony.

Drugi

Drugi przypadek iest: ieżeli kto iedno złodzieystwo, i to małe i szczupłe popełnił, iak ma bydź karany?

Według Konstytucyi Kryminalney KAROLA V. Cesarza złodzieystwo dzieli się ná potaiemne i nie iawne, i ná złodzieystwo iawne i oczywiste.

W Pierwszym przypadku, ieżeli złodzieystwo było małe, potaiemne, albo nie iawne, rozumiey, ieżeli nie było obwołane, rozgłoszone, abo ieżeliby złodzieia ná złodzieystwie nie złapano pierwey niżby z nim do budynkow swoich, lub ná insze mieysce destynowane przyszedł, tedy ná ten czas rzecz przez kradzież wziętą, i do tego dwa razy tyle powrocić powinien *art. 157.*

Jeżeliby zaś złodziey quantitatem dupli, to iest, tyle dwa razy, co ukradł, z dobr swoich oddać nie mogł, tedy z rzeczą skradzioną raz tyle zapłacić, albo ieżeliby nie mogł raz tyle zapłacić, rzecz tylko skradzioną powrocić powinien, à zá karę, że nie może dwa razy tyle abo raz co ukradł, powrocić, w więzieniu ma bydź przez iaki czas przytrzymany.

W Drugim przypadku, gdzie złodzieystwo iest iawne, rozumiey, kiedy kogo ná złodzieystwie abo złapią, abo go iako złodzieia rozgłoszą, abo go gonią, á wtedy bywa publicznie rozgami bity, á potym relegowany. A oprocz tey kary rzecz skradzioną abo oszacowanie oney, ieżeli może zapłacić, powrocić powinien *art: 158.*

Chyba że złodziey iest Szlachcic w inszych występkach nie notowany, w ktorym nadzieia ieszcze iest lepszego życia, ná ten czas on z wiadomością iednak i zezwoleniem zwierzchności nie kryminalnie, ale wprawdzie tak powinien bydź karany, ażeby iako złodziey iawny, tyle cztery razy, co ukradł, zapłacił przez pomieniony Artykuł. 158. KAROLA V. Cesarza *ku końcowi.*

Jeżeliby zaś ceny tyle cztery razy, co ukradł w dobrach swoich nie miał, ná ten czas według tego iako się wyżey rzekło, o złodzieystwie nie iawnym, albo tyle dwa razy, albo raz, albo rzecz tylko skradzioną powrocić powinien, i przez nie aki czas więzieniem ma bydź karany, iako się znayduie w przerzeczonym Artykule. 158. KAROLA V. Cesarza.

Małe zaś y mierne złodzieystwo w Prawie Rzymskim Cesarskim to się rozumie, ktore nie wynosi na pięć czerwonych złotych węgierskich, tak iest w Artykule 157. na początku y w art: 158.

W Saxonii zaś osobliwie w Elektoracie w tym przypadku iest dystynkcya między złodzieystwem małym lub miernym; gdyż kradziesz ona mała albo nie wynosi ná pięć czerwonych złotych, tak iednak, ażeby połowę onych rozumiey dwa czerwone złote Węgierskie i połowę trzeciego przenosiła, abo kradzież ona połowy onych piąciu czerwonych złotych nie przenosi.

W Pierwszym przypadku, toiest: kiedy kradzież ná pięć czerwonych złotych nie wynosi, złodziey ma bydź u pręgierza smagany, i wiecznym wygnaniem skarany, iako Konstytucya Elektora Augusta *part. 4. Const. 32.* swiadczy; i że

W2 to na

to ná inszych mieyscach Saxonii zá Elektoratem zachowuie się, donosi Wesenb. *in comm. ff. de furt. num. 15.* Coler. *decis. 144. num. 19.* gdzie mowi: że to wpraktyce mieć trzeba, i Sędziowie dobrze to maią notować, to iest: kiedy kradzież połowy piąciu czerwonych złotych nie przenosi.

W Pośledzieyszym zaś przypadku Kryminalny sąd mieysca nie ma, ale złodzieia abo więzieniem abo relegacyą do czasu trwaiącą, karzą; tak postanowił *in suis Novell.* Elect. Augus. *part. 4. Const. 32.* Co że także w inszych Sądach Saxonii extra Electoratum iest przyięto, swiadczy Wesenb. *in comm. ff. de furt. num. 15.* Colerius *d. decisio. 144. num. 16.*

Gdy tedy pomieniona Konstytucya Elektora Augusta złodzieia, ktoryby nad połowę piąciu czerwonych złotych ukradł, fustigacyą i wiecznym wygnaniem, ieżeliby zaś mniey niż połowa piąciu czerwonych złotych iest, więzieniem, abo relegacyą do czasu trwaiącą karać każe, coż mowić trzeba będzie, ieżeli złodzieystwo tylko ná połowę piąciu czerwonych złotych wynosi, ani więcey, ani mniey, iakim sposobem ná ten czas złodzieia karać potrzeba? mowi Berlich. *ubi supra num. 66.* że iednoż to iest, iakoby nie dostawało piąciu czerwonych złotych, i dla tego nie fustygacyą, abo wiecznym wygnaniem, ale tylko więzieniem, abo też do czasu relegacyą karany ma bydź, ná ktorą opinią podpisuie się, i Baiardus *in addit. ad Julium Clarum lib. 5. senten. §. furtum num. 39.*

Jeżeliby zaś złodzieystwo z wyłamaniem abo z wyłupaniem popełnione było, tedy luboby naymnieysze było, szubienicą karane bywa, donosi Berlich. *ubi supra num. 69.* gdzie (że i w Saxonii także toż zachowuią) swiadczy *num. seq.* Co i AUGUSTUS Elector Saxon. *in suis Novell.* approbował *part. 4. Const. 32.* Jako także Tłumacze Prawa pospolitego traduią; że dla otworzenia zamkow abo kłotek, lubo dla wyłamania złodzieystwo większe staie się, i więcey bywa karane, według zdania iednak Sędziego. Lubo i w tym przypadku in foro communi iako Jacob. de Bellov. w praktyce swoiey kryminalney *cap. 10. num. 22.* notuie, że złodziey dla małego złodzieystwa, ieżeli one przez gwałt i wyłamanie popełnił, powinien bydź obwieszony.

Toż Prawo iest, ieżeli kto nie wyłamuiąc, ale przynaymniey wchodząc przez dach do cudzych budynkow, złodzieystwo popełnia, bo i wtedy szubienicą powinien bydź karany, lubo mało co ukradł, o czym iest text w Konstytucyi Kryminalney KAROLA V. Cesarza; tak i Moller. *in comm. ad Const. Saxon. part. 4. Const. 32. num. 13. & lib. 1. Semestr. cap. 37. num. 4.* Lubo w inszych Punktach, zá Niemieckim Państwem i Saskim złodzieia dla takowego do budynkow przez dachy weyścia nie karzą ná życiu, swiadczy Ludov. á Pegver. *decis. 26. num. 2. & 3. & seq. partis primæ.*

Jednakże, ieżeli złodziey (ktory umyslem kradzieży przez wyłamanie do budynkow wszedł, abo po drabinie przez dach) nic z budynkow nie wziął, tedy

tedy pomienioną karą ná życiu nie ma bydź karany. *L. si quis fur fregerit* 22. *ff. de furt.*

Ale gdyby się trafiło, żeby kto zá złodzieystwo iako naymnieysze, o ktorym wyżey w tym przypadku rzekło się dosyć, osądzony był, potym zaś pokazałoby się, że ono złodzieystwo nie było małe, ale wielkie i takie, ktore szubienicą powinno bydź karane, czy osądzenie ono, i dekret mogłby bydź rewokowany, y złodziey na Szubienicę czy mogłby bydź skazany? Berlich. *ubi supra num.* 77. Bajard. *ad Julium Clarum lib.* 5. *sent.* §. *furtum num.* 48. nie przyznaią.

Czyli też złodziey, ná ktorego małe złodzieystwo, zá ktore przynaymniey fustygacyą abo relegacyą karzą, pokazało się, mogłby bydź torturowany ná to, ażeby się przyznał, czyli oprocz tego złodzieystwa, także wielkie złodzieystwo abo więcey złodzieystw popełnił, zá ktore szubienicą karzą? Negative konkluduie Ludov. á Pegver. *decis* 16. *num.* 1. & *seq. part.* 1.

Trzeci przypadek iest, ieżeli kto dwoie złodzieystwa popełnił, á wtedy, ieżeli one są wielkie i szkaradne wątpić nie trzeba, że kara szubieniczna mieysce ma. Jeżeli bowiem kto może bydź obwieszony dla iednego wielkiego złodzieystwa, iako się wyżey rzekło, daleko bardziey dla dwoyga złodzieystw obwieszony bydź powinien. Co i KAROL V. Cesarz wyraźnie potwierdził w Konstytucyach Kryminalnych *art.* 161.

Ieżeliby zaś złodzieystwa one były małe y szczupłe, lubo niektorzy chcą ażeby złodziey takowy szubienicą był karany, dlatego że geminatio actûs aggravat delictum, y tak złodziey nazywa się w prawie consvetus & famosus, ale sprawiedliwiey insi rozumieią, że złodziey dla takowych dwoyga złodzieystw małych nie ma bydź obwieszony, ale inszą karą na ciele pro arbitrio Sędziego ma bydź karany. Iako Damhoud. w praktyce swoiey kryminalney *cap.* 110. *num.* 28. & *seq.* Iacob. de Bellovis w praktyce także swoiey Kryminalney *cap.* 10. *n.* 5. & *n.* 22. donoszą, że z przyiętego zwyczaiu złodzieia takowego oderznięciem iednego ucha, albo ucięciem ręki karzą.

W Saxonii zaś osobliwie w Elektoracie zachodzi dystynkcya; albo podwoyne one złodzieystwa przechodzą połowę pięciu czerw. złotych albo nie przechodzą, w pierwszym przypadku rozgami osmagany wiecznym wygnaniem karany bywa; w drugim zaś więzienie albo relegacyą do czasu ponosi, tak podobnie iako się rzekło w poprzedzaiącym przypadku: o czym swiadczą Novellæ Elector. AUGUSTI. *part.* 4. *constit.* 32. gdzie *in comm.* Mollerius *num.* 11. ku końcowi.

Czwarty Przypadek ieżeli kto troie albo więcey złodzieystw popełnił, a w ten czas ieżeli są wielkie y szkaradne, że one szubienicą także maią bydź karane, nie masz o tym kontrowersyi. Julius Clarus *lib.* 5. *sentent.* §.

furtum

furtum num. 8. Damhoud. *in practica Crimin. cap.* 110. *num.* 18. Iacob de Bellovis *in practica Crimin. cap.* 10. *num.* 5. *lib.* 1.

Jeżeliby zaś złodzieystwa one były szczupłe i małe, tedy Doktorowie iednostaynie konkluduią. Że także szubienicą maią bydź karane, świadczy Berlich. *ubi supra num.* 89. gdzie tamże donosi, że tak trzymaią Farin. *in pract. crim. lib.* 1. *tit.* 3. *quæst.* 23. *num.* 4. Menoch. *Lib.* 2. *arbitr. Judic. quæst. cent.* 3. *cas.* 296. *num.* 17. Damhoud. *in pract. crim. cap.* 110. *num.* 28. Coler. *decis.* 144. *num.* 5. *& seq. part.* 1. Julius Clarus *Lib.* 5. *sent.* §. *furtum num.* 8. Gomesius *in* §. *ex malefic. instit. de action. num.* 12. Covarr. *lib.* 2. *var. resolut. cap.* 9. *num.* 7. Moller. *in comm. ad Const. Saxon. part.* 4. *Const.* 7. & 8. Ktorą pomienioną Doktorow opinią, także approbował KAROL V. Cesarz w Konstytucyach kryminalnych *art.* 162.

Ale i AUGUST. Elect. Saxon podobnie według pospolitey Tłomaczow Prawa pospolitego sentencyi, i pomienioney KAROLA Cesarza Konstytucyi postanowił *in suis Novell: part.* 4. *Const:* 32. ztą iednak deklaracyą, ażeby zá trzy abo zá więcey złodzieystw, w ten czas kara szubieniczna była naznaczona, ieżeli wszystkie porachowane i złączone na summę pięciu czerwonych złotych wynoszą, abo przewyższaią, inaczey ieżeli tey summy nie przechodzą, ale mnieysze są, niż pięć czerwonych złotych ważą, ná ten czas kara fustygacyi i z wieczną relegacyą naznaczona ma bydź, tak mowią pomienione. *Novell.* Elect. AUGUSTI *part.* 4. *Const.* 32.

Chyba że wszystkie te złodzieystwa ná summę pięciu czerwonych złotych nie wynoszą, iednak niektore przynaymniey z nich z effrakcyą były popełnione, tedy słusznie szubienicą maią bydź karane. *Novell.* Elect. Aug. *part.* 4. *Const.* 32.

Do tego zaś, ażeby złodzieystwa zá trzy miane były, potrzeba, ażeby one rożnemi czasami, i w rożnych mieyscach popełnione były, tak rozumie Julius Clarus. *Lib.* 5. *senten.* §. *furtum* (gdzie mowi, że ta pospolita iest opinia) *num.* 14 gdzie *in addition.* Bajard. *num.* 66. Moller. *in comm: ad Const. Saxon. part.* 4. *Const.* 32. *num:* 13. i inni. Co i AUGUST Elector Saxoniæ postanowił *in suis Novell. part.* 4. *Const.* 32.

Dlaczego ieżeliby kto z iednego mieysca, iednego czasu, abo iedney nocy wiele rzeczy pobrał, złodzieystwo takowe tylko ieden raz popełnione rozumie się; napisał Harpprecht. *in* §. *pœna manifesti* 5. *instit. de obligat. quæ ex delicto nascuntur num.* 57. Angel. *tract. Malefic. verb. etiam vestem cœlestem num.* 13. i mowi Gomezius *in* §. *ex malefic. inst. de action. num.* 12. toż się ma rozumieć, ieżeliby kto wielu osobom i w wielu domach niektore rzeczy pokradł. Dlaczego ieżeliby kto iedney nocy poszedł do domu iednego, i ukradłby co: potym teyże nocy w drugim domu ukradłby: á ná ostatek teyże samey nocy w trzecich budynkach popełniłby złodzieystwo, tylkoby odpowiedzieć powinien zá iedno złodzieystwo.

Toż

Toż ieſt (notuie Berlich. *ubi ſupra num. 102.*) ieżeli kto iednę rzecz ukradł w rożnych terrytoryach, iakoby w każdym złapany, mogł bydź karany, nie ieſt wiele złodzieyſtw, ale iedno, i toż częściey powtorzone.

Zadaie ſobie Kweſtyą Berlich. *ubi ſupra num. 103.* względem tego, że áżeby złodzieyſtwa zá trzy miane były, potrzeba: ażeby rożnemi czaſami i w rożnych mieyſcach popełnione były; czy to dwoie: w rożnych mieyſcach i rożnemi czaſami *copulativè* requiruntur, tak dalece, że oboyga potrzeba, czy też *alternativè*, że ná iednym z tych doſyć ieſt? i odpowiada krotko, że *alternativè*, z kąd potym konkluduie, że ieżeli kto iedney i teyże nocy we trzech abo więcey Miaſtach, Wśiach, lubo inſzych rożnych mieyſcach kradnie, że ten ná ſzubienicę ſłuſznie zarobił ſobie, poniewaź w rożnych mieyſcach ſtały ſię złodzieyſtwa, lubo w iednym, i w tym czaſie popełnione: i przywodzi prejudikat tenże Berlich. *ubi ſupra num. 106.* że Roku 1608. pewnego Owczarza obwieſzono, ktory iedney i teyże nocy w rożnych owczarniach, w rożnych mieyſcach owce pokradł.

I gdyby ſię trafiło, żeby kto zá dwa złodzieyſtwa nie był dekretowany i karany, á ná trzecim złodzieyſtwie dopieroby go złapano, tedy zá trzy wſzyſtkie złodzieyſtwa może bydź obwieſzony, napiſał Bajard. *in addit: ad Jul. Clar. lib. 5. ſenten. §. furtum num. 60.* Lubo przeciwnie rozumieią, że nie może bydź obwieſzony nikt zá trzecie złodzieyſtwo, chyba że zá drugie abo trzecie był dekretowany i karany, przez text *in L. capitalium 28. §. ſolent. 3. ff. de pœn.* Decianus *conſil. 24. num.* 14. *& ſeq. vol. 3.* Harpprecht. *in §. pœna manifeſti* 6. *inſtit. de oblig. quæ ex delict. num. 61.*

W liczbę zaś tych trzech abo więcey złodzieyſtw rachuią ſię także one złodzieyſtwa przeſzłe, zá ktore iuż był przedtym kto karany, napiſał, Jul. Clar. *lib. 5. ſent. §. furtum. num.* 12. gdzie ſwiadczy, że tylko w Xięſtwie Medyolańſkim obſerwuią, Dan houd. w ſwoiey praktyce kryminalney *cap. 110. num. 28.* Covarr. *lib. 2. var. reſolut. cap. 9. num. 7.*

Także ieżeliby kto w inſzey ſtronie, á nie na tym mieyſcu, gdzie go złapano ná trzecim złodzieyſtwie, popełnił dwa złodzieyſtwa, te dwa złodzieyſtwa w inſzey ſtronie popełnione, także w liczbę złodzieyſtwa rachuią ſię, i złodzieyſtwo trzecie cięższe czynią, tak dalece, że ſzubienicą ma bydź karany; tak trzymaią Jul. Clar. *Lib. 5, ſent. §. furtum num. 10.* Menoch. *lib. 2. arbitr. Judic. quæſt. cent. 3. quæſt. 295. num. 18.* Colerius (gdzie ſwiadczy że tak ze zwyczaiu zachowuie ſię) *decis 244. num. 6. part. 1.* Gomez. *tom. 3. var. reſolut. cap. 3. num. 8.* Covarr. *lib. 2. var. reſol. cap. 9. num. 7.* Bertazol. *Conſil. 39. num. 18. vol. 1.*

Piąty przypadek. Jeżeli dway abo więcey ich złodzieyſtwo popełnili, á wtedy, ieżeli civiliter na nich ſkarżą, wſzyſcy zapłacić wſzyſtkę ſzkodę powinni, tak dalece, że chociażby ieden wſzyſtko zapłacił, inni nie ſą uwolnie-

ni poki z nich każdy zupełnie nie zapłaci kradzieży. *L. 1. C. de condict. furtum L. vulgaris 21. §. si duo 6. ff. de furt. L. si plures 6. ff. arbor. furtiv. caesar. L. 34. L. 35. §. 1. ff. de furt,* ponieważ tyle iest wprowadzonych kar ile występkow popełnionych, i każdy z nich dla występku swego powinien bydź wzięty w poprawę życia, ażeby inszym był przykładem, á ieżeliby ieden z nich nie mogł zapłacić, powinni insi ktorzy mogą zá niego zapłacić. Jeżeliby zaś criminaliter względem kary obwieszenia ná nich skarżono, á wtedy ieżeliby złodzieystwo było wielkie, tak dalece, ażeby każdego z nich porcya, ktora się mu z rzeczy kradzioney dostała, ná iaką wielką summę wynosiła, wątpić nie trzeba, że wszystkich trzeba powieszać; iako experyencya codzienna świadczy, napisał Anton. Tessau. *decis. 164. num. 3.* przez text *in L. si quis id. 7. §. ult. & L. seq. ff. de Jurisd.* I iest racya: bo gdyby poiedyńczo każdy z nich przez się wielkie złodzieystwo uczynił, bez wątpienia szubienicą byłby karany, iako się wyżey napisało, zaczym daleko bardziey wszystkich trzeba powieszać, ieżeli takie złodzieystwo popełnili, że każdego z nich porcya wielkiemu złodzieystwu wyrowna, ponieważ tym większy iest występek, czym się go wielu dopuściło. Co także AUGUST Elect. Saxon. *in suis Novell. part. 4. const. 32.* approbował.

Przeciwnym zaś sposobem, ieżeliby wielu rzecz małą i szczupłą ukradło, żaden z nich karą szubieniczną karany bydź nie może, ale inszą lżeyszą według zdania Sędziego, ponieważ wyżey się rzekło, ieżeli ieden sam złodzieystwo małe popełnił, że on nie powinien bydź obwieszony; zaczym daleko bardziey, gdyby ich było więcey, nie powinni bydź obwieszeni, albowiem byłaby to rzecz dosyć okrutna, gdyby wielu ludzi zá małą rzecz ná śmierć dekretowano, gdyżby wprawdzie i iednemu zá onęż umrzeć nie należało.

Ale gdyby wielu dopuściło się złodzieystwa wprawdzie wielkiego, ktore według Prawa Saskiego ná pięć szelągow wynosi, abo przenosi, iednak rzecz kradziona między nich podzielona, nie wielkie, ale szczupłe złodzieystwo czyni, zá ktore ieden sam obwieszony bydź nie mogł, większa w tym zachodzi kontrowersya, iako oni powinni bydź karani? A lubo niektorzy Doktorowie rozumieią, że wszystkich, i każdego z nich trzeba obwiesić, ponieważ każdy zá całą rzecz in solidum zawinił, i tyle iest występkow, ile osob delinkwentow. Tyle zaś rodzi się obligacyi, i tyle powinno bydz kar, ile iest występkow popełnionych, gdyż każdy ex suo facto obligatur; iednakże Ławnicy Elektoratu Saskiego od pomienioney opinii odstąpili, sądząc, że każdy ze złodzieiow osmagany, wiecznie ma bydź relegowany, ktorych sentencyą także Elector Saxon. approbrobował *in suis Novell. part. 4. constit. 32.* świadczy Berlich. *ubi supra num. 122. & seq.* Z tym wszystkim gdyby takowe złodzieystwo od wielu uczynione z wyłamaniem budynkow, abo domow gościnnych popełnione było, tedy według Konstytucyi Kryminalney KAROLA V. Cesarza *art. 159.* słusznie wszystkich i każdego z nich szubienicą karać potrzeba, *per Novell.* Elect.

Augu-

Auguſ. *part. 4. conſt. 32.* videatur Carpzovii præjudicat. *fol. 228. num. 50, part. 2.* Ktora Konſtytucya Elektora Auguſta generaliter rozumie ſię, to ieſt, że chociażby porcya z rzeczy kradzioney ná połowę pięciu czerwonych złotych nie wynoſiła, wſzyſcy takowi złodzieie ochłoſtani wiecznie maią bydź relegowani, donoſi Berlich *ubi ſupra num. 126.* I daie tamże racyą, że z wielkości oſob delictum aggravatur, tym więkſzy ieſt wyſtępek, czym ſię go więcey oſob dopuściło, á zatym ſłuſznie także w tym przypadku kara więkſza naznaczona bydź powinna.

Coby zaś trzeba mowić, gdyby wielu dopuściło ſię złodzieyſtwa, z ktorego z nich porcya, gdyby podział rowny był, ná ſummę pięciu czerwonych złotych nie wynoſiłaby, podział zaś nierowny ſtał ſię, i ieden mniey, niż drugi wziął, tak dalece że onych porcye, ktorzy nad drugich wzięli, ná ſummę pięciu czerwonych złotych wynoſzą, abo przenoſzą, czy tych karą ſzubieniczną karać należy? Berlich *ubi ſupra ſub. num. 127.* nie przyznaie, z racyi że tu nie uważa ſię, wiele kto wziął, ale wiele z podziału zarowno, i przez proporcyą arytmetyczną uczynionego mogł był wziąć: i że toż ſamo chcą Conſul. *Conſt. Saxon. tom. 2. part. 4. quæſt. 27. num. 5.* Dotego, bo ten ktory mniey bierze, to, czego dobrowolnie nie dobiera, inſzym zdaie ſię darować; nikt zaś z rzeczy darowaney, chociażby iey nieſłuſznie od darownika nabył, kary, abo augmentu kary cierpieć nie powinien, oſobliwie w tym przypadku, gdyż także ten, ktory mniey zyſkuie, ſwoię karę ordynaryiną, i poſtanowioną ponoſić muſi: inaczey bowiem naſtąpiłoby zatym, żeby kto też karę, zá tenże wyſtępek, ktorą inſzy odnioſł, cierpieć muſiał, co iednak ieſt rzecz nieſłuſzna, napiſał Berlich. *ubi ſupra num. 127.* ná końcu. videatur. Carpzov. *part. 2. fol. 228. num. 44. & 45.*

ARTYKUŁ DRUGI

O Karze Złodzieyſtwa z wyłamaniem abo z wyłupieniem popełnionego.

OPiſawſzy karę złodzieyſtwa proſtego, mowić iuż trzeba, iako złodzieyſtwo z wyłamaniem popełnione, karane ma bydź, wiedzieć tedy potrzeba, że złodzieyſtwo to dla uczynioney effrakcyi daleko cięższe ieſt (iako ſię ná początku pierwſzego Artykułu namieniło) nad proſte złodzieyſtwo, gdyż wyłamanie, abo otworzenie wyſtępek cięższy czyni. Z kąd i złodzieiow wyłupicielow, nie miawſzy reſpektu i dyfferencyi złodzieyſtwa wielkiego, abo małego regularnie ná ſzubienicy wieſzaią; napiſał Cárpzov. *in pract. Crimin. part. 2. quæſt. 79. num. 2.*

Acz to propriè o wyłupieniu gwałtownym i buntowniczym rozumieć się ma, ponieważ nie każde otworzenie i wyłamanie, tak dalece cięższe czyni złodzieystwo, że obwieszenia kara zá to ná winnego ma bydź włożona, lecz to tylko występek ten wielki czyni, i kary przymnaża, kiedy gwałtowną, przybrawszy do siebie ludzi popełniony bywa ręką, i przez ktory publiczny pokoy iakimkolwiek sposobem naruszony iest; prosta zaś effrakcya bez gwałtu abo naruszenia pokoiu, ná karę śmierci przez się nie zasługuie. Carpzov. purg. *ubi supra num. 3. & 4.*

Coby tedy zá kara była złodzieystwa z effrekcyą gwałtowną popełnionego? zachodzi wątpliwość: ponieważ częstokroć się trafia, że złodzieie, ażeby kraść mogli, gumna, chałupy chłopskie i insze mieysca nie tak dalece dobrze opatrzone i zmocnione, nie bronią, abo wielkiey mocy przyłożywszy, ale rękami tylko rozrywaią, i wyłupuią, ktora effrakcya, gdy zá gwałtowną i buntowniczą rozumieć się nie może, ile że z niey ani zaboystwa, ani buntow obawiać się nie potrzeba, rozumie Carpzov. purg. *ubi supra num. 19* (lubo wielu inszym inaczey się zda) że ieżeli małe złodzieystwo iest popełnione, szubienicą karane bydź nie może. W czym z nim i Ławnicy Elektoratu Saskiego zgadzaią się: ktorzy rozumieią, że dla złodzieystwa z lekką effrakcyą (żadnego nie przyłożywszy gwałtu) popełnionego, ieżeli ná cenę pięciu Dukatow Węgierskich nie wynosi, kara śmierci ná winnego żadnym sposobem nie ma bydź włożona, i że ich sentencya iako łaskawsza tak też prawdziwsza iest, textami i racyą Prawa dosyć utwierdzona, donosi *ubi supra num. 20.*

Effrakcya bowiem nazywa się gwałtowna i buntownicza ta: ieżeli złodziey budynki, zamek, drzwi, i zamknięcia dobrze i mocno opatrzone, gwałtowną i naywiększą siłą i mocą rozerwał i wyłamał. Potym ieżeli do wyłamania broni i instrumentow do gwałtu sposobnych zażył. Czego ieżeli oboyga nie będzie, wyłamanie za buntownicze i gwałtowne ledwie będzie miane, chyba że toż wyłamanie buntownicze i gwałtowne insze cyrkumstancye będą probować, co do dyskrecyi Sędziego ma należyć, tenże Carpzov. purg. *ubi supra num. 33.*

I daley tenże *ubi supra* zacząwszy *a num.* 34. notuie i wyraża, w ktorych przypadkach effrakcya buntownicza i gwałtowna mieysca nie ma? A nayprzod, gdyby kto do stayni abo do gumna dobył się, aboby też budynki chłopskie z ziemi ulepione siekierą i inszym instrumentem rosciął, lub scianę wybiwszy abo okna oderwawszy do tychże budynkow wszedł: gdy bowiem takowe otworzenie i effrakcya bez osobliwego gwałtu dziać się może, od ktorego złodzieie nawet boiaźliwi rzadko się wstrzymuią, zaprawdę nie łatwo z tąd o sedycyi abo zaboystwie trzeba mieć porozumienie. Dlaczego że ta effrakcya nie iest buntownicza, więc i złodzieia wieszać nie należy.

Powtore

Powtore Toż trzeba rozumieć, gdyby kto wyłupił skrzynię, abo skrzynkę, lub iakie naczynie, w ktorym ryby są zamknięte w Rzekach, Ięziorach, Stawąch &c. Abowiem częstokroć effrakcya ta bez gwałtu, niekiedy też rękami tylko bez instrumentow dziać się zwykła; a wszakże ani ten występek za buntowniczy mieć, ani z niego zaboystwa obawiać się należy, ażeby tak złodzieia affraktora (chyba że przystąpi cena 5. czerwonych złotych) w tym przypadku na szubienicę kto skazał. Co iednak Carpzov. *ubi supra num.* 38. rozumieć chce, ieżeli kto skrzynię bez mocy wyłupił, iako częstokroć zwykło się trafiać, ieżeli zaś skrzynię żelazną, albo raczey dobrze i mocno opatrzoną gwałtowną mocą i bronią wyłupił i wyłamał, że złodzieia effraktora, (luboby zapewne nie było wiadomo, że złodzieystwo na cenę piąciu czerwonych złotych wynosi) obwiesić potrzeba, nic nie wątpi.

Potrzecie ani otworzenie kluczem złodzieyskim za effrakcyą gwałtowną mieć należy; to iest: że złodziey skrzynię, budynki, abo drzwi kluczem złodzieyskim otwarzaiący, za effraktora miany nie ma bydź, ani szubienicą karany, chyba że złodzieystwo od niego popełnione, summę 5. Dukatow Węgierskich przenosi, Carpzov. *ubi supra num.* 40. gdzie daley mowi, że takie otwieranie propriè effrakcyą nie iest, ale bardziey frantowskim potaiemnym i zdradliwym otworzeniem, ktore zaprawdę bez kary bydź nie może, szubięnicy iednak karą nie ma bydź powściągnione. *ubi supra num.* 41.

Poczwarte Czy wydarcie dachu słomiannego za effrakcyą mieć potrzeba? to iest, kiedy złodzieie, ażeby do chałup i budynkow chłopskich wniść i kraść mogli, dachy słomianne wydzieraią, o ktorych czy szubienicą (lubo złodzieystwo na pięć czerwonych złotych nie wynosi) Sędzia karać ich może, záchodzi wątpliwość. Odpowiada Carpzov. *ubi supra*, zgadzaiąc się z Ławnikami Lipskiemi, że takiego wydarcia dachow słomiannych, za effrakcyą mieć nie potrzeba, ani złodzieie dla tego karą ordynaryiną szubienicy karani bydź powinni. I daie racyą że każdemu wiadomo, iż bez wszelakiego inszego instrumentu, a tym bardziey bez broni, owszem samemi rękami, abo palcem słoma łamać się, i dachy słomianne rwać się mogą, i że ztąd żadney sedycyi obawiać się nie potrzeba, *num.* 44. Tąż zgoła racyą od kary szubienicney wolnych rozumie bydź tych, ktorzy we wsiach, abo Miasteczkach dachowkę z dachow zdzieraią i zrzucaią, ażeby rzeczy z budynkow zabierać, i kraść mogli, że (mowi) ani ci gwałtu nie czynią, dlaczego ieżeli złodzieystwo ceny 5. czerwonych złotych nie przenosi, że na karę szubieniczną nie zasługuią, ob rationis identitatem, ktora toż Prawo czyni, tamże *num.* 46.

Popiąte Trafia się często, że złodzieie do budynkow drabinę przystawiwszy, lub inszym iakim sposobem wchodzą, i tak złodzieystwo wchodząc do

budynkow cudzych, popełniaią; ktorzy czy iako effraktorowie, lubo złodzieystwo na 5. czerwonych złotych nie wynosi, obwieszeni bydź maią, zachodzi kwestya? A lubo KAROL V. Cesarz (iako donosi Carpzov. *ubi supra num.* 49.) wyraźnemi słowy tę affirmativè decyduie kwestyą, i że nie tylko effrakcya, i ascensya iednakowo z sobą łączą się, z kąd pochodzi że co o effrakcyi, toż także o ascensyi co do kary stanowić potrzeba, ale i wyraźnie zachodzi postanowienie, ażeby złodzieiow wyłupuiących, abo wchodzących gwałtem do budynkow, złodzieystwo nawet małe popełniaiących, szubienicą karać. W czym iednak AUGUSTUS Elector Saxon. w swoiey Konstytucyi, nie zda się zgadzać, postanowienie KAROLA Cesarza do samey effrakcyi restringens, donosi Carpzov. *ubi supra num.* 50. gdzie *num.* 51. & *seq.* swiadczy, że w Elektoracie Saskim o złodzieystwo małe z ascensyą popełnione nie wieszaią obwinionych, i że toż wprawdzie i dobrze rozumieią Lipscy Ławnicy, ktorzy w podobnym przypadku sustygacyą z wieczną relegacyą dyktowali: a to ieżeli insze cyrkumstancye nie zachodzą, ktore gwałt iaki publiczny importuią, i z ktorych o buntowniczym złodzieia umyśle dorozumiewać się trzeba. Bo ieżeli często i zbyt smiało bez boiaźni lub z bronią konscensya taka, i złodzieystwo było powtorzone, chociażby de quantitate złodzieystwa zapewne nie było wiadomo, bespiecznie iednak Sędzia w tym przypadku dla znaczney złości, i buntowniczego umysłu do szubieniczney kary przystąpić może. Carpzov. *ubi supra num.* 54.

Poszoste Do tego ażeby za effrakcyą gwałtowną i buntowniczą, kara szubienicy nastąpiła, nie dosyć iest, że drzwi abo skrzynię wielkim gwałtem wyłamano; ale potrzeba żeby także była kradzież i rzecz zabrana, dlaczego ieżeli kto żadney rzeczy nie wziął i nie ukradł, ale na samym złodzieystwie zastany był, szubienicą nie ma bydź karany, chociażby lubo naybardziey budynki umysłem kradzieży wyłamał, tenże *ubi supra num.* 56.

Siodmy Przypadek odbicie kłotek i zamkow, ieżeli ten co odbił, nic nie ukradł, na karę szubieniczną nie zasługuie, chyba żeby tyle kłotek odbił i wziął, ażeby onych wszystkich oszacowanie na cenę pięciu Dukatow Węgierskich wynosiło, abo przewyższało, że go trzeba obwiesić, powątpiwania nie masz, nie dla effrakcyi wprawdzie, ktora propriè effrakcyą zwać się nie może, ale dla prostego złodzieystwa, ktorego quantitas 5. czerwonych złotych przenosi. Tenże Carpzov. *ubi supra num.* 61. & *seq.*

ARTY-

ARTYKUŁ TRZECI

O Karze złodzieystwa, ktorzy ieszcze oney maią podlegać, a ktorzy nie? i co o tych Prawo postanowiło, ktorzy żalem wzruszeni, rzecz kradzioną abo oney oszacowanie Panu powracaią, czyli, i iako tacy powinni bydź karani?

W Poprzedzaiących dwuch Artykułach o karze złodzieystwa, tak prostego iako i popełnionego z effrakcyą dosyć iaśnie wyraziłem, teraz tu niektore extensye i restrykcye pomienionym Artykułom addytamentem będą.

A nayprzod, że i ten także złodzieiem iest, i za złodzieia iest miany, ktory rzecz na drodze publiczney lub na inszym mieyscu nalezioną przytrzymuie, i oney własnemu Panu, lubo o nim wie, nie oddaie, powątpiwać nie potrzeba, o czym donosi Collerius *decis* 149. *num.* 1. *& seq. part.* 1. Jacobus de Bellovis w swoiey praktyce kryminalney, *lib.* 1. *cap.* 10. *de furtis num.* 54. *& seq.* i inni. Kara iednak tego złodzieystwa nie iest szubieniczna, ale według zdania Sędziego ma bydź naznaczona, Menoch. *lib.* 2. *arbitr. quæst. cent.* 3. *casu* 297. *num.* 1. *& seq.* Bajardus ad Julium Clarum *Lib.* 5. *sent.* §. *furtum, num.* 40. W Saxonii zaś to się zachowuie, że w tym przypadku, ten co znalazł rzecz znalezioną i tyle dwa razy opłacić powinien, co kosztuie; ieżeliby zaś nie miał tyle, karany ma bydź fustygacyą, i relegacyą, iako swiadczy Colerius *decis.* 149. *num.* 6. *& seq. part.* 1.

Złodzieystwa także karę popada ten, ktory wiadomie rzecz kradzioną od złodzieia kupuie, karany iednak tylko bywa karą extraordynaryiną, swiadczy Bajard. *in addition.* ad Julium Clar. *Lib.* 5. *sent.* §. *furtum num.* 117. Lubo w Saxonii kilka razy szubięnicą za to karano, donosi Berlich. *concl. practic. parte* 5. *concl* 44. *num.* 6. z tey racyi, że ten co od złodzieia rzecz kupuie kradzioną, zdaie się approbować występek iego złodzieyski.

Toż trzeba rozumieć o tym, ktory swiadomie rzecz kradzioną w długu bierze, bo i ten popada także karę złodzieystwa. Bajard. *in addit. ad Julium Clar. lib.* 5, *sent.* §. *furtum num.* 116. *& seq.*

Ten także, ktory mi iaką rzecz w zastaw dał, a potym onęż samę na swoię potrzebę wziął, i inszą na iey mieysce podłożył, smiele złodzieiem bydź może nazwany, tak twierdzi Angel. Aret. *tract. malefic. verbo etiam vestem cœlestem num.* 20,

Kto rzeczy pożyczaney do inszey potrzeby zażywa (naprzykład żeby komu pożyczono konia, ażeby na nim iachał do wsi, a onby na nim iachał

chał na woynę) także ten złodzieystwa karę popada Angel. *in tract. malefic. verb. etiam vestem cœlestem num. 32.* Menoch. *lib. 2. arbitr. Judic. quæst. cent. 3. cas. 298.* Chyba, żeby wierzył, że Pan rzeczy tego bronić nie będzie, Co iednak do rozsądku podaie się Sędziego, czy ten co pożyczył, to iest commodatarius prawdziwie wierzył. Także może bydź prezumpcya pro commodatario, ieżeli iest bogaty dobrey kondycyi i sławy, Bertazel. *consil. 60. num. 2. sub fine.* Albo ieżeli tego, co od niego pożyczył, iest pokrewny, lub przyiaciel wielki. Menoch. *d. cas. 298. num. 3. lib. 2. cent. 3.*

Kredytor i ten u ktorego depozyt złożono, ieżeli dłużnika zastawu, albo depozytu używa, także złodzieystwo popełnia, napisał Damhoud. w swoiey kryminalney Praktyce *cap. 110. num. 14. in L. si pignore 54. ff. de furt. §. furtum autem inst. de oblig. quæ ex delict.*

Popada i ten karę złodzieystwa, ktory bez mandatu i roskazania imieniem drugiego pieniądze od dłużnika wybiera, *L. si procuratori 14. in fine ff. de condict. caus. dat. L. falsus 43. §. falsus 1. ff. de furt.* Angel. *tract. malefic. verb. etiam vestem cœlestem num. 42.*

Iako także i Kredytor czyli wierzyciel złodzieystwo popełnia, ktory rzecz prawdziwie sobie powinną albo inszą rownego waloru bez wiadomości i pokryiomu przed złodzieiem bierze. Co pięknie wywodzi Harpprecht. *in §. placuit 7. instit. de obligat. quæ ex delict. num. 8. & seq.* Contrarium iednak rozumieią Julius Clarus *Lib. 5. sent. §. furtum num. 19. & seq.* i Covarr. *lib. 1. var. resolut. cap. 2. num. 15.*

Chyba że się kto spodziewa, że rzeczy swoiey u kogo inszego będącey i przez prawo nie odbierze. Hippol. de Marsil. *singul. 177. num. 6. & seq.*

Także ten, ktory rzecz cudzą wiadomie przedaie i daie, karą złodzieystwa ma bydź karany. Bajard. *in addit. ad Jul. Clar. §. furtum num. 8.* i inni.

Podobnie złodzieiem iest, kto cło albo podatek iaki nad powinny sposob wyciąga. Tenże Bajard: *ad Iulium Clarum d. §. furtum num. 9.*

Ten także ktory wiadomie pod czas gry pieniądze od sługi, ktore były iego Pana, abo od Syna, ktore były Oyca wygraie, popełnia złodzieystwo, i onych nie zyskuie. Roland. à Valle. *consil: 45. num: 3. & seq.* kara iednak ordynaryina szubieniczna nie ma mieysca, ale tylko extraordynaryina. I mowi Alciat: *tract. de præsumpt. reg. 3. præsumpt. 29. num. 6.* że w tym przypadku, kiedy wątpliwość zachodzi iest prezumpcya, że gracz wiedział, iż pieniądze były Pana abo Oyca.

Wprawdzie i bardzo ubodzy, ieżeli prawdziwym ubogim ostatnie grosze i eleemozynę wydzieraią, na karę złodzieystwa zasługuią, nanotował Damhoud. w praktyce swoiey kryminalney *cap. 110. num. 55.* gdzie o dwuch przykładach znacznych donosi.

Wyimuią się iednak od kary ordynaryiney szubieniczney ci, ktorzy lat doskonałych nie maią, i mowi Berlich. *conclus. practicab. part.* 5. *concl.* 44. *num.* 38. że według iego zdania minorennes karą pro arbitrio Judicis maią bydź karani. I iest reguła universalna, że lat doskonałych nie maiącego in delictis lżey karzą, bo gdzie minor dolus iest, tam też występek lżey karzą, w tym zaś ktory lat doskonałych nie ma, tantus dolus nie iest, iaki się znayduie w tym, ktory lata doskonałe ma, napisał August: Bonfrancisc. *in addit. ad Angel. de malefic. verb scienter dolosè num.* 12. *pag.* 240.

Ustaie także kara ordynaryina złodzieystwa, ieżeli kto nie ze złości, umysłu i zwyczaiu kradł, ale z prostoty, napisał Damhoud. w praktyce swoiey kryminalney *cap.* 110. *num.* 39.

Także ieżeli kto z potrzeby rzeczy do iedzenia i napoiu ukradł. Tenże Damhoud. *ubi supra num.* 40. *& seq.* w czym zgadza się i konstytucya krymi-nalna KAROLA V. Cesarza *art.* 160. *& seq.* I że toż przyięto iest ex benigna interpretatione w sądach Saxonii, swiadczy Wesenbeb. *in comm. ff. de furt. num.* 15. *& seq.*

Co się ma rozumieć, nie tylko respektem rzeczy skradzionych w iedzeniu i napoiu, ale też w inszych rzeczach, ktore kto nie umysłem zdradziecko nabycia, ale z potrzeby głodu albo nagości do siebie i pożywienia swoich zabiera Damhoud. *ubi supra num.* 37. *&* 40. Jul. Clar. (gdzie mowi: że ta iest pospolita opinia) *lib.* 5. *sentent.* §. *furtum num.* 24. Gaill. *lib.* 1. *observ:* 142. *num.* 8. Iakoby to zaś poznać, że kto w ostatniey potrzebie zostaie, rozsądkowi Sędziego zostawuie, Bajardus *in addit ad Jul: Clar: lib.* 5. *sent.* §. *furtum num.* 98. Ieżeliby iednak złodzieystwo podczas głodu i potrzeby popełnione było znaczne i wielkie, wtedy bowiem kara ordynaryina słusznie mieysce mieć może iako notuie Damhoud. *ubi supra num.* 37. Co i approbował KAROL V. Cesarz w konstytucyach kryminalnych *art.* 166. Albo ieżeliby złodzieystwo popełnione było u takiego ktory w podobney potrzebie zostaie. Bajard. *ad Jul. Clar. lib.* 5. *senten.* §. *furtum num:* 97: W tym iednak przypadku, kiedy kto podczas potrzeby co ukradł, powinien to powrocić ieżeli potym do lepszey fortuny przyidzie. Wywodzi pięknie Covarr. *in cap: peccatum de R. I. in 6. part.* 2. §. 1. *num.* 4. Lubo że od przeciwney opinii in foro contentioso nie trzeba odstępować, mowi Jul: Clar: *Lib.* 5. *sent:* §. *furtum num.* 24. *& num.* 25.

Podobnie także od kary ordynaryiney złodzieystwa wymowiony iest ten ktory żadnego zysku ze złodzieystwa nie odbiera. Bertazol. *consil:* 198. *num.* 1. 2. *& seq. Lib.* 1.

Iako sługi i ministrowie, ieżeli Panom, kiedy im złośliwie zasług płacić deneguią, cokolwiek zabieraią, nie podpadaią pod występek złodzieystwa, osobliwie

bliwie ieżeli tyle wezmą, co im zasług należało. Bajard. *in addit ad Jul: Clar: lib. 5. sent. §. furtum num.* 86.

Także Syn i żona, ieżeli cokolwiek Oycu albo Mężowi zabieraią, karą o złodzieystwo nie maią bydź karani, ale tylko akcya iest z niemi o rzeczy oddalone, Damhoud. *in pract. crim. cap.* 110. *num.* 41. 43. *& seq:*

Ani ten iest złodzieiem, ktory umyślem wprawdzie kradzieży co komu zabiera; i rozumie, że Pan rzeczy na to nie pozwala, iednak Pan był chcący i pozwalaiący *L. inter. §. penul. ff. de furtis* Damhoud. *in pract. crim. cap.* 110. *numero* 16. *& seq.*

Tenże ieżeli wierzy, że rzecz bierze z wolą i pozwoleniem Pana rzeczy oney Damhoud. *d. cap.* 110. *num.* 10. *& seq.* Jul: Clar: *lib.* 5. *sent. § furtum num.* 21.

W powątpiwaniu zaś, kiedy kto będzie mowił, że rozumiał że mu Pan pozwoli, na ten czas nie wierzą mu, chyba że będzie wyraźnie probował, *L. qui vos. §. vetare ff. de furtis* Bajard. *in add t: ad Jul: Clar. lib. 5. sent. §. furtum num.* 80. *post princ.*

I owszem luboby sam Pan potym stanął i mowiłby że złodzieystwo z iego wolą stało się, iednak przez to do zemsty publiczney nie przeszkodzi, ażeby obwiniony karą ordynaryiną nie miał bydź karany. Jul: Clar. *lib. 5. sent. §. furtum num. 21.* Menoch. *lib. 2. arbitr. judic. cent. 3. cas. 298. num. 4. & seq.*

Chyba że będą iakie koniektury i znaki, naprzykład, że Pan iest złodzieia pokrewny, abo iego przyiaciel, abo że Pan zwykł takie rzeczy darować, abo rzecz kradziona była małego i szczupłego waloru. Julius Clarus. *lib. 5. sent. §. furtum num. 21.* i inni, abo nad assercyą Pana, przysięga także nastąpi Bl. *in L. falsus 19. Cod. de furtis num. 7.*

Podobnym sposobem i złodziey, ktory na torturach położony statecznie stawa, i do niczego się nie zna, powinien bydź uwolniony, luboby naybardziey złodzieystwo z inszych indiciow zupełne było probowane, napisał Berlich. *conclu. practi. part. 5. concl. 44. num.* 67. i mowi, że tak trzyma Chassan. *ad consvetud. Burgund. rubr. 1. §. 5. num. 93. & seq. fol.* 238. Lubo Damhoud. inaczey rozumie, że w takim przypadku złodziey ma bydź z tortur do więzienia zaprowadzony, i tam według zdania Sędziego przytrzymany, pokiby podobno insze nowe indicia nie nastąpiły, *in praxi crim. cap.* 40. *num.* 1. *&* 2.

Albo ieżeli występek złodzieystwa zaczął czynić, ale onego do skutku nie przyprowadził, Damhoud. *in pract. crimin. cap.* 110. *num.* 9. Bertaz. *consil:* 274. *num. 8. vol. 1.*

Ale coby za prawo było o onych złodzieiach, ktorzy żałuiąc popełnionego występku, rzeczy skradzione powracaią, albo za nie Panu zadosyć czynią, iakoby powinni bydź karani? Berlich. *ubi supra* discussis opinionibus niektorych Doktorow

ktorow in Jure Civili funduiących się, ktorzy rozumieią, że iednak karą ordynaryiną tacy złodzieie maią bydź karani, konkluduie, że złodzieiow występku złodzieystwa żałuiących nie należy wieszać, i karą ordynaryiną karać, ale inszą arbitralną iako to więzieniem albo relegacyą do czasu, albo według iakowości osoby złodzieia fustygacyą. *num. 71.* ktorą sentencyą także approbował AUGUSTUS Elect. Saxon. *in suis Novell. part. 4. constit. 32.* ktora assercya (mowi Berlichius *ubi supra num. 73.*) prawdziwa iest, ieżeli złodziey przed inkwizycyą i inkarceracyą żałuiąc, rzeczy skradzione powrocił, inaczey ieżeli iuż w więzieniu będąc; wtedy bowiem żal i restytucya nie pomaga, o czym także mowią Novell. Elect. August. *d. constit. 32. §. ult.* Ponieważ iest to regulare, że żal i wyznanie występku nikogo nie wymawia, ieżeli iuż iest do więzienia wtrącony. Petr. Heig. *quæst. 32. & seq. part. 2.* Lubo w prawie pospolitym zda się, że inaczey trzeba mowić, iako traduie Chassan. *ad consvet. Burgund. rubr. 1. §. 5. num. 17. fol. 188.* Felin. *in cap. cum te 23. de senten. & re judic. num. 4.*

Coby zaś trzeba mowić, ieżeliby nie sam złodziey rzeczy skradzione abo onych oszacowanie Panu oddał, ale one iakim sposobem do Pana by się swego powrociły, czy i wtedy złodziey lżeyby powinien bydź karany? Berlich. *ubi supra num. 75.* przyznaie, przywodząc na to *consult. constit. Saxon. tom. 1. part. 4. quæst. 56. num. 1. & seq. per tot.* Lubo temu przeczy Riccius *part. 2. coll. decis. 282. in princ.*

ARTYKUŁ CZWARTY

W Ktorym niektore przypadki w materyi złodzieystwa znaczne i do wiedzenia nieco potrzebne wyliczaią się.

W Poprzedzaiących trzech Artykułach o karze złodzieystwa tak prostego iako i z effrakcyą popełnionego, tudzież ktorzy ieszcze karze złodzieystwa podlegaią i ktorzy nie? i czyli ci, i iako karani bydź maią, ktorzy żalem wzruszeni rzecz kradzioną albo oney oszacowanie Panu powracaią? dostatecznie pro operis exiguitate opisałem, teraz w tym Artykule czwartym niektore przypadki materyi złodzieystwa służące, do widzenia sądzącym potrzebne, cum discussione onych tam de Jure communi, quam Saxonico wyraziłem.

Pierwszy tedy przypadek tu się nagadza, czyli złodziey oprocz kary śmierci obligowany także iest do powrocenia albo nadgrodzenia rzeczy skradzionych?

 Negati-

Negativè konkluduie Francis. Marc. *decision. 191. num. 2. part. 2. per text. in L. interdum 56. §. qui furem, 1. sub fin. ff: de furt.* I ieſt racya, bo dla iednego wyſtępku nie może nikt bydź wielorako karany, i ten ktory ſzkodę ponioſł, kontentować ſię muſi, że złodziey na ciele ſkarany, i karę śmierci otrzymał, *d. L. interdum 56. §. qui furem 1. sub fine ff. de furt.* gdyż zda ſię, że mu ſię doſyć ſtało na ciele złodzieia miaſto pieniędzy, o czym ieſt text. *in L. sed si unius 17. §. si ante 6. ff. de injur.*

Affirmativè zaś konkluduie, tak iednak, ażeby ſprawa kryminalna względem kary na życiu intentowana była principaliter, proſzenie zaś o rzeczy ſkradzione przypadkiem, ażeby Sędzia z urzędu ſwego przyznał reſtytucyą rzeczy kradzionych. Bajard. *in addit. ad Jul. Clar. §. furtum num. 31. & seq.* Farinac. *in sua pract. crim lib. 1. tit. 1. quæst. 1. num. 64. & seq.*

I mowią pomienieni Doktorowie, że ſię to ma rozumieć i o dziedzicach, że nawet dziedzicom przeciwko dziedzicom złodzieia na śmierć dekretowanego, i obwieſzonego, takowey akcyi o reſtytucyą rzeczy ſkradzionych pozwalaią, i wprawdzie to nie tylko rozumieć ſię ma, ieżeli złodziey śmiercią ieſt ſkarany, ale też ieżeliby przed karą umarł. Andr. *in addit. ad spec. lib. 4. part. 4. tit. de fure in addit. ultim. sub fine.*

Tak iednak, że wyznanie złodzieia, ieżeliby przeciwko niemu per viam accuſationis na inſtancyą Tycyuſza czyniono, iego tylko dziedzicom, co do Tycyuſza, ſzkodzi, nie tak zaś ieżeliby przeciwko niemu z urzędu per inquiſitionis viam czyniono, tedy dziedzicom bez dyſtynkcyi co do wſzyſtkich takowe wyznanie ſzkodzi. Auguſt. Bonifranciſc: *in addit. ad Angel: de malefic. num. 18. pag: 388.* Chyba żeby dziedzicowie złodzieia zmarłego przeciwko iego wyznaniu chcieli probować contrarium, tedy dziedzicom żadnym ſpoſobem ſzkodzić nie może Auguſt: Bonifranc: *ad Angel: d. num. 18.*

Ale Berlich: quidquid ſit de Jure Civili w inſzych ſądach, że tego in foro Saxonico nie zachowuią, i złodziey albo iego dziedzicowie do reſtytucyi rzeczy ſkradzionych nie ſą obligowani, ſwiadczy *concl. pract: part: 5. concl: 45. num. 17. & concl: 19. num: 37. & seq. part. 4.* gdzie przydaie, że tak trzyma Daniel. Moller: *ad constit: Saxon. part. 4. const: 12. num. 6. & seq.* Petr: Heig. *quæst: 23. num: 17. & seq.* Modeſt: Piſtor: (gdzie że tak w mieſiącu kwietniu Roku 1560. Ławnicy Lipſcy ſądzili, donoſi) *quæst: 11. num. 5. ibi cæterum quod actor num. 6. & seq. part. 1. consult. Const. Saxon. tom. 1. part. ult. inter resolut. Scabin: Lipsens. quæst. 19. num. 6. & seq. usq; ad finem* I ieſt racya: bo *mors omnia solvit.* Novell: *de Nupt. 22. cap. deinceps. 20. in princ.* I byłaby to rzecz ciężka, i okrucieńſtwu podobna, ażeby obwiniony i karę ponoſił, i ſzkody powracał. Modeſt: Piſtor. *d. quæst. 11. num. 6. part. 1.*

A to

A to ſię ma rozumieć generaliter o wſzyſtkich wyſtępkach, ieżeli obwiniony na śmierć ſkazany, albo fuſtygacyą, lub ucięciem ręki ſkarany, do żadnych ſzkod powrocenia ani do refuzyi koſztow prawnych nie ieſt obligowany. Inaczey ieżeli go tylko relegacyą, albo inſzą karą pieniężną karzą. Franciſc. Marcus Delphin. *deciſ. 191. n. 2. parte 2.* Bernhard. Greven. *practic. concl. 152. num. 9. ubi declaratur primò hoc ultimum num. 10. & 11. lib. 1.* Petr. Heig. *quæſt. 23. num. 17. & ſeq. parte 2.* Mynſyng. *reſponſ.* 59. *num. 55. 56. & ſeq. decad. 6.* na ktorą opinią pomienionych Doktorow i Berlich. *concluſ. 19. ſub num. 35. parte 4.* podpiſuie ſię.

Iednakże wolno każdemu rzeczy ſobie przez złodzieia ukradzione, od tego ktory one od złodzieia nawet niewiadomie kupił, bez powrocenia pieniędzy windykować i odebrać, *L. in Civilem 2. cod. de furtis L. ſi mancipium 23. cod. de R. J. L. ſuper empt. 16. C. evict.* Julius Clar. *lib. 5. ſent. §. furtum num. 26.* Hoſtiens. *in ſumm. tit. de pœnit. & remiſſ. §. quid de præda num. 61. in med.* Menoch. *lib. 5. præſumpt. 29. num. 9. & ſeq.*

Chociażby kupiec przy ſamym kontrakcie proteſtował ſię, że ieżeliby ona rzecz była cudza, on iey nie chce kupić iako od właſnego iey Pana. Alciad. *de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 29. & ſeq.* Menochius *lib. 5. præſumpt. 29. num. 13. & ſeq.*

I nie tylko rzecz onę ſwoię ieżeli ieſzcze ieſt, może odebrać, ale też oſzacowawſzy, i pieniądze za nię mu należy wziąć, ieżeli iey iuż nie maſz; co dobrze notować trzeba, przeciwko owym, ktorzy woły, krowy, owce, wieprze i inſze podobne bydło od złodzieia kupuią na zabicie, Jul. Clar. *lib. 5. ſent. §. furtum num. 26. ſub fine.* Menoch. *lib 5. præſump. 29. num. 18.*

I owſzem ieżeliby rzeczy złodzieyſkiey iuż ſtraconey ceny i waloru wiedzieć i probować nie można było, doſyć będzie ieżeli po oney rzeczy względem oſzacowania przeciwko złodzieiowi, albo przeciwko temu co ią od złodzieia kupił przyſięże w ſądzie. Jul. Clar. *lib. 5. ſent. §. furtum num. 18.* i tamże Bajard. *in addit. num. 75.* Farinac: *lib. 1. quæſt. 24. num. 216.*

Nawet kupca, ktory onę rzecz lubo niewiadomie kupił od złodzieia, i potym ią komu inſzemu przedał, może Pan właſny oney rzeczy prawem patrzyć, ażeby mu pieniądze powrocił, ktore za onę rzecz złodzieyſką wziął, Virgil: Pingiz. *quæſt. 49. num. 25. 26. & ſeq. num. 33. & ſeq: uſq; ad num. 39.*

Drugi Przypadek ieſt: czy rzeczy ukradzionych w domach ſąſiedzkich wolno ſzukać? Jul. Clar. *lib. 5. ſent. §. furtum num. 3.* Angel: *tract. malefic. verbo etiam veſtem cæleſtem num. 43.* i inni przyznaią, oſobliwie ieżeli iakie pokazuią ſię indicia.

I owszem sąsiedzi ieżeli są złey sławy i kondycii, i przeciwko nim iest suspicia, nawet torturowani bydź mogą. Jason. *in L. actionibus ff. de in lit. jurand. num. 41. 42. & seq.*

A z tąd wynika insza trudność: ieżeli rzeczy kradzione u złodzieia albo u kogo inszego znayduią się, ieżeli one Magistrat albo Sędzia mieysca sobie przywłaszczyć i applikować może? Berlich. *concl. practic. part. 5. concl. 45. num. 26.* nie przyznaie, ale (mowi) takie rzeczy kradzione prawdziwemu Panu powrocone bydź maią, na co przywodzi Damhouderiusza, że tak trzyma w swoiey praktyce kryminalney *cap. 110. num. 51. & seq.* i innych tamże. Co że i KAROL V. Cesarz approbował, i Prawo Saskie toż twierdzi *lib. 2. art. 31.* a potym i AUGUST Elektor Saxonii *in suis Novell. part. 4. constit. 33. §. ult.* powtorzył. tak dalece: że ani zwyczay albo statut przeciwnie rozumieiący przypuszczony bydź powinien, donosi obszernie Virgil. Pingiz. (gdzie racye daie, przeciwne solwuie, i że tak Ławnicy Seneńscy sądzili swiadczy) *quæst. 19. num. 1. & seq.*

Ale czy rzeczy u złodzieia znalezione prawdziwemu Panu tak powinny bydź oddane, że on ani kosztow na łapanie, torturowanie, więzienie, i exekucyą złodzieia uczynionych Magistratowi lub Sędziemu mieysca powrocić nie powinien? Berlich. *ubi supra num. 32.* mowi przez text wyraźny w konstytucyi kryminalney KAROLA V. Cesarza *art. 213.* że rzeczy złodzieyskie w iurysdykcyi iakiey znalezione bez żadnego powrocenia kosztow i sumptow prawdziwemu Panu maią bydź oddane. I mowi daley tenże Berlich. że w przerzeczonym Artykule 213. te tylko sumptus wyimuią się, ktore na sustentacyą bydła są uczynione, z kąd pokazuie się, że Pan rzeczy skradzionych do żadnych inszych kosztow powrocenia nie może bydź przymuszony, także ani do czynienia o rzeczy swoie skradzione i skarżenia na złodzieia nie może bydź przymuszony, ale Sędzia z urzędu swego inkwirować i delinquenta karą należytą skarać powinien, idem Berlich. *ubi supra.*

Trzeci Przypadek iest, gdyby białogłowa złodzieia za małżonka sobie prosiła, czy iey w małżeństwo ma bydź oddany? przyznaie Paris de Puteo (gdzie że u Hiszpanow ta iest praktyka swiadczy) *tract. de syndic. num. 2. sub fin.* Chassan. *ad consvetud. Burgund. rubr. 1. §. 5. num. 96. & seq. fol. 239.* Iul. Clar. *lib. 5. sent. §. ult. quæst. 98. num 6. & seq.* i inni. Przeciwnym zaś sposobem neguie Harpprecht *in §. pœna. manifesti 5.* (gdzie piękne racye przywodzi) *Instit num. 71. 72. & seq.* Coler. *decis 238. num. 3. & per tot. part. 2.* Iacob. de Bellovis *in pract. crimin. lib. 1. cap. 9. de lenonibus num. 33. & 34.* i inni. Iednakże niektorzy do zdania sędziego w tym się referuią, co i Berlichiuszowi podoba się *ubi supra num. 35.*

Czwarty przypadek iest: ieżeli złodziey obwieszony. gdy się powroz urwie, żywy y zdrowy na ziemię upada, czy znowu ma bydz obwieszony? przyznaie

 Jul. Clar.

Jul. Clar. *lib* 5. *ſenten* §. *ult. quæſt.* 98. *num.* 9. Ioann. Harpprecht. *in* §. *pœna manifeſti* 5. *Inſt. de obligat quæ ex debit. num.* 65. 66. & *ſeq.* Przeciwnym zas ſpoſobem neguie Gomez. *tom.* 2. *var. reſolut. cap.* 13. *num* 37. Virgil. Pingiz. (gdzie że tak Ławnicy Ieneńſcy w mieſiącu ſtyczniu Roku 1591. ſądzili ſwiadczy) *quæſt* 7. *num* 1. & *ſeq. Dec. in l. favorabiliores* 125. *ff. d R. I. in* 8. Ardr. Tiraq. *de pœnis temper.* & *remitt. cauſ.* 64. *num.* 1. *per tot.* i innych wielu, tak dalece, że chociażby w dekrecie wyrażono, ażeby na ſzubienicy umarł, iednak że iuż drugi raz nie ma bydz powieſzony, tak mowi Lucas de Penna in *l.* 1. *C. de deſert.* & *occult. col.* 9. Chaſſan. *ad conſuetud. Burgund. rubr.* 5. §. 1. *verb. vitam amittit num.* 1. *in fin. vers. etiamſi ponatur.*

Piąty przypadek ieſt: ieżeli żyd na ſzubienicę ieſt dekretowany, iako ma bydz zawieſzony, czy na ſpoſob Chrzeſcianina za ſzyię, czy też za nogi? Berlich. *ubi ſupra* że prawdziwſza rzecz ieſt, ażeby żyd za ſzyię był powieſzony, napiſał *num* 40. przed text *in l. Iudæi communi* 8. *C. de Iudæis*, i że tak trzyma Alex. *conſil.* 13. *num* 3. & *ſeq. vol.* 7. ponieważ żydzi prawa poſpolitego Rzymſkiego używaią i według Prawa Rzymſkiego ſądzą ich, także ſtatutom mieyſca podlegaią, o czym i Lipſki *obſervat. practic. cent.* 1. *obſerv.* 100. *num.* 5.

Szoſty przypadek ieſt: Ieżeliby złodziey na inſzym mieyſcu złodzieyſtwo popełnił, a potymby ſię z rzeczą kradzioną do tego miaſta, naprzykład, do Chełmna przenioſł, i tu by go w Iuryſdykcyi miaſta złapano, czy mogłby w tym mieſcie za złodzieyſtwo gdzie indziey popełnione obwieſzony bydz? wielka w tym zachodzi między tłomaczami prawa kontrowerſyą. Affirmativè konkluduie. Bartolus, funduiąc ſię naybardziey *in l. ſi dominium* 47. *ff. de furt.* za ktorego opinią idzie i Baldus *in cap.* 1. §. *furtum. tit. de pace juram. firmand.* Marian. Socin. (ktory ſwiadczy, że według tey opinii Bartola na dzieſięc ludzi obwieſzono) *in l. ſive manifeſtus* 10. §. *tam divi* 2. *ff. de condict. furti* (gdzie mowi, że ta opinia praktykuie ſię po całym ſwiecie) *col.* 3. *num.* 13. Gaillus *lib.* 1. *de pace public. c.* 19. *num* 30. & *ſeq.* i innych bardzo wielu tęż trzymaią opinią Doktorow rozumieiących, że złodzieia na tym mieyſcu, gdzie go z rzeczą kradzioną złapią karać i wieſzać może, lubo negative poſtanawiaią niektorzy Doktorowie i inaczey rozumieią, to ieſt: że złodziey ma bydz odeſłany pro ſumendis pænis na to mieyſce, gdzie złodzieyſtwo popełnił, tak Harpprecht *in* §. *pœna manifeſti* 5. *inſtit. de obligat. quæ ex delict. noſcuntur. num* 26. & 27. Covarr. *lib.* 2. *var. reſolut. cap.* 20. *num.* 15. *ſub fin. fol.* 181. & *pract. quæſt.* (gdzie mowi, że Bartola ſentencya nie ieſt prawem approbowana, dlatego i dopuſzczona nie ma bydz) *quæſt.* 11. *num.* 9. & *ſeq.* Hippol. de Marſil. *in l. ult. ff. de Iuriſd. num.* 212. Pract. Conrad. *de furibus num.* 22. i innych wielu też trzymaią. Ale iakożkolwiek ieſt, teraznieyſzych czasow weſzło w zwyczay, że złodzieia nigdzie nie odſyłaią, ani ſędzia iakiego mieyſca rekwirowany od ſędziego mieyſca drugiego może bydz przymuſzony delinquenta odeſłać, ale

przeci-

przeciwnym zwyczaiem od konstytucyi Iustyniana *in novell.* 134. *c.* 5. Postąpiono, napisał Berlich. *concl.* 45. *num* 46. *concl. practic. part* 5. gdzie donosi, że tak trzyma Hertmann, Vultejus *in l.* 1. *cap. ubi de crimin. agi oportet. num* 42. & *seq.* A zaczym Bartola opinia, to iest, że złodzieia na mieysce złodziestwa popełnionego nie potrzeba odsyłać, ale na ktorymkolwiek mieyscu szubienicą może bydź karany, zda się bydz nayprawdziwsza, ktorą opinią i Berlich. trzyma *ubi supra.* i mowi że nie tylko w Niemieckim kraiu, ale pocałym swiecie iest przyięta, gdzie donosi, że o tym swiadczy Paulus de Castr. *in L. sive manifestus* 20. §. *tamdiu ff. de condict. furt. num* 13. I są tego racye na prawie ufundowane: a nayprzod iest o tym wyraźny text: *in l. congruit* 13. *ff. de offic. præsid.* ktory text obszernemi mowi słowami, że każdy urząd albo Magistrat maiący w swoiey prowincyi, tych co z kościoła kradną, zboyców, i ktorzy cudze sługi odmawiaią lub kradną, także złodzieiow, szukać onych, i iako ktory z nich wykroczył, karać powinien, dlaczego text ten iako nad słońce południowe iaśnieyszy, tak żadney wątpliwości nie dopuszcza, ażeby kto nie rozumiał, że *d. l. congruit* 13. rozumie się o onych złodzieiach ktorzy w oney prowincyi w ktorey ich szukaią, złodziestwo popełnili, iest oprocz tego inszy text dosyć iasny *in L.* 1. *verb. vel ubi reperiuntur C. ubi de crimin. agi oportet.* gdzie ogolnie mowi się, że wszystkie występki, ktore prawem albo bez porządku powściągaią się, tam gdzie albo popełnione, albo zaczęte są, albo gdzie znayduią się, ktorzy winnemi są występku; karani bydź powinni: ktore słowa (albo gdzie znayduią się) nie o tym ktory i tam mieszkanie ma, albo ktory się błąka, ale ogolnie, lubo kto błąkaiący się iest, czy tam także mieszkanie ma, czyli tam przynaymniey znayduie się, a gdzie indziey mieszka, rozumieć się maią, iako rozumnie pokazuie. Herm. Vult. *in L.* 1. *C. ubi de crimin. agi oportet num.* 37. & *seq. num:* 40. & *seq:* I iest tego racya *in d. L. congruit* 13. *ff. de offic. præsid.* naznaczona, to iest: ażeby prowincya nie miała w sobie złych ludzi, i żeby od nich była wyczyszczona, ktora racya generaliter rozumie się, chociażby kto na tym mieyscu, gdzie go złapią, nic nie wykroczył i nie ukradł. Co wszystko także ma racyą, bo do Rzeczypospolitey należy, ażeby występki nie zostawały bez kary, i żeby złości ludzkiey zabiegać. Dotąd Berlichius *locô citatô* i mowi daley tenże Berlich. że chociażby złodziey na inszym mieyscu z rzeczą kradzioną nie znaydował się, ale tylko z ceną, ktorą wziął za owę rzecz kradzioną, sprzedawszy ią, iednakowo karany bydź ma. *num.* 49. *ubi supra.* I owszem chociażby złodziey bez ceny, abo też pieniędzy, ktore za rzecz kradzioną wziął, znaydował się, iednakże dla samego występku popełnionego, może bydź złapany, i karą ordynaryiną karany, Idem *num.* 51. *ubi supra,* gdzie swiadczy, że tak w ziemiach Saskich sądzą, tak dalece, że chociażby złodziey na inszym mieyscu przynaymniey przez moment ieden bawił się, może bydź wzięty, sądzony i karany.

Siodmy

Siodmy przypadek ieſt: Gdyby kto in genere wyznał, że złodzieyſtwo popełnił, ale o rzeczy ukradzioney, o mieyſcu y oſobach, gdzie i komu ukradł, nie byłoby wiadomo, tedy takowemu wyznaniu nie trzeba wierzyć, i taki złodziey karą ſmierci nie może bydź karany, napiſał Berlich. *ubi ſupra concluſ. 46. num. 1.* Na komprobacyą czego przywodzi Novell. Elector. Auguſt. *part. 4. conſt. 33.* i że tak trzyma Hyppol. de Marſſl. *pract. crimin.* §. *poſtquam num. 24.* Angel. *tract. malefic.* (gdzie mowi: a tak ty Sędzio bądź oſtrożny, ażebyś nie potępił duſzy y ciała twego, kiedy złodziey przed tobą wyznaie i prawi o morzach i gorach, i że wiele złodzieyſtw popełnił, ażebyś chciał o złodzieyſtwach tu wſpomnionych, gdzie indziey zaś popełnionych doyść prawdy, maſz deſtynować kogo dla powzięcia informacyi względem prawdy, czyli znayduią ſię złodzieyſtwa, tak, że ſię pokazuie, co potracił, i co zaſtawił, i co przy ſobie, albo przy kim inſzym ma, inaczey częſtobyś niewinnego potępił, ktory z boiaźni mąk wiele rzeczy a nie prawdziwych wyznaie) *verb. etiam veſtem cæleſtem num. 25. pag.* 390. Przyznaie iednak Berlich. że Sędzia w tym przypadku przynaymniey aby karę arbitralną naznaczyć może, *ubi ſupra num.* 3. na co przywodzi konſtytucyą Saſką *tom. 1. part. 4. quæſt. 32. num.* 10. *ibi confeſſio. & ſeq.*

Ale ieżeliby ſię zaś rzeczy złodzieyſkie pokazały, ale o mieyſcu i oſobach ktorym ſą pokradzione, pewna nie byłaby wiadomość, iako na iarmarkach i targach zwykło bywać, gdzie kto bez dyſtynkcyi po rożnych taſzach Kupieckich kradnie, kieſzenie odrzyna, albo z nich pieniądze rękę włożywſzy kradnie, kiedy bywa złapany, i z rzeczami kradzionemi przyprowadzony, a pewnych oſob ktorym pokradł, pokazać nie może, większa zachodzi kontrowerſya, iakoby tacy byli karani? A lubo wielu ich ieſt, ktorzy mowią że iednakowo karą ordynaryiną maią bydź karani: przecięż inni przeciwnym ſpoſobem neguią, i mowią, że Sędzia nie inaczey złodzieia na ſzubienicę ſkazać może, chyba aż pierwey officialiſtow i od ſiebie deputowanych na te mieyſca gdzie, i na ktorych złodziey popełnione bydź wyznaie złodzieyſtwo, poſle, i pilnie inkwirować będzie, i z tamtąd weźmie informacyą, czy wyznanie złodzieia tak ſię ma, i prawdziwie złodzieyſtwo na onych mieyſcach, i tym oſobom uczynione ieſt: albowiem ieżeliby inaczey uczynił Sędzia, będzie powinien za to odpowidzieć u wyżſzego Sędziego, mowi Angel. *tract. malefic. verb. quod fama publica num.* 108. *& verb. etiam veſtem cæleſtem num. 25. poſt princ.* Farinac. *in pract. crimin. lib.* 1. *tit. 1. quæſt. 2. num. 14. & 15.* Coler. *deciſ.* 108. *num. 13. & ſeq. part. 1.* I ieſt tego między inſzemi oſobliwſza racya, bo w ſprawach kryminalnych ieſt uniwerſalna reguła, że nie może bydź nikt na śmierć kondemnowany, chyba ażby prawdziwa była wiadomość de delicto & corpore, o wyſtępku ze wſzyſtkiemi cyrkumſtancyami, i iakowościami, albowiem wielu przyznało ſię do wyſtępku, ktorzy iednak, rzeczy pilniey doſzedłſzy, pokazali

ſię

ſię bydź niewinnemi. Dlaczego Berlichius rozumie w tym przypadku, że złodziey ani zupełnie uwolniony, ani też karą ordynaryiną karany ma bydź z tey przyczyny, że poſpolita ieſt Doktorow opinia: ieżeli kogo z indycyow i prezumpcyi gwałtownych potępić należy, że nie ordynaryiną ale arbitralną karą bydź powinien karany, *ubi ſupra num.* 9. gdzie donoſi, że tak trzyma Hyppol. de Marſil. *in pract. crimin.* §. *poſtquam num.* 50. *poſt princ. & ſeq. &* §. *quoniam num.* 29. *& ſeq.* Angel. *tract. malefic. verb. quod fama publica num.* 13. *& ſeq.* i inni. I mowi daley tenże Berlichius, że i z Prawa Saſkiego złodzieia w tym przypadku nie karzą karą ordinaryiną, to ieſt ſzubienicą, ale tylko fuſtygacyą y wiecznym wygnaniem *num.* 12. na co przywodzi konſtytucyą Saſką *tom.* 1. *part.* 4. *quæſt.* 3. *num.* 14. *& tom.* 2. *part.* 4. *quæſt.* 63. *num.* 1. *& ſeq.* tak diſponuiącą. Co także AUGUSTUS Elector Saxoniæ *in Novell. part.* 4. *conſtit.* 33. approbował, donoſi Berlich. *ubi ſupra num.* 13. I nic na tym chociażby kto na torturach wyznał rzeczy złodzieyſkie, i one pokazał, i chociażby złodzieyſtwo było wielkie, i pięć czerwonych złotych przenoſiło, i złodziey żeby był oſławiony, obwiniony, złego życia i kondycyi, iednak ieżeli o mieyſcu i oſobach nie maſz wiadomości, tylko ſamo iego wyznanie ieſt, karą nie ordynaryiną ale extraordynaryiną może bydź karany, napiſał Berlich. *ubi ſupra num.* 14. 16. *&* 17. gdzie donoſi, że tak trzyma Hippol. de Marſil. *in ſua practic. crimin.* §. *poſtquam num.* 5. *ſub fin. num.* 6. *& ſeq. junct. num.* 24. *& ſeq.* Co i Novell. Elect. Auguſt. *part.* 4. *d. conſt.* 33. wyrażaią; gdzie *in comm.* Daniel. Moller. *num.* 6. *poſt princip.* toż twierdzi. Nawet luboby kto wyznał że wiele złodzieyſtw, na rożnych mieyſcach i rożnemi czaſami popełnił, ieżeliby iednak o żadnym mieyſcu i o oſobie nie był wiadomości, kara także ordynaryina mieyſca nie ma, rozumie Berlich. *locó citató num.* 19. I daie tego racyą: ponieważ Sędzia nie mniey powinien bydź pewny o prawdzie rzeczy, i wſzyſtkich cyrkumſtancyach i iakowościach, ieżeli kto wiele wyſtępkow wyznał, iako ieżeli do iednego przynaymniey przyznał ſię. I rozſzerza ſię to daley, że chociażby złodziey mowił, iż rzeczy przez ſię ſkradzione ſpalił, albo w rzekę wrzucił, lubo (iako poſpolicie mowią) ſwoim żywotem ſtrawił, i na ſwoy pożytek obrocił, i owſzem chociażby ſam Pan, u ktorego kto do kradzieży przyznałby ſię, ſtanął, i wyznałby, że rzecz iemu ieſt ukradziona, iednak ieżeli o ſamym uczynku kradzieży z kąd inąd nie maſz wiadomośći, ani by inaczey nie probowano, że złodzieſtwo zapewne ieſt popełnione, kara ſzubieniczna także mieyſca nie ma, napiſał Berlichius *ubi ſupra num* 21, 22. *& ſeq.* gdzie cytuie Anton. Faber, ktory, że w Senacie Sabaudyi 4. calend. Decembr. Anno 1590. tak ſądzono, ſwiadczy *ſuo codice lib.* 6. *tit. de furt.* 2. *de fin. num.* 2. *& ſeq.*

Ale ieżeliby kto, że wiele a prawie niezliczone złodzieyſtwa popełnił, przyznał ſię? Wtedy bowiem ieżeli przynaymniey iedno abo dwa złodzieyſtwa

prawdzą

prawdzą ſię i o mieyſcach i oſobach, gdzie, i komu czynione ſą, byłoby wiadomo, ten ſłuſznie obwieſzony ma bydź, chociażby inſze złodzieyſtwa nie były prawdziwe, ani wyprobowane, tak przyznaie Farinaceus w praktyce ſwey kryminalney *lib. 1. tit. 1. quæſt. 2. num. 15.* Bajard. *in additi. ad Julium Clarum lib. 5. ſent. §. furtum num. 27.* Co ſię ma rozumieć tak dalece, że chociażby te złodzieyſtwa, ktore z cyrkumſtancyi mieyſc i oſob prawdzą ſię, były ſzczupłe, i małe, za ktore iakoby nie maſz zwyczaiu karać, iednak ieżeli inſze także złodzieyſtwa z wyznania przyłączaią ſię, złodziey ſłuſznie ma bydź obwieſzony, luboby inſze złodzieyſtwa, ktore kary przyczyniaią, nie mogły bydź wyprobowane, Farin. *in pract. crimin. lib. 1. tit. 1. quæſt. 2. num. 15.* gdzie donoſi, że tak w Rzymie in judicio contradictorio Annô 1575. ſądzono.

Oſmy Przypadek ieſt: ieżeliby wielu w towarzyſtwo kradzieży weſzło, i na rożnych iarmarkach wieleby pokradli, potymby ich złapano, i oſobno każdego do więzienia wſadzono, gdyby ſię zarowno do złodzieyſtwa znali, Kupcaby zaś, abo Pana, ktoremu pokradli, pokazać nie mogli, iakąby karą mieli bydź karani? I wprawdzie gdyby dwu abo ich więcey złodzieyſtwo przeciwko towarzyſzowi wyznali, że ich wyznanie trzeciemu towarzyſzowi, ktory ſię uczynku zapiera, nie ſzkodzi, ani nie może mu bydź iaka kara naznaczona, dowodzi racyami Bl. *conſil. 497. num. 1. & ſeq. vol. 1.* Jul. Clar. *Lib. 5. ſent. §. ult. quæſt. 21. num. 9.* Gdyby zaś wielu złodzieyſtwo wyznali, ale albo mieyſca, albo Pana, gdzie y ktoremu co pokradli, wymienićby nie mogli, czyli przeciwko onym ſamym wyznaiącym kara ordynaryina mieyſce ma, większa może bydź wątpliwość? Opuściwſzy racye u Berlichiuſza *concl. pract. part. 5. concl. 46. num. 29. 30. 31. 32. 33. & 34.* y na przyznaiącą i na przeciwną ſtronę wyrażone, bardziey utrzymuie ſię ſentencya nieprzyznaiąca, to ieſt: że w tym przypadku, nie kara ordynaryina, ale przynaymniey fuſtygacya z wieczną relegacyą może bydź naznaczona. Co i Ławnikom Lipſkim tak ſądzić zdało ſię, donoſi Berlich. *ubi ſupra num. 35.* Na co przywodzi tamże *Conſult. conſtit. Saxon. tom. 2. part. 4. quæſt. 93. num. 2.* i że tak trzyma Nicol. Bòer *decis. 319. num. ult.* i tę opinią ſłowami obſzernemi potwierdził Auguſtus Elect. Saxoniæ *in ſuis novell. part. 4. conſtit. 33.* ſwiadczy tamże *num. 36.*

Na konkluzyą ſiodmego i oſmego wyżey wyrażonych przypadkow trzeba wiedzieć, w tey materyi, że nie doſyć ieſt, iż Sędzia poſłał ſwoich officialiſtow na ono mieyſce (gdzie że kto złodzieyſtwo popełnił, wyznał) dla explikacyi, czy tak w ſamey rzeczy znayduią ſię, ale nadto potrzeba, ażeby oczywiście i iawnie było wiadomo, że złodzieyſtwo prawdziwie ieſt popełnione, i rzecz prawdziwie ieſt ſkradziona. Berlich. *ubi ſupra num. 37.*

Dziewiąty Przypadek, gdyby kto gwałt grobowi uczynił, trupa albo ciało zmarłego pogrzebionego dobył, onego z odzienia odarł i okradł, iakoby miał bydź karany? De Jure Civili karą arbitralną, o czym ieſt text wyraźny *in L. prætor ait. 3. §. adverſus eos. 7. in fin. ff. de ſepulchr. viol.* Farin. *in pract. crim. lib. 1. tit 3. quæſt 20. num. 116.* Prawo Saſkie zda ſię mowić, że kołem ma karany bydź, iako ſię znayduie w texcie *lib. 2. art. 13. ante medium verſum* Ale text ten ma ſię rozumieć o onym gwałcie grobow, i gwałtownym odzieraniu trupow z odzieży, ktoreby z znacznym iakim ſwiętokradztwem złączone było, iako notuie Colerius *decis. 147. num. 2. & ſeq. part. 1.* Przetoż inſzym ſłuſzniey zdało ſię, że w tym przypadku kara ieſt arbitralna, rozumiey fuſtygacya, albo inſza podobna, ktorą i Berlichius trzyma opinią. *concl. pract. part. 5. concl. 47. num. 13.* na co przywodzi *Conſult. conſtit. Saxon. tom. 2. part. 4. quæſt. 67. num. 1. & ſeq.* I że tę ſentencyą także approbował AUGUST. Elect. Saxon. *in ſuis Novell. part. 4. conſtit. 34.* ſwiadczy tamże. Chyba żeby inſze cyrkumſtancye zaſzły, ktoreby wyſtępek cięższy uczyniły, albo żeby kto odarłſzy z odzienia trupa, iego nie zagrzebał, na ten czas kara nie na życiu mieyſce ma, o czym ieſt text in Novell. Elect. Auguſt. *part. 4. conſtit. 34. §. 1.* gdzie *in comment.* Daniel Moller. *num. 1. in med.* Co także ieſt in Jure Civili poſtanowiono *in L. ult. in princ. ff. de ſepulch. viol.* I że także na gardle ma bydź karany, ktory częſciey, niżeli raz trupow odzierał, lubo one znowu grzebał, i chował per Novell. Elect. Auguſt. *parte 4. conſtit. 34. §. 1.* dlatego, że powtorzenie wyſtępku karę zaoſtrza.

Dzieſiąty Przypadek gdyby ſię trafiło, żeby kto trupa obwieſzonego, lub inſzą karą na publicznym mieyſcu śmiertelnie ſkaranego z odzieży odarł, albo też ſamego trupa z mieyſca onego wziął i zabrał, iakoby miał bydź karany?

Lubo tak prawo Boſkie *Lev. 21. vers. 23. & ſeq. Joſue 8. v. 29. cap: 10. v. 26. & ſeq. Matth. 7. v. 28.* iako i prawo Rzymſkie *L. 1. L. ult. ff. de cadeve. punitor.* przykazało, ażeby zmarłych nie tylko powinowatym, i ſkrewnionym, ale też i obcym nawet dla ſepultury oddane były, dzis iednak po wſzyſtkich mieyſcach zwyczaiem wprowadzono ieſt, ażeby wſzyſtkie ćiała na ſmierć dekretowane (wyiąwſzy te, ktore mieczem ſkarane ſą) na przykład inſzym bez pogrzebu zoſtawały zachodzi tedy teraz pytańie: iako ma bydz karany ten, ktory trupow ludzi dekretem ſądowym z tego ſwiata zeſzłych odziera? a lubo ńiektorzy funduiąc ſię na texćie *in l. prætor ait. 3. §. adverſus 7. l. ult. ff. de ſepulch. viol.* rozumieią, że oſtrzey, a ńiekiedy ieżeli taki łupiezca ieſt podłey kondycyi, albo z zbronią na to przyſzedł, na gardle ma bydz karany, iako notuie Weſenbecius *in comm. ff. de ſepulch. viol. num. ult.* Inſi zaś rozumieią że ucięciem ręki ma bydź karany, tak Ludov. Carrer. *in ſua pract. ſolemn. rubr. de homicidio num.* 21.

er. i insi. Inaczey rozumie Baldus *in L. sororem S. C. de his quibus ut indig. num. 3. & 4.* za ktorym idzie Angel. *tract. malefic. verbo: etiam vestem cœlestem num. 3.* ktorzy mowią, że ten ktory bannitowi po śmierci kradnie suknią, albo pieniądze, obwiniony iest o występek expilatæ hæreditatis. Berlichius iednak zbiwszy przeciwnemi prawami Doktorow wyżey wyrażonych opinie, iako u niego widzieć wolno *conclusionum practicabil. part. 5. concl. 48. à num. 9.* konkluduie, że ponieważ przez takowe złupienie i z sukien ogołocenie mieysce sprawiedliwosci i exekucyi dekretu smiertelnego destynowane gwałt cierpi, i byłaby to rzecz gorsząca, gdyby karani i obwieszeni z odzienia z łupieni byli, i tak nago wisieli: dlaczego słusznie takowy łupiezca, karą iaką arbitralną, rozumiey więzieniem, albo też pro qualitate delicti relegacyą, lub fustygacyą karany bydź może, gdzie *num.* 12. donosi, że interpretes Prawa Sałkiego lubo rożni rożnie w naznaczeniu kary sentiebant, pospolicie iednak za ten występek na karę fustygacyi zgodzili się. Co samo *& Consult. constit. Saxon. tom. 2. parte 4. quæst. 67. num. 1. sub fine* wyrażaią, i że tę sentencyą August Elector Saxonii *in suis Novell. part. 4. constit. 34. §. 2.* approbował swiadczy tamże *num. 13.* Ani tey kary uchodzi Executor Iustitiæ, albo mistrz, bo i ten obwieszonych albo do koła przybitych cadavera obnażać nie powinien, tak Bajard. *in addit. ad Jul. Clar. lib. 5. senten. §. ult. quæst. 68. num. 142. & quæst.* 100. *num. 6.* wyiąwszy, żeby pieniądze w sukniach skaranego zachowane wziął, i odebrał sobie: bo te są miane pro derelicto. *sequitur Præjudicatum z Karpzowiusza.*

Ieżeli zaś kto trupa supplicyowanego z szubienicy, albo z koła zdeymuie, i zabiera dla schowania w ziemię, co często pokrewni potaiemnie czynią w nocy, taki karą arbitralną ma bydź karany, napisał Wesenbec. *in comm. ff. de cadav. punit. num. un. sub. fin.* I tego nawet. ktory pozwala takowego trupa z szubienicy albo koła zdeymować, i zabierać, karą extraordinaryiną, rozumiey albo więzieniem albo relegacyą do czasu trwaiącą karzą, i że tak sądzili Ławnicy Lipscy Annô 1569. donosi Berlichius *ubi supra num. 19.*

Także Medycy i Cyrulicy, ktorzyby własną powagą z szubienic obwieszonych zdeymowali, luboby to dla medycyny, i anatomii czynili, iednakowoż tey karze wyżey wyrażoney podlegać maią, tak rozumie Daniel. Moller. *in com. ad constit. Saxon. part.* 4. *constit. 34. num.* 3. dlaczego potrzeba ażeby na to zaszedł konsens wyższego Pana; co powagą niższego Sędziego albo Magistratu stać się nie może, napisał Chassan. *ad consvet. Burgund. rubr. 2. §. 1. num.* 7. Wesenbec. *in comm. ff. de cadav. punit. num. un.*

Tych zaś ktorzy trupow z szubienic na czarowanie albo na iaki zły umysł kradną, fustygacyą albo relegacyą, lub inszą karą według zdania Sędziego ka-

że karać constitutio Electoralis *part. 4. d. constit. 34. §. ult.* I nie dosyć, że kto całego trupa wziął, ale też chocby część iego tylko, rozumiey palec na używanie złodzieystwa, albo na czarowanie urżnął Moller. *in comm. ad constit. Saxon. part. 4. constit. 34. num. 2.* A lubo konstytucya Elektoratu Saskiego o relegacyi, fustygacyi, albo inszey karze arbitralney tylko czyni wzmiankę, i wprawdzie pospolicie iest przyięto, że Sędzia kary arbitralney do śmierci aż pociągnąć nie może: Iednakże ieżeli insze cyrkumstancye i iakowości występek cięższy czyniące przystępuią, powątpiwać nie trzeba, że Sędzia na śmierć skazać może, napisał Damhoud. *in pract. crim.* Iako o pewnym Piernikarzu, ktory z obwieszonych ciał pierniki robił, że go za to żywego spalono, dom iego demoliowano, i żeby napotym nie był wybudowany, zakazano, że świadczy Joan. Bod. *tract. de Dæmonomania lib. 5. cap. 5.* donosi Berlich. *ubi supra num. 23.* ku końcowi.

ARTYKUŁ PIĄTY

O Karze tych ktorzy w cudzych wodach stawach ieziorach i sadzawkach ryby łapaią i kradną.

Z Wszelkiego Prawa nie tylko Boskiego, iako *Genes. 1. vers. 20. & seq. & vers. 27. & seq.* także i z prawa naturalnego, i z prawa Mieyskiego, iako *in §. flumina lib. 2. Instit. Civil. tit. de rer. divis.* znayduie się, i z Saskiego *lib. 2. art. 61.* że każdy w morzu i w każdey rzece publiczney łowić ryby może, i ieżeliby mu kto zabraniał przeciwko zabraniaiącemu actio injuriar. pozwolona mu iest. I owszem, że ani statutem, ani zwyczaiem przeciwna rzecz nie może bydź wprowadzona text, *in L. injuriar,* i wyraźnie trzyma Berlich. *part. 5. concl. practicab. conclus. 51. num. 3. per text. in L. §. si quis ff. tit. de injuriis,* i przez Konstytucyą Saską *tom. 2. part. 4. quæst. 1. num: 2.* Owszem nie tylko w samym morzu lub rzece publiczney, ale też w każdey stronie, to iest w każdey części rzeki wolno iest każdemu łowić, ani mu nikt prywatny nie może zabronić, chociażby tam inszy przez długi czas sam zwykł łowić tak, Hartman. *in practicis observationibus. observ. 3.* gdzie iednak limituie, chyba żeby on był iakoby w possessyi onego prawa, to iest: że sam mogłby łowić tam, mowi się zaś onego bydź iakoby w possessyi prawa łowienia ryb, tak dalece: że inszemu zabronićby mogł, to iest: kiedy zabronił inszemu chcącemu łowić na onym mieyscu,

ſcu, a ten mizy przeſtał na iego zabronieniu, ani ſię nie ſprzeciwił przez 30. lat, tak Hartmanus *locô citatô.* Z kąd ſię pokazuie, że daleko mniey Panowie Ziem, Xiążęta i Hrabiowie mogą to zakazać poddanym ſwoim: chyba że im tego zwyczay nie dopuſzcza.

Oprocz tey limitacyi przywodzą Doktorowie Juris Civilis inſzą, to ieſt: kiedy Pan abo Miaſto pozwoliłoby komu łowić ryby na mieyſcu pewnym rzeki, iako na wielu mieyſcach dzieie ſię. Bo na ten czas nikomu prywatnemu nie godzi ſię łowić na rzekach publicznych tylko tym ſamym, ktorym to pozwolono ieſt, tak Oinotomus *lib. 2. Juſtit. Civil. tit. de rer. divis. ad d. §. flumina num. 8.* Widzieć Covarr. *ad Regulam peccatum part. 2. §. 8.* I ieſt tego racya: bo dzis lubo rzek publicznych używanie ieſt publiczne, iednak własność rzek takowych ieſt przy Panach tychże rzek właſnych. I wprawdzie datur actio injuriarum przeciwko zabraniaiącemu, i przeſzkadzaiącemu (wyiąwſzy przypadki w wyrażonych wyżey limitacyach) iako ieſt text *in alleg. §. flumina. i* Doktorowie tamże, tudzież *in L. injuriam §. ſi quis me, & §. fin. ff. tit. de injuriis.*

Ieżeliby iednak kto miał preſkrypcyą, ażeby ſam łowił na takim mieyſcu rzeki, tedy nie powinien mieć przeſzkody, ani przeciwko niemu nie może dari actio injuriarum, potrzeba iednak w takim przypadku preſkrypcyi, o ktorey początku nie maſz pamięci.

Co zaś do rzek prywatnych (ktore wtedy ſię mowią, kiedy na gruncie czyim poczynaią ſię, i bieżą przez role iego) rzecz prawdziwa, iż nikt nie może z prawa Mieyſkiego Rzymſkiego, bez pozwolenia Pana łowić. Inaczey ma bydź ſądzony actione injuriarum. A za tym idzie, że Pan właſny gruntu onego może w zrzodłach, i ſtawach, i w potokach młynow zakazać łowienia ryb.

Iaką zaś karą łowiący de Jure Civili ma bydź karany? Berlich, *part. 5. concluſionum ſuarum practic. concl. 51. num. 6. & 7.* napiſał tak: że z prawa poſpolitego nie maſz żadnego poſtanowienia; dlaczego każdego mieyſca zwyczay i poſtanowienie uważać potrzeba.

De Jure Saxonico iako karzą łowiącego ryby w rzekach prywatnych, ieziorach, ſtawach, ſadzawkach? to od Doktorow tegoż prawa poſtanowiono ieſt. Naypierwey ieżeliby kto w drugiego ſtrumieniu, lub rzece łowił, powinien oſzacowanie ryb złapanych zapłacić, i na karę 3. ſzelągow oſądza ſię. Ieżeliby zaś w ſadzawce, foſſie łowił, 30. ſzelągow za karę zapłacić powinien. A ieżeli kto w cudzych rzekach ſtrumnieniach łowi wiele razy, alboby inſze cyrkumſtancye były, ktore wyſtępek cięższy czynić zwykły, tedy także doczeſnym powściągnieniem (to ieſt) więzieniem i z refuzyą oſzacowania ryb karzą go, tak Berlich. *ubi ſupra num. 11.* Colerius *1. part. Deciſionum Germaniæ decis,*

cis. 148. num. 5. byle tylko oszacowanie ryb złapanych zapłacić mogł, inaczey według konstytucyi kryminalney KAROLA V. Cesarza *art. 169.* karą na Ciele, to iest fustygacyą, karany będzie, gdyż pospolita iest Reguła prawa: *qui non habet ære, luat corpore,* tak Berlich. *ubi supra num. 11.* i że tak Ławnicy Lipscy sądzili, donosi. Kary iednak ordynaryiney szubieniczney w tym przypadku nie powinien ponosić, lubοby nie porachowanemi razami w cudzych rzekach łowił, iako Berlich. *loc. cit. num. 13.* notuie.

Co się tycze kary łowiącego ryb w cudzych stawach, ięziorach albo sadzawkach, czyli zabieraiącego z sadzow, to iest w mieyscach gdzie zamknięte są ryby, w prawie Cesarskim także i Saskim, karzą go albo relegacyą albo fustygacyą, ieżeli oszacowanie ryb złapanych wynosi na połowę 5. szelągow: i niekiedy karą szubieniczną, według iakowości i wielkości występku, naprzykład ieżeli przenosi 5. szelągow, tak Berlich. *loc. cit.* a to przez Artykuł 109. konstytucyi kryminalney od KAROLA V. Cesarza postanowioney, o ktorey słowach donosi Oinotomus *ad d. §. flumina num. 6.* tenoru następuiącego: *Kto ze stawow ięzior lub z sadzawek cudzych potaiemnie ryby zabiera, ma bydź karany karą złodzieystwa. Ieżeli zaś kto w drugiego wodzie nie zamknięty łapa ryby, ten obaczywszy kondycyą osoby, iakowość uczynku i łowienia, według zdania prawa wiadomych, na pieniądzach, lub na osobie niechay będzie karany.* Dotąd słowa przerzeczoney konstytucyi KAROLA Cesarza. Toż napisał i Berlich. *loc. cit. num.* 9. i że tak w Cesarskim Państwie karzą delinquentow, donosi, i racyą rożności daie: czemu łapaiącego ryby w cudzych rzekach, luboby to wiele razy uczynił, na karę szubieniczną nie osądzaią. inaczey w pośledniey-szym przypadku, ieżeliby w cudzych stawach, ięziorach sadzawkach i sadzach łowił? bo w pierwszym przypadku ryby są w przyrodzoney wolności, i nie mamy possessyi onych: inaczey w poślednieyszym przypadku, gdyż ryby do stawu, sadzawki, abo do sadzu wrzucone są w naszey possessyi, iako iest w tym text wyraźny *in L. possideri §. item feras. tit. de acquirend. possess.* Tak też Colerius *in decis. 148. num.* 3. pytał się, coby za prawo było o złodzieiach, ktorzy ryby z sadzu wykradaią, to iest z mieysca, gdzie ich maią zamknięte, strzegąc ich? i donosi że Ławnicy Lipscy rezolwowali, iż takowych ryb złodzieiow nie trzeba winą karać większą nad 30. szelągow, i ryby zabrane żeby zapłacili. Ale sam Colerius *ut supra num. 4.* donosi, że w Ziemi i prowincyi Thuringa rzeczoney, kara do 30. szelągow i do zapłacenia ryb zabranych była pociągniona, i że takich złodzieiow, ieżeli oszacowanie ryb wychodziło na połowę pięciu szelągow, sądzono na smaganie, ieżeli zaś przenosiło oszacowanie ryb pięć szelągow, naybardziey gdzie nie ieden raz, ale częściey występek powtorzony był, na karę szubieniczną: karą zaś więzienia z refuzyą oszacowania ryb tych trzeba karać, ktorzy w sadzawkach, i podobnych wodach, gdzie żyr maią ryby, kradną: Idem *ubi supra.*

Ale

Ale pytać się będzie kto, co szeląg z prawa Saskiego znaczy? i odpowiada Oinotomus *lib. 4. Instit. Civil. de injuriis §. pœna autem.* ku końcowi: że zawiera w sobie 12. denarow dawnych, albo 16. nowych, i tak 30. szelągow, czynią 40. groszy srebrnych (po niemiecku *sieben groschen*) z prawa Mieyskiego Rzymskiego szeląg zwyczaynie bierze się za czerwony złoty, ktorego teraz używamy z pospolitego wszystkich ludzi zwyczaiu. Tak Zalaszowski Juris Reg. Pol. *tom. 2. lib. 2. tit. 4. de Piscatione.*

W Prawie Krolestwa naszego to się znayduie: że KAZIMIERZ wielki Krol Roku Pańskiego 1368. postanowił (iako donosi Herburt. w słowie *Pisces*) Ieżeliby kto w drugiego wsi, lub possessyi, w ięziorze, w stawie, w wodzie płynącey złodzieystwo popełnił, w sądzie pokonany szkodę ukrzywdzonemu nadgrodzić, i Panu wsi, w ktorey takie złodzieystwo popełnione iest, sam złodziey za karę zapłacić powinien.

ARTYKUŁ SZOSTY

O Kradzieży Zboża.

LUbo według prawa Saskiego *lib. 2. art. 28.* postanowiono iest, że złodzieiow nocnych, ktorzy kradną zboże pożęte, abo drzewo od pnia odcięte, nie uważaiąc na iakowość, wieszaią, dziennych zaś takowych złodzieiow smagaią, ale ten statut nie iest w używaniu, donosi Colerius *part. 1. decis. German. decis. 144. num.* 24. Ale ieżeli mniey niż 3. czerwone złote cena rzeczy kradzioney iest, karą arbitralną karzą złodzieia, ieżeli zaś przewyższa 3. czerwozłote, smagany bywa: ieżeli 5. czerwonych złotych przewyższa, złodzieia na szubienicy wieszaią, a niekiedy takich złodzieiow, ktorzy pożytki cudze kradną, sądzą na 30. szelągow, swiadczy Colerius *ubi supra.*

Co się tycze Prawa Korony Polskiey o złodzieiach zboża, to postanowił KAZIMIERZ Krol Polski Roku 1368. że za miarę iednę iakiegokolwiek zboża we dnie wziętą karę sądowi sześć grzywien, a ukrzywdzonemu piętnadziestą ten co wziął powinien zapłacić. A ieżeliby się to w nocy stało, tedy to bydź złodzieystwem deklarował, iako donosi Herburt. pod słowem: *Fruges.* seu *Semen.* Potym KAZIMIERZ Krol Roku 1568. postanowił: Ieżeliby iakiego Szlachcica, Prałata, Mieszczanina lub inszego człowieka prostego zboża, kmiece lub czyie insze w nocy kto zabierał, niech będzie wolno Panu zboża, albo iego sługom, lub przyiacielom onego bronić, konie zboże zabieraiących, i insze

rzeczy

rzeczy, ktoreby z sobą mieli, zabrać, a ieżeliby kogo zabił wtedy, chce ażeby mu to bez kary uszło: Pana zaś onego, z ktorego Państwa tacy pustoszyciele wyszli, ażeby karę piętnadziestą na fiszk Krolewski popadł, osądził. A ieżeliby poranił, albo zabił tego, co zboża bronił, ma rany zapłacić obrażonemu, abo za głowę dzieciom, lub przyiacielom z karą namienioną. tak Herburt. gdzie wyżey o tym statucie KAZIMIERZA Krola donosi.

ARTIKUŁ SIODMY

O Kradzieży Siana.

Z Dyspozycyi Korony naszey takie postanowienie znayduie się, ieżeli kto w drugiego wsi, abo possessyi kradzież siana popełnił, a o to w sądzie iest pokonany, szkodę ukrzywdzonemu nadgrodzić, a Panu wsi, w ktorey takowe złodzieystwo popełnione iest, sam złodziey za karę zapłacić powinien, tak KAZIMIERZ wielki Roku 1368 iako donosi Herburt. w statucie Łacinskim pod słowem. *Fœnum.* tenże KAZIMIERZ Krol tegoż Roku postanowił, ieżeli kto łąkę cudzą skosił, twierdząc, że Włodarz Pana onego gruntu za pewne pieniądze iemu do skoszenia onę przedał, i za tęż łąkę pieniądze tenże sam Włodarz odebrał był, o ktorym iednak mowił, że umarł, w takim przypadku przypuszczony ma bydz ten, co łąkę skosił, do pomienionego łąki kupna probowania, i że tak zapłacił, iako twierdził, iako donosi Herburt, *ubi supra* tenże KAZIMIERZ wielki Krol tegoż Roku postanowił, ażeby za woz siana gwałtem wzięty, czyniący zapłacił temu, komu wziął trzy szkoyce z karą piętnadziestą: i podobnym sposobem sądowi, abo sędziemu, namienioną karę, w ktorego jurisdykcyi to się dzieie, tenże delinquent zapłacić powinien, iako donosi Herburt gdzie wyżey.

Ale tu będzie się pytał kto, co się przez karę piętnadziestą rozumie? Sarnicki *fol.* 362. & *fol.* 677. napisał, że iest kara trzech grzywien.

Będzie się pytał powtore. coby się imieniem szkoyca rozumiało? szkoiec niekiedy bierze się za iednę grzywnę groszy, iako się pokazuie z statutu KAZIMIERZA krola, o ktorym statucie donosi Herburt, pod słowem. *vulnus* i Sarnicki *fol.* 653. niekiedy za 14. groszy według Sarnickiego *fol* 373. niekiedy za dwa grosze, iako zwyczay iest ziemi Krakowskiey, swiadczy Sarnicki *fol* 750. Lascius fol. 121.

ARTY-

ARTYKUŁ OSMY

O Karze tych, ktòrzy Pszczoły albo Miod z ulow. także i gołębie kradną i chwytaią.

Z Prawa Korony naszey, ieżeliby kto kogo do sądu pozywał, twierdząc, że Pszczoły albo miod z Pszczolnika iego podczas nocy po złodzieysku do domu własnego wyniosł, i obliguie się, że tego będzie probował, strona zaś powodowa zapierałaby się, ażeby to uczyniła, ale własny miod (iako przystało) do domu swego własnego zaniosła, á potym strona skarżąca od Sędziego pytana, czy ma świadkow, ktorzy widzieli, á ona odpowiada, że takich świadkow nie ma. W takim przypadku stronie obwinioney przysiądź kazać potrzeba, ieżeliby była dobrey sławy, że własny swoy miod do domu swego zaniosła, tak KAZIMIERZ Krol postanowił, iako donosi Herburt. pod słowem: *Apes.* Tenże sam KAZIMIERZ Wielki Kròl postanowił, iako donosi Herburt. gdzie wyżey. Jeżeli kto drzewo z pszczołami podciął, temu co cierpi szkodę grzywnę, á drugą Sędziemu ma zapłacić. Kto zaś bez pszczołow, iednak do pszczołow sposobne drzewo podciął, ukrzywdzonemu połowę grzywny, á drugą połowę grzywny Sądowi prawnie pokonany ma zapłacić.

Z Prawa zaś Mieyskiego Rzymskiego złodzieystwo pszczoł popełniaiący karą arbitralną bywa karany, to iest abo więzieniem, albo fustygacyą, lub relegacyą, według iakowości i cyrkumstancyi uczynku i osoby. Jeżeliby zaś takowy złodziey pszczoł, często pszczoły kradł, albo żeby złodzieystwo wielkiey było ceny, naprzykład żeby 5. Czerwonych Złotych przenosiło, taki złodziey według dyspozycyi Prawa Saskiego, ma bydź karany, iako złodziey innszych rzeczy takowey ceny, to iest szubienicą, tak Berlichius *part. 5. conclus. practicab. concl. 50. num. 7.* i że toż świadczy *Consul. const. tom. 2. part. 4. quæst. 30.* I ta sentencya podobała się AUGUSTOWI Elektorowi Saxonii *in suis novell. part. 4. const. 36.* donosi tamże *num. 8.* gdzie ampliat, że ta kara ma mieysce nie tylko w złodzieystwie samych pszczoł, ale też i ich plastrach, i miodzie. *num. 9.* Nawet choćby przynaymniey pszczoły ná naszym drzewie usiadły, i od nas zamknięte były, chyba żeby ich inszy kto, niżby zamknięte były, odebrał, tenże *num. 10.* Co iednak omyla w roiu młodych pszczoł, ktore ich stare pszczoły albo rodzice ze swoich pszczolnikow do szukania nowego siedliska wychodzić przymuszaią; one bowiem dotąd tylko násze bydź rozumieią się, poki w konspekcie naszym są, i nie iest trudne ich doścignienie, ieżeliby zaś uleciały, do tego, ktòry ich złapi, należą, tak Berlichius *ubi supra num.*

 12.

12. co że i Mollerius *in comm. ad conſt. Saxon. part. 4. d. conſt. 36. num. 5.* potwierdza, ſwiadczy tamże. Dlaczego lubo on roy młody pſzczoł według ſwoiey dzikiey natury uchodzić zaczyna, ieżeli iednak Pan pſzczoł widzi, że ulatuią, i idzie zá niemi, onych nie traci, ieżeli kto inſzy onych doſtanie, iego będą, ale ie Panu powrocić powinien, tenże Berlich. *ubi ſupra num. 13. in L. naturalem 5. §. 4. verſ. donec in conſpectu ff. de A. R. D.* Jeżeli zaś one młode pſzczoły, kiedy Pan nie widział, i nie wiedział, uleciały, tedy tego kto ie weźmie, będą, luboby ich naybardziey Pan potym one widział, i probował, że z iego pſzczolnika uleciały, tenże Berlich. *ubi ſupra num. 14.* gdzie daie racyą: bo one iuż raz z iego Pańſtwa i mocy wyſzły, i wrodzoney nabyły wolności, á zaczym ſłuſznie do tego, kto ich doſtanie należą.

Ale ieżeli kto pſzczoły w ſwoich ulach i pniach zamknięte ma, ktòre według zwyczaiu ulatywać i przylatywać zwykły, czyli kto one, ieżeliby ná iego ogrod albo pole przyleciały, bez boiaźni złodzieyſtwa może łapać? Jeżeli pſzczoły one umyſłu i zwyczaiu przylatywania zaniechały, i dla tego uleciały, żeby ſię nie powròciły, tedy nie maſz żadnego powątpiwania, że ich kto może łapać, tak właśnie iakoby inſzy nowy roy młodych pſzczoł, napiſał Berlich. *ubi ſupra num. 15. per §. apium. 14. verſ. examen quoque. Inſtit. de R. D.* Zwyczaiu zaś i umyſłu powròcenia, albo przylatywania, że w ten czas zaniechały, rozumieią ſię, ieżeli złączywſzy ſię wſzyſtkie kupą i hurmem wyleciały, i ſwoie hule lub pnie, lub koſzki opuściły; Berlich. *ubi ſupra num. 16.* I daie racyą: bo pſzczoły nigdy ſwoich pſzczolnikow ſamych i prożnych nie zoſtawuią, ale zawſze niektore ſię tam znayduią, ktore onych ſtrzegą, i od drapieźnic bronią.

Jeżeli zaś pſzczoły ſwoich pſzczolnikow zupełnie nie opuſzczaią, i zwyczaiu powrocenia ſię nie zaniechiwaią, ale tylko dla pożywienia wylatuią, tedy nie może kto onych w ſwoim ogrodzie i polu zaſtanych, łapać i zabierać, twierdzi ſmiało Berlich. *ubi ſupra num. 18.* gdzie donoſi że tak trzyma Mollerius *in comm. ad Conſt. Saxon. part. 4. conſt. 36. num. 4. ſub fin. & ſeq.* przez wyraźny text *in L. Pomponius 8. §. Pomponius 1. ſub fin. ff. famil. hercisc.*

Gołębi także nie godzi ſię łapać, tak długo bowiem naſze ſą, jak długo zwyczay maią powracać ſię do nas: á zaczym ieżeliby ie kto w ten czas złapał, może bydź z nim akcya o złodzieyſtwo. Berlich. *ubi ſupra num. 19.* przez text wyraźny *in L. Pomponius 1. ff. fam. hercisc.* ktory, że i z Prawa Saſkiego toż ſię zachowuie, to ieſt: że w ten czas gołębie poſpolite ſtaią ſię, i od każdego łapane bydź mogą, ieżeli umyſłu powrocenia ſię zaniechały, ſwiadczy tamże *ſub num. 20.* Umyſł zaś powrocenia ſię, że w ten czas porzuciły, rozumie ſię, ieżeli dwa razy według zwyczaiu, albo przez dwie godziny, albo w zwyczayne dni nie powracaią ſię. Berlich. *ubi ſupra num. 21.* Chyba żeby wracania ſię zwyczaiowi kto przeſzkadzał, i był okazyą: dlatego ieżeliby ſąſiad gołębie wabił do ſiebie, ſypiąc im co do iedzenia, albo ieżeliby gołębie

chociaż

chociaż ze ſwego gruntu w cudzym gołębieńcu łapał, nie ieſt ich Panem, ale złodzieyſtwo ſłuſznie popełnia, mowi Berlich. *ubi ſupra num. 22.* Od tego iednak złodzieyſtwa wymowiony bywa, ieżeli żałuie, że ie złapał, i one wypuścił, chyba że ſidło zaſtawił, ażeby cudże gołębie łapał, wtedy bowiem żal mieyſca nie ma, ani może bydź kto od kary złodzieyſtwa wymowiony, luboby iak naybardziey gołębie cudze wypuſzczał. *Idem ubi ſupra num. 23. & ſeq.* To iednak trzeba wiedzieć, że ieżeli kto pretenduie, iź gołębie, ktore przedtym iego były, przez cudzą zdradę złapane ſą, powinien to wſzyſtkiemi iakowościami, i cyrkumſtancyami probować, inaczey ich otrzymać nie może. Berlichius *ubi ſupra num. 25.* gdzie donoſi, że tak trzyma Virgil. Pingiz. *quæſt. 56. num. 1. & ſeq.*

TYTUŁ XVIII.

O WYSTĘPKU CZAROSTWA

ARTYKUŁ PIERWSZY

O Spoſobie i iaki Proceſs formować w ſprawie czaroſtwa.

CHcącemu do ſamego proceſſu przyſtąpić: zachodzi kweſtya, do ktoregoby Sędziego cognitio de veneficis, magis & lamiis należała, czy do Duchownego, czyli do Swieckiego? A lubo Bodinus *tract. de dæmonomania lib. 4. cap. 1.* rozumie, i opinią ſwoię racyami tam wyrażonemi evincit, że ta cognitio należy do Swieckiego Sędziego, iednakże contrarium ná mocnieyſzym wſpiera ſię fundamencie; bo cognitio de Apoſtaſia & hæreſi należy do Duchownego Sądu, czaroſtwo zaś prawdziwe ieſt Apoſtazyą. A nadto, Konſtytucye Synodalne Diecezyi naſzey Chełmińſkiey Roku Pańſkiego 1745. zá ś. p. ANDRZEIA ZAŁUSKIEGO Biſkupa ná ten czas Chełmińſkiego y Pomezańſkiego uchwalone wyraźnie rzecz tę ogłáſzaią, *cap. 5. de Sagis & Maleficis* á to ná fundamencie tak Praw Juris Canonici, iako y Konſtytucyi Krolow Polſkich. Wydana albowiem Konſtytucya ZYGMUNTA Krola w Krakowie Roku Pańſkiego 1543. iż Sprawy o czaroſtwie do Sądu Duchownego należą, ſwiadczy. Podobneż wyſzły Dekreta Krolewſkie Aſſeſſorſkie w Warſzawie, á naprzod Feriâ 2da poſt Feſtum S. Jacobi Apoſtoli Roku 1672. á potym Roku 1713. in craſtino S. Ægidii, przez ktore Cognitio & judicatio ſpraw o czaroſtwie, ieżeli wprzod od Sądu Duchownego nie będą poznane, Sędziom Swieckim odięta ieſt. A nade

wszystko wyszło ná Diecezyą naszą Chełmińską Rescriptum Nayiaśnieyszego Krola AUGUSTA III. w ktorym surowo zakazuie Sądom Mieyskim pod karą mille Hungaricalium, wieyskim zaś sub pœna Capitis, aby się spraw takich sądzić nie ważyli bez rozsądzenia wprzod Sądu Duchownego; ktore Rescriptum tu od słowa do słowa kładzie się:

„ AUGUSTUS III. DEI Gratiâ Rex Poloniæ Magnus Dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Kijoviæ, Volhiniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Severiæ, Czerniechoviæqué, nec non Hæreditarius Dux Saxoniæ & Princeps Elector.

„ Universis, & singulis, quorum interest, præsertim Magistratibus quibusvis, tam Castrensibus, quàm Civilibus majorum & minorum Civitatum, nec non Officiis Villanis per, & intra Diæcesim Culmen: & Pomesanien: consistentibus, Gratiam Nostram Regiam. Licèt quidem Constitutionibus Regni, ac statutis cautum sit, ne Magistratus Sæculares in Causas Sagarum sese ingerant, nisi priùs eædem Causæ à Judicio Spirituali cognitæ, dijudicatæ, ac ad illorum Judicia remissæ fuerint, nihilominus Nobis relatum est nonnulla Officia tam Civilia, quàm Villana modicam prorsus, imò nullam notitiam, ac scientiam ejusmodi causarum habentia, in contrarium præfatarum Legum sese in judicia Sagarum ingerere, multaqué inconvenientia inde patrare, ac homines innocenter morte damnare. Hinc Nos obviando similibus casibus, ac inhærendo Constitutionibus Regni, omnibus, ac singulis Officiis, & quidem Civilibus sub pæna mille aureorum, Villanis verò sub pæna colli ad instantiam Instigatoris in Judicio quovis vindicandis inhibemus, & seriò mandamus, ne se quovis quæsito prætextu directè vel indirectè in judicium Sagarum ingerant, nisi priùs eædem causæ per Judicium Spirituale prædictæ Diœcesis Culmen: & Pomesanien: discussæ, dijudicatæ, ad Judicia eorum sæcularium remissæ fuerint, In cujus rei fidem præsentes manu Nostra subscriptas Sigillo Regni communiri jussimus. Dat. Varsaviæ die 9ña Mensis Januarii Anno Domini 1745. Regni verò Nostri 12. Augustus Rex.

„ Locus ✠ Sigilli Casimirus Młocki Dapifer Vissogroden: S^æ^. R^æ^. Majestatis Sigilli majoris Secretarius. Cancellariatu Illusmi Excellentmi & Reverenmi Domini Andreæ Stanislai Kostka Comitis in Załuskie ZAŁUSKI Episcopi Culmensis & Pomesaniæ, Abbatis Commendatarii Czervenen., & Paradisien: Supremi Regni Cancellarii sigillatum. „

Sposob zaś przyzwoity do zaczęcia Processu przeciwko czarownikom i czarownicom troiaki znayduie się in malleo malefic. *part: 3. quæst. 1.*

Pierwszy iest tedy: kto skarży ná kogo o ten występek przed Sędzią obiecuiąc go probować, i zapisuie się ad pænam talionis, ieżeli nie wyprobuie.

Drugi sposob, kiedy kto donosi, i opowiada o czarownicy, tak iednak, że nie

nie obiecuie ſię probować, ani chce ná nią ſkarżyć, ale mòwi że donoſi z żarliwości o wiarę, albo że ſię boi exkommuniki: albo że ſię boi kary Sędziego, ktòrą poſtanawia przeciwko tym, co taią ſprawy czarowſkie.

Trzeci ſpoſob ieſt przez inkwizycyą, to ieſt: kiedy nie maſz takiego, ktòryby ſkarżył, albo donoſił, ale fama laborat, że w iakim Mieście, albo ná iakim mieyſcu ſą czarownice: á wtedy Sędzia nie ná inſtancyą ſtrony, ale ex officio, powinien, o to czynić. Dla czego trzeba mieć ná baczności (iako przeſtrzega Malleus Malefic. *fol. 504. & ſeq.*) że Sędzia pierwſzego ſpoſobu wyżey położonego zaczęcia Proceſſu przeciwko czarownicom w zapiſaniu ſię ad pænam talionis in defectu probacyi, nie ma łatwo dopuſzczać: częścią że nie ieſt w używaniu w ſprawie czarownic, ktòre ſwoie czaroſtwa potaiemnie czynią: częścią także, że ieſt temu, co ſkarży, bardzo niebeſpieczny propter pænam talionis, ktorąby popadł karę, gdyby w probacyi upadł; częścią także, że ieſt bardzo litigioſus. Co ſię tycze drugiego ſpoſobu, iako ſię wyżey namieniło, że drugi ſpoſob zaczęcia proceſſu, dzieie ſię per modum denuntiationis, gdy donoſzący nie obiecuie ſię probować, ani chce ſkarżyć, ale mòwi że donoſi reſpektem exkommuniki, ktòrąby popadł, gdyby nie donioſł, albo z żarliwości ku Wierze Chrześciańſkiey, i dla dobra poſpolitego, dlaczego Sędzia ſwiecki powinien to rozgłoſić publicznie, i wyrazić, ażeby nikt nie rozumiał, że za to karę popadnie, chociażby nie wyprobował obiekcyi czaroſtwa, bo ieſt nie iako ſkarżący, ale donoſzący. Jeżeliby zaś nie było takiego, ktòryby ſkarżyć albo donieść chciał, ale tylko byłaby fama publiczna w iakim Mieście, albo ná iakim mieyſcu, że ſię tam czarownica iaka znayduie, tedy Sędzia z urzędu ſwoiego, aby tak ciężki wyſtępek bez kary nie był, powinien inkwirować. Malleus Malefic. *part. 3. quæſt. 1.* Julius Clar. *lib. 5. ſenten. §. ult. quæſt. 5. num. 1. & ſeq.*

Jak daley Proceſs w ſprawie przeciwko czarownicom ma bydź formowany? Wiedzieć nayprzòd trzeba: że w ſprawie, gdzie idzie o Wiarę, Sędzia poſtępuie ſobie ſummariè, ſimpliciter & de plano, bez hałaſu i wrzaſku jurzyſtow i Sądòw. Malleus Malefic. *fol. 516.* Jakby ſię zaś te ſłowa miały rozumieć, pokazuie ſię *extra de verb. Sig. c. ſæpe contingit. in Clemen.* gdzie ſię tak znayduie: (czego text tu ſię genuinè kładzie) » Sæpe contingit, quod cauſas com» mittimus, & in eorum aliquibus ſimpliciter & de plano, ac ſine ſtrepitu & » figura Judicii procedi mandamus: de quorum ſignificatione verborum multis » contenditur, & qualiter procedi debeat, dubitatur. Nos autem dubi» tationem hujuſmodi, quantum eſt nobis poſſibile decidere cupientes, hac in » perpetuum valitura conſtitutione ſancimus, ut Judex cui taliter cauſam com» mittimus, neceſſario libellum non exigat, litis conſtetationem non poſtulet, » tempore feriarum ob neceſſitates hominum indultarum à Jure procedere vale» at, amputet dilationem, materiam litis quantum poterit, faciat breviorem, ex» ceptiones, appellationes, & dilationes fruſtratorias repellendo, partium, advo-

catorum

„ catorum & procuratorum contentiones & jurgia, teſtiumque ſuperfluam multi-
„ tudinem refrænando, non ſic tamen Judex litem obruat, quin probationes
„ neceſſariæ admittantur: citationem verò ac proteſtationem juramenti de ca-
„ lumnia, ſive de dicenda veritate, ne veritas occultetur: per commiſſionem
„ hujus intelligimus non excludi: „ O czym obaczyć Malleum Maleficarum *fol: ubi ſupra.*

A że tak Proceſs ſimpliciter zaczyna ſię, iako ſię wyżey namieniło, albo ná inſtancyą tego, co ſkarży, albo dla żarliwości tego, co donoſi, lub też dla famy publiczney, dla czego Sędzia Proceſſu, ktòry ſię dzieie ná inſtancyą ſtrony ſkarżącey w tey materyi nie powinien akceptować, to ieſt: ażeby ten co ſkarży per evidentiam facti, iako w inſzych wyſtępkach, i ſiebie bronił, gdyż przez to uczynki czarownic zá pomocą diabelſką taią ſię, i owſzem ma radzić temu, co ſkarży, ażeby o wyſtępek nie mòwił iako ſkarżący, ale iako donoſzący, gdyż ztąd ciężkiego obawiaćby ſię potrzeba niebeſpieczeńſtwa oſkarżycielowi ex parte czarownicy, ile że i ten termin denuntians ieſt zwyczayny w wyſtępku czaroſtwa, i należy do drugiego ſpoſobu zaczęcia Proceſſu iako ieſt wyżey. Malleus Malefic. *ubi ſupra.*

A ponieważ ten wyſtępek ad publica judicia należy, in publicis zaś judiciis, każdemu z ludzi oſkarżenie pozwolone, dla czego ſłuſznie każdego z ludzi do oſkarżenia tego wyſtępku przypuſzczaią, napiſał Berlichius *concluſ. practicab. part. 4. concl. 4. num. 11.* Lepiey iednak, że ten co ſkarży, nie będzie mòwił, iako accuſator, ale iako denuntians z racyi wyżey wyrażoney, iako ſię znayduie in Malleo Malefic. *ubi ſupra.* Jeżeli zaś nie maſz takiego, ktòryby ſkarżył, albo donioſł, tedy Sędzia z Urzędu ſwoiego inquirować, i tak ciężki wyſtępek karać powinien; do ktòrey iednak inquizycyi nie płocho powinien poſtępować, chyba że veriſimilia indicia & ſuſpiciones przeciwko komu pokażą ſię. Jul. Clar. *lib. 5. ſent. §. ult. quæſt. 5. num. 1. & ſeq. & num: 4.*

Indicia zaś ktòre Sędziemu drogę inquirowania o czaroſtwo przeciwko komu otwieraią, te ſą: *Pierwſza* ażeby ten, przeciwko ktòremu czynią inquizycyą, był dyffamowany o wyſtępek czaroſtwa. Jul. Clar. *lib. 5. ſentent. §. ult. quæſt. 6. num. 1. & ſeq.* Damhoud. *in prax. crimin. cap. 8. num. 7. & cap. 10. num. 3.* Coby zaś zá fama powinna bydź, i ktòre do niey requiſita elegant. Jul. Clar. *d. quæſt. 6. num. 1. & ſeq. per totum.* Damhoud. *d. cap. 8. num. 7. 8. & ſeq. & cap. 9. num. 1. 2. & ſeq. per tot.*

Drugie Indicium do inquizycyi w wyſtępku czaroſtwa pochodzi ze ſwiadectwa, z mowy, i konfeſſaty towarzyſza wyſtępku, czarownika, albo czarownicy. Julius Clar. *lib. 5. ſentent. §. ult. quæſt. 21. num. 4. & num. 14.* Menoch. *tractat. de præſumpt. lib. 1. quæſt. 88. num. 21.*

Trzecie Indicium do inquirowania ieſt ſuſpicya, bo w tym wyſtępku z ſamey ſuſpicyi poſtępuie Sędzia do inquizycyi, lubo dyffamacya nie poprzedza, iako

notuie

notuie Berlich. *ubi supra num. 20*, gdzie donosi, że tak trzyma Penizib. *tractat. de lamiis* (i tamże od niego allegowani) *num. 88*. ktòra iednak assercya tak simpliciter prawdziwa nie zda się, ani goła suspicya z samego Sędziego głowy, i imaginacyi pochodząca do inquizycyi w tym przypadku nie wystarcza, ale iaka taka diffamacya powinna poprzedzać, nie wprawdzie taką, ktòra ná publiczney famie wspiera się, o ktorey w pierwszym indicium iest: ktòrey zgoła w inszych kryminałach potrzebuią, ale taka, ktòra przynaymniey ná inszych cyrcumstancyach do inquirowania w inszych występkach nie wystarczaiących, wspiera się; tak rozumie Berlichius *concl. 4. num. 21. part. 4.*

Czwarte indicium iest, ieżeli ten, o ktòrym iest suspicya czarostwa, urodzony iest z rodzicow czarownikow. Co iest prawda, ieżeli takiego lekka tylko suspicya do inquizycyi niewystarczaiąca impugnuie. Berlich. *ubi supra num. 22.* inaczey zaś iest, ieżeli dostateczne indicium przeciwko niemu pokazuie się wtedy bowiem, ieżeli do tego indicium i to przystąpiło, że ten także z rodzicow czarownikow urodzony iest, przeciwko niemu nie tylko może bydź inquizycya, ale taki i nà tortury skazany bydź może. twierdzi Berlich. *ubi suprà num. 23.* i że tak trzyma Bodin. *tractat. de dæmonomania, lib. 4. cap. 4. pag. 607. & seq.* donosi tamże.

Piąte indicium do inquizycyi nie także do tortur iest, niestateczność, chwianie się, i lękanie. Jul. Clar. *lib. 5. sentent. §. ult. quæst. 21. num. 38. & seq.* Damhoud. *in praxi crimin. cap. 10. num. 9.*

Szoste Indicium do Inquizycyi tylko á nie do tortur, pochodzi z nieprzyiaźni, ktòrą ten co oczarowany præsumitur, miał przeciwko czarownicy podeyrzaney. Jul. Clarus *lib. 5. sentent. §. ult. quæst. 20. num. 2.* Menoch. *lib. 1. præsumpt. quæst. 88. num. 18. & 21.*

Siodmè Indicium iest respektem oyczyzny czarownicy, i ieżeliby ona z tamtąd, gdzie się urodziła, do kąd indąd się przeniosła, zwykły bowiem takie z iednego mieysca ná drugie ze wsi do wsi, obawiaiąc się oskarżenia, i inquizycyi, przenosić się, dla czego, ieżeli ona, przeciwko ktòrey iest suspicya czarostwa, z tego mieysca, gdzie przedtym przeciwko czarownicom inquizycyą czyniono, przeniosła się, słusznie przeciwko niey inquizycya ma mieysce. Berlich. *conclus. 4. num. 26. part. 4.* i że tak trzyma Bodin. *tractat. de dæmonom. lib. 4. cap. 1. & seq. pag. 544. sub fin. & seq.* donosi tamże.

Osme Indicium pochodzi ze swiadectwa iednego swiadka, bo i ieden swiadek o czarostwie swiadczący czyni indicium do inquizycyi przeciwko obwinionemu Jul. Clar. *lib. 5. sentent. §. ult. q. 21. num. 2.* Damhoud. *in prax. crimin. cap. 9. num. 8.*

Dziewiąte indicium do inquizycyi osobliwey pochodzi ze swiadkow, ktòrzy zgoła propter ætatem nie mogą bydź przypuszczeni, i pytani, ieżeli iednak ci, ná kogo o czarostwo podeyrzanego skarżą, i niektòre cyrkumstancye pokazuią, ich depozycye nic nie probuią, ale tylko do inquizycyi drogę otwieraią

twieraią. Berlich. *concl.* 4. *num.* 28. *part.* 4. gdzie świadczy, że tak trzym Menochius *lib.* 1. *præsumpt. quæst.* 88. *num.* 14.

Dziesiąte Indicium iest z assercyi obrażonego i oczarowanego, bliskim śmierci będącego. Jul. Clar. *lib.* 5. *sentent.* §. *ult. quæst.* 20. *num.* 2. Menoch. *de præsumpt. lib.* 1. *d. quæst.* 88. *num.* 15. & *num.* 21.

Jedenaste Indicium dostateczne do inquizycyi pochodzi z ucieczki czarownicy Jul. Clar. *lib.* 5. *sentent.* §. *ult. quæst.* 20. *num.* 3. *sub fin.* Damhoud. *in praxi. crimin. cap.* 20. *num.* 9. & *seq.*

Dwunaste. Iudicium pochodzi z denuncyacyi Inquizytora lub inszego officyalisty do doniesienia występkow naznaczonego. Berlich. *conl.* 4. *num.* 31. *part.* 4. i tamże od niego allegowani. Są ieszcze i insze indicia do inquizycyi wystarczaiące, ktòre iednak in specie wszystkie wyrazić się nie mogą, ale arbitrio boni viri zostawuie one Berlich. *ubi supra num.* 32. gdzie inwektiwę czyni przeciwko Sędziom. Ktòrzy zle czynią, że inquizycye przeciwko komu o czarostwo formuią, lubo żadne nie poprzedzaią indicia.

ARTYKUŁ DRUGI

Jakiemi czarostwa dowodzić potrzeba probacyami?

CO się tycze probacyi, z ktòrych Sądy i Dekreta pochodzą, tych trzy są species potrzebne, i zgoła niewątpliwe, to iest: prawda iawnego i trwaiącego uczynku, własne wyznanie, i świadkow pewnych i statecznych świadectwo, iako notuie Berlich. *concl. practicab. part.* 4. *concl.* 4. *num.* 46. przez text *in L. qui sent.* 16. *c. de pœnis.*

Co do pierwszego, że czarostwo z prawdy notorii & permanentis facti probować się może, powątpiwania zgoła żadnego nie masz. Ponieważ probacya, ktòra z widzenia i prawdy iawnego uczynku pochodzi, wszystkie insze probacye przechodzi, napisał Berlich. *ubi supra num.* 48. i że tak trzyma Bl. *in L. Deo nobis* 42. *C. de Episcop.* & *Cler. num.* 9. donosi tamże. Zkąd zaś wynika prawda iawnego i zostaiącego uczynku w tym występku? Jeżeli przy czarownicy trucizny i czary są znalezione, ieżeliby widziano, że pod progiem, gdzie staynie albo chlewy są, kopała, i czary zakładała, i z tądby zaraz bydło zdychało, albo ieżeliby widziano czarownicę, lub inszą o czarostwo podeyrzaną, że niewiniątko zabiia, Berlich. *ubi supra num.* 50. & 51. *ad fin.* gdzie donosi, że tak trzyma Bodinus (ktòry o pewney czarownicy w Paryżu Roku 1577. co dwoie niewiniątek udusiła, i tamże ią złapano i osądzono donosi) *de dæmonom. lib.* 4. *cap.* 2. *pag.* 556. albo ieżeliby czarownica nieprzyiaznemu sobie

bie zdrowemu odgrażała: á onby nagle umarły upadł, alboby go wzięła apoplexia, lub inſza nagła choroba, tak Berlich. *d. concluſ. 4. num. 52.* gdzie, że toż rozumie Bodinus *de dæmonom. lib. 4. d. cap. 2.* donoſi. Co ieſt prawda, że ieżeliby kto z takowego przegrażania nagle umarł, albo nagle chorobą był zarażony, inaczey ieżeliby nie nagle, ale potym śmierć albo choroba naſtąpiła, tedy ztąd iawny, i zoſtaiący uczynek nie rozumie ſię bydź, ale tylko indicium ieſt do tortur, mòwi Berlich. *loc. cit. num. 53.* przez text *in conſtit. crimin. CAROLI V. art. 44.* o czym i Damhoud. *in praxi crimin. cap. 10. num. 12.* Uczynek także iawny i oczywiſty rozumie ſię bydź, ieżeliby Sędzia albo inſi ſwiadkowie widzieli czarownicę głoſno diabłu ſupplikuiącą, ażeby oczarowanie odiął. Także ieżeliby inſtrument obligacyi, i wzaiemney między czarownikiem, i diabłem ugody od niego zapieczętowany, w ſkrzyni czarownika albo czarownicy był znaleziony, albo ieżeliby poſtrzeżono, że czarownica z diabłem rozmawia i iego wzywa, albo ieżeliby złożka albo z domu czarownica w momencie wyſzła drzwiami zamknionemi, ktòra w wieczor położyła ſię była ná łożku ſwoim, á potym ná toż łożko powròciła, albo ieżeli ludzi, bydło, zboże. oczarowała, ná powietrze ſię wzbiła, pſu mowę dała, i członki roztargawſzy, krew wyrzuciła, i znowu też ſame członki do kupy ſpoiła, tak piſze Berlich. *concluſ. 4. á num. 54. & num. 59. part. 4.* i tamże od niego allegowany Bodinus *lib. 4. d. cap. 2. de dæmonom.* O iawnym także i zoſtaiącym uczynku z tąd ieſt preſumpcya, ieżeli czarownica płakać i łez z oczu puſzczać nie może, tak Chirlandus (ktòry ſwiadczy o iedney czarownicy w Rzymie, ktòrą examinował, że nigdy płakać nie mogła) *tractat. de ſortileg. quæſt. 9. num: 5. verſ. & ego alias habui in facto & ſeq.* Bodinus *de dæmonom. lib. 4. cap. 1. pag. 545.* z tych tedy wſzyſtkich i oſobliwych uczynkow iawnych, i podobnych Sędzia Dekret Kondemnacyi ná czarownikow i czarownice formować może, luboby ſię tego zapierali, mòwi Berlich. *loc. cit. num. 61.*

Powtòre: ieżeli uczynki iawne i zoſtaiące niepokazuią ſię, udać ſię trzeba do właſnego i dobrowolnego przyznania ſię obwinionego, i że właſne obwinionego przyznanie ſię plenè probuie, i do kondemnacyi wyſtarcza, twierdzi Berlich. *loc. cit. num. 62.* przez wyraźny text *in L. qui ſententiam 16. in med. C. de pœnis L. 5. ff. de cuſtod. & exhibit. reor.* ktòra aſſercya tak dalece ieſt prawdziwa, że wyznanie przeciwko czarownicom zupełnie probuie, chociażby one nie przed Sędzią przyzwoitym uczynione było. Do tego ta aſſercya ma mieyſce, i przyznanie ſię waży, chociażby rzeczy niepodobne, i ktòre przeciwko naturze zdadzą ſię bydź, w ſobie zawierało, rozumiey: ieżeli czarownica zna ſię, że ná ſchadzki uniwerſalne była zanieſiona, że ná powietrze unieſiona była, że w wilka albo w inſze bydlę przeminiła ſię, że ſprawę z diabłem miała, i tym podobne rzeczy czyniła. Berlich. *loc. cit. num. 63. & 64.* i że toż rozumie Bodin. *tract. de dæmonom. lib. 4. cap. 3. pag. 596. & pag. 588.* donoſi tamże. Ta iednak

aſſercya ómyla, i wyznanie nic nie probuie. *Primò.* ieżeli indicia inaczey probuiące, i ſama niewinności ſubſtancya pokazuie ſię przeciwnie. *Secundò*: omyla w wyznaniu nie w Sądzie uczynionym, to bowiem nie wyſtarcza do kondemnacyi, ale tylko indicium czyni do tortur. *Tertiò:* omyla, kiedy wyznanie w więzieniu ſtało ſię, i zá naſtępuiącym niebeſpieczeńſtwem boiaźni ſprawiedliwey. *Quartò.* omyla, ieżeli wyznanie nie z ſumnienia popełnionego wyſtępku, ale raczey z tęſkliwości życia pochodzi. *Quintò:* omyla, ieżeli wyznanie czarownicy rożnie ſię rozumie, bo wyznanie ſobie podobne ſtateczne i iednoſtayne powinno bydź, dla tego, ieżeli wyznanie rożnie może ſię rozumieć, & in varios ſenſus może ſię brać, tłumaczenie iego ná łaſkawſzą ſtronę czynić trzeba, ná tego co wyznał. *Sextò*: omyla, ieżeli wyznanie pod obietnicą i w nadzieię przyſzłey łaſki ſobie przez Sędziego obiecaney ſtało ſię, o czym wſzyſtkim Berlich. *concl.* 4. *num.* 65. 66. & *ſeq.* & 72. i tamże od niego we wſzyſtkich wyżey wyrażonych przypadkach allegowani Doktorowie. Ale zachodzi wątpliwość, czyli ta obietnica przez Sędziego przyobiecaney łaſki ma bydź zachowana, i czarownica, ieżeli dla niey czaroſtwo wyznaie, nie może bydź karana? Affirmativè konkluduie Jul. Clar. *lib.* 5. *ſentent.* §. *ult. quæſt.* 55, *num.* 9. Ludov. Carrer. *in praxi crim.* §. *homicidium ult. n.* 43. *poſt princip.* Negativè zaś, to ieſt: że ta obietnica nie powinna bydź zachowana, konkluduie Georg. Goedelm. *tract. de magis* & *venefic. lib.* 3. *cap.* 7. (gdzie mowi, że ta ieſt communis opinio) *num.* 25. Ægid. Boſſ. *in tit. de confeſſ. num.* 12. Ale Berlich. chcąc te Doktorow wyżey, wyrażonych opinie conciliare, tak mowi *loc. cit. num.* 76. & 77. że takowe wyznanie ani nie wyſtarcza do kondemnacyi, ani obwiniony z takiey obietnicy powinien bydź uwolniony, ale to wyznanie czyni indicium do tortur tak, że nie wielkim mękom ma podlegać, á ieżeli nie zna ſię, i w tym trwa, i mowi, że to wyznanie łagodnemi ſłowami z niego wyciągnione, uwolniony i wypuſzczony ma bydź, albo że z tym wyznaniem inſze zchodzą ſię indicia, i czarownica ná torturach będąca w przyznaniu ſię trwa, wtedy ſłuſznie kondemnowana może bydź, i ſwiadczy tenże Berlich. że toż w Senacie Medyolańſkim zachowano, 27. Julii Anno 1558. i toż trzyma Jul. Clar. *lib.* 5. *ſentent.* §. *ult. quæſt.* 55. *num.* 9. Gdyby iednak Sędzia z tey obietnicy uwolnienia bardzo był obligowany, przeſtroga w tym byłaby, ażeby Sędzia obwinionego pod obietnicą łaſki wyznaiącego wyſtępek uwolnić nie był przymuſzony, ale onego z iego wyznania, zaraz kondemnować mogł, ktora przeſtroga taka ieſt, áżeby obwiniony pod obietnicą uwolnienia to co wyznaie nie przed ſamym Sędzią wyznał, ale przed iego Aſſeſſorami, lub przed inſzemi, co gdy ſię ſtanie, Sędzia obwinionego zaraz kondemnować może, napiſał Berlich. *loc. cit. num.* 77. *ad fin.* i tamże od niego allegowany Ponzinibius *tract. de lamiis num.* 72. & *ſeq. Septimò:* omyla wyznanie ná Spowiedzi Xiędzu uczynione, onego bowiem Xiądz rewelować nie powinien, á ieżeliby inaczey

czey uczynił, wyznanie nic nie probuie, tak mòwi, wspomniony Ponzinibius *tract. de lamiis num.* 72. Mynzing. *cent.* 5. *observ.* 41. *num.* 4. Daie przestrogę wtym przypadku Sędziom Berlichius, że kiedy oskarżony o czarostwo, i o to pytany nic nie odpowiada, nie trzeba go mieć zá wyznanego, chyba że swiadkowie są ktòrzy ná przeciw niemu swiadczą, á obwiniony ná ich mowę milczy, tedy iego milczenie słusznie skutek milczenia odbierze. Jako ani ten, ktòry zá czarownika niewinnie był odniesiony, albo niesłusznie bez poprzedzaiących indiciow inkarcerowany ieżeliby z więzienia uciekł, zá wyznanego nie ma bydź miany: á zaczym ten, ktòry niesłusznie inkarcerowany iest, ieżeliby uciekł, dla tey ucieczki, luboby więzienie wyłamał, nie może bydź karany, ani pro confesso miany, mòwi wspomniony Berlich. *concluf.* 4. *num.* 79. 80. & 81. Bodin. *tract. de dæmonomania lib.* 4. *cap.* 3. *pag.* 584. Mynzing. *cent.* 6. *observ.* 98. *num.* 6. I taki, ktòry niewinnie iest inkarcerowany, luboby przysiągł, że do więzienia powinien powròcić, nie iest obligowany powròcić, Berlich. *loc. cit. per glos. in Clem. pastoralis de re judic. verb. per violentiam*: i że tak trzyma Mynzing. *Cent.* 6. *observ.* 98. *num.* 6. Covarr. *lib. variar. resolut. cap.* 2. *num.* 7. & 11. donosi tamże *num.* 81. *ad fin.* A lubo nikt z swego wyznania nie może bydź kondemnowany, chyba że Sędziemu pewna o występku iest wiadomość, & de corpore delicti constat, wtym iednak występku inaczey iest, i czarownicy albo czarownice zaraz z swego wyznania czy dobrowolnie, czyli ná torturach uczynionego, kondemnowane mogą bydź, lubo o czarostwie, i popełnionym występku inaczey nie iest wiadomo. Berlich. *locô citatô num.* 82. gdzie donosi, że tegoż zdania iest Farinac. *in praxi crimin. lib.* 1. *tit.* 1. *quæst.* 2. *num.* 26. Mollerius *in comm. ad constit. Saxon. part.* 4. *constit.* 2. *num.* 8. Do tego iednak, ażeby czarownicy i czarownice ze swego wyznania czy dobrowolnie, czyli ná torturach uczynionego, byli kondemnowani, potrzeba tego koniecznie, ażeby ich wyznania z inszych czarownikow wyznaniami zgadzały się; i ponieważ diabelskie akcye zawsze sobie i wszędzie są wiadome, ktòre ieżeli sobie wiadome, i zgadzaiące się, znayduią się, dobrze iest, i czarownicy słusznie kondemnowani mogą bydź: inaczey zaś rzecz się ma, ieżeli sobie nie podobne, i niezgadzaiące się znayduią się. Berlich. *locô citatô num.* 83. Bodin. *tractat. de dæmonom. lib.* 4. *cap.* 3. *pag.* 591. Moller. *in comm. ad const. Saxon. part.* 4. *constit.* 2. *num.* 7. & 8. gdzie że to zawsze Ławnicy zachowali, swiadczy. Ale co trzeba czynić, kiedy czarownicy, albo czarownice raz się przyznawszy, potym do uczynku się nie znaią, i wyznanie rewokuią? Distingwuie. Berlich. albo czarownicy i czarownice wyznanie przez się dobrowolnie uczynione dla tego rewokuią, że chcą contrarium probować, i że wyznanie z błędu pochodzi, pokazać, á w tedy słusznie trzeba ich słuchać *concluf.* 4. *num.* 85. *part.* 4. przez text. *in constit. crimin. CAROLI V. art.* 57. Jeżeli zaś contrarium probować nie mogą, albo simpliciter wyznanie rewokuią, i onego się zapieraią, nie ażeby

by co inszego probowali, á wtedy ieżeli wyznanie iest dobrowolne bez tortur ieszcze przed Sędzią przyzwoitym uczynione, czarownice kondemnować trzeba, nie uważaiąc nic na to, że wyznanie swoie rewokuią, Berlich. *locô cit. num. eodem*, i że toż trzyma Bodin. *de dæmonom. lib. 4. cap. 3. pag. 195. & seq.* donosi tamże. Jeżeli zaś wyznanie ná torturach iest uczynione, tedy ieżeli potym one czarownicy rewokuią, tortury maią bydź powtòrzone Berlich. *loc. cit. num. 86.* przez text wyraźny *in constit. crimin. CAROLI V. art. 57.* Farinac. *tractat. crimin. lib. 1. tit. 5. quæst. 52. num. 25. 26. & seq.* Jeżeli zaś czarownicy wyznanie przed Sędzią nie przyzwoitym uczynione rewokuią, iednakowoż kondemnowani maią bydź, naybardziey, ieżeli insze indicia przystąpią. A kiedy zaś czarownicy niesądowne wyznanie w Sądzie rewokuią, i onego, ażeby się gdzie znali, zapieraią się, nie maią bydź uwolnieni, ale ná tortury destynowani, Berlich. *locô cit. num. 87. & 88.* Bodin. *tractat. de dæmonom. lib. 4. cap. 3. sub fin. pag. 595. & seq. & lib. 4. cap. 4. pag. 612.*

Potrzecie: Jeżeli prawda czarostwa, ani z uczynkow iawnych i zostaiących, ani z dobrowolnego wyznania czarownikow nie może wyniknąć, udać się trzeba do inszych świadkow depozycyi. I wprawdzie dway świadkowie do probowania czarostwa wystarczaią, ieden zaś świadek regulariter do kondemnacyi nie wystarcza; iednego iednak świadectwo w tym straszmym i zakrytym występku słusznie wystarcza, ażeby obwiniony ná tortury, i kwestye wzięty był, mòwi Berlich. *concluss. 4. part. 4. num. 89. 90. & seq.* w czym że się zgadza i Bodinus *tractat. de dæmonom. lib. 4. cap. 2. pag. 558. 561. 556, & 565. & seq.* Gomezius *tom. 3. variar. resolut. cap. 13. num. 17.* donosi tamże. Lubo zaś świadkowie w probowaniu tego występku powinni bydź omni exceptione majores, ktòrym koniecznie nie może nikt nic zarzucić, iednakże tu niektòrych świadkow przypuszczaią, ktòrych zgoła świadectwa w inszych występkach albo także in causis civilibus mieysca nie maią: iako to białogłowy w występku czarostwa świadczyć mogą, syn albo còrka przeciwko Oycu albo Matce, i przeciwnym sposobem. Bodin. *de dæmonom. lib. 4. cap. 3. pag. 572.* gdzie racye daie, i wiele prejudykatow przywodzi, że Matki ze świadectwa còrek kondemnowane i żywcem są spalone. Także Patronowie i Prokuratorowie świadczyć mogą. Bodin. *de dæmonom. lib. 4. cap. 2. pag. 576.* gdzie, że tak w Parlamencie Paryskim Roku 1386. sądzono, donosi. Także exkommunikowani, i bannitowani, Ponzinib. *tractat. de lamiis num. 48.* Także bezecni samym uczynkiem, rozumiey z okazyi mężoboystwa, kazirodztwa, cudzołoztwa infamowani. Bodin. *de dæmonom. lib. 7. cap. 2. pag. 566.* W inszych sprawach kiedy świadkowie nie byli pozwani, i samych siebie narażaią, nic nie probuią; inaczey iednak iest w występku czarostwa. Bodinus *tract. de dæmonom. lib. 4. cap. 2. pag. 574.* Berlich. *locô cit.* gdzie daie racyą *num. 102.* bo w tym występku idzie o uchronienie się grzechu: w tym zaś przypadku gdzie idzie o uchronienie

uchronienie się grzechu świadkowi lubo niepozwánemu i siebie samego narażaiącemu wiarę daią.

Ale zachodzi kwestya, czy iedna czarownica iuż wzięta i inkarcerowana, przeciwko inszym świadczyć, one pokazać i inkulpować może? W inszych sprawach i występkach rzecz pewna iest, że towarzysz występku ani zá towarzyszem, ani przeciwko towarzyszowi probować i świadczyć nie może, *per L. repeti. 16. §. 1. ff. de quæst. L. quoniam 11. cod. de testib. L. ult. §. nemo tamen sibi blandiatur. cod. de accusat.* W występku iednak czarostwa inaczey rzecz się ma przez wyraźny text, *in L. ult. cod. de malefic. & Matemat.* Farinac. *lib. 1. tit. 5. in praxi crimin. quæst. 43. num. 97.* Ale powątpiwa Berlich. iakąby wiarę, wyiawienie, pokazanie, i wyznanie towarzysza występku albo czarownicy przeciwko inszym czyniło, czy do inquizycyi tylko, czyli do tortur, czyli naostatek do kondemnacyi? *conclus. 4. part. 4. num. 106.* A lubo róźni róźnie rozumieią, iako to Bodin. mówi, że ta nominacya i wyiawienie czarownicy zupełnie przeciwko inszym czarownicom probuie, tak, że tak nominowana i wyznana czarownica bez dalszey inquizycyi ná karę ognia destynowana może bydź, *tractat. de dæmonom. lib. 4. cap. 2. §. 570. sub. fin.* gdzie że tak w Paryżu sądzono, swiadczy. Niektórzy mówią: że takowa nominacya czarownicy przeciwko inszym ani do inquizycyi ferowania, ani do tortur indicium nie czyni, chyba że insze przystąpią indicya, tak Lodov. Gozadin. *consilio 2. num. 21.* Joseph. Mascard.*tractat. de prob. vol. 3. concl. 1311. num. 9. & 14.* Insi zaś twierdzą, że w tym przypadku wyznania czarownicy przeciwko inszym czarownicom nominowanym może postąpić sędzia do tortur, tak Zanger. *tract. de quæstion. seu tortura cap. 2. num. 195. & seq.* Ponzinibius *tract. de Lamiis num. 88.* Insi zdaniu Sędziego to zostawuią, iako przeciwko takowym czarownicom nominowanym ma sobie postąpić. Menoch. *lib. 2. arbitr. Judic. quæst. cent. 5. casu 474. num. 33.* Naostatek niektórzy postanawiaią, że takowe wyznanie i nominacya czarownicy tylko drogę do inquizycyi otwiera. Jul. Clar. *lib. 5. sentent. §. ult. quæst. 21. num. 3. 4. & 8.* w takiey tedy opinii róźności dystingwuie Berlich. albo czarownica lub towarzysz występku inszych nominuie dobrowolnie, i bez przymuszenia, albo ná torturach, lub ná questyą Sędziego, W pierwszym przypadku nominacya i wyznanie towarzysza tylko indicium do inquizycyi, nie do tortur czyni; *concl. practicab. part. 4. concl. 4. de processu in causis venefi. num. 113. & 114.* I daie racye: że w sprawach, gdzie o karę idzie, miliorem partem Sędzia powinien apprehendere, i że czarownice ná konfessatach swoich często osoby świetne i niewinne, podobno w nadzieię, ażeby one niewinnemi także uznano, i uwolniono, nominuią: i że tę opinią trzyma Jul. Clarus *lib. 5. sentent. §. ult. quæst. 21, num. 11.* Farinac. *in prax. crim. lib. 1. tit. 5. quæst. 43. num. 189.* Menoch. *lib. 2. arbitr. judic. quæst. cent. 5. casu 474. num, 56. & seq.* Chyba że ztą nominacyą i wyznaniem dobrowolnym insze

indicia

indicia concurrunt, w ten czas bowiem czarownice nominowane ná tortury mogą bydź wzięte, mòwi Berlich. *locô citatô. num. 115.* i że tak trzyma Jul. Clar. *lib. 5. ſentent. §. ult. d. quæſt. 21. num. 8.* Boer. *decis 319, num. 3.* donoſi tamże. Albo chyba dway lub więcey towarzyſzow wyſtępku albo czarownic przeciwko inſzym wyznaią, tedy onych wyznanie i nominacya, ieſt także doſtateczne indicium do tortur. Berlich. *locô citatô n. 116.* Jul. Clar. *lib. 5. ſentent. §. ult. d. quæſt. 21. num. 9.* gdzie że tak in curia Burdegalenſi ſądzono, świadczy. W drugim przypadku nominacya, i wyznanie czarownika albo czarownicy ná torturach, albo ná queſtyą Sędziego uczynione przeciwko inſzym czyni wprawdzie doſtateczne indicium do tortur, byle tylko te requiſita przyſtąpiły. *Pierwſze*: ażeby nominacya ona i wyiawienie było ná torturach, iako opiewa Konſtytucya kryminalna KAROLA V. *art. 31. §. 1.* *Drugie*. ażeby czarownik albo towarzyſz wyſtępku nie partykùlarnie in ſpecie albo de individuo rozumiey naprzykład o Piotrze, albo Pawle, ale generalnym terminem o towarzyſzach pytany był, tak dyſponuie Konſtytucya kryminalna KAROLA V. Ceſarza *d. art. 31. §. 1.* *Trzecia*: ażeby czarownik pytany był pilnie ze wſzyſtkiemi cyrkumſtancyami, ná ktòrym mieyſcu, ktòrego czaſu inſi z nim towarzyſze byli, taż o tym Konſtytucya krimin. KAROLA V. *art 31. §. 2.* *Czwarte*: ażeby Sędzia inquirował, czy inkulpuiący ma nieprzyiaźń, albo prywatną nienawiść do tey oſoby, ktòrą powołuie, ieżeli nie z okazyi zemſty powołuie *d. art. 31. §. 3.* Bodinus. *tractat. de dæmonom. lib. 4. cap. 3. pag. 571.* *Piąte* requiſitum: ażeby Sędzia inquirował, czyli donieſione czarownice ſą podeyrzane i diffamowane od ſąſiadow, i wiary godnych mężow *d. art. 31. §. 4.* *Szoſte*: ażeby czarownik ſtatecznie w ſwoim wyznaniu trwał. *d. art. 31. §. 5.* *Siodme* requiſitum: ażeby inkulpuiący przyſięgą ſtwierdził tę ſwoię nominacyą, i przyſiągł, iako prawdziwie mòwi i nominuie. Dotąd Berlichius. *concluſ. 4. part. 4. num. 117.* i że te wſzyſtkie requiſita także traduie Menochius. *lib. 2. arbitr. Judic. quæſt. cent. 5. caſu 474. num. 48. 49. & ſeq. uſque ad num. 65.* Farinac. *lib. 1. tit. 5. quæſt. 43. num. 132. 133. & ſeq.* Gòédelmanus. *tract. de magis & veneficis. lib. 3. cap. 9. num. 12. 13. & ſeq. uſque ad num. 33.* donoſi tamże. Jeżeliby iednak, ten, co nominuie, był krzywoprzyſięſca, tedy iego nominacya, ani do inquizycyi wprawdzie nie czyni indicium. Jul. Clar. *lib. 5. ſentent. §. ult. d. quæſt. 21. num. 6.* I mòwi Berlich. że przerzeczone requiſita tak dalece ſą potrzebne, że ieżeliby iednego z nich nie doſtawało, cały proceſs nic nie waży, i oſoby powołane inkarcerowane albo inquirowane nie mogą bydź, *locô citatô num. 20.* Jul. Clar. *lib. 5. ſentent. §. ult. d. quæſt. 21. num. 4. ſub fin.*

Ale co czynić ma Sędzia, ieżeli obwiniony inkulpuiący, kiedy iuż in extremis ieſt conſtitutus, i ná mieyſce kary prowadzony, inſzych przez ſię donieſionych exkulpuie, niewinnych czyni, i wyznanie przedtym o nich uczynione rewokuie, czyli iego rewokacya ważna ieſt, i pierwſzą nominacyą cale znoſi?

Ròżni

Rożni Doktorowie Prawa rożnie konkluduią: iedni negativam, insi affirmativam trzymaią sententiam, między ktoremi Berlichius dystyngwuiąc mowi: albo osoba nominowana była dobrey sławy, i existimacyi, i żadnych indicyow czarostwa przeciwko oney nie masz, á wtedy exculpacya ważna, i rewokacya in extremis uczyniona pierwsze wyznanie dobrowolnie, lub ná torturach, i w sądzie uczynione zupełnie znosi: inaczey nie znosi, ieżeli iest złey sławy, i mocne á niewątpliwe presumpcye onę impugnuią. *locô citatô num. 123.* i że tak in specie przez text *in constit. crimin. CAROLI V. art. 31. §. ult.* konkluduie Goédelman. *de magis & Veneficiis lib. 3. cap. 21. num. 5.* Farinac. *in praxi crimin. lib. 1. tit. 5. quæst. 45. num. 11.* donosi tamże. I mowi daley tenże Berlich. tak dalece inkulpuiącego in extremis zostaiącego exkulpacya ważna, że lubo osoby doniesione, i nominowane potym ná inquizycyi albo ná torturach czarostwo wyznaią, ieżeli iednak przed nominacyą, i wyznaniem czarownika dobrey sławy były, i żadnym suspicyom czarostwa nie podlegały, to ich wyznanie nie iest im ná przeszkodzie, ktore przez czarownicy nominuiącey rewokacyą, i exkulpacyą zupełnie wolnemi staią się. *locô cit. num. 124.* przez text generalny *in constit. Crimin. CAROLI V. d. art. 31. §. ult. sub fin.* I daie racyą tenże Berlich. bo osoby takie powołane wyznaiące czarostwo præsumuntur, że to czynią z niecierpliwosci nieiakiey, że raczey umierać, i o sobie mowić kłamliwie wolą, á niżeli tortur męki, i bole ponosić, *loc. cit. num eodem.*

Lubo wyżey rzekło się, że swiadkowie wtym występku maią wielkie przywileie, tak dobrze iednak uprzywileiowani nie są, azeby przeciwko nim nie mogły bydz iako excepcye, i tak nieprzyiaciel głowny obwinionego przeciwko niemu świadczyć nie może, Bodinus *tract. de dæmonom. lib. 4. cap. 2. sub fin. pag. 573.*

Nieznaiomy i peregrinant świadczyć nie może, tak iest *in constit. crimin. CAROL. V. art. 63.*

Nie może także świadczyć odkupiony, i pieniędzmy skorumpowany *Constit. crim. CAROL V. art. 64.*

Fałszywy *Constit. crimin. CAROL. V. 68.*

Nie może świadczyć i ten, ktorego mowa i świadectwo nie iest wyraźne, lecz rożne, nie iednostayne, chwieiące się, przeciwne sobie, co Goédelmanus *de magis d. lib. 3. cap. 8. num. 29.*

I ten ktory ná wszystkie interrogatoria nie był pilnie examinowany, Goédelm. *d. lib. 3. cap. 8. num. 30. in fin.*

I ktory przed wdaniem się w sprawę był wywiedziony i examinowany Goédelm. *d. lib. 3. cap. 8. num. 30.*

Także, kiedy świadek swoię funkcyą przeszedł, bo świadek tylko świadczyć nie zaś tłomaczyć, lub wykładać, albo sądzić powinien. Ponzinib. *tract. de lamiis. num. 68.*

I kiedy

I kiedy świadkowie ſą ſingulares, ktòrzy o ròżnych i odłączonych rzeczach świadczą; ponieważ świadkowie ſingulares nic nie probuią, chyba że mogą bydź złączeni, i ich diſpozycye do iednego, i tegoż końca zmierzaią. Bodinus *tractat. de dæmonom. lib. 4. cap. 2. ante. med. verſ. quid ergo. ſi tres teſtes tria diverſa facta pag. 561.*

Trzeba wiedzieć, że w tym przypadku do kondemnacyi czarowniko w dosyć ieſt, ieżeli wyſtępek czaroſtwa przez dwòch świadkow wyprobowany ieſt, luboby obwiniony do niego ſię nie znał, tak trzyma Bodin. *tractat. de dæmonom. lib. 4. cap. 2. pag. 571.* Chirlandus *tractat. de ſortileg. quæſt. 11. num. 13.* Gòédelman. *tractat. de magis & venefic. lib. 3. d. cap. 8. num. 16.*

A lubo w inſzych kriminałach publikacya świadkow potrzebna ieſt, w tym iednak wyſtępku takowa publikacya może bydź opuſzczona, naybardziey, ieżeliby świadkom wielkie z tąd niebeſpieczeńſtwo miało naſtąpić. Ponzinibius *tractat. de lamiis num. 74.*

Kiedy tedy czaroſtwo ani uczynkami wiadomemi, i zoſtaiącemi, ani właſnym czarownikow wyznaniem, ani świadkami ſpoſobnemi, przyzwoicie i doſtatecznie wyprobować ſię nie może, tedy ſpoſob ieſt, ażeby do tortur, albo do prezumpcyi i koniektur doſtateczne indicium do tortur czyniących udać ſię, radzi Berlich. *concluſ. 4. part. 4. num. 140. in L. qui ſententiam 16. cod. de pœnis L. 1. & tot. tit. ff. & cod. de quæſt.* Jednakże (mòwi daley tenże Berlich.) do tortur nie zaraz Sędzia ma poſtępować, chyba aż obwiniony koniekturami, prezumpcyami, i argumentami oczywiſtemi ſłuſzne indicia do tortur czyniącemi obciążony będzie, *ubi ſupra num. 141.* I daie racyą: bo w ſprawach krymínalnych, á oſobliwie także w wyſtępku czaroſtwa potrzeba probacyi nad ſłońce południowe iaśnieyſzych, tamże. *num. 142.*

ARTYKUŁ TRZECI

O Prezumpcyach, ktòre doſtateczne indicium do tortur czynią.

Pierwſza preſumpcya do tortur wyſtarczaiąca, ieżeli kto zna ſię, że naukę czarowſką umie, i inſzych teyże nauki uczyć uſiłuie, tak donoſi *Conſtit. crimin. CAROLI V. art. 44.* Zangier. *tractat. de quæſt. & tortur. cap. 2. num. 204.*

Druga: Jeżeli czarownica komu odgrażała, że go oczaruie, *text in Conſtit. crimin. CAROLI V. d. art. 44.* Menoch. *tractat. de præſumpt. lib. 1. quæſt. 89. num. 60. & ſeq.* Julius. Clar. *lib. 5. ſentent. § ult. quæſt. 21. num. 37. & ſeq.*

Trzecie: Jeżeli kto z czarownikami, i czarownicami pewnemi konwinkowanemi czeſto conwerſuie, i z niemi przyiaźń i poufałość ma, text, *in Conſtit. crimin.*

crimin. CAROLI V. d. art. 44. Damhoud. *in prax. crimin. cap. 10. num. 5. & seq.*

Czwarta: Jeżeli kto rzeczy o czarostwo podeyrzane ma przy sobie, rozumiey, ieżeli przy czarownicy, albo w iey mięszkaniu znayduią się czary, garnek napełniony robactwem, hostyami, członkami ludzkiemi, obrazkami woskowemi, ktore igłami są pokłute *text. in constit. crimin. CAROLI V. d. art. 44.*

Jnaczey rozumieią, ktorzy te i podobne rzeczy zupełną czynić probacyą mowią, iako notuie Bodin. *tractat. de dæmonom. lib. 4. pag. 556. & cap. 5. pag. 647.* Gòédelm. *tractat. de magis & venefic. lib. 3. cap. 8. num. 5.*

Tę indicia wszystkie znayduią się *in constit. crimin. CAROLI V. art. 44.* ktore tylko exempli gratia, iako donosi Hartman. Pistor. *quæst. 8. num. 5, & seq. part. 1.* tam są napisane. Dlaczego ieszcze oprocz tych insze indicia są, ktore do tortur wystarczaią, o ktorych Criminalistæ niżey wyrażeni piszą, iako to:

Jeżeli dzieci: albo niewiniątka przy rękach Matki znayduią się zabite, á Matka przedtym o czarostwo podeyrzana była. Bodin. *tractat. de dæmonom. lib. 4. cap. 4. pag. 600. & seq.*

Albo ieżeli czarownica mowi, kiedy straż ią bierze: iuż po mnie, iużem zgineła, albo ieżeli mowi: daruycie mię życiem, á ia wszystko opowiem; Bodin. *tractat. de dæmonom. lib. 4. cap. 4. pag. 605.* Gòédelm. *tractat. de magis & venefic. lib. 3. cap. 10. num. 33. ibi quintum indicum ad torturam.*

Także zaklinanie, wzywanie diabła, ktorych słow czarownice używaią, ażeby czarostwo odiąć, dostateczne indicium do tortur czyni. Bodin. *tractat. de dæmonom. lib: 4. cap: 4. pag: 611.* Gòèdelm. *tractat. de magis & venefic: lib: 3. cap: 10. num: 26.*

Jeszcze, ieżeliby czarownica oprocz sądu o odpuszczenie popełnionego występku prosiła, à potymby się tego w Sądzie zaparła, Bodin. *tractat: de dæmom. lib. 4. cap. 4. pag: 611.*

Albo ieżeliby znak wypalony znaleziony był, i pokazowałoby się iakiey rzeczy naznaczenie: ktòry znak wypalony, ażeby Sędzia mogł łatwiey poznać, ten znak mòwi Bodin: *ubi supra* nayczęściey iest wyrażony iak stopa zaięcza, i mieysce to gdzie iest wypalenie, nie iest cierpiętliwe, że luboby igła w to mieysce utkneła, i aż do kości przeszła, ie-

dnak czarownica żadnego koniecznie bolu nie czuie, ani krew nie płynie, toż i Goédelm: świadczy *tractat: de magis: & venefic: lib. 3. cap: 3. numero 26. & ſeq:*

Podobnie ieden świadek, iako ſię wyżey rzekło, ieżeli na iaką czarownicę ſkarży, i doſtatecznie probuie, iego świadectwo wyſtarcza do tortur. Berlichius. *concluſ: practicab: part 4. conclus: 4. num: 92. & num: 155.* i że tak trzyma Gomezius. *tom: 3. variar: reſolut: cap: 13. numero 17.* Menoch. *Lib. 1. præſump: 89. num: 5. & ſeq:* donoſi tamże.

Także ieżeli iedna czarownica inſzą nominuie, i przeciwko niey wyznaie, i do tey nominacyi inſze indicia przyſtępuią, takowa nominacya aucta indiciis wyſtarcza do tortur. Berlich: *concl: 4. part: 4. num: 15. & num: 116.*

Oprocz tego, iezeli dwoch towarzyſzow wyſtępku, albo czarownikow, czyli dwie czarownice przeciwko inſzym dobrowolnie, lub na torturach wyznaią, wyſtarza do tortur. Berlich. *loc: cit: num: 116. & ſeq: & num: 157.*

Podobnie, wyznanie oprocz ſądu, iako ſię wyżey rzekło czyni indicium do tortur, chociażby kto wyznanie one nie ſądowne, potym w Sądzie rewokował, i onegoby ſię parł, Berlich: *ubi ſupra num: 88. & num: 158.*

Zgoła fama publiczna ieſt także nagłe indicium do tortur. *Conſtit Crimin: CAROLI V. art: 44. ſub fin:* Zanger: *tractat: de quæſt: ſeu tortur: cap: 2. num: 201.*

Tymże ſpoſobem, ieżeli kto choremu uzdrowienie albo kuracyą przyobiecał, albo czarowſkiemi ſuperſtycyami zdrowieby choremu przywrócił. Zanger. *de quæſt: ſeu tortur. cap: 2. num: 204. ſub: fin.*

Ieſt więcey indicyow, ktore do tortur wyſtarczaią, o ktorych obſzernie piſze Menoch. *tractat: de præſumption. lib: 1. præſumpt: 89. num: 1. & ſeq: & lib: 2. arbitr: judic: quæſt: cent: 3. caſu: 270. num: 1. & ſeq:* Jul. Clar: *lib: 5. ſenten: § ult: quæſt: 21. num: 1. & ſeq: per. tot:* Farinac: *in praxi crimin: lib: 1 tit: 5. quæſt: 52. num: 1. & ſeq: 4. per tot:* Gomezius. *lib: 3. variar: reſolut: cap: 13. num: 1. & ſeq. per tot:*

Jednakże te indicia wyżey wyrażone ſame przez ſię do tortur nie

wyſtarczaią, ale potrzeba, ażeby każde z nich naymniey przez dwòch ſwiadkow było wyprobowane, tak twierdzi Gòédelm: *de magis & venefic: lib: 3. cap: 10. num: 25.* Menoch. *tractat: de præſumpt: lib: 1. præſumpt: 89. num: 21.* Do tego potrzeba, ażeby przynaymniey iakokolwiek zła fama i ſuſpicya czaroſtwa poprzedzała, ktòra iednak przez ſię ſama, do tortur nie wyſtarcza, *tex: in conſt: crimin. CAROLI V. art. 44. ſub fin:* Zanger. *tractat de quæſt: ſeu tortur cap: 2. num: 204. ſub fin. & num: 205.*

Obſerwować radzi Sędziemu Berlich. *conclus: practicab: part: 4. conclus: 4. num: 164.* ażeby czarownikow, i czarownic ſamych tylko w więzieniu nie zoſtawiał, bo mowę (mowi) maią z diabłem, ktòry ich od mowienia prawdy odwodzi, albo ażeby ſię konfeſſatow zaparły, i że tak trzyma Bodinus. *tractat: de dæmonom. lib: 4. cap: 1. pag: 545. ſub fin: & ſeq:* donoſi tamże. I mòwi daley tenże Berlich. że naypierwey Sędzia ma uważać, ieżeli w niedoſtatku inſzych probacyi prawdy od czarownic przez tortury chce doyść, ażeby one zaraz, iak prędko bydź może, ná tortury ſkazał, albo examinował. ponieważ doświadczona rzecz ieſt, że czarownice iak prędko wzięte ſą, zaraz diabeł one opuſzcza, i iakoby zadumiałe, w umyśle ſą pomięſzane, i wtedy dobrowolnie wyznaią, czego przedtym żadna ſiła, ani queſtya od nich wymoc nie mogła: ieżeli zaś w kaydanach przez iaki czas zoſtawać będą, nie trzeba wątpić, że ich diabeł informować będzie, *ubi ſupra num: 165.* Bodin. *tractat: de dæmonom. lib: 4. cap: 1. pag: 543.* I żeby także prawda od oſkarżonych czarownic tym prędzey mogła wyniknąć, radzi tenże Berlich. ażeby Sędzia ſpeciem commiſerantium induat, mòwiąc do czarownicy, że to nie ona przez ſię mòwi, ale diabeł ieſt authorem, ktòry ią do tego przymuſił, ażeby ludziom ſzkodziła, à zaczym i ona zda ſię bydź niewinna, *ubi ſupra: num: 166.* Bodin. *tractat de dæmonon. lib: 4. d. cap: 1. ſub fin: pag: 547.* Ze zaś częſto ſię trafia, iż z tych Indycyow torturowane oſoby o czaroſtwo zdaią ſię iakoby mąk nie czuły, à przeto nic wyznać nie chcą, ròżne ròżni doktorowie na to daią ſpoſoby, ktore ia tu opuſzczam, gdyż ieżeli ſię podobna rzecz trafi można ſię o onych dowiedzieć z Authorow odemnie cytowanych.

Na oſtatek zachodzi wątpliwość, ieżeli pławienie czarownic w wodzie, rozumieiąc, że kiedy doniesione o czaroſtwo pływaią, że takowe ſą czarownicami, czyli to mieć za pewny experiment i probacyą nieomylną? Krotko z Authorami niżey wyrażonemi odpowiadam, że takowa exploracya przez zimną wodę nie ieſt ſpoſob doſkonały, i pra-

 wdziwy

wdziwy poznania czarownic, i nie tylko na takie Magiftraty, i urzędy à fede Apoftolica zafzła exkommunika, ktòrzy fię do takowych udaią fuperftycyi, ale i doktorowie prawa negativé w tym odpowiadaią, tak Berlichius *conclufionum practic: part: 4. concl:* 4. *num: 178.* Damhoud. *in praxi crimin: cap: 43. num: 1. vers. porro Gandenfibus civibus & feq:* Bodinus *tractat: de dæmonom. lib: 4. cap: 4. pag: 620.* Zangier. *tractat: de quæft: feu tortur. cap: 2. incip: Divum Auguftum conftituiffe, num: 206.* Wier. *tractat: de præftig: dæmon: lib: 6. cap: 7. incip: at eheu tanquam ad facram anchoram: poft princ:* Gòédelm. (gdzie racye daie, przeciwne argumenta folwuie, i pamiętny przykład, że fam w Liwanii Anno 1588. widział, przywodzi, i że tę fentencyą wfzyftkie Facultates Juridicæ w Akademiach Ziemi Niemieckiey approbowały, fwiadczy) *tractat: de magis: & venefic: lib: 3. cap: 5. num: 26. 27. & feq: ufq: ad finem.*

ARTYKUŁ CZWARTY

Ze fprawiedliwie Magiftraty i Sądy czarownikow i czarownice karzą na życiu.

KToż nie widzi przynaymniey cokolwiek pobożności y zdrowego rozumu maiący, iak ciężki, ftrafzny, i fzkodliwy wyftępek ieft czaroftwa ciężki ieft, bo ieft ieden ex atrociffimis, tak Carpfovius *part: 3. quæft: 102. num: 65.* Większy ieft nad mężoboyftwo, cudzołoftwo, i złodzieyftwo. I owfzem czarownicy nie tylko fą zaboycami, gdy chorobami niebefpiecznemi, i famą śmiercią infzym fzkodzą przez fwoie inkantacye: właśne niewiniątka diabłu poświęcaią, i one tą racyą tak na ciele, iako i na dufzy gubią, infze niewiniątka w żywocie Matek zabiiaią, iako Bodinus probuie *lib: 2. de dæmonom cap: 8.* Ale fą i cudzołożnice i tym bardziey brzydfze cudzołożnice, czym brzydfzy ieft ten z ktòrym fię łączą: to ieft diabeł Bodin. *d. lib: 2. cap: 6.* Remig. *lib: 1. dæmonol: cap: 6.*

Ciężki ieft czaroftwa wyftępek, bo czarownice Wfzechmocnego BOGA Stwòrzyciela fwego odftępuią, przymierze Chrztu rozcinaią, i Syna Bofkiego zapieraią fię, i Jego dobrodzieyftwami brzydzą fię, i przeciwnym fpofobem diabłu fię kłaniaią, iemu pofłufzeńftwo wieczne przyrzekaią, i fiebie famych, i fwoie dufze i ciała na wieczne potępienie

oddaią

oddaią. Co że ſię z oſobliwemi niekiedy dzieie ceremoniami z przyznania ſię czarownic, donoſi Paulus Chirlandus *in tractat: de ſortileg: quæſt: 7. num 28. & 29, quæſt: 3. num: 2. 3. & ſeq:* Damhoud. *in praxi crimin: cap: 61. num: 125.*

Straſzny ieſt wyſtępek czaroſtwa; bo w nim ſtraſznym przypadkiem czarownicy i czarownice z diabłem ſię łączą, z którym duchem nieczyſtym łącząc ſię, ciało ſwoie, i członki, które ſą naczyniem Ducha Swiętego, pod diabła podkładaią, á tak wiarę Chrześciańſką zgoła oddaliwſzy przez commixtyą z nim ſię ciałem iednym ſtaią. Carpſov. *ubi ſupra num: 46.* Malleus Maleficarum *part: 1. num: 6.*

Szkodliwy ieſt, bo czarownicy i czarownice tey diabelſkiey ſekty wyznawcy nazywaią ſię hoſtes humanæ ſalutis. & humani generis inimici, którzy Chrześciańſkiey wiary wyrzekaiąc ſię, w ugodę albo w ſpołeczność z diabłem wchodzą, za którego pomocą, zażywſzy do tego nauki zakazaney, ludziom i bydłu ſzkodzą, Carpſov. *part: 1. quæſt: 48. num: 2.* To hultayſtwo za pomocą diabelſką nienawiść między małżeńſtwem wzbudzaią, ſprawie małżeńſkiey. i potencyi rodzącey przeſzkadzaią, pokarm w Mamkach wyſuſzaią i gubią, poronienie w białogłowach, także w bydle wyrzucenie płodu, á niekiedy i w całych trzodach czynią. Malleus Malefic. *part: 1. quæſt 8.* Chirland. *de ſortil: quæſt: 6. num: 13.* deſzcze, grady, błyſkawice, wiatry i grzmoty ſprowadzać i wzbudzać mogą. Sprenger. *in Malleo Malefic. part: 2. cap: 15.* Chirland. *in tractat de ſortileg: quæſt: 6. num: 17.* Bodin. *in tractat de dæmonom: lib: 2. cap: 8.* także muchy, węże żaby, myſzy, ſzarańczą, i inſze rożne robactwo wyprowadzić, i na zboże puścić mogą. Mogą iako ludzi, tak i bydło albo dotknięciem ſię, i wzrokiem, albo ſamym tylko wzrokiem zabić, Malleus Maleficarum *part: 2. quæſt: 1. cap: 14.* Nadto zabiiaią duſze w ciałach ſpoſobem różnym, piſze Sprenger. *in Malleo Malefic part 2.* iż w Dyecezyi Bazylieńſkiey i Straſzewſkiey tak ſię ſtało, vide *powołana czarownica. fol: 134.*

I z tąd *Sortilegium* definitur, że ieſt ſuperſtycya ſzyderſka, którey zażywa człowiek za pomocą diabelſką, tak Swięty Tomaſz Doktor Anielſki *ſecunda ſæcundæ quæſt: 95. art: 3. in tit: de ſuperſtit:* Bierze ſię tu *ſortilegium* non ſtricte, ale largius, to ieſt za każdą ſuperſtycyą według Damhouderiuſza *in praxi rerum crimin: cap: 1. num. 74.* który mowi: że tey diabelſkiey ſuperſtycyi ſą różne nomenklatury, formæ także ac ſpecies nie mniey niepodobne, i różne, tak dalece: że każdą z nich ſpeciem pewnemi á oſobliwemi definicyami pokazać, praca

byłaby

byłaby prawie iak nieſkończona, tak nadaremna. Dlaczego w tym iedynym ſortilegii imieniu wſzyſtkie i każde z nich zoſobna czaroſtw, albo inkantacyi ſpecies (w ſubſtancyi nawet rożniące ſię) zamknięte chce mieć tenże Damhoud. *ubi ſupra* i że tego tylko także ſamego potrzeba do eſſencyi prawdziwey definicyi, o czym że i Bartolus *in L. 1. ff. de teſtam.* ſwiadczy, donoſi tenże Damhoud. tamże. I według tego, iako tu latô modô bierze, ten ſię nazywa ſortilegus to ieſt loſownik, albo loſem zakazanym ſzczęście wrużący, ktory diabelſką ſuperſtycyą wyznaiąc ſzkodliwe rzeczy, bałwochwalſkie, ná kontempt BOGA prawdziwego zá inſtrukcyą diabelſką czyni. Damhoud. *ubi ſupra.*

A lubo wielorakie i różne ſą ſpecies czaroſtw według rożnych ludzi profeſſyi i rożnych form, że iednak oſobliwe i głowne trzy ſą ſpecies, to ieſt, Divinatoria, amatoria, & venefica, donoſi Damhoud. *ubi ſupra num: 76. Pierwſza* ſpecies nazywa ſię *Divinatoria.* że przez onę ci czarownicy uzurpowali ſobie imię coś od Boſtwa, przez ktorą przyſzłe rzeczy, teraźnieyſze, albo przeſzłe nam niewiadome wrużyć uſiłuią: i według tey accepcyi ſortilegium proprié & ſtrictiſſimé mowi ſię: i ma imię à ſorte, ktora ſors w tey materyi bierze ſię pro arte divinandi. Divinationis zaś, albo wrużenia ſpecies ſą rożne. Pierwſza ieſt, ktora ſię dzieie przez iawne złych duchow wezwanie, i należy do Nekromantykow. Druga ſię dzieie przez ſamo uważenie diſpozycyi, albo obrotu drugiey rzeczy, ta ieſt wieſzczba albo rzeczy przyſzłych opowiadanie. Trzecia ieſt, kiedy kto czyni cokolwiek, ażeby rzecz potaiemna była iawna i wiadoma, co ad ſortes należy, á to dwoie oſtatnie dzieie ſię przez potaiemne złych duchow wezwanie. Ta ſpecies Divinatoria nayprincypalnieyſza ieſt: w ktorą wiele ludzi uſidlonych, albo zwiedzionych częściey wpada, niżeli w inſze. Natura bowiem ludzka, á onych naybardziey, ktorzy ſą ciekawi, przyrodzonym nieiakim appetytem pragnie poznawać te rzeczy, ktore naturalny rozum przechodzą, i ktore większe ſą nad przyrodzoną umieiętność, i przed ludzkim rozumem zakryte. Ztąd ſię dzieie, że ſię znayduią owi czarownicy, nekromantycy, czarnokśiężnicy i tym podobni, ktorzy ilekroć ſtaraią ſię, ażeby ich dziełom i ſuperſtycyom wiarę dawano, cokolwiek komu albo dawnemi czaſami przeſzłemi przytrafiło ſię iakoby to z płatka wywinył, iako ſię ſtało, zwykli donoſić: ktorych relacya ieżeli ſię z prawdą zgadza ludzkie animuſze potężnie do ſiebie ciągnie, tak dalece, że prawdą ich zdewinkowani wierzyć zaczynaią lubo rzeczom bardzo fał-

ſzywym

ſzywym i nieprawdziwym, napiſał Damhoud. *ubi ſupra num: 90.* co że i Swięty Auguſtyn potwierdza *in lib: 10. de Civit: Dei.* donoſi tamże.

Druga ſpecies czaroſtw, nazywa ſię *amatoria*, bo ſię dzieie dla amorow lubieżnych, i iako nayczęściey do nakłonienia czyſtych umyſłow do lubieżności, tak białychgłow, iako i męſkiey płci, ale nayczęściey białychgłow Damhoud. *ubi ſupra num: 77.*

Trzecia Czaroſtw ſpecies ieſt *venefica*, albo *malefica* nad wiele inſzych ſobie rownych nayſzkodliwſza: á tym bardziey ciężka, i ſtraſzna z ktorey wiele nieſkończenie złego wynika: tyle ſłabości, tyle rożnych chorob, tyle nieſzczęścia: ludzie zarowno, iako i bydło cięzkim bolom i katuſzom podlegaią, tak dalece, że cięzką śmierc podiąć lubo dopiero zdrowi przymuſzenie bywaią, iedni prędzey, drudzy zaś nie rychley. Prędzey bowiem takowi czarownicy zabiiaią, ile razy nagotowane czaroſtwo bardzo czarami przyprawione, i wiele ma iadu, nie rychley zaś śmierć zadaią, kiedy pierwey długiemi chorobami, i bolami ciała tak ſtrapią i zniſzczą, że one na wſzyſtkiey porze zdrowia i ſiłach wprzod zeſłabiwſzy, potym umierać przymuſzaią. Dotąd Damhoud. *ubi ſupra ſub num: 80.* gdzie mowi daley, że ſłuſznie ta ſpecies nazywa ſię maleſica ab enormitate malitiæ ktora uſtawicznie do złego zmierza. I ztąd prawo nazywa takowych czarownikow ludzkiego rodzaiu nieprzyiacıołami, bo zawſze uſiłuią zniſzczyć życie ludzkie. I mowi daley tenże Damhoud, rożnemi ſpoſobami takowi czarownicy przez ſwoie czaroſtwo (z dopuſzczeniem iednak zawſze Boſkim) ludzi o śmierć przyprawuią, że ſą tacy czarownicy, ktorzy ſamą niekiedy ſłow mocą ludzi zabiiaią, bez żadney zadania trucizny, *ubi ſupra num: 81.* gdzie donoſi, że toż Swięty Auguſtyn ſwiadczy *lib: 10. de Civit: Dei.* Niektorzy zaś znayduią ſię, ktorzy w teyże nauce i w teyże profeſſyi diabelſkiey wyuczeni, wyrażone wyżey choroby. i czarowania od zarażonych i ſłabych ciał oddalaią, i ciała czaroſtwem nieſzczęśliwie ſkołatane, w krotkim czaſie leczą: tak czaroſtwo czaroſtwem odpędzaiąc. Ani nie trzeba wątpić, że takowe kuracye dzieią ſię za wiadomością i inſtrukcyą diabła. Ieſt bowiem diabeł w ſekretnyah chorobach i rzeczach przyrodzonych bardzo biegły, dlatego i dla wiadomości wſzyſtkich rzeczy, i leczenia ſkutku medyk naydoſkonalſzy, ktorey leczenia nauki nikomu (iako w ſobie ieſt) nie reweluie, tylko w ſiebie wierzącym i diabelſką tę naukę wyznaiącym. Tak o tym piſze Damhouderius *ubi ſupra num: 85.* Wſzy-

Wſzyſtkich tedy czarownikow i czarownic nayprzod Prawo Boſkie każe zabiiać, czyli oni ſię znayduią in ſpecie ſortilegiorum, Divinationis, czyli in ſpecie amatoria, czyli in ſpecie venefica. Tak BOG mowi Exod 22. *vers 18. maleficos non patieris vivere.* I w drugim mieyſcu Levit: 20. *vers 26. Vir ſive mulier, in quibus Pythonicus, vel divinationis fuerit ſpiritus, morte moriatur, lapidibus obruent eos, ſangvis eorum ſit ſuper illos.* I to Prawo u Ludu Bożego zawſze w ſwieżey było obſerwie, bo i krol Saul pamiętny tego Prawa Boſkiego, czaroſtwa exercitium pod karą na gardle w całym ſwoim Krolestwie zakazał. *1. Regum 28.*

De Jure także Civili że ná czarownikow i ná czarownice karę ná życiu poſtanowiono powątpiwać zgoła nie potrzeba, donoſi Carpzov purg: *in practic: rerum crim: part: 1. quæſt: 48. num: 46.* funduiąc ſię ná textach iawnych *in § item lex Cornelia, de ſiccaris 5. ſub fin: vers. eadem lege Inſtit: de public Judic: L. cæteræ 4. § 1. ff. fam. hercis: L. nemo aruſpicem 5. § fin: vers: etenim ſupplicio capitis.* Ktoż bowiem nie przyzna, że czarownicy i czarownice z diabłem maią ugodę, w ktorey wyprzyſięgaią ſię przymierza, w ktore z Bogiem ná Chrzcie weſzli. A lubo nie wſzyſtkie wyraźnie z diabłem w ugodę wchodzą, i iemu uſługę wieczną obiecuią. BOGA iednak wyrzekaią ſię, maiąc społeczność z diabłem, w czym ieſt oczywiſta rzecz, że potaiemną z nim ugodę maią. Carpz: *locô citatô,* i że tak trzyma Mollerius *ad Conſtit: Elect: 2, num: 20. part: 4* Joan Georg. Godelman *de Mag: veneſ: & lam: lib: 1. cap: 9. num: 2.* donoſi tenże Carpzov. *num: 47.* A że ten wyſtępek daleko cięższy ieſt, nad meżoboyſtwo, cudzołoſtwo, złodzieyſtwo, á przecię co temi zmazani ſą wyſtępkami, każdy ich godnych ſądzi śmierci, Ktoż tedy nie oſądzi cokolwiek pobożności i zdrowego rozumu maiący, czy nieſłuſznie i nieſprawiedliwie według Prawa tak Boſkiego iako i ludzkiego czynią Magiſtraty i ſądy, że na życiu tak czarownikow iako i czarownice karzą.

ARTYKUL PIĄTY

Jako maią bydź karani czarownicy i czarownice z diabłem w ugodę wchodzące i iemu ſię oddaiące.

JAkimby kary rodzaiem czarownicy i czarownice z pośrzodka ludzi znieſione bydź miały, rożność w tym textow in Jure Civili znayduie

duie ſię. Niekiedy bowiem czaroſtwo ſimpliciter ná gardle karane bywa *§ item lex Cornelia de ſiccariis Inſtit: de public. Judic:* Niekiedy podleyſzey kondycyi ná rozſzarpanie idą beſtyom. wyżſzey zaś kondycyi releguią. *L. ejuſdem Legis 3. § legis Corneliæ 52.* W inſzym mieyſcu kárę ognia, konfiſzkatę dobr ná czarownikow i czarownice ſtanowią. *L. nullus aruſpex in med cod: de malefic:*

Ktòra ròżność poſtanowienia kar interpretibus trudność czyni; tak dalece, że o karze czarownikow i czarownic ròżni rożnie rozumieią, donoſi Carpzov. *in praxi rerum crimin: part: 1. quæſt. 49. num: 3.* Niektòrym zdało ſię, ażeby Incantatores, aruſpices, Divinatores, ktorzy o złodzieyſtwach wrużą, albo podobnym rzeczy opowiadaniem bawią ſię, albo inſzym ſpoſobem wezwanie Imienia Boſkiego ná złe używaią ſkarbow ſztukami czarowſkiemi ſzukaiąc, albo podobne rzeczy czyniąc, także ktòrzy z diabelſkiey inſtrukcyi albo elementa wzruſzaią, i burzą, albo na życiu komu ſzkodzą, mieczem karani byli. tak rozumie Colerius *part. Decis. 180. num: 1.* Inſi rozumieią, ażeby bez dyſtynkcyi czarownikow i czarownice pożarem ognia znoſić, tak Damhoud. *in prax: crim: cap: 73. num: 1.* i inſi. Inſzym zda ſię karą śmierci naturalney i konfiſzkatą dobr czarownikow i czarownice karać, nie wyraziwſzy iednak żadnego kary rodzaiu: Farinac. *in praxi crimin: lib 1. tit: 3. quæſt: 20. num: 88.* Jul: Clar: *lib: 5. ſentent: § hæreſis num: 25.*

Inſi inaczey diſtyngwuią: że nie bez przyczyny (iż czarownikow i czarownice według zdania Sędziego karać trzeba) rozumieli. Jul: Clar: *in § hæreſis in fin:* Menoch. *lib: 2. arbitr: Judic: 99. cent: 4. cas: 388.* gdzie bowiem iaka kara pewna nie ieſt napiſana i prawem okryślona, według zdania Sędziego ma bydź poſtanowiona. Carpzov. *locô titatô num: 5. ſub fin:* Co ſię zgadza z konſtytucyą krimin: KAROLA V. Ceſarza *in Art: 109.* gdzie notować potrzeba, iako rozumie Carpzov. *ubi ſupra num: 7.* że według wielkości, i iakowości uczynku ex arbitrio Sędziego Kara na czarownikow i czarownice powinna bydź włożona, nie tylko bowiem ſłowa *d. art: 109.* w tym tylko przypadku, w ktòrym żadna ſzkoda przez czaroſtwo nie ſtała ſię, uważać potrzeba, ale cyrkumſtancye inſze, to ieſt ieżeli w ugodę z diabłem weſzły czarownice, wiary Chryſtuſa zapieraiąc ſię, i czy oraz i brzydką lubieżnością z diabłem mianą ſą zmazane, albo w iakąkolwiek ſpołeczność z nim weſzły: dla czego pro qualitate tych cyrkumſtancyi ogniem karać one każą pomienione ſłowa *d. art 109.* Carpzov. *ubi ſupra* ktory że tak te ſłowa Georg: Remus *in paraphr: d: art: 109.* Petr: Theodor: *in colleg: crimin: diſp: 7. th: 6. lit: C. circa fin:* explikuie,

 donoſi

donoſi tamże. Z którą opinią pomienionych Doktorow, że zgadza ſię także prawo Saſkie, ktòre tego co czarowſkich ſztuk używa, ogniem karać każe. *art: 13. lib: 2.* tudzież, że i dawni Ławnicy Lipſcy ten text generaliter rozumieli, czy czaroſtwo ſzkodliwe było, czy nie ſzkodliwe, świadczy tenże Carpzov. *ubi ſupra num: 8*

Jednakże nie zawſze ſłow tak pomienioney Konſtytucyi KAROLA V. iako i prawa Saſkiego wyżey namienionych ſtrićtè zawſze trzymać ſię trzeba ani nie w każdym przypadku, to ieſt, czy ſzkodliwe było czaroſtwo, czy nieſzkodliwe, czarownicy i czarownice ogniem ciężką bardzo karą bydż powinny karane napiſał Carpzov. *ubi ſupra num: 9* I daie racyą; bo nie wſzyſtkie czarownice indifferenter Boga Wſzechmocnego Stworzyciela ſwego wyrzekaią ſię i z diabłem wyraźne przymierze zawieraią, i nie ròwne z nim pobraterſtwo, i zwyczay maią, ani nie rownym ſpoſobem wſzyſtkie grzeſzą, że o tym świadczy Paul: Chir: *in traćtat: de ſortil: quæſt: 7. num: 27.* donoſi tenże Carpzov. i mòwi daley: dlaczego, gdyby kto wſzyſtkich czarami ſię bawiących rowną koniecznie karą chciał karać, bardzoby z prawdziwey ſprawiedliwości ścieſzki zbłądził, gdyż kary zawſze powinny miarę brać od wyſtępku. A zaczym bardzo mądrze KAROL V. Ceſarz determinacyą kary Juriſperitorum arbitrio ac diſcretioni zoſtawił, dotąd Carpzovius *ubi ſupra.* Co ſamo AUGUST Elektor Saſki pilnie uważaiąc, ażeby Sędziemu w examinie, i moderacyi arbitramentu ſwoiego nie była zoſtawiona okazya chwiania ſię, karę ognia do tego tylko ſzczegulnie przypadku pociągnął, w ktorym czarownice wiarę Chrześciańſką zarzuciwſzy, z diabłem w przymierze wchodząc, iemu ſię obowięzuią, poſtanawiaiąc oraz karę miecza na tych czarownikow, i czarownice ktòre bez przymierza, z diabłem commercium maią. albo inſzemi czarowſkiemi ſztukami ſzkodzą. tak ſię znayduie *in conſtit: Elećtor: 2. part 4.* donoſi Carpzov. *ubi ſupra num: 10.* w czym iednak ta Konſtytucya od pomienionego poſtanowienia KAROLA V. nic ſię nie ròżni. ale raczey onegòż poſtanowienie *d. art: 109. ordin: crimin.* explikuie, pewny opiſuiąc ſpoſob, według ktòrego zdanie ſwoie Sędzia w karaniu czaroſtwa regulować ma, Carpſov. *ubi ſupra.* Ktòry donoſi, że w przypadkach czaroſtwa zà Elektoratem Saſkim popełnionego Ławnicy według diſpozycyi Elećtoralis Conſtit. ſądzić zwykli, *num: 11.* gdzie że to częſtokroć obſerwował, świadczy.

Paćtonis tedy *expreſſæ*, albo przymierza i ugody iawnie z diabłem uczynioney kara ieſt ognia, ktòrym karani bywaią czarownicy i czarownice, co iawnie do diabłow ſią udaią, z niemi przymierze zawieraią, ich pomocy i rady zażywaią, i im ſię wzaiemnie obowięzuią, i w niewolą podaią,

daią, o ktòrych mowi Constitutio Electoralis, inszych czarostwem się bawiących, ktòrzy expresse z diabłem nie zawieraią przymierza, exkludaiąca, że tak rozumie i Mollerius *ad d. Constit. 2. num 21. part 4.* świadczy Carpzovius *ubi supra num: 16. in fine.*

Ci także ktòrzy w niewolą diabłu się oddaią pożarem ognia maią bydź spaleni, ktoż bowiem nie przyzna, że cięźką karą taki ma bydź karany, ktòry odprzysiągłszy się zgoła Wiary Chrześciańskiey, diabła, ktoremu się całego oddał, z przymierza adoruiąc, nieprzyiacielem BOGA stworcy swoiego bydź się wyznaie. Carpzov. *ubi supra num: 19.* gdzie donosi, że tak konkluduie Bart: *inter consilia criminalia à Joan. Bapt. Zilleto edita; consilio 6. tom: 1.*

Taż kara ognia nà czarownikow i czarownice powinna bydź włożona, luboby nikomu zgoła nie szkodzili, ani żadney szkody nie uczynili, ale żeby tylko się na nich pokazało, iż na schadzkach nocnych diabelskich bywali i cokolwiek z diabłem społeczności mięli, albo że tylko w iego pomoc dufali, nic z goła oprocz tego nie czyniąc, tak rozumie Berlich, *part: 4. conclus. 5. num: 38. art: 47.* Mollerius *ad constit. Elector. 2 num: 4. part 4.* funduiąc się na texcie inszym *in constit: Elector: 1. part: 4. § 1.* i że tak Ławnicy często sądzili. świadczy Carpzov. *purg: part: 1. quæst. 49. num: 16.*

Tąż karą ognia karać także potrzeba czarownice, ktòre z diabłem sprawę maią, i brzydką lubieżność popełniaią, lubo słowami wyraźnemi iemu się w niewolą nie oddały, ani mu się nie obowiązały, ani w pewną ugodę z nim weszły. Carpzov. *ubi supra num: 29.* gdzie że tak trzyma Georg: Rem. *in Paraph: ord crim: art: 109.* Matt. Steph: *circa fin:* donosi tenże Carpzovius.

ARTYKUŁ SZOSTY

O Tych, ktorzy nie maiąc wyraźnego z diabłem przymierza, nauką się czarowską bawią.

MOwiłem w poprzedzaiącym Artykule o Karze *pactionis expressæ cum diabolo*, albo o ugodzie lub przymierzu zawartym iawnie z diabłem, iaką karą tacy bydź powinni karani, ktorzy wiadomie do diabłow się udaią, onym się hołdownikami staią, albo brzydką z niemi mażą się lubieżnością. Należy także wiadomą uczynić karę *pactionis tacitæ*, albo ugody

taiemney i przymierzą z diabłem zawartego potaiemnie, pod ktorą karę wſzyſcy podpadaią, ktorzy ſię czarowſkiemi ſztukami bawią i ſuperſtycyami narabiaią, tak Farinac. *in praxi crimin: lib 1. tit: 3. quæſt: 20. num: 77.* Iako zaś ci nierowno wſzyſcy ciężko grzeſzą, tak nie wſzyſcy rowną zawſze karą powinni bydź karani. Inſi bowiem ſztukami diabelſkiemi i czarowſkiemi iak ludziom tak i bydłu ſzkodę czynią, niekiedy onych zupełnie niſzczą, zabiiaią. Inſi zaś nikomu nie ſzkodzą, ale tylko pomocy diabła żądaią, z nim konwerſuią, i za iego pomocą i radą przyſzłe rzeczy, i one rożnemi ſpoſobami opowiadać, i przeſzłe porządkiem wyliczać, albo też choroby leczyć; niewiadome rzeczy, także ſkarby nauką zakazaną znaydować uſiłuią, i inſzemi uczynkami guślarſkiemi bawią ſię, iako notuie Daniel Mollerius *ad Conſtit: Elector: 2. Part: 4. num: 2.* Chirland: *in tract. de ſortileg: quæſt 2. num: 3.* Coller: *part: 1. decis: 180. num: 1. & 6.* Według tedy rożności uczynku, i iakowości wyſtępku popełnionego kara albo oſtrzeyſza, albo lżeyſza czarownikom i czarownicom naznaczona ma bydź, napiſał Carpzov. *in praxi crimin. part: 1. quæſt: 50. num: 2.*

Pierwſi tedy czarownicy *pactionis tacitæ* rozumieią ſię, ktorzy ſztukami czarowſkiemi ſzkodę iaką przynoſzą, tu zaś o tych ſię mowi czarownikach i czarownicach tylko, ktorzy ani z diabłem przymierza nie zawarli, ani ſię iemu w niewolą nie oddali, ale nauką czarowſką, ktorey albo od ſamego diabła, albo od inſzego czarownika tey profeſſyi nauczyli ſię, ſzkodę uczynili. Tych tedy mieczem karać każe *Conſtit: Elector: 2. part: 4.* § 2. z ktorą Konſtytucyą zgadza ſię & Jus Civile: ktorym prawem wſzyſcy ci, ktorzy złemi ſztukami albo elementa wzruſzaią, albo na życiu komu ſzkodzą, albo przez nauki czarowſkie i dewocye zakazane nieprzyiaznych ſobie znoſzą, albo na zdrowiu niſzczą. na gardle karani maią bydź: Carpzov. *ubi ſupra num: 5. in L. eorum L. nemo L. multi: ubi glos: cod: de Malefic.* I że roż rozumie Jul. Clar. *lib. 5. recept. ſentent.* § *hæreſis num. 25.* i Ławnicy Lipſcy w podobnym przypadku menſe Junio Anno 1599. tak ſądzili; donoſi tamże.

Ktora kara mieyſce ma w czaroſtwie oboygą płci, tak na białegłowy poſtanowiona, iako i na męſką płeć. Gdy bowiem zarowno tak one, iako i ci, ſzkodę ludziom robią, wątpić nie trzeba, że rowną karą powinni bydź karani, ob rationis indentitatem. Carpzov: *ubi ſupra num. 10. in L. illud 32. ff. ad L. Aquil.* i że toż ſamo iaſnemi ſłowami wyraża *Conſtit: Elector. 2. part: 4.* § 2. ſwiadczy tamże.

Ma także mieyſce pomieniona kara miecza w czarownikach i czarownicach iakimkolwiek oni śrzodkiem i iakimkolwiek ſpoſobem ſzkodę uczy-

uczynili, czyli diabelską nauką przez słowa, niezbożnemi imprekacyami, duchow nieczystych nasłaniem, lekarstwem od diabła zgotowanym. czyli przez nauki zakazane lekarstwo robią z trupow, z powrozow obwieszonych ludzi &c: &c: Carpzov: *ubi supra num 15.* Zwykł także częstokroć diabeł swoim niewolnikom czarostwem się bawiącym dawać, albo dla zabicia ludzi, albo dla zadania onym chorob, albo dla oddalenia słabości, drobny proszek, troiaki kolor maiący: ten bowiem kolor co zabiia iest czarny, ktòry w chorobę wprawia, popielaty, ktòry zaś chorobę leczy, i ludzi chorobą zarażonych zdrowemi czyni, białego iest koloru. Tak o tym wyraźnie pisze Berlich. *Conclus: practic: part: 4. concl: 3. num. 8.* i od niego allegowany Nicol: Remig: *tractat: de dæmonolatr: lib 1. cap: 2.* Ktory że to miał z konfessatow niektorych czarownic, świadczy. Ludov. Gilhaus. *in sua arbore judiciaria crimin: cap: 2. tit: 17. num: 8.* ktòrym proszkiem czarownice. ktòrych chcą mieć zabitych, albo chorobą zarażonych, albo od choroby uwolnionych posypuią albo w iedzeniu, albo w napoiu daią. Nicol. Remig: *de dæmonolatr. d. lib. 1. cap. 2.* Niekiedy iednak czarownice, ieżeli onym, którym chcą według woli swoiey szkodzić i proszkiem ich tym posypać nie mogą, maią rozgę albo laseczkę tym proszkiem napuszczoną. ktòrą noszą z okazyi niby pędzenia bydła, ktòrą potym tych, których nienawidzą, iakoby żartem biią, i zaraz proszek ten skkutek swoy czyni, i ludzi onych albo zabiia, albo chorobą zaraża. Nicol. Remig: *dict: tractat: lib. 1: cap: 2.* Ktòry świadczy, że to miał z konfessatòw niektòrych czarostwem się bawiących, iako to z przyznania się Franciszka Felleusza Mense Januar: Anno 1584. i Małgorzaty Warnei Mense Decembr: Anno 1586. Niekiedy iednak czarownice ręce tylko tym proszkiem natarte, albo suknie nim napuszczone maią, ktòremi potym onych, ktorych chcą, żeby nie żyli, dotykaią się, i zaraz iad suknie onych przechodzi, i ciężkiemi bolami onych nabawia. Remig: *d. tractat: lib: 1. cap: 3.* i mòwi daley tenże Remig: że ręce i suknie czarownic tym proszkiem napuszczone nierownie wszystkim szkodzą, ktorych czarownice głaszczą, dotykaią się i ściskaią; ale tylko tym, których chcą chorobą nabawić *tractat. de dæmonolatr. lib. 1. d. cap. 3.* Niekiedy czarownice proch, ziele, śmieci tam rozsiewaią, i rozpruszaią, ktòrą drogą wiedzą że ci przechodzą, ktorym iakie nieszczęście gotuią, à wtedy zaraz oni, ieżeli przez to przeydą, chorobą śmiertelną albo inszemi bolami zarażaią się; Remig: *tractat: de dæmolatr. lib: 2. cap. 8.* i że to z przyznania się miał nieiakiey Odylli Bonkuryany Mense Januar. Anno 1586. i Roży Gierardyny Mense Novembr: Anno 1586. i inszych czarownic, świadczy tenże Remigius.

Co do

Co do naznaczenia tey kary miecza czarownikom i czarownicom nic na tym, czy oni ſzkodę małą czy wielką diabelſkiemi ſztukami uczynili, doſyć na tym że ſzkoda przez nich ſię ſtała. Carpzov. *ubi ſupra num: 23.* gdzie że wyraźnie o tym *Conſtit: Elector: 2. § 2, part: 4.* mowi donoſi. Z kąd pochodzi ieżeli czarownik albo czarownica nie iuż ludziom ale bydłu iakiemukolwiek ſzkodę czyni przez ſztuki czarowſkie, albo one zabiia, tak właśnie karą pomienioney Konſtytucyi, to ieſt mieczem karana bydź powinna, iakoby człowieka zabiła; napiſał Carpzov. *in praxi crimin: quæſt. 50. num: 25.* i daie racyą: Bo w wyſtępku czaroſtwa nic na tym, czy ludziom, czy bydłu ſzkoda ſię ſtała: ile że pomieniona Konſtytucya generaliter mòwi, to też generaliter trzeba ią rozumieć, ktòrą opinią ze i Berlich. *part: 4. conclus: 5. num: 51.* Colerius *part: 1. decis: 180. num: 11.* potwierdzą, donoſi tamże.

Secundæ claſſis *pactionis tacitæ* czarownicy, i czarownice rozumieią ſię, i do kary miecza należą, ktorzy ani przymierza z diabłem nie zawieraią, ani nikomu nie ſzkodzą, ale tylko ſztuką diabelſką wróżyć uſiłuią, w krzyſztale, w zwierciedle albo w ſzkle glancowanym diabła ſię pytaiąc o rzeczy ſkradzione, i inſzym radzącym ſię odpowiedaiąc, albo inſzym ſpoſobem mowę z diabłem mięſzaiąc, albo z nim iaką ſpołeczność maiąc: ktorzy propriè nazywaią ſię arioli, Incantatores, & ſortilegi, iako notuie Chirlandus *de ſortileg: quæſt: 2. num. 6.* ktòrzy także mieczem ażeby byli karani, chce *Conſtitutio Elector: part. 4. § fin:* ſwiadczy Carpzovius *ubi ſupra num. 38.* I mowi daley, że ta kara de Jure Divino naznaczona ieſt, tak bowiem Bòg takich czarownikow zabiiać kazał. *Exod. 22. vers. 18. Maleficos non patieris vivere.* De Jure także Civili text wyraźny *in L. nemo 5. Codic de Malefic.* ktorego prawa ſą te ſłowa: *Nemo aruſpicem conſulat. nemo - - - - nemo Ariolum: augurum & vatum prava confeſſio conticeſcat: Chaldæi & Magi, cæteri, quos Maleficos ob facinorum Magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur; ſileat omnibus perpetuo divinandi curioſitas: etenim ſupplicio capitis ferietur, gladio ultore proſtratus, quicunque juſſis noſtri obſequium denegaverit.* dotąd ſłowa przerzeczonego prawa, i że w tym przypadku karę miecza na konſultacyą ſenatu Ławnicy Lipſcy Menſe Novembr: Anno 1586. dyktowali, ſwiadczy Carpzovius *ubi ſupra num: 41.*

Tertiæ claſſis czarownicy i czarownice *tacitæ vel implicitæ confœderationis* cum diabolo rozumieią ſię, ktorzy ani z diabłem przymierza, albo ugody nie zawieraią, ani czarowſkiemi ſztukami ludziom, albo

bydłu nie szkodzą, ani też z diabłem nie konwersuią, nie maią rozmowy, ani społeczności z nim iawnie nie maią, ale tylko superstycyami, iako to charakterami, obrazikami, pieczątkami, ligaturami, krysztalami, zwierćiadłami, słowami niewiadomemi, i nieznaiomemi, w ktore często kroć Imię Troycy Przenayświętszey, i Błogosławieństwo Boskie mieszaią choroby z Fizycznych przyczyn nie pochodzące, kuruią albo czarostwa i fascynacye odpędzaią, i nie dopuszczaią, niekiedy także rzeczy skradzione i zgubione rekuperuią, i złodzieia, kòry ukradł, pokazuią, Carpzov. *ubi supra num: 49.* i od niego allegowany Mollerius *ad Constit. Elect. 2. num: 23.* a że *dic: Constit: Elector:* nic nie mòwi o tym, ani pewney kary nie determinuie, zaczym że tacy sortiarii karą arbitralną to iest więzieniem, relegacyą, à naywięcey fustygacyą powinni bydź karani, rozumie Carpzov. *ubi supra: num: 50.* funduiąc się *in L. & § expilatores vers. id circo*, gdzie i Bart: Alber: & communiter Doctores ff. *de effract: L. 1. § ait prætor ff. de Jure deliber*: Farinac. *in Prax: crimin. lib. 1. tit:* 4. *quæst: 30. num: 9. non obstante Jure Civili in L. eorum est 4. § nullis vero criminationib: 1. cod: de Malific: & Mathem.* Ktore prawo, ponieważ sortiarii czarowskie sztuki in bonum finem czynią, że żadną karą nie powinni bydź karani. disponuie, ktòry text iako niesprawiedliwy Kanonom przeciwny iuz dawno abrogowany, świadczy Petr: Heig. *part: 2. quæst 39. num. 47.* przydaiąc, że pamiętał, iż pewney białogłowie deszcze i niepogody in bonum finem iako pretendowała oddalaiącey, kara extraordynaryina była naznaczona.

Ale ani rekursu czynić do czarownikow i czarownic, ażeby rzeczy zgubione rekuperowali, choroby odpędzali i leczyli, onych się radzić i pomocy ich żądać nie godzi się, nanotował Carzpov. *ubi supra num: 62.* I daie racyą: bo ieżeli samym czarownikom bawić się superstycyami zakazano, zaprawdę onych się radzić, i nauki od nich podane praktykować zarowno nie godzi się, osobliwie że takowych srzodkow nie może nikt uzurpować, chyba że sam iest czarownikiem. Co i Hirland. tamże od Carpzowiusza allegowany potwierdza. *in tractat. de sortileg quæst. 6. num. 20.* Moller. *ad Constit: Elector. 2. num. 25. part: 4.* I że takich, co się radzą czarownikow zarowno karą arbitralną, tak iako samych czarownikow, i czarownice *per Constit: Saxonic. tom. 2. part. 4. quæst: 7. num: 10. sub fin:* karać należy, twierdzi tenże Carpzovius *purgat. in praxi crimin. quæst 50. num. 64.* i mowi wyżey: że tacy, co się radzą o rzeczy swoie zgubione, lubo to zdadzą się in bonum finem czynić, przecięż sumnienie swoię obrażaią, gdy diabłu służą, bo raczey lepiey wszystko utracić, a niżeli w naymnieyszych rzeczach złemu duchowi pobłażyć *num: 63.*

TYTUŁ

TYTUŁ XIX.

O KARZE RELEGOWANYCH, KTORZY PRZECIWKO PRZYSIĘDZE RAZ ALBO WIĘCEY POWRACAIĄ SIĘ.

ZE relegowanym i wygnańcow z Miasta, albo z Prowincyi, z ktorey relegowani są do Jurisdykcyi powrocić nie godzi się, pòki czas wygnania, albo relegacyi skończony nie będzie, napisał Damhoud. w Praktyce swoiey Kryminalney *cap: 148. num: 7.* Jeżeliby tedy przed skończonym czasem wygnania albo relegacyi powrocili się, z Prawa Rzymskiego Cesarskiego karani bywaią; to iest oni, ktòrym wygnańcami bydź kazano, mniey niż lat 10. ieżeli złamali wygnanie, czas, ktòrego niedostawało do wygnania, ma im bydź naznaczony tyle dwa razy, ieżeli zaś kazano przez lat 10. albo więcey, wygnanie ma bydź naznaczone wiecznemi czasy, ieżeli mu kazano bydź wygnańcem wiecznemi czasy, ma bydź na życiu karany, iako in specie traduie, Gomezius *tractat. delicti cap. 8. num: 1.* za ktorego opinią idzie Jul: Clar: *lib 5. sentent: § ult: quæst 71. num: 13.*

W Dyspozycyi Państwa Rzymskiego Niemieckiego ten addytament znayduie się: gdy ten, ktòrego releguią, albo bannituią, iako nayczęściey bywa przysięgę uczynić, i tąż przysięgą obietnicę stwierdzić powinien, że w naznaczonym czasie nie będzie chciał powròcić, ani iakimkolwiek sposobem mścić się nie będzie, ieżeliby przed czasem powròcił, także albo ręki ucięciem, albo pierwszych palcow odcięciem powinien bydź karany, tak postanowił KAROL V. Cesarz *art: 107. & art: 108. & seq:*

Prawem Saskim, ieżeli kogo simpliciter releguią bez odłożenia przysięgi, powątpiwania nie masz, że także wszystka ta kara wyżey namieniona mieysce ma, tak, że wygnańcę powracaiącego za pierwszy raz, albo do podwoynego czasu, albo na całe życie releguią: ieżeli zaś drugi raz powròcił się, zaraz na życiu ma bydź karany. tak Menoch. *lib: 2. arbitr: judic: quæst. cent: 6. casu 530. num: 28.* Jeżeli zaś ktò pod przysięgą wygnania i bezpieczeństwa iest relegowany, i przeciwko przysiędze powròcił, tedy zaraz na życiu ma bydź karany, przez text Prawa Saskiego *lib 3. art: 9.*

Ale text ten Prawa Saskiego tłumacze tego Prawa ròżnemi glossami exornarunt. Bo Chrystoph: Zobel. *in Gl: latini ad text. German.* tamże *lit: C. vers: restringit tamen & sequ:* text ten tak restringit, ażeby temu, ktòry pierwszy raz pokoy poprzysiężony łamie i powraca się. tylko pierwsze palce, ktòremi przysięgę odłożył, ucięto, za drugi zaś raz potym na gardle karano. I że tę sentencyą Jeneńczykowie w stronach Thuringii trzymali, świadczy Coler. *decis 114. num: 3. & num: 7. part. 1.*

Lipscy

Lipſcy zaś Ławnicy ná ucięcie dwòch członkow w palcach prawey ręki ſądzili, świadczy tenże Coler. *d. deciſ. 114. num. 4. part. 4. conſult. Conſtit. Saxon. tom. 2. part. 4. quæſt. 45. num. 1.* ku końcowi

Witemberſcy zaś Ławnicy fuſtygacyą z wieczną relegacyą relegowanemu, przed czaſem powracaiącemu naznaczyli, świadczy tenże Coler. *d. deciſ. 114. num. 5. & ſeq. part. 1.*

Niektòrzy, że takowy powracaiący nie mieczem ale fuſtygacyą tylko powinien bydź karany, ſądzą, tak ażeby takiego tyle razy, ile razy przed czaſem powraca ſmagano, tak świadczy *Conſult. Conſtit. Saxon. tom. 2. part. 4. d. quæſt. 45. num. 3.*

Inſi naoſtatek ſą, ktòrzy ſtanowią, że powracaiący ucięciem dwòch palcow powinien bydź karany zá pierwſzy raz, i znowu ma bydź relegowany, zá drugi raz z fuſtygacyą wiecznie ma bydź relegowany, á potym zá trzeci raz mieczem ma bydź karany, świadczą *Conſult. Conſtit. Saxon. tom. 1. part. 4. quæſt. 14. num. 1. & ſeq. per tot. & quæſt. 67. per tot. & tom. 2. part. 4. quæſt. 45. num. 1. & ſeq. per tot.*

I tę ſentencyą także aprobował, i potwierdził Auguſt. Elector. Saxon. *in ſuis Novell. part. 4. Conſtit. 48.* gdzie in comm. Daniel. Moller. *num. 1. & ſeq.* Ktòra konkluzya ma także mieyſce ná Jarmarkach, ná ktòre relegowani, i bannitowani powròcić nie mogą, tak Berlich. *concluſ. practicab. concluſ. 72. num. 26. part. 5.* I mòwi Coler. *decis 114. num. 8. & ſeq. part. 1.* że ieżeli relegowany w tym czaſie palce one pierwſze utracił, tedy bliſkie dwa palce maią mu bydź ucięte: i że tak Jeneńſcy Ławnicy Burgrabiemu Miśneńſkiemu Anno 1576. in Novembr. odpowiedzieli, świadczy tamże.

Ta iednak konkluzya reſtringitur, i namieniona kara w powròconych nie ma mieyſca, ieżeli nie zdradą, ale z winy, ktòra zdradę wymòwić zwykła, powròcili, *per d. Conſtit. 48. part. 4.* gdzie in comm. Daniel. Moller. *num. 3. ad fin.* I że tak Ławnicy Lipſcy w ſprawie niektòrego do czaſu relegowanego, ktòry przed ſkończonym czaſem powròcił, Xiążęciu ſupplikował, i reſkrypt otrzymany Senatowi tego mieyſca, z kąd relegowany był, oddał, ná to, ażeby porcyą ſobie z Dziedzictwa powinną ktòrey inaczey od wſpoł dziedzicow doſtąpić nie mogł, odebrał, odpowiedzieli, świadczy tenże Moller. *lib. 2. ſemeſtr. cap. 38. num. 1. & ſeq. per totum.*

Podobnie także i ten, ktòry dla wypełnienia votum, ktòre przed relegacyą uczynił przeciwko przyſiędze wykroczył, i powròcił, od pomienioney kary wolny będzie, tak Cardinal. Tuſch. *tom 2. pract. concluſ. lit. C. num. 2.* I ieſt racya, bo bardziey Bogu, niżeli ludziom trzeba bydź poſłuſznym.

Podobnie i ten będzie wymowiony, ktòry gdy był zá Prowincyą, znalazł nieprzyiacioł ſwoich głownych, wtedy bowiem ieżeli powraca, nie zda ſię czynić przeciwko przykazaniu Sędziego, i przyſiędze uczynioney. Tak

Jacob. de Bellovis w swoiey Praktyce Kryminalney *lib. 1. cap. 8. num. 50. &* *lib. 3. cap. 16. num. 4.*

Także ieżeli relegowany pro debitis Civilibus z Prowincyi má rekommen dacyą, pomienioney kary także nie popada. Tak Lodov. á Pegver. *decis. 2* *num. 1. & seq. per tot.*

Ale zachodzi questya: pomieniona Constit. Elector. mòwi, ieżeli kt simpliciter pod przysięgą był relegowany, że ten zá drugi raz fustygacyą wieczną relegacyą ma bydź karany, zá trzeci zaś raz ná życiu ma byd karany, co zaś trzeba mòwić, ieżeli kto zaraz ná początku dla ciężkoś występku nie poprostu, ani do czasu ale z fustygacyą wiecznie iest releg wany, iakoby tego karać, ieżeli potym powròcił? Berlich. *ubi supra num. 3* dla racyi tam wyrażonych twierdzi, że mieczem ma bydź karany, á to prz text *juris communis in L. relegati 4. vers. in insulam deportato. ff. de pœnis:* i tak trzyma Menoch. *lib. 2. arbitr. judic. quæst. cent. 6. cas. 530. num. 28.* donc tamże, gdzie przydaie więcey teńże Berlich. *ubi supra* exageruiąc pomieni ną karę miecza (ktòra in defectu Prawa Saskiego ex Jure communi suppl tur, iako on tamże refert.) Że przeciwko smaganemu wiecznie relegowan mu, i potym przeciwko przysiędze powroconemu nie wystarcza kara ucięc dwòch pierwszych palcow, ktòra daleko mnieysza iest, á niżeli fustygac z wieczną relegacyą: Prawa zaś stopnie kar postanawiaią, ażeby zawsze i sza kara cięższa gradatim naznaczona była.

Zachodzi druga questya, ieżeli relegowany raz i więcey razy powròcił nazad, czyli poty złapany, zá ieden raz czyli zaś za więcey razy powtòrzonych, ma bydź karany, tak ucięciem p cow, iako wieczną relegacyą z fustygacyą, albo też ná życiu? Berlich. *ubi supra num. 34.* na sał, że chociażby on iak naywięcey razy powròcił się, iednak nie więcey, iako zá ieden raz ko ucięciem dwòch palcow karany bydź może: ktòrą opinią swoię funduie ná texcie wyrźny i iawnym Prawa pospolitego *in L. capitalium 28. §. solent quidam 3. vers. scilicet cum sæpius de pæn.* gdzie daley teńże Berlich. explikuiąc text pomieniony, mòwi: lubo dla powtòrzenia wystepk zawsze kara większa zwykła bydź naznaczona, to iednak wtedy mieysce ma, ieżeli ci co wy pek popełnili, złapani, łaskawiey traktowani i karani byli. I daie racyą, bo w tym przypad dla powtòrzenia kara większa zwykła bydź naznaczona, ponieważ kontumacya kary przyczynia *relegati 4. sub fin. ff. de pœnis.* Contumax zaś nie może się kto mòwić, chyba że iest wzi i kondemnowany tak Tusch. *tom. 2. conclus. 1022. num. 15.* I owszem reguła uniwersalna i że kara dla zwyczaiu wykroczenia nie może bydź przyczyniona, chyba że kto o pierwsze w stępki był kondemnowany, i karany, o czym obszernie Farinaceus w swoiey Praktyce Krymin ney *lib. 1. tit. 3. quæst. 23. num. 9. & seq.*

Wiedzieć trzeba, ieżeli kto do czasu iest relegowany, że iak się ten czas skończy, zaraz licencyi Zwierzchności wolnie i bez kary powròcić może, tak Berlich. *ubi supra num. 35.*

Jako także i relegowany poki czas trwa relegacyi ten przywiley ma, że może swego c żnika gdzie indziey ná ktòrymkolwiek mieyscu znalezionego przypozwać, i z nim o dług czy Berlichius *ubi supra num. 36. per Gl. in L. usuras Cod. de salut. verb. promittere, vers. & nisi justa causa,* gdzie donosi, że tak trzyma Ludov. Rom. *singul. 72. incip. senensis num. un. per*

Ad Majorem Dei Gloriam.

REGESTR

REGESTR

TYTUŁOW i ARTYKUŁOW

ARTY-

REGESTR TYTUŁOW i ARTYKUŁOW.